

895.91109

ส ๖๖1ก

ร.๖

การวิเคราะห์การสื่อสารของตัวละครในวรรณคดีเรื่อง “พระอภัยมณี”

ปริญญานิพนธ์

ของ

สายชล ไทยสมบูรณ์

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย

พฤษภาคม 2542

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณะกรรมการควบคุมและคณะกรรมการสอบได้พิจารณาปริญญานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
วิชาเอกภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

คณะกรรมการควบคุม

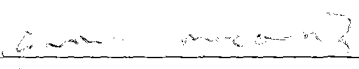

ประธาน
(รองศาสตราจารย์ ดร.อัมพร สุขเกษม)

กรรมการ
(อาจารย์พัทธยา จิตต์เมตตา)

คณะกรรมการสอบ

ประธาน
(รองศาสตราจารย์ ดร.อัมพร สุขเกษม)

กรรมการ
(อาจารย์พัทธยา จิตต์เมตตา)

กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(อาจารย์อุษณา กาญจนทัต)

กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(อาจารย์สุวดี ภูประดิษฐ์)

บัณฑิตวิทยาลัยอนุมัติให้รับปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ ดร.เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์)

วันที่ 14 เดือน พฤษภาคม พ.ศ.2542

ประกาศคุณูปการ

บุคคลสำคัญที่ทำให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดีคือ รองศาสตราจารย์ ดร.อัมพร สุขเกษม อาจารย์พัทธยา จิตต์เมตตา ท่านทั้งสองเป็นประธานและกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ได้กรุณาให้คำแนะนำ เสนอแนวคิดอันเป็นประโยชน์และช่วยแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่แก่ผู้วิจัยอย่างดียิ่งตลอดมา ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาและขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

กราบขอบพระคุณ อาจารย์อุษณา กาญจนทัต และอาจารย์สุวดี ภูประดิษฐ์ ที่เมตตากรุณาเป็นกรรมการสอบเพิ่มเติม ตลอดจนกรุณาตรวจแก้ไขและเสนอแนวคิดอันมีคุณค่าต่องานวิจัย ทำให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

กราบขอบพระคุณคณาจารย์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒทุกท่าน ที่ได้กรุณาประสิทธิ์ประสาทวิชาการแขนงต่าง ๆ อันเป็นส่วนเสริมสร้างภูมิปัญญาให้ผู้วิจัยนำมาใช้ประโยชน์ต่อการวิจัยได้เป็นอย่างดี

ขอบพระคุณผู้อำนวยการการประถมศึกษาจังหวัดสมุทรปราการ หัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอบางพลี ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหนามแดง ตลอดจนผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหนามแดงที่ส่งเสริมสนับสนุนผู้วิจัยตลอดมาเป็นอย่างดี และขอขอบคุณคณะอาจารย์โรงเรียนวัดหนามแดงทุกท่าน ที่เป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยตลอดมา

ขอขอบคุณ คุณจิรพรรณ สุนทรวาทิน คุณธารินทร์ ศรีอุดม คุณธนาพร ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา คุณฉัตรศิริ ปิยะพิมลสิทธิ์ คุณเสนอ ตริวิเศษ คุณกอบกาญจน์ วงศ์วิสิทธิ์ และคุณอิทธิสรณ์ ศรีธาดา น้อง ๆ ผู้เปี่ยมด้วยน้ำใจที่ให้ความช่วยเหลือในทุก ๆ ด้านจนปริญญานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

ขอบคุณน้อง ๆ ปริญญาโท วิชาเอกภาษาไทยทุกคนที่ให้กำลังใจเสมอมา

ขอบคุณ คุณอัมธิกา โอซากิ นางสาวผู้ให้การสนับสนุนในด้านทุนทรัพย์ตลอดมา
ขอบคุณคุณอารีรัตน์ ว่องเวศน์ หลานสาวที่สละเวลาในการแปลบทคัดย่อทำให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

คุณค่าและประโยชน์ของปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นเครื่องบูชาพระคุณของบิดา มารดาและคุณป้าเสี่ยม ว่องเวศน์ ที่เห็นคุณค่าของการศึกษาให้การส่งเสริมสนับสนุนผู้วิจัยมาจนถึงปัจจุบัน

สายยล ไทยสมบูรณ์

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	บทนำ.....	1
	ภูมิหลัง.....	1
	ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า.....	3
	ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า.....	3
	วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	4
	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	4
2	ความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารและการสื่อสารในวรรณคดี.....	13
	ความหมายของการสื่อสาร.....	13
	วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร.....	14
	ประเภทของการสื่อสาร.....	15
	องค์ประกอบและกระบวนการสื่อสาร.....	21
	การสื่อสารในวรรณคดี.....	28
	วัตถุประสงค์ในการสื่อสาร.....	29
	องค์ประกอบของการสื่อสาร.....	30
3	การวิเคราะห์การสื่อสารของตัวละคร.....	40
	1. การสื่อสารเพื่อแจ้งให้ทราบ.....	40
	1. ท้าวสุทัศน์สื่อสารกับพระอภัยมณีและศรีสุวรรณ.....	40
	2. อาจารย์ทศปาโมกข์สื่อสารกับพระอภัยมณีและศรีสุวรรณ.....	42
	3. พระอภัยมณีและศรีสุวรรณสื่อสารกับท้าวสุทัศน์.....	45
	4. พรหมณีสำนสื่อสารกับนายด่านเมื่อรมจักร.....	47
	5. ศรีสุวรรณสื่อสารกับนางเกษรา.....	51
	6. พระโยคีสื่อสารกับนางผีเสื้อสมุทร.....	54
	7. โจรสุหรั่งสื่อสารกับนางสุวรรณมาลี.....	57
	8. พระอภัยมณีสื่อสารกับสินสมุทร.....	62
	9. นางวาลีสื่อสารกับพระอภัยมณี.....	64
	10. พระอภัยมณีและนางละเวงสื่อสารกับนางสุวรรณมาลี.....	67
	11. พระอภัยมณีสื่อสารกับมังคลา.....	73

2. การสื่อสารเพื่อให้ความรู้.....	80
1. พระอภัยมณีสื่อสารกับนางผีเสื้อสมุทร.....	80
2. พระโยคีสื่อสารกับกษัตริย์สิบห้าพระองค์.....	83
3. นางพราหมณีสื่อสารกับนางเสาวคนธ์.....	87
4. นางเสาวคนธ์สื่อสารกับชาวด่านวาหุโลม.....	90
5. พระสังฆราชสื่อสารกับมังคลา.....	92
6. สุดสาครสื่อสารกับวายุพัฒน์และหัสกัน.....	95
7. พระอภัยมณีสื่อสารกับนางสุวรรณมาลี นางละเวง ลินสมุท สุดสาคร และข้าราชการบริพาร.....	99
3. การสื่อสารเพื่อจรรโลงใจ.....	102
1. พี่เลี้ยงทั้งสี่สื่อสารกับนางเกษรา.....	102
2. ศรีสุวรรณสื่อสารกับนางเกษรา.....	104
3. พระโยคีสื่อสารกับสุดสาคร.....	106
4. พระสุริยทัตสื่อสารกับสุดสาคร.....	108
5. พระอภัยมณีสื่อสารกับอุศเรน.....	111
6. พระอภัยมณีสื่อสารกับนางละเวง (1).....	115
7. พระอภัยมณีสื่อสารกับนางละเวง (2).....	118
4. การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ.....	122
1. พระอภัยมณีสื่อสารกับนางผีเสื้อสมุทร (1).....	122
2. พระอภัยมณีสื่อสารกับนางผีเสื้อสมุทร (2).....	128
3. ลินสมุทสื่อสารกับนางผีเสื้อสมุทร.....	130
4. พระอภัยมณีสื่อสารกับนางเงือก.....	133
5. พระอภัยมณีสื่อสารกับลินสมุท.....	136
6. นางวาลีสื่อสารกับพระอภัยมณี.....	138
7. นางวาลีสื่อสารกับนางสุวรรณมาลี.....	141
8. นางวาลีสื่อสารกับอุศเรน.....	144
9. พระอภัยมณีสื่อสารกับทหารเมืองลังกา.....	148
10. พระอภัยมณีสื่อสารกับนางละเวง.....	150
11. นางสุวรรณมาลีสื่อสารกับพระอภัยมณี ศรีสุวรรณ และลินสมุท.....	153

บทที่	หน้า
4 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	161
บรรณานุกรม.....	166
ประวัติย่อของผู้วิจัย.....	170

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 แบบจำลองการสื่อสารของอริสโตเติล.....	6
2 แบบจำลองการสื่อสารของลาสเวลล์.....	7
3 แบบจำลองการสื่อสารของเบอร์โต.....	8

ประกาศคุณูปการ

บุคคลสำคัญที่ทำให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดีคือ รองศาสตราจารย์ ดร.อัมพร สุขเกษม อาจารย์พัทธยา จิตต์เมตตะ ท่านทั้งสองเป็นประธานและกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ได้กรุณาให้คำแนะนำ เสนอแนวคิดอันเป็นประโยชน์และช่วยแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่แก่ผู้วิจัยอย่างยิ่งตลอดมา ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาและขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

กราบขอบพระคุณ อาจารย์อุษณา กาญจนทัต และอาจารย์สุวดี ภูประดิษฐ์ ที่เมตตากรุณาเป็นกรรมการสอบเพิ่มเติม ตลอดจนกรุณาตรวจแก้ไขและเสนอแนวคิดอันมีคุณค่าต่องานวิจัย ทำให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

กราบขอบพระคุณคณาจารย์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒทุกท่าน ที่ได้กรุณาประสิทธิ์ประสาทวิชาการแขนงต่าง ๆ อันเป็นส่วนเสริมสร้างภูมิปัญญาให้ผู้วิจัยนำมาใช้ประโยชน์ต่อการวิจัยได้เป็นอย่างดี

ขอบพระคุณผู้อำนวยการการประถมศึกษาจังหวัดสมุทรปราการ หัวหน้าการประถมศึกษาศึกษาอำเภอบางพลี ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหนามแดง ตลอดจนผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหนามแดงที่ส่งเสริมสนับสนุนผู้วิจัยตลอดมาเป็นอย่างดี และขอขอบคุณคณะอาจารย์โรงเรียนวัดหนามแดงทุกท่าน ที่เป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยตลอดมา

ขอขอบคุณ คุณจิรวรรณ สุนทรวาทิน คุณธารินทร์ ศรีอุดม คุณธนาพร ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา คุณฉัตรศิริ ปิยะพิมลสิทธิ์ คุณเสนอ ตริวิเศษ คุณกอบกาญจน์ วงศ์วิสิทธิ์ และคุณธิดิสรณ์ ศรีธาดา น้อง ๆ ผู้เปี่ยมด้วยน้ำใจที่ให้ความช่วยเหลือในทุก ๆ ด้านจนปริญญานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

ขอบคุณน้อง ๆ ปริญญาโท วิชาเอกเอกภาษาไทยทุกคนที่ให้อกำลังใจเสมอมา

ขอบคุณ คุณอัมธิกา โอซากิ นางสาวผู้ให้การสนับสนุนในด้านทุนทรัพย์ตลอดมา
ขอบคุณคุณอารีรัตน์ ว่องเวศน์ หลานสาวที่สละเวลาในการแปลบทคัดย่อทำให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

คุณค่าและประโยชน์ของปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นเครื่องบูชาพระคุณของบิดา มารดาและคุณป้าเสี่ยม ว่องเวศน์ ที่เห็นคุณค่าของการศึกษาให้การส่งเสริมสนับสนุนผู้วิจัยมาจนถึงปัจจุบัน

สายชล ไทยสมบูรณ์

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

การสื่อสารคือกระบวนการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลกันระหว่างมนุษย์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ และเกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดหรือพฤติกรรมแก่บุคคลที่รับสาร การสื่อสารเกิดขึ้นได้ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 4 ประการคือ ผู้ส่งสาร สาร สื่อ และผู้รับสาร

ด้วยเหตุที่ว่าการสื่อสารไม่เพียงแต่ต้องการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจให้เกิดขึ้นเท่านั้น แต่บางครั้งการสื่อสารก็ยังมีจุดประสงค์ที่จะให้ผู้รับสารเกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดหรือพฤติกรรมด้วย ดังนั้นสารที่ส่งออกไปจะต้องมีอิทธิพลหรือมีอำนาจ สามารถโน้มน้าวใจผู้รับสารให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความเชื่อ ทศนคติหรือพฤติกรรมตามที่ผู้ส่งสารต้องการได้ การสื่อสารจึงต้องใช้ “ศาสตร์” และ “ศิลป์” ประกอบกัน “ศาสตร์” คือความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการการสื่อสารและภาษาในการสื่อสาร “ศิลป์” คือความสามารถในการใช้กระบวนการการสื่อสารและภาษาในการสื่อสารได้เหมาะสมกับกาลเทศะ บุคคลและสถานการณ์แวดล้อม .

คำว่า “สื่อสาร” สอนิต ยมาภย์ กล่าวว่ามิใช่กันในประเทศไทยมานานแล้วในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาเรื่องพระลอ นั้น ปรากฏพฤติกรรมการสื่อสารและใช้คำว่า “สื่อสาร” ในตอนที่พระเพื่อนพระแพงสนทนากับพี่เลี้ยงที่ว่า

เสียงลือเสียงเล่าอ้าง
เสียงย่อมยอศใคร
สองเชื้อพี่หลับไหล
สองพี่คิดเองอ้า

อันใด พี่เอ๋ย
ท้าวหล้า
ลืมนั่น ฤาพี่
อย่าได้ถามเผื่อ

สิ่งนี้น้องแก้วอย่า
เพ้อจักขออาสา
ฉันทราชาจักมา
จักสื่อสารถึงไท้

โคกกา ณ แม่
จูงได้
สมสู่ สองนา
หากรู้เป็นกล

(สอนิต ยมาภย์. 2526 : 2)

พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ประทานพระมติเกี่ยวกับลักษณะของวรรณคดีไว้ว่า “การประพันธ์วรรณคดีเป็นศิลปะอย่างหนึ่ง ซึ่งมีความมุ่งหมายไม่เฉพาะแต่จะแสดง express ความชำนาญของผู้ประพันธ์ออกมา แต่จะปรากฏ represent ความชำนาญนั้นแก่ผู้อ่านด้วย ฉะนั้นการประพันธ์วรรณคดีเป็นการสื่อสาร communication อย่างหนึ่งซึ่งมีผู้เกี่ยวข้องอยู่ 2 ฝ่ายคือ ฝ่ายผู้ประพันธ์กับฝ่ายผู้อ่าน” (พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์. 2504 : 315)

ดังนั้นวรรณคดีจึงเป็นวิธีการสื่อสารของมนุษย์ โดยใช้ภาษาเป็นเครื่องมือ/การสื่อสารชนิดนี้ผู้ส่งใช้รูปแบบที่ผู้รับเคยชินพอสมควร ผู้ส่งอาจส่งด้วยภาษาร้อยกรองหรือภาษาร้อยแก้ว โดยอาศัยรูปแบบของวรรณกรรม (ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ. 2514 : 60) เช่นอาจอยู่ในรูปของนิทาน ตำนาน บทสวด กาพย์กลอนต่าง ๆ บทละคร นวนิยายและเรื่องสั้น ขึ้นอยู่กับความนิยม ความเหมาะสม และเงื่อนไขทางวัฒนธรรมของสังคมในขณะนั้น สารที่กวีหรือนักประพันธ์สื่อออกมานั้น อาจเป็นประสบการณ์ ความชัดเจนของชีวิต ความเชื่อ ค่านิยม ความคิด อารมณ์สะท้อนใจหรือจินตนาการ

การศึกษาวรรณคดีในปัจจุบันมีระเบียบ หลักเกณฑ์ และแนวทางที่ใช้ในการศึกษากว้างขวางขึ้น เช่น การศึกษาวรรณคดีด้านสุนทรียศาสตร์ การศึกษาวรรณคดีโดยใช้ความรู้เรื่องชีวิตประวัติของกวี หรือจิตวิทยา หรือสังคมวิทยา หรือปรัชญา สาขาใดสาขาหนึ่งมาช่วยในการอธิบายหรือตีความ “สาร” ที่ปรากฏในวรรณคดีเหล่านั้น และด้วยเหตุที่วรรณคดีเป็นวิธีการสื่อสารอย่างหนึ่งของมนุษย์ เราจึงสามารถใช้ความรู้เกี่ยวกับองค์ประกอบและกระบวนการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการศึกษาการสื่อสารในวรรณคดีได้ โดยเฉพาะวรรณคดีที่เป็นเรื่องเล่า มีตัวละครเป็นผู้แสดงนาฏการ ตัวละครเหล่านั้นจะมีเรื่องราวการติดต่อสื่อสารกันหลายรูปแบบ หลายสถานการณ์ คือมีทั้งการสื่อสารที่เป็นวัจนภาษาและอวัจนภาษา เพื่อเป็นการรับรู้ความหมายร่วมกันของตัวละครทั้งเรื่องราวอันมีความหมายร่วมกันเฉพาะหน้า ผ่านลายลักษณ์อักษรและผ่านสื่อต่าง ๆ รวมทั้งมีการตอบสนองในการสื่อสารร่วมกันของตัวละคร สารและสื่อเหล่านั้นเป็นองค์ประกอบและข้อมูลสำคัญของการสื่อสารที่น่าสนใจควรแก่การศึกษาว่า ตัวละครแต่ละตัวนั้นมีวิธีการสื่อสาร ใช้สาร ใช้สื่อ และผลของการสื่อสารเป็นอย่างไร โดยผู้วิจัยจะศึกษาการสื่อสารในวรรณคดี เรื่อง “พระอภัยมณี” ด้วยเหตุผลที่ว่า “พระอภัยมณี” เป็นวรรณคดีประเภทนิทานคำกลอน ที่มีวิธีการสื่อสารหลายรูปแบบ และหลายสถานการณ์ กล่าวคือตัวละครมีการสื่อสารร่วมกันทั้งเฉพาะหน้า และผ่านลายลักษณ์อักษร เช่น เพลงยาว พระราชสาร ฯลฯ สื่อที่ใช้เพื่อการรับรู้เรื่องราวร่วมกันของตัวละครมีทั้งสื่อที่เป็นวัจนภาษาและอวัจนภาษา

ตัวละครเอกในเรื่องมีความสามารถในการสื่อสารด้วยการใช้สื่อและสารได้เหมาะสมกับกาลเทศะ บุคคล และสถานการณ์ ทำให้การสื่อสารของตัวละครประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ ดังการสื่อสารของนางวาลีที่เป็นตัวละครเอกตัวหนึ่งในเรื่อง สามารถใช้สารและสื่อในการสื่อสารได้สอดคล้องเหมาะสมกับกาลเทศะ บุคคล และสถานการณ์แวดล้อม เช่นการที่นางยกเรื่องราวจาก “อนิรุทธคำฉันท์” มาเป็นเพลงขับกล่อมพระอภัยมณี เพื่อบอกพระอภัยมณีทางอ้อมว่า นางต้องการจะช่วยพระอภัยมณีให้สมหวังในความรักกับนางสุวรรณมาลี แต่เมื่อพระอภัยมณีไม่ตรัสถามนางก็ไม่สามารถอาสาเองได้ พระอภัยมณีได้ฟังเพลงขับกล่อมก็เข้าใจในเจตนาของนางวาลี จึงขอความช่วยเหลือจากนาง ซึ่งนางวาลีได้ช่วยให้พระอภัยมณีได้อภิเษกกับนางสุวรรณมาลี

ตัวอย่างผลสำเร็จในการสื่อสารของนางวาลีตามที่ยกมานั้นขึ้นอยู่กับการณ์ที่นางมีความสามารถในการวิเคราะห์จิตใจของบุคคลที่นางสื่อสารด้วย ตลอดจนสถานการณ์แวดล้อมต่าง ๆ บวกกับความสามารถในการใช้สื่อและสารของนาง ซึ่งใช้ได้สอดคล้องกับสถานภาพ ฐานะ ขนบธรรมเนียมประเพณี และความรู้สึกของบุคคลที่นางสื่อสารด้วย การสื่อสารในวรรณคดีเรื่อง “พระอภัยมณี” มีวิธีการสื่อสารที่แตกต่างกันออกไปตามจุดมุ่งหมาย กาลเทศะ บุคคล และสถานการณ์แวดล้อม อันทำให้เกิดผลการสื่อสารที่แตกต่างกันไป สื่อและสารที่ตัวละครใช้ในการสื่อสารล้วนน่าสนใจ น่าศึกษาวิเคราะห์โดยละเอียดเป็นอย่างยิ่ง

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการสื่อสารในวรรณคดีเรื่อง “พระอภัยมณี” จากสถานการณ์การสื่อสารที่สำคัญของตัวละครในเรื่อง โดยอาศัยความรู้เกี่ยวกับองค์ประกอบและกระบวนการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการศึกษา เพื่ออธิบายกระบวนการสื่อสารของตัวละครและผลของการสื่อสารที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่อง “พระอภัยมณี”

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

เพื่อวิเคราะห์การสื่อสารของตัวละครในวรรณคดีเรื่อง “พระอภัยมณี”

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาการสื่อสารของตัวละครในวรรณคดีเรื่อง “พระอภัยมณี” จะช่วยให้เข้าใจ อรรถรสของวรรณคดี เข้าใจถึงศิลปะของการประพันธ์ในการที่กวีกำหนดให้ตัวละครใช้วิธีการสื่อสารต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมกับจุดมุ่งหมายของการสื่อสารของตัวละคร ที่เป็นผู้ส่งสารและตัวละครที่เป็นผู้รับสาร และช่วยให้เข้าใจถึงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบการสื่อสาร และผลของการสื่อสารในวรรณคดีเรื่อง “พระอภัยมณี”

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเอกสาร โดยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับองค์ประกอบและกระบวนการการสื่อสาร เพื่อประมวลความรู้ความคิดอันจะเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์
2. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารในวรรณคดี เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์
3. ศึกษาวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณีอย่างละเอียด เพื่อรวบรวมภาวะการสื่อสารที่สำคัญต่อการดำเนินเรื่อง เพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์ตามจุดประสงค์ดังกล่าวข้างต้น
4. วิเคราะห์การสื่อสารของตัวละครจากภาวะการสื่อสารที่ได้รวบรวมไว้ โดยอาศัยความรู้เกี่ยวกับองค์ประกอบและกระบวนการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ โดยพิจารณาจากประเด็นต่อไปนี้
 - 4.1 วัตถุประสงค์ในการสื่อสารของตัวละคร
 - 4.2 การวิเคราะห์ตัวละครผู้ส่งสารและตัวละครผู้รับสาร
 - 4.3 การวิเคราะห์สาร
 - 4.4 การวิเคราะห์สื่อ
 - 4.5 การวิเคราะห์สถานการณ์แวดล้อม
 - 4.6 ผลของการสื่อสาร
5. เสนอผลการศึกษาค้นคว้าโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์การสื่อสารของตัวละครในวรรณคดีเรื่อง “พระอภัยมณี” ได้แบ่งหัวข้อเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ออกเป็น 3 หัวข้อดังนี้

1. เอกสารเกี่ยวกับหลักและทฤษฎีการสื่อสาร
2. เอกสารเกี่ยวกับประเภทของการสื่อสาร
3. งานวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารในวรรณคดี

1. เอกสารเกี่ยวกับหลักและทฤษฎีการสื่อสาร

ความหมายเกี่ยวกับการสื่อสาร

นักวิชาการทางด้านการสื่อสารได้ให้ความหมายของคำว่า “communication” หรือ “การสื่อสาร” ต่าง ๆ กันดังนี้

วิรัช ลภีรัตนกุล กล่าวว่า “การสื่อสาร หมายถึง ศิลปะแห่งการถ่ายทอดข่าวสาร ความรู้สึกนึกคิด และทัศนคติจากบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่ง” (วิรัช ลภีรัตนกุล. 2529 : 159)

จุมพล รอดคำดี กล่าวว่า “การสื่อสาร หมายถึง พฤติกรรมการติดต่อสัมพันธ์กัน ระหว่างมนุษย์ โดยอาศัยกระบวนการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้สึกนึกคิด เจตคติ ตลอดจนประสบการณ์ระหว่างกันและกัน เพื่อให้เกิดผลตอบสนองบางประการที่ตรงกับเป้าหมาย ที่วางไว้ คือการเข้าใจร่วมกัน ความร่วมมือกัน ความตกลงเห็นพ้องต้องกัน ความผสมผสาน ความประนีประนอม เป็นต้น อันจะนำมาซึ่งความคงอยู่และการพัฒนาสังคมมนุษย์” (จุมพล รอดคำดี. 2531 : 2)

สวานิต ยมาภัย กล่าวว่า “การสื่อสาร หมายถึง การติดต่อกันระหว่างมนุษย์เพื่อทำให้รับรู้เรื่องราวอันมีความหมายร่วมกัน และเกิดการตอบสนองต่อกัน” (สวานิต ยมาภัย. 2533 : 6)

อรรวรรณ ปิลันธน์โสภา กล่าวว่า “การสื่อสาร คือกระบวนการที่บุคคลหนึ่งถ่ายทอดสาร ไปยังอีกบุคคลหนึ่ง และบุคคลนั้นมีปฏิกิริยาตอบโต้ ปรัชญาการณันนั้นเป็นเรื่องของสัญลักษณ์ คือ ใช้เครื่องหมายทั้งที่เป็นภาษาคำพูดและภาษาไม่ใช้คำพูด และการมีปฏิสัมพันธ์นั้นคือการมี ปฏิกิริยาตอบโต้ระหว่างผู้รับสารและผู้ส่งสาร (อรรวรรณ ปิลันธน์โสภา. 2537 : 2)

ทฤษฎีการสื่อสาร

ทฤษฎีการสื่อสาร แบ่งออกตามลักษณะหรือจุดมุ่งหมายของการอธิบายการสื่อสารได้แก่ อธิบายระบบการสื่อสารทั้งระบบ อธิบายการกระทำของผู้สื่อสารทำการสื่อสารกัน อธิบาย ปฏิสัมพันธ์ขององค์ประกอบการสื่อสารหรืออธิบายตัวกำหนดผลของการสื่อสาร ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ทฤษฎี ได้แก่

1. ทฤษฎีสื่อสารเชิงระบบพฤติกรรม (Communication Theory : System of Behavior) ทฤษฎีนี้อธิบายการกระทำทางการสื่อสารว่าเป็นระบบพฤติกรรมอธิบายองค์ประกอบ ของกระบวนการสื่อสารว่า การสื่อสารเกิดขึ้นเมื่อแหล่งสารหรือผู้ส่งสาร ส่งสารผ่านช่องสารไปยัง จุดหมายปลายทางหรือผู้รับสาร เนื่องจากการสื่อสารของมนุษย์เป็นกระบวนการที่ค่อนข้างซับซ้อน ผู้คิดแบบจำลองแต่ละคนจึงพยายามอธิบายองค์ประกอบหรือปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม การสื่อสารเพื่อให้คำอธิบายแบบจำลองในทฤษฎีนี้มีความสมบูรณ์

ทฤษฎีเชิงระบบนี้มีคุณค่ามาก เพราะสามารถอธิบายการทำงานของกระบวนการสื่อสาร ได้อย่างง่าย ๆ สามารถเข้าใจได้โดยง่ายกว่าทฤษฎีอื่น ๆ

2. ทฤษฎีสื่อสารเชิงพฤติกรรมถอดและเข้ารหัส (Communication Theory : Decoding Encoding) คือทฤษฎีนี้มุ่งอธิบายกิจกรรมการเข้าและถอดรหัสของผู้ส่งสารและ ผู้รับสาร กิจกรรมหลักที่ทฤษฎีครอบคลุมถึง มี 3 ประการคือ

- 1) การรับรู้หรือการถอดรหัส (Perception of Decoding)
- 2) ความคิดหรือการตีความ (Cognition of Interpretation)

3) การตอบสนองหรือการเข้ารหัส (Response or Encoding)

ทฤษฎีนี้เชื่อว่ามนุษย์ต้องการตรวจสอบประเมิน และควบคุมสิ่งแวดล้อมตลอดเวลา การควบคุมตรวจสอบ หรือประเมินสิ่งแวดล้อมจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อเรามีข้อมูลเพียงพอ ดังนั้น เพื่อให้ได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างเพียงพอ จึงต้องทำการสื่อสาร ซึ่งก็จะต้องมีการถอดรหัสและเข้ารหัสอยู่ตลอดเวลา

3. ทฤษฎีสื่อสารเชิงปฏิสัมพันธ์ (Communication Theory : Interaction) ทฤษฎีนี้มุ่งอธิบายกระบวนการเชื่อมโยงหรือความสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่สมดุลกัน เพราะความสัมพันธ์นั้นถูกกำหนดโดยทั้งภายในและภายนอก คือปัจจัยทางจิตวิทยาและสังคมวิทยา เช่น อารมณ์ ทัศนคติ บุคลิกภาพ ระยะทางหรือความใกล้ชิดระหว่างบุคคล กลุ่มอิทธิพล ความน่าไว้วางใจ อารมณ์เชื่อถือของแหล่งสาร ความสอดคล้องและไม่สอดคล้องกันทางความคิดและความขัดแย้ง เป็นต้น

4. ทฤษฎีสื่อสารบริบททางสังคม (Communication Theory : Social Context) ทฤษฎีนี้อธิบายกระบวนการสื่อสารว่าเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นภายใต้อิทธิพลของปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม กล่าวคือ ทุกสถานการณ์ทางสังคมจะสร้างแบบแผนหรือบรรยากาศที่มีอิทธิพล หรือควบคุมกระแสข่าวสารและผลแห่งพฤติกรรมระหว่างบุคคล อธิบายอย่างง่าย ๆ ได้ว่าในการสื่อสารของมนุษย์นั้น สภาพแวดล้อมทางสังคมมีอิทธิพลอย่างสำคัญที่ทำให้การสื่อสารเกิดขึ้นได้ เพราะเป็นปัจจัยที่ควบคุมแหล่งสาร การไหลของกระแสข่าวสารและผลของข่าวสาร สภาพแวดล้อมทางสังคมเป็นตัวการที่ทำให้การไหลของกระแสข่าวสารเปลี่ยนแปลงไปได้ทุกครั้ง (ธนวดี บุญลือ. 2533 : 482-488)

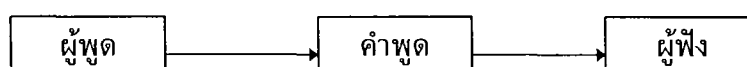
แบบจำลองการสื่อสาร

นักทฤษฎีการสื่อสารได้สร้างแบบจำลองขึ้นเพื่อช่วยอธิบายและทำความเข้าใจเกี่ยวกับการสื่อสาร ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทางการสื่อสารทุกองค์ประกอบ

แบบจำลองกระบวนการสื่อสารที่นักวิชาการได้เสนอไว้มีมากมายด้วยกัน ในการศึกษาวิเคราะห์ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกแบบจำลองที่เหมาะสมกับงานวิจัยมา 3 แบบด้วยกันคือ

1. แบบจำลองการสื่อสารของอริสโตเติล (The Aristotelelian Model)

อริสโตเติลได้วิเคราะห์กระบวนการการพูดเพื่อชักจูงใจว่า มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ ผู้พูด (Speaker) คำพูด (Speech) และผู้ฟัง (Audience) นำมาเขียนเป็นแบบจำลองได้ดังนี้

อริสโตเติลอธิบายว่า การพูดจะมีประสิทธิภาพในการชักจูงใจได้มากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับบุคลิกลักษณะของผู้พูดว่ามีความรู้ ความน่าเชื่อถือ น่าเลื่อมใส น่าไว้วางใจเพียงใด ในขณะที่

เดียวกันคำพูดก็มีความสำคัญด้วย กล่าวคือ เนื้อหาสาระของคำพูด ตลอดจนการเรียบเรียงและวิธีการพูดก็จะมีผลต่อการชักจูงใจด้วย ในส่วนของผู้ฟังซึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากการพูด เป็นผู้ถูกชักจูงใจจะเชื่อตามคำพูดของผู้พูดหรือไม่ขึ้นอยู่กับอารมณ์ของผู้ฟัง (ปรมะ สตะเวทิน. 2540 : 45 ; อ้างอิงมาจาก Robert. 1946 : 14)

2. แบบจำลองการสื่อสารของลาสเวลล์ (Horold D. Lasswell)

ฮาร์โรลด์ ดี ลาสเวลล์ เสนอว่า วิธีสะดวกที่จะอธิบายการกระทำของการสื่อสารก็คือ การตอบคำถามต่าง ๆ ต่อไปนี้ คือ

ใคร (Who)

กล่าวอะไร (say what)

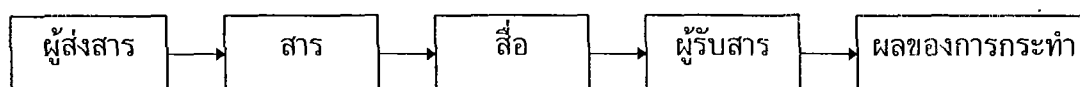
ในช่องทางใด (in which channel)

ถึงใคร (to whom)

พร้อมด้วยผลอะไร (with what effect)

ในความคิดของลาสเวลล์ องค์ประกอบของกระบวนการการสื่อสารจึงประกอบไปด้วย ผู้ส่งสาร (ใคร) สาร (พูดอะไร) สื่อ (ผ่านสิ่งใด) ผู้รับสาร (กับใคร) และผลของการสื่อสาร (เกิดผลอย่างไร)

ความคิดลาสเวลล์ เขียนเป็นแบบจำลองกระบวนการการสื่อสารจะมีลักษณะดังนี้

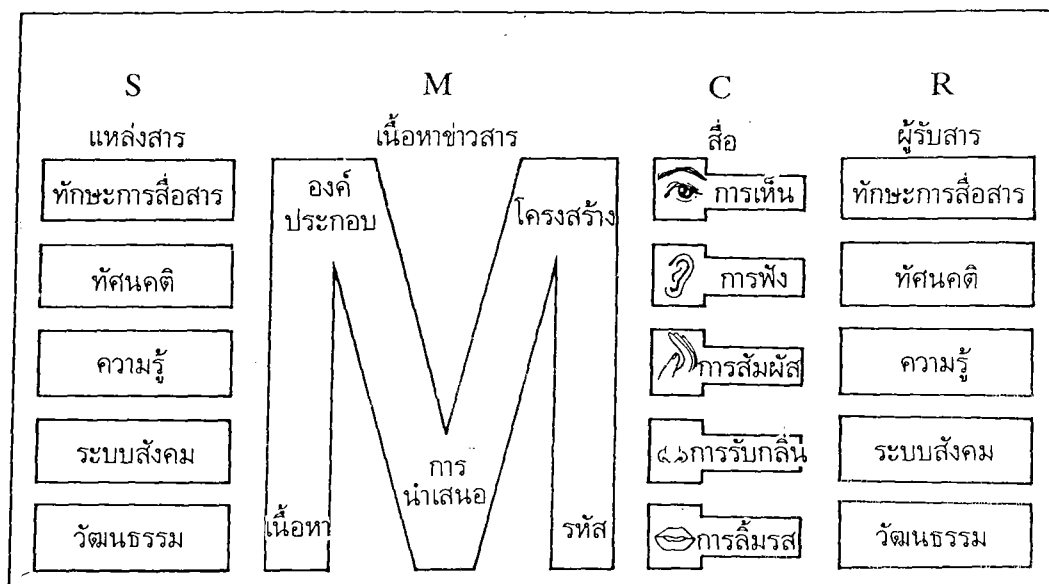
(ปรมะ สตะเวทิน. 2540 : 46 ; อ้างอิงมาจาก Lasswell. 1948 : 46)

3. แบบจำลองการสื่อสารของเบอร์โล (The Berlo Model)

เดวิด เค เบอร์โล (David K. Berlo) อธิบายถึงแบบจำลองกระบวนการการสื่อสาร กล่าวว่า ในกระบวนการการสื่อสารนั้น มีองค์ประกอบอยู่ 6 ประการคือ

- 1) ผู้ส่งสาร (Communication Source)
- 2) ผู้เข้ารหัส (Encoder)
- 3) สาร (Message)
- 4) สื่อ (Channel)
- 5) ผู้ถอดรหัส (Decoder)
- 6) ผู้รับสาร (Communication Receiver)

ความคิดของเบอร์โล เขียนเป็นแบบจำลองกระบวนการการสื่อสารจะมีลักษณะดังนี้

เบอร์โล เห็นว่า ในกรณีของการสื่อสารระหว่างบุคคล 2 คนนั้น ผู้ทำหน้าที่ส่งสารและผู้ทำหน้าที่เข้ารหัส สามารถเป็นคน ๆ เดียวกันได้ รวมเรียกว่า ผู้ส่งสาร ในทำนองเดียวกัน ผู้ทำหน้าที่ในการถอดรหัส และผู้ทำหน้าที่ในการรับสารก็สามารถเป็นคน ๆ เดียวกันได้เช่นกัน รวมเรียกว่า ผู้รับสาร ดังนั้นองค์ประกอบที่สำคัญในกระบวนการการสื่อสารตามแนวคิดของเบอร์โลจึงสรุปได้เหลือ 4 องค์ประกอบ คือ ผู้ส่งสาร สาร สื่อ และผู้รับสาร ตามแบบจำลองการสื่อสารของเบอร์โล เป็นที่รู้จักกันดีนามของ SMCR Model ซึ่งย่อมาจาก Source, Message, Channel และ Receiver ตามลำดับ (ปรมะ สตะเวทิน. 2540 : 53 ; อ้างอิงมาจาก Berlo. 1960 : 31-72)

2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเภทของการสื่อสาร

2.1 การพูด

มาร์ช อธิบายถึงการแบ่งประเภทของลีลาการพูดไว้ 2 แบบคือ แบบของซีเซโร และแบบของเดเมตรีอุส ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

การแบ่งตามแบบของซีเซโร (Cicero's Classification)

ซีเซโรแบ่งประเภทของลีลาการพูดไว้ 3 ประเภทคือ

1. ลีลาการพูดแบบสง่างาม (Grand Style) เป็นลีลาการพูดที่ยิ่งใหญ่ โดยใช้ถ้อยคำที่ไพเราะและหรูหรา ซึ่งใช้ได้ดีที่สุดในการกระตุ้น ระวังหรือปลุกใจผู้ฟัง
2. ลีลาการพูดแบบเรียบง่าย (Plain Style) เป็นลีลาที่มีการเลือกถ้อยคำมาใช้อย่างเหมาะสมกลมกลืน ใช้ได้ดีที่สุดในการพูดเพื่อให้ความรู้

3. สลีลาการพูดที่ผสมผสานระหว่างความสง่างามและความเรียบง่าย (Middle Style) เหมาะสำหรับพิสูจน์ข้อโต้แย้ง

การแบ่งตามแบบของเดเมตริอุส (Demetrius's Classification)

เดเมตริอุส แบ่งประเภทของลีลาการพูดไว้ 4 ประเภทคือ

1. ลีลาการพูดแบบโอ้อวด (The Elevated Style) เป็นลีลาการพูดที่พยายามจะโน้มน้าวใจหรือเร้าใจผู้ฟัง ลีลาชนิดนี้มีลักษณะสง่างาม ใช้ได้ดีที่สุดกับเรื่องเกี่ยวกับความยิ่งใหญ่ ความสง่างามและความกล้าหาญ ปกติจะใช้ในพิธีการต่าง ๆ เช่น พิธีศพ การกล่าวสุนทรพจน์ และพิธีมอบปริญญาบัตร การเลือกใช้ถ้อยคำจะต้องประณีตเป็นพิเศษ ได้แก่ การใช้คำประสม คำเลียนเสียงธรรมชาติ คำที่ก่อให้เกิดความสดชื่น คำที่เหมาะสมกับโอกาส กาลเทศะและคำที่แจ่มแจ้งคมคาย ทำให้แสดงความโศกเศร้าคร่ำครวญ

2. ลีลาการพูดแบบละเมียดละไม (The Elegant Style) เป็นลีลาการพูดซึ่งจะทำให้เกิดความนิ่มนวลและความจับใจ ทำให้ผู้ฟังรู้สึกถึงความอ่อนโยน เรื่องที่พูดจะดำเนินไปอย่างมีรสชาติด้วยการพูดอย่างคมคาย สุภาพ ลีลาที่ละเมียดละไม จึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการที่จะใช้โต้แย้งหรือปฏิเสธ การเลือกใช้ถ้อยคำในลีลาที่ละเมียดละไม จะถูกซ่อนอยู่ในเรื่องที่พูด

3. ลีลาการพูดแบบเรียบง่าย (The Plain Style) เป็นลีลาที่จะทำหน้าที่แสดงความคิดเห็นอย่างชัดเจน เพื่อให้เกิดความเข้าใจให้มากที่สุดที่จะนำไปใช้กับเรื่องที่มีจุดมุ่งหมายธรรมดา ประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน และใช้ในการสื่อสารกับคนทั่วไป ลีลาที่เรียบง่ายควรใช้ถ้อยคำธรรมดา ๆ รวมทั้งการอ้างบุคคลที่มีผู้กล่าวถึงอยู่เสมอมากกว่าคนธรรมดา หรือคนที่ไม่เป็นที่รู้จัก ใช้คำที่เป็นรูปธรรม คำที่มีชีวิตชีวา โดยทั่วไปความเรียบง่ายต้องการที่จะให้หน่วยต่าง ๆ มีความชัดเจน ประโยคต้องสั้นและง่าย เรียงลำดับตามประธาน กริยา กรรม และมีตัวเลขและหลักฐานอ้างอิงอย่างหนักแน่น มีความแจ่มแจ้งและแนบเนียน การบรรยายรายละเอียดเป็นประโยชน์เช่นเดียวกับการยกตัวอย่างและอุปมาพจน์

4. ลีลาการพูดแบบทรงอำนาจ (The Forcible Style) เป็นลีลาที่ก่อให้เกิดความรู้สึกในเรื่องของอำนาจ ความตั้งใจและความตื่นตัว เป็นลักษณะของลีลาการพูดแบบทรงอำนาจ ซึ่งเป็นธรรมดาที่ต้องใช้การแสดงออกอย่างแรงกล้า การกล่าวโทษ การป้องกันตนเองและจำเป็นต้องแสดงท่าทาง ดังนั้นจึงพบเสมอในศาลยุติธรรมและการพูดปรึกษาหารือกัน ลีลาการพูดจะมีพลังอำนาจก็ต่อเมื่อใช้ถ้อยคำที่เร้าใจ ใช้คำที่ทำให้เกิดภาพ ใช้คำขวัญหรือประโยคสั้น ๆ ที่จูงใจ ถ้อยคำที่เยาะเย้ยแค้นเคือง คำที่มีความหมายกินใจ คำที่มีความหมายคลุมเครือและมีความต่อเนื่องกันเป็นลำดับ รวมทั้งวิธีพูดที่เสแสร้งว่าจะไม่พูด การหยุดพูดอย่างกะทันหันก่อนจบ กระแสความเหมือนไม่เต็มใจจะพูดสิ่งนั้น การใช้บุคลาธิษฐาน การใช้คำที่มีเสียงไพเราะ การซ้ำคำเดิม หรือซ้ำคำขึ้นต้นประโยคสองครั้งหรือมากกว่านั้นต่อเนื่องกัน และใช้การพูดเสียดสีกระทบกระเทียบ (สมรรัตน์ พันธุ์เจริญ. 2533 : 12-14 ; อ้างอิงมาจาก Marsk. 1967 : 280-283)

3.2 การเขียน

วัชร รมะนันท์ ได้เขียนบทความเรื่อง “จดหมายในวรรณคดีไทย” ลงในวารสารภาษาและวรรณคดีไทยว่า “ในวรรณคดีไทยมีเรื่องการส่งจดหมายสื่อสารระหว่างตัวละครอยู่หลายเรื่อง แต่ในบทความนี้ผู้เขียนได้นำจดหมายในวรรณคดีไทยเรื่อง “อิเหนา” มาวิเคราะห์จำนวน 2 ฉบับ จดหมายฉบับแรกเป็นจดหมายที่อิเหนามีไปถึงนางบุษบา โดยใช้เล็บจิกลงไปในกลีบดอก ลำเจียก จดหมายฉบับที่สองเป็นจดหมายของท้าวกระป๋นมีถึงอิเหนาที่เมืองหมันหย้า ผู้เขียนได้วิจารณ์จดหมายทั้ง 2 ฉบับ กล่าวโดยสรุปว่า จดหมายทั้ง 2 ฉบับเป็นจดหมายตัดพ้อ ฉบับแรกเป็นจดหมายระหว่างชายหญิง เป็นจดหมายแต่งดีมีใจความมาก ทำให้สามารถมองเห็นและเข้าใจความอุปสรรคของจรกาได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าในด้านรูปร่างหน้าตา กิริยาท่าทาง น้ำเสียงและฐานะที่ต่ำศักดิ์

จดหมายฉบับที่สอง เป็นจดหมายระหว่างพ่อกับลูกซึ่งติดต่อส่งข่าวระหว่างที่อยู่ไกลกัน จดหมายฉบับนี้เนื้อหาสาระในสารแสดงให้เห็นว่า อิเหนาถูกพระราชบิดาตัดพ้อต่อว่า จนถึงตัดเป็นตัดตาย และชี้ให้เห็นความผิดของอิเหนาอย่างชัดแจ้งทำให้เกิดสงคราม จดหมายฉบับนี้มีผลทำให้อิเหนาต้องเดินทางจากเมืองหมันหย้าไปเมืองดาหา ผู้เขียนกล่าวยกย่องจดหมายฉบับนี้ว่ามีโวหารที่ดีเด่น และก่อให้เกิดความรู้สึกตามเจตนารมณ์ของผู้ประพันธ์ (วัชร รมะนันท์, 2527 : 34-37)

3.3 การใช้สัญลักษณ์

วาสนา ขวัญใจ เขียนบทความเรื่อง “พัฒนาการทางอารมณ์ของเงาะป่า” ในวารสารอักษรศาสตร์บัณฑิต กล่าวถึงการสื่อสารระหว่างชมพูากับนางลำหับ โดยมีไม้ไผ่ของชายนางลำหับเป็นสื่อในการนำสาร สารที่ชมพูใช้ในการสื่อสารคือดอกจำปูนป่าและดอกฮาปอง ซึ่งมีสีแดงอันเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกถึงความรักที่ชมพูพลามีต่อนางลำหับอย่างสิ้นเหลือ นอกจากนี้ยังเอาเล็บเสื้อที่ตัดใหม่เหน็บไว้ในช่อดอกไม้ เพื่อบอกให้นางรู้ว่าชมพูจะต่อสู้และทำลายผู้ขัดขวางความรักของตน และเด็ดใบไม้ไผ่ขึ้นมาห่อช่อดอกไม้เป็นการบอกไปว่า ถึงแม้พ่อแม่ของนางลำหับจะขัดขวางชมพูพลาก็พานางหนีไปอยู่กับตนเสียเลย (วาสนา ขวัญใจ, 2533 : 34-43)

3. งานวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารในวรรณคดี

สมพิศ เพียรเลิศ ได้ศึกษาอวัจนสารในนวนิยายของเฮมมิงเวย์ เรื่อง The Old Man and The Sea ผลการวิจัยพบว่า อวัจนสารในนวนิยายเรื่องนี้ของเฮมมิงเวย์ ใช้อวัจนสารทั้ง 7 ประการ ตามทฤษฎีการสื่อสารของเบอร์กัน คือ เทศภาษา กาลภาษา สัมผัสภาษา อากัปกริยา ปริภาษา สิ่งแวดล้อมและวัตถุสิ่งของ รูปร่างลักษณะทางกายและการตกแต่งพบว่ามี การเน้นถึงอากัปกริยา หรือพฤติกรรมของตัวละคร เพื่อสื่อความหมายแฝงมากที่สุด ส่วนเนื้อความที่เกี่ยวกับ

สถานที่ เวลา และว่าด้วยการสัมผัสของตัวละครมีน้อยแห่งที่สุด (สมพิศ เพียรเลิศ. 2521)

พัทธยา จิตต์เมตตา ได้ศึกษาอวัจนสารในวรรณคดีเรื่อง “พระอภัยมณี” ผลการศึกษาพบว่า ในวรรณคดีเรื่อง “พระอภัยมณี” มีการสื่อสารเชิงอวัจนสาร โดยใช้อวัจนสารทั้ง 7 ประเภท คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา โดยเฉพาะอาการภาษาที่กวีบรรยายถึงอาการปฏิกิริยา หรือพฤติกรรมของตัวละครมีปรากฏมากกว่าอวัจนสารอื่น ๆ ส่วนที่ปรากฏน้อยที่สุดได้แก่ เนตรภาษา รองลงมาคือสัมผัสภาษาและอวัจนสารเหล่านั้นพบในบทบรรยายมากกว่าบทสนทนา นอกจากนี้ยังพบว่าอวัจนสารในแต่ละประเภทมีความสัมพันธ์กันตลอดเวลาเมื่อมีการสื่อสารเช่นเดียวกับอวัจนสารและวัจนสาร ซึ่งมักจะใช้ควบคู่กันไป (พัทธยา จิตต์เมตตา. 2523)

บรรพต ศิริชัย ได้ศึกษาอวัจนสารในวรรณคดีเรื่อง “ขุนช้างขุนแผน” ผลการวิจัยพบว่า วรรณคดีเรื่อง “ขุนช้างขุนแผน” มีอวัจนสารครบทั้ง 7 ประเภท โดยเรียงลำดับจากที่ปรากฏมากที่สุดไปหาน้อย ได้แก่ วัตถุภาษา กาลภาษา เทศภาษา ปริภาษา เนตรภาษา และสัมผัสภาษา ซึ่งอวัจนสารเหล่านี้ส่วนใหญ่ปรากฏอยู่ในบทบรรยายและบทพรรณนา (บรรพต ศิริชัย. 2533)

วีระพันธ์ ไชยศิริ ได้ศึกษาการสื่อสารในวรรณคดีเรื่อง “อิเหนา” ได้นำทฤษฎีการสื่อสารมาวิเคราะห์พฤติกรรมของการสื่อสารของตัวละครในวรรณคดีเรื่อง “อิเหนา” แสดงให้เห็นถึงวิธีการสื่อสาร เนื้อหาสาระของสาร การเลือกใช้สื่อของตัวละครผู้ส่งสาร และการตอบสนองของตัวละครผู้รับสารที่มีต่อสารและสื่อ โดยยกสถานการณ์การสื่อสารที่สำคัญในการดำเนินเรื่องของวรรณคดีไทยเรื่อง “อิเหนา” มาวิเคราะห์อย่างละเอียด และอธิบายให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสาร สื่อและผลของการสื่อสาร (วีระพันธ์ ไชยศิริ. 2533)

สำหรับงานวิจัยเกี่ยวกับวาทศิลป์ของยาขอบที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องผู้ชนะสิบทิศ แม้จะไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการสื่อสาร แต่เนื่องจากการพูดเป็นส่วนหนึ่งของการสื่อสาร ผู้วิจัยจึงได้นำงานวิจัยชิ้นนี้มาเป็นส่วนหนึ่งของเอกสารที่เกี่ยวข้องด้วยดังนี้

สมรรัตน์ พันธุ์เจริญ ได้วิเคราะห์วาทศิลป์ของยาขอบที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องผู้ชนะสิบทิศ ผลการศึกษาค้นคว้าปรากฏว่า ยาขอบมีความสามารถในการใช้วาทศิลป์ในการพูดเป็นอย่างดี บทพูดของยาขอบสร้างขึ้นมีลักษณะสอดคล้องกับเกณฑ์ทางวาทศิลป์ทุกประการ บทพูดทุกบทจะกำหนดจุดมุ่งหมายเฉพาะไว้อย่างแน่ชัด มีการวิเคราะห์ผู้ฟัง และสถานการณ์แวดล้อม ซึ่งจะสอดคล้องกับการบรรยายถึงลักษณะท่าที อารมณ์ อาการปฏิกิริยาและความรู้สึกนึกคิดของตัวละครในบทพูดแต่ละบท ยาขอบได้ใช้วิธีการต่าง ๆ ในเชิงวาทศิลป์มาผสมผสานกัน คือการใช้ตรรกวิทยา การใช้จิตวิทยาเพื่อการจูงใจ การใช้คุณธรรมและการใช้ภาษาได้เป็นอย่างดี สามารถใช้ถ้อยคำสำนวน โวหารภาพพจน์มาประกอบในบทพูดได้อย่างมีประสิทธิภาพ บรรลุจุดมุ่งหมายตามที่กำหนดให้ (สมรรัตน์ พันธุ์เจริญ. 2533)

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้ใช้ศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการวิเคราะห์การสื่อสารของตัวละครในวรรณคดีเรื่อง “พระอภัยมณี” เพื่อให้บรรลุผลตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

บทที่ 2

ความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารและการสื่อสารในวรรณคดี

ความรู้เกี่ยวกับการสื่อสาร

ในการศึกษาการสื่อสาร เพื่อให้เข้าใจชัดเจน ควรมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการสื่อสาร ได้แก่ ความหมายของการสื่อสาร วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร ประเภทของการสื่อสาร องค์ประกอบและกระบวนการการสื่อสาร ดังนี้

1. ความหมายของการสื่อสาร

ราชบัณฑิตยสถาน ได้กำหนดคำว่า “communication” ของภาษาอังกฤษในหนังสือ “บัญญัติศัพท์” ให้ใช้ภาษาไทยว่า “การสื่อสาร” (ราชบัณฑิตยสถาน. 2524 : 14) และ ความหมายของคำว่า “สื่อสาร” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายไว้ว่า สื่อสาร ก. นำหนังสือหรือข้อความของฝ่ายหนึ่งส่งให้กับอีกฝ่ายหนึ่ง (ราชบัณฑิตยสถาน. 2525 : 825)

สำหรับนักวิชาการทางด้านการสื่อสาร ได้ให้ความหมายของคำว่า “communication” หรือ “การสื่อสาร” ต่าง ๆ กันดังนี้

เอ็ดเวิร์ด สะเพียร์ (Edward Sapir) “การสื่อสารคือการตีความหมายโดยสัญชาตญาณ ต่อทำทางที่แสดงเป็นสัญลักษณ์โดยไม่รู้ตัว ต่อความคิดและต่อพฤติกรรมของวัฒนธรรมของ บุคคล” (Sapir. 1933 : 79)

วอเรน ดับเบิลยู วีเวอร์ (Warren W. Weaver) “คำว่า การสื่อสารในที่นี้มีความหมาย กว้างครอบคลุมถึงกระบวนการทุกอย่างที่จิตใจคน ๆ หนึ่งอาจมีผลต่อจิตใจของคนอีกคนหนึ่ง การสื่อสารจึงไม่หมายความว่าแต่เพียงการเขียนและการพูดเท่านั้น หากแต่ยังรวมไปถึงดนตรี ภาพ การแสดง บัลเลต์ และพฤติกรรมทุกพฤติกรรมของมนุษย์อีกด้วย” (Weaver. 1949 : 95)

จอร์จ เอ มิลเลอร์ (George A. Miller) “การสื่อสาร หมายถึง การถ่ายทอดข่าวสารจาก ที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง” (Miller. 1951 : 6)

วิลเบอร์ ชรัมม์ (Wilbur Schramm) “การสื่อสาร คือ การมีความเข้าใจร่วมกันต่อ เครื่องหมายที่แสดงข่าวสาร” (Schramm. 1974 : 13)

ปรเม สตะเวทิน กล่าวว่า “การสื่อสาร คือ กระบวนการของการถ่ายทอดสาร (Message) จากบุคคลฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่าผู้ส่งสาร (Source) ไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่า ผู้รับสาร (Receiver) โดยผ่านสื่อ (Channel) (ปรเม สตะเวทิน. 2540 : 30)

พัชนี เชยจรรยา และคณะ “การสื่อสารเป็นการสื่อความหมายในทางหนึ่งทางใด และมีลักษณะของการส่งและรับสารไม่ว่าจะเป็นภายในตัวเอง ระหว่างผู้หนึ่งกับผู้หนึ่ง หรือระหว่างกลุ่มกับกลุ่ม ภายในบริบทหรือสภาพแวดล้อมหนึ่ง ๆ” (พัชนี เชยจรรยา, เมตตา วิวัฒนานุกูล และ ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์. 2538 : 5)

จะเห็นได้ว่ามีผู้ให้นิยามคำว่า “การสื่อสาร” หรือ “Communication” ไว้ต่าง ๆ กัน บางคนให้ความหมายครอบคลุมไปถึงพฤติกรรมที่ไม่ใช่ภาษาพูดหรือภาษาเขียน บางคนถือว่าพฤติกรรมที่สื่อความหมายออกมาโดยไม่ได้เจตนา ก็เป็นการสื่อสาร สาเหตุของความแตกต่างในเรื่องนิยามนั้น เนื่องจากการส่งสารของมนุษย์มีความเกี่ยวข้องกับสาขาวิชาต่าง ๆ หลายสาขา ผู้ศึกษาในแต่ละสาขาจึงมองการสื่อสารในแง่มุมที่ต่างกัน แต่อย่างไรก็ดีสิ่งหนึ่งที่ค่านิยามเหล่านี้มีอยู่ร่วมกันคือ “การสื่อสารของมนุษย์ตั้งอยู่บนหลักของความสัมพันธ์” (Schramm. 1974 : 13) กล่าวคือ จะต้องมีส่วนเกี่ยวข้อง 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งทำหน้าที่ส่งสาร อีกฝ่ายหนึ่งทำหน้าที่รับสารมีความสัมพันธ์กัน จึงเกิดเป็นกระบวนการสื่อสารขึ้น จึงสรุปได้ว่า “การสื่อสารเป็นการสร้างความเข้าใจโดยวิธีการถ่ายทอดความรู้ ความคิด และความรู้สึกจากคนหรือกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งไปยังบุคคลหรือกลุ่มคนอีกกลุ่มหนึ่งได้ การสื่อสารจะสมบูรณ์ได้นั้นต้องมีการเข้าใจที่ตรงกันและมีการยอมรับข่าวสารที่ผู้ส่งสารส่งออกไปเพื่อยึดเป็นแนวปฏิบัติต่อไป” (สังคม ภูมิพันธ์. 2530 : 4)

2. วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร

ในการสื่อสารนั้นจะมีผู้เกี่ยวข้องอยู่สองฝ่าย คือ ผู้ส่งสารและผู้รับสาร ดังนั้นในการพิจารณาวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร ต้องพิจารณาวัตถุประสงค์ของทั้งสองฝ่ายไปพร้อมกัน วัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารกับวัตถุประสงค์ของผู้รับสารอาจเหมือนกันหรือไม่เหมือนกันก็ได้ ผู้รับสารอาจมีปฏิกิริยาต่อสารผิดแผกไปจากความตั้งใจที่ผู้ส่งสารต้องการ ในกรณีที่ทั้งสองฝ่ายมีวัตถุประสงค์แตกต่างกัน ซึ่งทำให้ผลของการสื่อสารไม่บรรลุเป้าหมายตามเจตนารมณ์ หรือความตั้งใจของผู้ส่งสาร ผลที่ตามมาคือความล้มเหลวของการสื่อสาร

ประมะ สตะเวทิน ได้สรุปถึงวัตถุประสงค์ที่แสดงความต้องการของผู้ส่งสารและวัตถุประสงค์ของผู้รับสารในการสื่อสารไว้ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร วัตถุประสงค์หลัก ๆ ของผู้ส่งสารในการทำการสื่อสาร ได้แก่

1.1 เพื่อแจ้งให้ทราบ (Inform) หมายความว่า ในการทำการสื่อสารนั้น ผู้ส่งสารมีความต้องการที่จะบอก แจ้ง หรือชี้แจงข่าวสารเรื่องราว เหตุการณ์ ข้อมูล หรือสิ่งอื่นใดให้ผู้รับสารได้รับทราบหรือเกิดความเข้าใจ

1.2 เพื่อสอนหรือให้การศึกษา (Teach or Educate) หมายความว่า ผู้ส่งสารมีความต้องการที่จะสอนวิชาความรู้ หรือเรื่องราวที่มีลักษณะเป็นวิชาการ เพื่อให้ผู้รับสารได้รับความรู้เพิ่มขึ้นจากเดิม

1.3 เพื่อสร้างความพอใจหรือให้ความบันเทิง (Please or Entertain) หมายความว่า ในการสื่อสารนั้น ผู้ส่งสารมีความต้องการที่จะทำให้ผู้รับสารเกิดความรื่นเริงบันเทิงใจจากสารที่ตนส่งออกไป ไม่ว่าจะเป็นรูปของการพูด การเขียนหรือการแสดงกิริยาท่าทาง

1.4 เพื่อเสนอหรือชักจูงใจ (Propose or Persuade) หมายความว่า ผู้ส่งสารได้เสนอแนะสิ่งใดสิ่งหนึ่งต่อผู้รับสาร และมีความต้องการชักจูงใจให้ผู้รับสารมีความคิดคล้อยตาม หรือยอมรับปฏิบัติตามการเสนอแนะของตน

2. วัตถุประสงค์ของผู้รับสาร วัตถุประสงค์หลักของผู้รับสารในการทำการสื่อสาร ได้แก่

2.1 เพื่อทราบ (Understand) หมายความว่า ในการเข้าร่วมกิจกรรมทางการสื่อสารนั้น ผู้รับสารมีความต้องการที่จะทราบเรื่องราวข่าวสาร เหตุการณ์ ข้อมูล หรือสิ่งอื่น ๆ ที่ผู้ส่งสารแจ้งหรือรายงานให้ทราบ ซึ่งข่าวสารนั้นอาจเป็นของใหม่ที่ให้ความรู้เพิ่มเติมแก่ผู้รับสาร หรืออาจเป็นความรู้เดิมที่เคยทราบมาก่อนแล้วก็ได้ ถือเป็นการย้าให้ผู้รับสารแน่ใจในข่าวสารนั้นมากยิ่งขึ้น แต่ถ้าหากข่าวสารใหม่นั้นขัดแย้งกับข่าวสารที่เคยมีอยู่เดิม ผู้รับสารก็จะได้ใคร่ครวญว่าข่าวสารใดมีความน่าเชื่อถือ หรือมีความถูกต้องมากกว่ากัน

2.2 เพื่อเรียนรู้ (learn) ลักษณะของสารในกรณีนี้มักจะเป็นสารที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับวิชาความรู้ และเป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาสาระในการสอนของผู้ส่งสาร

2.3 เพื่อหาความพอใจ (Enjoy) โดยปกติคนเรานอกจากต้องการจะทราบข่าวเหตุการณ์ และศึกษาหาความรู้แล้ว ยังต้องการความบันเทิง หรือพักผ่อนหย่อนใจด้วย ดังนั้นในบางโอกาสผู้รับสารจึงมีความต้องการที่จะแสวงหาสิ่งที่สามารถสร้างความขบขัน ความบันเทิงและความสบายใจให้แก่ตนเองด้วย

2.4 เพื่อกระทำหรือตัดสินใจ (Dispose or Decide) ในการดำเนินชีวิตประจำวันของคนเราในบางครั้งอาจจะได้รับการเสนอแนะหรือชักจูงใจให้กระทำอย่างนั้นอย่างนี้จากบุคคลอื่นเสมอ ทางเลือกในการตัดสินใจของคนเรานั้น ขึ้นอยู่กับข้อเสนอแนะนั้น ๆ มีความน่าเชื่อถือและเป็นไปได้เพียงใด (ประมะ สตะเวทิน. 2529 : 16-17)

3. ประเภทของการสื่อสาร

การสื่อสารของมนุษย์นั้น สามารถจำแนกได้เป็นหลายประเภท แต่ละประเภทมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปในสถานการณ์การสื่อสารหนึ่ง ๆ อาจเรียกชื่อได้หลาย ๆ ชื่อ หรืออาจจัดเป็นประเภทของการสื่อสารได้หลายประเภท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้พิจารณา ประมะ สตะเวทิน ได้จำแนกเกณฑ์ของการสื่อสารออกเป็น 5 เกณฑ์ด้วยกันคือ

- 1) จำนวนของผู้ทำการสื่อสาร
- 2) การเห็นหน้ากัน
- 3) ความแตกต่างระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร
- 4) ลักษณะของเนื้อหาวิชา
- 5) ภาษา

(ประมะ สตะเวทิน. 2529 : 24)

1. การจำแนกประเภทการสื่อสารโดยใช้จำนวนของผู้ทำการสื่อสารเป็นเกณฑ์
การกำหนดในลักษณะนี้คำนึงถึงจำนวนของบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับสถานการณ์
(Communication) หนึ่ง ๆ ว่ามีผู้ทำการสื่อสาร (ทั้งในฐานะผู้ส่งสารและในฐานะผู้รับสาร)
จำนวนมากน้อยเท่าใด

2. การจำแนกประเภทของการสื่อสารโดยใช้การเห็นหน้าเป็นเกณฑ์
การจำแนกประเภทการสื่อสารในลักษณะนี้ กำหนดโดยพิจารณาว่าผู้ส่งสารกับผู้รับสาร
เห็นหน้ากันหรือไม่ ในขณะที่ทำการสื่อสารกัน ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือ

★ 2.1 การสื่อสารแบบเฉพาะหน้า (Face-to-Face Communication) หมายความว่าถึง
การสื่อสารที่ผู้ส่งสารเห็นหน้าซึ่งกันและกันได้ ในขณะที่ทำการสื่อสารกัน สามารถสังเกตกิริยาท่า
ทางของฝ่ายตรงข้ามได้โดยตรงทันที

☆ 2.2 การสื่อสารแบบมีสิ่งกีดขวาง (Interposed Communication) การสื่อสารใน
ลักษณะนี้ผู้ส่งสารไม่สามารถเห็นหน้ากันได้ เพราะอยู่ห่างไกลจากกันด้วยระยะทางและสถานที่
ทั้งสองฝ่ายไม่สามารถสังเกตกิริยาท่าทางของกันและกันได้ เพราะมีสิ่งกีดขวางระหว่างผู้ส่งสารกับ
ผู้รับสาร สื่อที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร ได้แก่ สื่อโทรคมนาคมและสื่อมวลชน
เพื่อเชื่อมโยงให้ทั้งสองฝ่ายสามารถทำการสื่อสารกันได้

3. การจำแนกประเภทของการสื่อสารโดยใช้ความแตกต่างระหว่างผู้ส่งสารกับผู้
รับสารเป็นเกณฑ์

การจำแนกในลักษณะนี้คำนึงถึงความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติ วัฒนธรรมและประเภท
ของผู้ส่งสารกับผู้รับสารเป็นหลักในการจำแนก โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

3.1 การสื่อสารระหว่างเชื้อชาติ (Interracial Communication) การสื่อสาร
ประเภทนี้เป็นการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร ที่มีความแตกต่างกันในเรื่องเชื้อชาติ
ซึ่งแต่ละเชื้อชาติก็มีความเป็นอยู่มีแนวคิดและมีประเพณีของตนแตกต่างกันไป

3.2 การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม (Cross-Cultural or Intercultural
Communication) การสื่อสารประเภทนี้เป็นการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารที่มี

ความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม ซึ่งการสื่อสารประเภทนี้เกิดขึ้นได้ทั้งในระหว่างคนที่อยู่ในประเทศเดียวกัน แต่มีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เช่น คนภาคเหนือ คนภาคกลาง คนภาคใต้ และคนภาคอีสาน ย่อมมีวัฒนธรรมของแต่ละภาคแตกต่างกันไป นอกจากนี้การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมยังเกิดขึ้นได้ระหว่างคนที่เป็ประชาชนของประเทศต่างกันได้ด้วย เช่น การสื่อสารระหว่างคนไทยกับคนอเมริกา ฯลฯ ซึ่งทั้งสองฝ่ายมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

3.3 การสื่อสารระหว่างประเทศ (International Communication) เป็นการสื่อสารระดับชาติ ระหว่างคนที่เป็ประชาชนของประเทศต่างกัน ลักษณะของผู้ที่ทำการสื่อสารระหว่างประเทศนี้ มีลักษณะเป็นทางการมากกว่าการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม ในแง่ที่ว่าผู้ที่ทำการส่งสารนั้นทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประเทศ เช่น นักการทูต ตัวแทนของรัฐบาล ข้าราชการ การประชุมของคณะผู้แทนประเทศต่าง ๆ ในองค์การสหประชาชาติ เป็นต้น ผู้ทำการสื่อสารมีพันธะและมีความรับผิดชอบต่อชื่อเสียง และผลประโยชน์ของประเทศชาติ

4. การจำแนกประเภทของการสื่อสารโดยใช้ลักษณะของเนื้อหาวิชาเป็นเกณฑ์

การจำแนกประเภทของการสื่อสารในลักษณะนี้เป็นการจำแนกทางวิชาการ มุ่งหรือเน้นในแง่ของการศึกษาและการวิจัยเป็นหลัก โดยการรวบรวมเอาเนื้อหาสาระที่จะศึกษาหรือวิจัยที่มีลักษณะใกล้เคียงกันมาจัดไว้เป็นหมวดหมู่โดยเฉพาะลงไป

5. การจำแนกประเภทของการสื่อสารโดยใช้ภาษาเป็นเกณฑ์

การจำแนกประเภทของการสื่อสารในลักษณะนี้ คำนี้ถึงรหัส (Code) หรือสัญลักษณ์ (Symbol) ที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารว่ารหัสหรือสัญลักษณ์ที่ใช้นั้นคือภาษาพูดหรือภาษาเขียนหรือไม่ การจำแนกการสื่อสารโดยใช้ภาษาเป็นเกณฑ์ สามารถแบ่งการสื่อสารออกได้เป็น 2 ประเภทคือ การสื่อสารเชิงวัจนะ และการสื่อสารเชิงอวัจนะ การสื่อสารทั้งสองประเภทดังกล่าวมีลักษณะดังนี้

5.1 การสื่อสารเชิงวัจนะ (Verbal Communication) หมายถึง การสื่อสารที่ผู้ทำการสื่อสารใช้สัญลักษณ์เป็นถ้อยคำภาษา โดยการออกเสียง โดยการพูดหรือการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งถือว่าเป็นการใช้ภาษาในการสื่อสารโดยตรง ภาษาหรือสารนั้นเรียกว่า “วัจนสาร” หรือ “วัจนภาษา”

 วัจนภาษา หรือภาษาถ้อยคำ คือเสียงพูดมนุษย์ตกลงกันเพื่อทำหน้าที่แทนมโนภาพของสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์ด้วยกันสามารถรับรู้ได้ทางประสาทสัมผัสต่าง ๆ มนุษย์ยังคิดเครื่องหมายแทนเสียงพูด และเขียนลงไว้เป็นลายลักษณ์อักษรได้อีกด้วย ลายลักษณ์อักษรนั้นก็ถือว่าเป็นภาษาถ้อยคำเหมือนกัน

5.2 การสื่อสารเชิงอวัจนะ (Nonverbal Communication) หมายถึง การสื่อสารโดยใช้สัญลักษณ์อื่นที่ไม่ใช่ถ้อยคำภาษาเป็นองค์ประกอบในการสื่อสาร เช่น อาศัยอิริยาบถ อากัปกิริยา ท่าทางของคู่สนทนา วัตถุสิ่งแวดลอม ความชัดเจนของเสียง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้บางครั้งก็มิได้ใช้สื่อสารโดยตรงระหว่างบุคคล แต่เป็นสารหรือภาษาที่เกิดขึ้นในลักษณะแอบแฝงมากับวัจนสาร

ซึ่งเรียกว่า “อวัจนสาร” หรือ “อวัจนภาษา” สอนิต ยมาภย์ ได้แบ่งประเภทของการสื่อสารเชิงอวัจนะไว้ 7 ประเภท ดังนี้

- 1) เทศภาษา (Proxemics)
- 2) กาลภาษา (Chronemics)
- 3) เนตรภาษา (Oculistics)
- 4) สัมผัสภาษา (Haptics)
- 5) อากาษา (Kinesics)
- 6) วัตถุภาษา (Objectics)
- 7) ปริภาษา (Vocalies หรือ Para language)

1) เทศภาษา หมายถึง ภาษาที่เกิดขึ้นจากลักษณะของสถานที่ที่บุคคลทำการสื่อสารกัน ตลอดจนช่วงระยะระหว่างบุคคลที่กำลังสื่อสารกัน สถานที่และการจัดช่วงระยะดังกล่าว จะสื่อให้เห็นความหมายบางประการ ที่อยู่ในจิตสำนึกของบุคคลที่กำลังสื่อสารกันได้อย่างชัดเจน ระยะระหว่างบุคคลจะใกล้และมีอาณาเขตน้อย เมื่อบุคคลรู้จักสนิทสนมกันมาก และระยะดังกล่าวจะเพิ่มขึ้นเมื่อความรู้จักสนิทสนมระหว่างบุคคลน้อยลง หรืออีกนัยหนึ่ง ถ้าคนสนิทสนมกันมากก็จะเข้าใกล้กันได้มาก ถ้าสนิทสนมกันน้อยก็จะเข้าใกล้กันได้น้อย

อนึ่งการกำหนดระยะความใกล้ชิดหรือลักษณะสถานที่ที่ย่อมมีส่วนเกี่ยวข้องกัน เพศ เผ่าพันธุ์ อายุ บุคลิกภาพ สถานภาพทางสังคม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละสังคม

ความสำคัญของเทศภาษานี้ บางกรณีมีบทบาทมากจนบางสังคมยึดเป็นแบบอย่างประพฤติปฏิบัติสืบทอดกันมา จนกลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไปก็มี

2) กาลภาษา เป็นอวัจนสารที่เกิดขึ้นจากเวลาหรือระยะเวลาขณะที่สื่อสารกัน ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ซึ่งจะก่อให้เกิดความหมายลึกซึ้งเป็นพิเศษ เรื่องของเวลาเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากในชีวิตประจำวันของคนเรา ความผูกพันของคนกับเวลานั้นมีมากและไม่สามารถแยกออกจากกันได้ อย่างไรก็ตามสภาพสังคม วัฒนธรรม ชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันย่อมมีอิทธิพลต่อการใช้เวลาด้วยเช่นกัน

3) เนตรภาษา หมายถึง อวัจนภาษาที่เกิดจากการใช้ดวงตาหรือสายตาเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกนึกคิด ความประสงค์และทัศนคติบางประการระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร เนตรภาษานี้มีความสำคัญมากในการสื่อสาร เพราะการใช้ดวงตาหรือสายตาในการสื่อสารนั้นสื่อให้ทราบถึงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของผู้ส่งสารได้ลึกซึ้งกว่าคำพูด ซึ่งอาจพูดออกไปไม่ตรงกับความจริง แต่ความจริงนั้นบอกอยู่ที่ดวงตา

พฤติกรรมหรืออวัจนสารอันเกิดจากการใช้สายตาขณะสื่อสารกันนั้น นอกจากจะเป็นการมอง จ้องดู หรือชำเลื่องแล้ว ยังรวมถึงการทำตาในลักษณะต่าง ๆ อีกด้วย เช่น การหรี่ตา

หลิวตา การทำตาเล็กตาน้อย หรือการทำตาโต ตาเหลือก ก็เป็นพฤติกรรมที่สื่อให้ทราบความหมายบางประการได้เช่นกัน เช่น การหรีตขณะพูดจาสื่อสารกัน อาจแสดงว่าผู้แสดงพฤติกรรมนั้นมีความสงสัยไม่แน่ใจ หรือหรีตเพื่อบอกหรือสัญญาบางอย่างให้แก่คู่สนทนา

4) สัมผัสภาษา หมายถึง ภาษาที่เกิดจากการใช้อาการสัมผัส เพื่อสื่อถึงความรู้สึก อารมณ์ ความสนิทสนม ตลอดจนความปรารถนาในส่วนลึกของผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร การสัมผัสนี้กระทำได้ในลักษณะต่าง ๆ กัน การถูกเนื้อต้องตัว การจับมือ การโอบกอด แตะเบา ลูบหลัง ลูบศีรษะ ลูบไล้อย่างแผ่วเบา หยิกเย้า รวมถึงการสัมผัสที่รุนแรง เช่น การผลักออก ตะ ต่อย ทบตี เป็นต้น

ในบางโอกาส การสื่อสารด้วยสัมผัสภาษา สามารถสื่อความหมายได้อย่างลึกซึ้ง ชนิดที่ถ้อยคำใด ๆ หรืออวัจนภาษาอื่นใดไม่สามารถทดแทนได้ เช่น การบีบมือ ให้กำลังใจแก่คนเจ็บ ซึ่งกำลังนอนอยู่โรงพยาบาล การโอบกอดที่แสดงถึงความรักความอบอุ่นระหว่างแม่กับลูก หรือการกอดรัดสัมผัสเพื่อแสดงความรักของหนุ่มสาว

5) อากาษา หมายถึง อวัจนภาษาที่อยู่ในรูปของการเคลื่อนไหวร่างกายเพื่อการสื่อสาร อากาษาคลุ่มถึงการเคลื่อนไหวของร่างกายทั้งหมด ได้แก่ ศีรษะ แขน ขา ลำตัว สี่หน้า ท่าทางต่าง ๆ

ศิลปะการแสดงของไทยเราที่ใช้อากาษาเพื่อเป็นสื่อให้กับคนดูก็มีอยู่เช่นเดียวกัน อาทิ การเล่นโขน ซึ่งมีการกำหนดท่าทางการแสดง การรำ โดยใช้มือ ใช้เท้า การขยับร่างกาย แสดงออกถึงอารมณ์ ความรู้สึก เช่น ตัวยักซ์ เวลาโกรธจะกระตืบเท้า ซี่มื่อเวลาโมโหหรือหงุดหงิด จะใช้มือถูที่หลังหู เวลาแสดงความรัก เสน่หา จะใช้มือทั้งสองวางไขว้ลงบนอกหรือถ้าเศร้าโศก เสียใจ ร้องไห้ก็เอามือปาดที่ตา เป็นต้น กิริยาท่าทางต่าง ๆ เหล่านี้ จะสื่อสารให้ผู้ชมเข้าใจได้โดยไม่ต้องออกเสียงหรือพูดเลย

6) วัตถุภาษา หมายถึง อวัจนภาษาที่เกิดจากการใช้หรือเลือกใช้วัตถุสิ่งของต่าง ๆ เพื่อแสดงหรือสื่อความหมายให้ปรากฏ วัตถุในที่นี้หมายรวมถึงสิ่งของทุกขนาด ทุกประเภทที่อยู่โดยรอบ ตลอดจนเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ เครื่องใช้ที่ติดตัวอยู่ วัตถุต่าง ๆ ที่แวดล้อมบุคคลอยู่นั้น จะบ่งบอกให้ทราบถึงความหมายบางอย่างในตัวบุคคลที่เป็นเจ้าของ หรือเกี่ยวข้องกับวัตถุนั้นเสมอ ซึ่งตามปกติคนเรามักจะเลือกสรรสิ่งของเครื่องใช้ตามใจปรารถนาของตนคือ ตามอุปนิสัยใจคอ เจตคติ รสนิยม บุคลิกภาพ และสภาพฐานะ นอกจากนี้ที่สำคัญยังต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อม วัฒนธรรม ค่านิยม ประเพณีนิยมที่แตกต่างกันออกไป

7) ปริภาษา หมายถึง อวัจนภาษาที่เกิดจากการใช้น้ำเสียงประกอบถ้อยคำที่พูดออกไป โดยเน้นที่วิธีการพูดมากกว่าถ้อยคำที่พูด น้ำเสียงและถ้อยคำนั้นต้องควบคู่กันอยู่เสมอ จนยากที่จะแยกออกจากกันได้ นอกจากจะเขียนถ้อยคำลงไปเป็นตัวหนังสือ ซึ่งก็ไม่สามารถสื่อความหมายได้ชัดเจนเท่ากับการพูด น้ำเสียงจึงมีความสำคัญมากในการสื่อความหมายที่แสดงออกถึงอารมณ์ ความรู้สึกของผู้พูดได้เป็นอย่างดี

ตัวอย่างของปริภาษา เช่น ระดับเสียงสูงต่ำ การเปล่งเสียง ความค่อยความดังของเสียง จังหวะจะโคนของเสียง การเว้นจังหวะ การตะโกน การกระซิบ ตลอดจนการออกเสียงที่ไม่เป็น ภาษาพูด เช่น การจาม การไอ การสะอึก การหัวเราะ การร้องไห้ เป็นต้น (สวนิต ยมาภย์. 2526 : 72-86)

ความสัมพันธ์ระหว่างอวัจนภาษาและวัจนภาษา

อวัจนภาษาที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด มักจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันอยู่ตลอดเวลา ขณะที่มีการสื่อสาร ไม่สามารถแยกจากกันได้โดยเด็ดขาด เพราะในบางโอกาสเราไม่สามารถใช้อวัจนภาษาเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งสื่อสารให้ประสบผลสำเร็จได้ จึงจำเป็นต้องใช้การสื่อสารหลาย ๆ วิธีประกอบกัน และในทำนองเดียวกัน อวัจนภาษากับวัจนภาษาก็มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ดังที่ พัทธยา จิตต์เมตตา ได้กล่าวถึงหน้าที่ของอวัจนภาษาไว้ว่า

1. เพื่อซ้ำกับคำพูด (Redundancy) การแสดงออกในเชิงอวัจนะ อาจทำให้เกิดความหมายซ้ำกันกับคำพูดได้ เช่น การที่เราส่ายหน้าแสดงการปฏิเสธ พร้อมกับคำพูดว่า “ไม่” หรือ “เปล่า”
2. เป็นการเน้นหรือย้ำ (Accentuation) ในขณะที่บุคคลกำลังสื่อสาร หรือสนทนากันนั้น คนบางคนเวลาพูด เขาจะมีการเน้นเสียงในบางช่วงบางตอน แล้วแต่ความสำคัญของเรื่องที่พูด เช่น การที่ครูเน้นเสียงห้ามนักเรียนว่า “เงียบ อย่าคุย” นอกจากจะใช้น้ำเสียงแล้ว กิริยามารยาท การเคลื่อนไหวศีรษะสามารถช่วยเน้นการสื่อสารได้ทั้งสิ้น
3. เพื่อใช้แทนวัจนสาร (Substitution) มีอยู่บ่อยครั้งที่อวัจนภาษาทำหน้าที่สื่อความหมายแทนวัจนสารได้โดยสิ้นเชิง เช่น การใช้ส่ายตาเพื่อแสดงความรู้สึกว่าพอใจ ไม่พอใจ ตีใจ เสียใจ ฯลฯ โดยไม่ต้องใช้คำพูดเลย
4. เพื่อเสริมน้ำหนักให้แก่คำพูด (Complement) ในการพูดหรือสนทนากัน ผู้พูดมักแสดงอารมณ์ควบคู่ออกไปกับคำพูดด้วย เพื่อให้ผู้ฟังรับรู้อย่างเข้าใจ สีสหน้า แววตา กิริยาท่าทาง ตลอดจนน้ำเสียงของผู้พูด จึงแสดงออกเพื่อเสริมน้ำหนักให้กับคำพูดนั้น ๆ เช่น เด็กคนหนึ่งร้องไห้โอดโอย พร้อมกับพูดว่า ปวดฟัน แล้วเอามือกุมไว้ที่ปากหรือแก้ม น้ำเสียงที่ร้องและการเอามือขึ้นกุมปากนั้นเสริมคำพูดที่ว่า ปวดฟัน และยังสื่อให้ทราบได้อีกว่าปวดมากจริง ๆ
5. เพื่อให้แย้งกับพฤติกรรมหรือคำพูด โดยเฉพาะในคำพูดประเภทเหน็บแนม (Ironical) หรือการกระทบกระทั่ง (Sarcastic-Statement) มักจะมีความหมายตรงข้ามกับสิ่งที่พูดออกไป ซึ่งอาจสังเกตได้จากน้ำเสียง สีสหน้า แววตาของผู้พูด (พัทธยา จิตต์เมตตา. 2523 : 28-29 ; อ้างอิงมาจาก Burgoon. 1974 : 115-116)

พฤติกรรมเชิงอวัจนของบุคคลที่แสดงออกอาจจะขัดแย้งกับคำพูดของบุคคลนั้นเองก็ได้ เช่น เราปรุงอาหารให้เพื่อนคนหนึ่งรับประทานอย่างสุดฝีมือ ขณะกำลังรับประทานกันอยู่เราก็เอ่ยปากถามเพื่อน เพื่อทราบฝีมือของตนว่า “อร่อยไหม” เพื่อนตอบด้วยใบหน้าเฉย ๆ หรือ

เหยเกเสียงอ้อย ๆ ว่า “อ้อย” ทั้ง ๆ ที่ไม่อร่อยเอาเลย วิจารณ์กับวิจารณ์ที่เพื่อนแสดงออกจึงมีความขัดแย้งกัน

องค์ประกอบและกระบวนการสื่อสาร

มนุษย์สื่อสารกันอย่างมีเป้าหมาย การที่มนุษย์จะสื่อสารกันให้มีประสิทธิภาพนั้น มนุษย์มีความจำเป็นจะต้องเข้าใจถึงองค์ประกอบและกระบวนการของการสื่อสารเสียก่อน การมีความเข้าใจในเรื่องดังกล่าว จะเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาส่วนต่าง ๆ ของการสื่อสาร ทำให้สามารถปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องในจุดต่าง ๆ ของการสื่อสาร ป้องกันมิให้การสื่อสารล้มเหลวได้

วิธีการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจเรื่ององค์ประกอบและกระบวนการสื่อสารที่นักวิชาการสื่อสารนิยมใช้กันก็คือ วิธีการศึกษาแบบจำลอง (Model) ของการสื่อสาร แบบจำลองการสื่อสารที่นักวิชาการสื่อสารคิดขึ้นก็คือ ตัวแทนที่แสดงถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงขององค์ประกอบต่าง ๆ ในการสื่อสารของมนุษย์ แสดงให้เห็นถึงหน้าที่และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีต่อกัน (ระวีวรรณ ประกอบผล. 2539 : 131)

นักวิชาการสื่อสารได้เสนอแบบจำลองกระบวนการสื่อสารของมนุษย์ไว้เป็นจำนวนมาก เพื่อช่วยอธิบายและทำความเข้าใจเกี่ยวกับการส่งสาร ซึ่งผู้วิจัยได้นำแบบจำลองดังกล่าวที่เห็นว่ามีเหมาะสมกับงานวิจัยมาเสนอไว้ 3 แบบด้วยกัน ดังได้กล่าวไว้แล้วในเอกสารอ้างอิงเกี่ยวกับหลักการและทฤษฎีการสื่อสาร

เมื่อพิจารณาแนวความคิดของนักวิชาการสื่อสารจากแบบจำลองการสื่อสาร แม้จะมีความแตกต่างกันในรายละเอียดและประเด็นในการพิจารณา แต่เราก็สามารถสรุปได้ว่านักวิชาการได้กล่าวถึง องค์ประกอบสำคัญของการสื่อสารว่ามี 4 ประการ ได้แก่

1. ผู้ส่งสาร (Sender)
2. สาร (Message)
3. ช่องทางหรือสื่อ (Channel Medium)
4. ผู้รับสาร (Receiver)

ผู้ส่งสาร ผู้รับสาร

1. ความหมายของผู้ส่งสารและผู้รับสาร

นักวิชาการสื่อสารใช้คำศัพท์หลายคำที่มีความหมายเหมือนกันหรือใกล้เคียงกับคำว่า ผู้ส่งสาร คำเหล่านี้ได้แก่ ต้นแหล่งสาร (Communication Source) ผู้เข้ารหัส (Encoder) ผู้พูด (Speaker) ส่วนคำว่าผู้รับสารมีผู้ใช้หลายคำ เช่น ผู้ฟัง (Audience) ถึงใคร (to whom) ผู้รับสาร (Receiver)

คำเหล่านี้มีที่มาและการใช้แตกต่างกันไปตามแนวคิดของนักวิชาการ แต่ในประเด็นของการทำหน้าที่ในกระบวนการสื่อสารแล้ว ทุกความหมายของคำนั้นจะทำหน้าที่เหมือนกัน พจน์

เชยจรรยา, เมตตา วิวัฒนานุกูล และฉิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์ ได้สรุปความหมายของผู้ส่งสารและผู้รับสารไว้ดังนี้

ผู้ส่งสาร คือ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้ริเริ่มหรือเริ่มต้นส่งสารไปให้อีกบุคคลหนึ่ง จะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม ฉะนั้น ผู้ส่งสารจึงมีบทบาทในการชี้แนะว่า พฤติกรรมการสื่อสารภายในสถานการณ์หนึ่ง ๆ นั้นจะเป็นไปในรูปแบบใด และมีผลอย่างไร หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ผู้ส่งสารคือผู้กระตุ้น (Stimulus) ที่ทำให้เกิดการตอบสนอง (Response) จากผู้รับสาร

ผู้รับสาร คือ ผู้ที่รับสารจากบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มบุคคลหนึ่ง เมื่อได้รับสารจะเกิดการตีความและการตอบสนอง จะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม และส่งปฏิกิริยาตอบสนอง (Feedback) กลับไปสู่ผู้ส่งสาร (พชนี เชยจรรยา, เมตตา วิวัฒนานุกูล และฉิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์. 2538 : 16)

2. ความสัมพันธ์ของผู้ส่งสารและผู้รับสาร

จากแนวความคิดในเรื่ององค์ประกอบและกระบวนการสื่อสาร เราจะเห็นได้ว่าผู้ส่งสารในการสื่อสารนั้น ย่อมต้องการที่จะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหรือการตอบสนองจากผู้รับสาร ฉะนั้นผู้ส่งสารและผู้รับสาร จะต้องมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่น ๆ ของการสื่อสารอีก 3 องค์ประกอบด้วยกันคือ

2.1 ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

ในการสื่อสารนั้นจะมีบุคคลเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ 2 ฝ่ายคือ ผู้ส่งสารและผู้รับสาร ประสิทธิภาพของการสื่อสารจะมีได้เมื่อบุคคลทั้งสองมีความเข้าใจในข่าวสารตรงกัน (Common Meaning) ซึ่งผู้ส่งสารจะต้องปรับเนื้อหาสาระ ข่าวสาร ภาษาที่ใช้ และช่องทางการสื่อสารให้เหมาะสมกับผู้รับสาร โดยจะต้องตระหนักในเรื่องของวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร ความรู้และประสบการณ์ของผู้รับสารและความรู้สึก (Affection) ของผู้รับสาร

2.2 ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีความสัมพันธ์กับสาร

สาร คือ ความคิด ความเชื่อ หรือความจริงเกี่ยวกับสิ่งใด ๆ ก็ตาม que ผู้ส่งสารต้องการจะสื่อไปถึงผู้รับสาร ผลสำเร็จของการสื่อสารย่อมขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของสารที่ถูกส่งไป และผู้รับสารกับผู้ส่งสารมีความเข้าใจได้ดีเพียงใด ทั้งนี้ผู้รับสารจะต้องเข้าใจความต้องการของผู้ส่งสารด้วย พรทิพย์ วรกิจโกศาทร แบ่งความต้องการข่าวสารของผู้รับสารไว้ 4 ประการดังนี้

- 1) ต้องการข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่ตน (Utilization)
- 2) ต้องการข่าวสารที่สอดคล้อง (Consistency) กับค่านิยม ความเชื่อ และทัศนคติของผู้รับสาร
- 3) ต้องการข่าวสารที่สะดวกในการได้มา (Availability)
- 4) ต้องการข่าวสารที่สนองความอยากรู้อยากเห็น (Curiosity)

(พรทิพย์ วรกิจโกศาทร. 2529 : 291 ; อ้างอิงมาจาก Mc Combs and

Becker. 1979)

2.3 ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีความสัมพันธ์กับสื่อ

สื่อเป็นตัวที่นำข่าวสารจากผู้ส่งสารมายังผู้รับสาร โดยผู้ส่งสารและผู้รับสารไม่จำเป็นต้องเผชิญหน้ากันก็ได้ ผู้ส่งสารมีโอกาสเลือกใช้สื่อต่าง ๆ เพื่อให้เข้าถึงผู้รับสาร ดังนั้นจึงจำเป็นต้องเข้าใจในการเปิดรับสื่อของผู้รับสารเป็นสำคัญ ผู้รับสารจะเลือกเปิดรับสื่อตามลักษณะที่ตนสะดวกหรือเคยชิน และสอดคล้องกับความรู้ ค่านิยม ความเชื่อและทัศนคติของตน

นอกจากความสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่น ๆ ของกระบวนการการสื่อสารแล้ว สิ่งซึ่งผู้ส่งสารและผู้รับสารจะต้องคำนึงถึงก็คือ สภาพแวดล้อมหรือสถานการณ์แวดล้อม การสื่อสาร พืชนี้ เขยจรรยา และคณะ ได้อธิบายความหมายและความสำคัญของสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อกระบวนการการสื่อสารว่า

สภาพแวดล้อมของการสื่อสาร หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวผู้ส่งสาร นอกเหนือจากองค์ประกอบอื่นในกระบวนการการสื่อสาร ได้แก่ สถานที่ บรรยากาศ โอกาส เวลา รวมถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งนี้ผู้สื่อสารจะต้องวิเคราะห์และเลือกสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม เพื่อให้แน่ใจว่าการสื่อสารของตนมีโอกาสจะประสบความสำเร็จมากขึ้น (พืชนี้ เขยจรรยา, เมตตา วิวัฒนาบุญกุล และถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์. 2538 : 47)

3. คุณสมบัติของผู้ส่งสารและผู้รับสาร

ในการสื่อสารนั้น ผู้ส่งสารจะทำหน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสาร ให้ความรู้ การโน้มน้าวใจ หรือเพื่อให้ความบันเทิงแก่ผู้รับสาร การสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารจะให้ได้ผลหรือไม่ได้ผลมากนักเพียงใดนั้น เชวง จันทระเขตต์ กล่าวว่า ย่อมขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของผู้ส่งสารและผู้รับสาร ดังต่อไปนี้

3.1 ทักษะหรือความชำนาญในการติดต่อสื่อสาร (Communication Skills)

ในการสื่อสารกับบุคคลมักหมายถึง ความสามารถในการใช้ภาษาทุกทักษะ กล่าวคือ ทั้งการพูด การฟัง การอ่าน และการเขียน รวมทั้งความคิด

3.2 ทัศนคติหรือเจตคติ (Attitudes) หมายถึง แนวโน้มที่บุคคลได้รับมาหรือ

เรียนรู้และกลายเป็นแบบอย่างในการแสดงปฏิกิริยาตอบสนอง หรือเป็นปฏิกิริยาตอบสนองบางอย่าง หรือต่อบุคคลบางคน ทำที่หรือทัศนคติของแต่ละบุคคลอาจดูได้จากพฤติกรรมต่าง ๆ เช่นการกระทำ กิริยา ท่าทาง การพูด การเขียน เป็นต้น

3.3 ความรู้ (Knowledge) หมายถึง ระดับการศึกษา ความรู้ทั่วไป

ความรอบรู้ ความรู้โลก ประสบการณ์ และคุณสมบัติอื่น ๆ ที่ทำให้บุคคลเข้าใจสิ่งต่าง ๆ

3.4 ระบบสังคม (Social System) หมายถึงถึงลักษณะ รูปแบบของระเบียบ

วิธีการและความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันของบุคคล ถือกันว่าสังคมมีลักษณะเป็นระบบ ประกอบด้วยส่วนย่อยแตกต่างกันในแต่ละระบบ เช่น อาชีพการงานต่างกัน ระบบการศึกษา เศรษฐกิจ การเมืองต่างกัน เป็นต้น

3.5 วัฒนธรรม (Culture) เป็นชื่อรวมสำหรับแบบอย่างของพฤติกรรมทั้งหลายที่ได้มาทางสังคม และที่ถ่ายทอดกันไปทางสังคม โดยอาศัยสัญลักษณ์ วัฒนธรรมจึงเป็นชื่อสำหรับสัมฤทธิ์ผลที่เด่นชัดทั้งหมดของกลุ่มมนุษย์ รวมถึงทั้งหลายเหล่านี้ เช่น ภาษา การทำเครื่องมืออุตสาหกรรม ศิลปะ วิทยาศาสตร์ กฎหมาย การปกครอง ศีลธรรมและศาสนา กับรวมถึงอุปกรณ์ที่เป็นวัตถุ หรือสิ่งประดิษฐ์ ซึ่งแสดงรูปแบบแห่งสัมฤทธิ์ผลทางวัฒนธรรม และทำให้ลักษณะวัฒนธรรมทางปัญญาสามารถยังผลเป็นประโยชน์ใช้สอยได้ เช่น อาคาร เครื่องมือ เครื่องจักรกล เครื่องมือสื่อสาร ศิลปวัตถุ ฯลฯ (เชวง จันทระเชตต์, 2528 : 32)

อนึ่งหากผู้ส่งสารและผู้รับสารมีคุณสมบัติดังกล่าวมาข้างต้นเหมือนกัน การสื่อสารจะได้ผลดีที่สุด ถ้ามีคุณสมบัติแตกต่างกันมาก เช่น ผู้รับสารมีความรู้ ทศนคติ วัฒนธรรมหรือคุณสมบัติอื่น ต่างจากผู้ส่งสารมาก การสื่อสารอาจจะไม่ได้ผล หรือได้ผลไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร

สาร

สารเป็นองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการสื่อสารและจากการนิยามของการสื่อสารจะเห็นว่า เมื่อมีการสื่อสารเกิดขึ้นจะต้องมีการรับรู้เรื่องราวร่วมกัน ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ดังนั้นเราจึงกล่าวได้ว่า สาร คือ “เรื่องราวอันมีความหมายและแสดงออกมาโดยอาศัยภาษาหรือสิ่งอื่นใดก็ตาม ซึ่งสามารถทำให้เกิดการรับรู้ร่วมกันได้” (สวณิต ยมภักย์, 2526 : 47)

เรื่องราวที่มนุษย์สื่อสารกันนั้นกว้างขวางและซับซ้อนไม่มีขอบเขตจำกัด เนื้อหาของสารที่มนุษย์สื่อสารกันนั้น ครอบคลุมมวลความรู้ และประสบการณ์ของมนุษย์ทั้งหมด แต่เราก็จะสามารถแบ่งเนื้อหาของสารออกได้เป็น 2 ประการคือ

1. สารประเภทข้อเท็จจริง สารประเภทนี้ คือ สารที่รายงานให้ทราบถึงความจริงต่าง ๆ ที่สามารถพิสูจน์ตรวจสอบได้ และเมื่อตรวจสอบว่าไม่จริงตามรายงานไว้ สารนั้นก็ไม่ได้ถูกต้องหรือเป็นเท็จ แต่ถ้าตรวจสอบแล้วเป็นจริง สารนั้นก็ถูกต้องเป็นจริง

2. สารประเภทข้อคิดเห็น สารประเภทนี้แสดงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในจิตของผู้ส่งสารอาจเป็นความรู้สึก ความเชื่อ หรือแนวความคิดที่ผู้ส่งสารมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ข้อคิดเห็นต่าง ๆ ที่ผู้ส่งสารแสดงออกมาไม่อยู่ในวิสัยที่จะตรวจสอบว่าเป็นความจริงหรือไม่ แต่สามารถตัดสินใจได้ว่า ข้อคิดเห็นนั้นน่าฟังหรือไม่ น่ายอมรับหรือไม่เพียงไร สมเหตุสมผลแค่ไหนเท่านั้น สวณิต ยมภักย์ ได้แบ่งสารประเภทแสดงข้อคิดเห็นไว้ 5 ประการด้วยกันคือ

2.1 ข้อคิดเห็นเชิงประเมินค่า การประเมินค่า หมายถึง การชี้บ่งลงไปว่า อะไรดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควร คุ่มหรือไม่คุ่ม เป็นประโยชน์หรือเป็นโทษ น่ายกย่องหรือน่าตำหนิ เหล่านี้เป็นต้น นอกจากนี้แม้จะไม่ชี้บ่งลงไปเช่นที่กล่าว อาจชี้แต่เพียงว่า ยังไม่สู้ดีนัก อยู่ในเกณฑ์ดี ค่อนข้างดี นับว่าควร ยังไม่ควร ออกจะไม่คุ่ม นับได้ว่าคุ่ม ฯลฯ ก็ยังนับว่าเป็นการประเมินค่าเช่นกัน เพียงแต่หนักเบาต่างกันเท่านั้น

2.2 ข้อคิดเห็นเชิงแนะนำ การแนะนำคือ การบอกกล่าวให้ผู้รับสารทราบว่าสิ่งใดควรทำหรือควรปฏิบัติ และควรทำหน้าที่ปฏิบัติเป็นขั้นเป็นตอนอย่างไร อาจบอกด้วยว่าเพราะอะไรจึงควรทำ หรือปฏิบัติเช่นนั้น ๆ จึงจะได้ผลสมความมุ่งหมาย

2.3 ข้อคิดเห็นเชิงตั้งข้อสังเกต การเสนอข้อคิดเห็นในลักษณะข้อสังเกต อาจเรียกว่า การตั้งข้อสังเกตก็ได้ หมายถึง การชี้ให้เห็นลักษณะที่แฝงอยู่ ซึ่งอาจจะถูกมองข้ามไปได้ ถ้าไม่ชี้ให้เห็น เป็นลักษณะที่น่าสนใจ น่าสำเนียง น่าพิจารณา น่าระมัดระวัง หรือนำไปศึกษาพิจารณาให้ถ่องแท้ต่อไป เหล่านี้เป็นต้น

2.4 ข้อคิดเห็นเชิงตัดสินใจ การตัดสินใจ หมายถึง กระบวนการระยะสุดท้ายก่อนที่จะยุติการพิจารณาข้อเสนอ หลักการ ทางเลือก หรือข้อที่เคลือบแคลงสงสัย ตัวอย่างในการพิจารณาข้อเสนอ การตัดสินใจก็คือ การยอมรับหรือไม่ยอมรับข้อเสนอ นั้น ในการพิจารณาหลักการ การตัดสินใจก็คือ การเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบ อาจมีเงื่อนไขด้วยก็ได้ ในการพิจารณาทางเลือก การตัดสินใจก็คือ การเลือกทางใดทางหนึ่งจากที่มีอยู่นั้น ในการพิจารณาข้อเคลือบแคลงสงสัยก็อาจตัดสินใจลงด้วยการลงใจเชื่อหรือไม่เชื่อ ดังนี้ เป็นต้น เมื่อผู้ส่งสารสรุปผลการตัดสินใจได้แล้ว และเรียบเรียงให้ปรากฏเพื่อส่งสารกับผู้อื่น สารนั้นก็จะเป็สารประเภทข้อคิดเห็นเชิงการตัดสินใจ

2.5 ข้อคิดเห็นเชิงแสดงอารมณ์ ข้อคิดเห็นลักษณะนี้มีขอบข่ายกว้างมาก เริ่มตั้งแต่คำทักทายปราศรัยไปจนถึงบทกวีนิพนธ์ที่แสดงความรู้สึกสะท้อนอารมณ์อย่างลึกซึ้ง คำทักทายปราศรัยนั้นแม้จะสั้น แต่เป็นเครื่องแสดงถึงสภาพอารมณ์ ความรู้สึก อธิษาศัยใจคอ ทศนคติ ความกระตือรือร้นของผู้ส่งสาร บางกรณีถ้าเราจะเรียบเรียงความหมายของสารที่แท้จริงจากคำทักทายปราศรัยด้วยถ้อยคำอื่น อาจต้องใช้ถ้อยคำมากมายเป็นหลายเท่า และยังไม่แน่ว่าจะพรรณนาได้ครบถ้วนจริง (สวนิต ยมาภย์. 2526 : 54-56)

ควรสังเกตด้วยว่า ในสารที่เป็นข้อคิดเห็นเชิงแสดงอารมณ์นั้น อาจมีสารลักษณะอื่น อาทิ ข้อเท็จจริง ข้อแนะนำ ปะปนอยู่ด้วยก็ได้ แต่สารเหล่านั้นเป็นแต่เพียงสารที่สำคัญรอง ๆ ลงไป สารหลักหรือสารที่สำคัญที่สุดจะเป็นลักษณะแสดงอารมณ์

สื่อ

สื่อ เป็นองค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งของการสื่อสาร ในการสื่อสารใด ๆ ก็ตาม ผู้ส่งสารย่อมต้องอาศัยช่องทางหรือสื่อทำหน้าที่ไปยังผู้รับสาร โดยทั่วไปแล้วสารที่ถูกผู้ส่งถ่ายทอดไปยังผู้รับ จะเข้าสู่ระบบการรับรู้ของมนุษย์โดยผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก กายและลิ้น เราจึงกล่าวได้ว่า สื่อ คือ ตัวกลางที่เชื่อมโยงผู้ส่งสารกับผู้รับสารให้ติดต่อกันได้ (สวนิต ยมาภย์. 2526 : 56)

สวณิต ยมภักย์ แบ่งประเภทของสื่อได้ 5 ประการดังนี้

1. สื่อสามัญหรือสื่อธรรมชาติ สื่อชนิดนี้เป็นสื่อที่มนุษย์ทุกรูปทุกนามต้องใช้อยู่เป็นนิจ ตั้งแต่เกิดจนตาย กล่าวโดยสรุปสื่อสามัญหรือสื่อธรรมชาติได้แก่ บรรยากาศที่มีอยู่โดยธรรมชาติ มนุษย์ทุกคนเป็นเจ้าของได้เหมือนกัน ๆ กันหมด เป็นของสามัญสำหรับมนุษย์ ได้แก่ คลื่นแสงและคลื่นเสียง เป็นต้น ในเวลาที่มนุษย์พูดจากัน ตบมือเรียกกัน กระแอมกระไอให้แกกัน หรือแม้แต่จ้องมองหน้ากัน เหล่านี้ล้วนเป็นตัวอย่างของการใช้สื่อสามัญหรือสื่อธรรมชาติทั้งสิ้น

2. สื่อบุคคลหรือสื่อมนุษย์ ได้แก่ ตัวคนนั่นเองที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องนำเรื่องราวจากบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่ง มนุษย์รู้จักใช้สื่อบุคคลมาช้านานแล้ว เช่น การฝากบอกต่อ ๆ กันไปให้ทั่วถึง การใช้พ่อสื่อ แม่สื่อ การใช้คนนำสาร พลาดตระเวน กองสอดแนม ม้าใช้ (คนทำหน้าที่แจ้งข่าว) อนึ่งชาวเล่าสื่อที่มีอยู่ในสังคมมนุษย์ทุกชาติทุกภาษานั้น ก็อาศัยสื่อบุคคลหรือสื่อมนุษย์เราเป็นเครื่องนำไปให้แพร่กระจายอย่างรวดเร็วได้

3. สื่อเฉพาะกิจ ได้แก่ สื่อที่ทำหน้าที่ใดในวงจำกัดเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น ป้ายชื่อถนน สถานที่หรือสิ่งของอื่น ๆ ป้ายโฆษณาในที่สาธารณะ จารึก ผู้ประกาศ จดหมายรวมไปถึงการจัดกิจกรรมบางอย่าง เช่น นิทรรศการ การประชุม การแสดงนานาชาติทั้งที่เป็นของพื้นบ้านพื้นเมือง และที่เป็นของสากล การจัดงานตามเทศกาลเช่น งานเทศน์มหาชาติ กันับได้ว่าเป็นสื่อที่ชักนำไปให้พุทธศาสนิกชนมีศรัทธาแนบแน่นอยู่กับพระศาสนา

4. สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อสิ่งพิมพ์เป็นสื่อซึ่งมนุษย์รู้จักใช้มาไม่นานนัก สื่อชนิดนี้เกิดขึ้นหลังจากที่มนุษย์รู้จักใช้ภาษาเขียนแล้วเป็นเวลานาน อันที่จริงภาษาเขียนนั้นก็เพิ่งปรากฏขึ้นในประวัติศาสตร์ของมนุษย์เพียงไม่นานนัก อย่างไรก็ตามสื่อสิ่งพิมพ์ได้วิวัฒนาการมาอย่างรวดเร็ว สามารถมีกำลังผลิตสูง และผลิตได้รวดเร็วในทุกวันนี้ ทำให้มนุษย์ทั่วทุกมุมโลกมีโอกาสใช้สื่อชนิดนี้จนเกือบจะเป็นสื่อธรรมดาอยู่แล้ว

5. สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อชนิดนี้นับเป็นสื่อยุคใหม่ที่มนุษย์ได้รู้จัก เกิดมาจากความรู้ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีของมนุษย์ที่ได้พัฒนามาอย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพสูง และแพร่กระจายกว้างขวางมาก

ตัวอย่างสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เราใช้กันแพร่หลายในทุกวันนี้ก็เช่น วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ แถบบันทึกเสียง แถบบันทึกทั้งภาพและเสียง ดาวเทียมการสื่อสาร เป็นต้น (สวณิต ยมภักย์. 2535 : 7)

สื่อเป็นองค์ประกอบอันสำคัญของการสื่อสาร การใช้สื่อโดยรู้จักข้อดีข้อเสียของสื่อ การเข้าใจถึงอิทธิพลของสื่อที่มีต่อพฤติกรรมกรรมการรับสาร การเลือกใช้สื่อให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ในการสื่อสาร จึงเป็นเรื่องที่สำคัญ

ผลของการสื่อสาร

เมื่อผู้ส่งสารได้ส่งสารผ่านสื่อไปถึงผู้รับแล้ว แต่การตอบสนองจากฝ่ายผู้รับสารยังไม่เกิดขึ้น เรายังไม่อาจกล่าวได้ว่า การสื่อสารได้เกิดขึ้นแล้วโดยสมบูรณ์ การสื่อสารจะครบองค์ประกอบก็ต่อเมื่อได้มีการตอบสนองเกิดขึ้นในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง การตอบสนองนั้นหมายถึงการเปลี่ยนแปลงท่าทีและพฤติกรรมของผู้รับสาร อันเป็นผลโดยตรงจากการที่ได้รับสารนั่นเอง พัทธี เชยจรรยา และคณะ ได้สรุปผลของการสื่อสารได้ดังนี้

1. หลังการสื่อสารเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่งในกระบวนการสื่อสารหรือไม่อย่างไร
2. อันเนื่องมาจากการสื่อสารนั้น ผู้ส่งสารสามารถสร้างอิทธิพลบางอย่างเหนือตัวผู้รับสารได้หรือไม่ อย่างไร

3. การสื่อสารประสบความสำเร็จตามที่ผู้ส่งสารมุ่งหวังไว้หรือไม่ อย่างไร

(พัทธี เชยจรรยา, เมตตา วิวัฒนากุล และถิ่นันท์ อนวัชศิริวงศ์. 2538 : 54)

การสื่อสารหนึ่ง ๆ ประสบความสำเร็จได้ต่อเมื่อ การตีความหมายสารที่ได้รับของผู้รับสารสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของผู้ส่งสาร หรืออีกนัยหนึ่งคือ จุดมุ่งหมายของผู้ส่งสารสามารถตอบสนองต่อความคาดหวังของผู้รับสาร

ผลการสื่อสารจึงอาจเป็นผลทางด้านความนึกคิดหรือปัญญา (Cognitive on Intellectual) ด้านอารมณ์ และความรู้สึก (Affective) และด้านพฤติกรรมหรือการกระทำ (Behavioral)

สำหรับผลของการสื่อสารนั้น อาจจะเป็นผลที่เกิดขึ้นสมเจตนาของผู้ส่งสาร หรือไม่สมเจตนาของผู้ส่งสารก็ได้ เช่น ผู้ส่งสารมีเจตนาให้ผู้รับสารเกิดความเข้าใจ แต่ผู้รับสารเกิดความสับสน เรียกว่า ผลที่เกิดขึ้นนั้นไม่สมเจตนา นอกจากผลของการสื่อสารโดยตรงตามที่กล่าวมาแล้ว ยังมีผลของการสื่อสารอีกลักษณะหนึ่ง เป็นผลจากการสื่อสารที่ผู้ส่งสารไม่ได้คาดหมายไว้ก่อนเลย เรียกว่า “ผลสืบเนื่อง”

อุปสรรคในการสื่อสาร

การสื่อสารทุกระดับอาจมีอุปสรรคเกิดขึ้นได้เสมอ ผู้ส่งสารและผู้รับสารจำเป็นต้องตระหนักถึงอุปสรรคเหล่านี้ และหาทางขจัดหรือแก้ไขให้หมดไป หรือทำให้น้อยลงเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้การสื่อสารสัมฤทธิ์ผล อุปสรรคของการสื่อสารนั้นจะอยู่ที่ผู้ส่งสาร ผู้รับสารและตัวสารรวมถึงอยู่ที่ภาษาและสื่อที่ใช้ในการสื่อสาร

1. อุปสรรคที่ผู้ส่งสาร

ผู้ส่งสารนั้นมีความจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสื่อสาร เพื่อให้การสื่อสารสัมฤทธิ์ผล ผู้ส่งสารต้องมีความพร้อมในการสื่อสาร เป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ รู้ในข่าวสารที่สื่อออกไป รับผิดชอบและเข้าใจในวัตถุประสงค์ของการส่งข่าวสาร มีทัศนคติที่ดีต่อองค์ประกอบ

ของการสื่อสาร ควบคุมความรู้สึกและเชื่อมั่นในตนเองขณะสื่อสาร รวมทั้งมีพฤติกรรมการแสดงออกสอดคล้องกับเนื้อหาของการสื่อสาร

2. อุปสรรคที่ผู้รับสาร

ผู้รับสารก็เช่นเดียวกัน จำเป็นต้องมีความรู้เข้าใจในการสื่อสาร เช่นเดียวกับผู้ส่งสาร ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารก็เป็นปัจจัยต่อผู้รับสาร เพราะมีผลต่อความสนใจ การตีความ และการจดจำของผู้รับสาร และนอกจากนั้น ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ ความพร้อม ความสนใจ ความรับผิดชอบ รวมทั้งอารมณ์ของผู้รับสารยังมีส่วนต่อผลการสื่อสารด้วย

3. อุปสรรคที่ตัวสาร

ตัวสารเองก็เป็นอุปสรรคในการสื่อสารได้ ถ้าหากตัวสารนั้นขาดความเหมาะสมกับกำลังความสามารถในการสื่อสาร ปริมาณข่าวสาร ลักษณะความเหมาะสม และความต่อเนื่องของเนื้อหาสาร การจัดลำดับและประเภท ความแน่นอนชัดเจนของสาร การเลือกสรรข่าวสาร หรือการใช้ภาษาที่ไม่เหมาะสมล้วนเป็นอุปสรรคต่อการสื่อสารทั้งสิ้น

4. อุปสรรคที่สื่อ

สื่อมีความสำคัญต่อการสื่อสาร เพราะหากเลือกสื่อในการสื่อสารไม่เหมาะสมหรืออุปสรรคเกิดขึ้นเนื่องจากสภาพแวดล้อม หรือสถานการณ์ในขณะที่ทำการสื่อสารไม่ดี ผิดกาลเทศะ ผิดความหมายของภาษา ล้วนแล้วแต่มีผลกระทบต่อประสิทธิผลในการสื่อสารทั้งสิ้น

เรื่องอุปสรรคของการสื่อสารนั้น เป็นปัญหาสำคัญยิ่งต่อประสิทธิผลของการสื่อสาร หากมีการขจัดได้ก็จะทำให้การสื่อสารได้ผลดียิ่งขึ้น

การสื่อสารในวรรณคดี

วรรณคดีเป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสารที่มีตัวละครเป็นผู้แสดงนาฏการ ซึ่งตัวละครเหล่านั้นจะมีเรื่องราวการติดต่อสื่อสารกันหลายรูปแบบ หลายสถานการณ์ กล่าวคือ ตัวละครจะมีการติดต่อสื่อสารเรื่องราวร่วมกันทั้งเฉพาะหน้า โดยใช้สื่อที่เป็นวจนภาษา และอวจนภาษา ซึ่งอยู่ในรูปของการสนทนา และติดต่อสื่อสารกันโดยผ่านสื่อที่เป็นลายลักษณ์อักษร ที่อยู่ในรูปต่าง ๆ กัน เช่นจดหมาย เพลงยาว หรือพระราชสาส์น เป็นต้น

✳ เมื่อวรรณคดีเป็นการสื่อสารอย่างหนึ่ง เราจึงสามารถศึกษาการสื่อสารในวรรณคดีได้ โดยอาศัยความรู้เกี่ยวกับองค์ประกอบและกระบวนการการสื่อสารเป็นเครื่องมือ เพื่อช่วยอธิบายการสื่อสารในวรรณคดี โดยพิจารณาการสื่อสารจากบทสนทนาของตัวละคร บทบรรยายและบทพรรณนาของกวี ดังรายละเอียดต่อไป

วัตถุประสงค์ในการสื่อสาร

จากวัตถุประสงค์หลักในการสื่อสารของมนุษย์เรา 4 ประการ ดังได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น เราสามารถยกตัวอย่างจากวรรณคดี เพื่ออธิบายประกอบสถานการณ์การสื่อสาร ซึ่งแสดงถึงวัตถุประสงค์ของทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารได้ดังนี้

1. วัตถุประสงค์เพื่อแจ้งให้ทราบ ตัวอย่างเช่น สถานการณ์การสื่อสารระหว่างองคตกับทศกัณฐ์ องคตทำหน้าที่นำสารของพระราม เรื่องให้ทศกัณฐ์ส่งคืนนางสีดาไปแจ้งให้ทศกัณฐ์ทราบ ความว่า

ราชสารสมเด็จพระหริวงศ์	ผู้ทรงครุฑราชปักษา
เฝ้าพญาอนันตนาคร	มาเป็นบัลลังก์อลงกรณ์
สถิตย์ยังเกษียรชลธาร	แทบเชิงจักรวาลสิงขร
ฤาษีเทววิชาธร	สโมสรแซ่ช่องบังคมคัล
ประชุมเชิญเสด็จไวภูณฐ์	ยังประยูรจักรพรรดิรังสรรค์
มล้างอสุราอาธรรม	ที่มั่นเป็นเสี้ยนแผ่นดิน
ทรงนามสมเด็จพระรามศ	มงกุฎเกศไตรภพจบสิ้น
หน่อท้าวทศรถภูมินทร์	เป็นปิ่นทวาราวดี
อันนางสีดาอุพาพัฏร์	คือองค์นงลักษณ์พระลักษมี
ท้าวทศเคียรอรุรี	ไปลักเหวิมาไว้
จึงยกแสนยาพลากร	ข้ามมหาสมุทรใหญ่
ตามมาจะผลาญชีวลัย	แล้วมีพระทัยกรุณา
จึงแต่งราชทูตถือสาร	หวังประทานชีวิตยักขา
จงเชิญนางทูนเคียรอรุรา	ไปถวายบาทพาพระจักรี
	(รามเกียรติ์. 2540 : 275-276)

2. วัตถุประสงค์เพื่อสอนหรือให้การศึกษา ตัวอย่างเช่น สถานการณ์การสื่อสารระหว่าง พระโยคีที่เกาะแก้วพิสดารกับสุดสาคร เพื่อสั่งสอนสุดสาครให้รู้จักเลือกที่จะไวใจคน ดังมีใจความต่อไปนี้

แล้วสอนว่าอย่าไวใจมนุษย์	มันแสนสุดลึกล้ำเหลือกำหนด
ถึงเถาวัลย์พันเกี่ยวที่เลี้ยวลด	ก็ไม่คดเหมือนหนึ่งในน้ำใจคน
มนุษย์นี้ที่รักอยู่สองสถาน	บิดามารดาร์กมักเป็นผล
ที่พึงหนึ่งพึงได้แต่กายตน	เกิดเป็นคนคิดเห็นจึงเจรจา
แม้ใครรักรักมั่งชั่งชังตอบ	ให้รอบคอบคิดอ่านะหลาหนา

รู้สิ่งไรไม่สู้วิชา

รักษาตัวรอดเป็นยอดดี
(พระอภัยมณี. 2517 : 39)

3. วัตถุประสงค์เพื่อสร้างความพอใจหรือความบันเทิง ตัวอย่างเช่น สถานการณ์การสื่อสารระหว่างนางสุนีกับมังคลาในเรื่องพระอภัยมณี ซึ่งนางสุนีได้ร้องเพลงขับกล่อมมังคลาให้คลายทุกข์โศก เมื่อแตกทัพและหนีการถูกจับกุมจากพระอภัยมณีผู้เป็นพระบิดา บทขับกล่อมมีดังนี้

ไอเย็นฉ่ำน้ำค้างพร่างพรายพรม	ระรื่นร่มรังส้างเหมือนปรางค์ทอง
บรรทมแท่นแผ่นผาศิลาอ่อน	ต่างบรรจรณ์ทูลเกล้าอย่าเศร้าหมอง
ฟังสำเนียงเสียงผึ้งหึ่งหึ่งร้อง	เหมือนเสียงฆ้องยามย่าประจำวัง
จักจั่นห้วนแว่วแจ้วแจ้วเจื้อย	ลองโนเรื้อยแร่แร่ดังแดร่งสังข์
เสียงลินธพุลันสนั่นดัง	เหมือนกลองระฆังกังสดาลขานประโคม
ขอเดชะพระพายช่วยชายกลืน	มารวยรินเรื้อยรินให้ชื่นโฉม
ดวงดาวเดือนเคลื่อนกลางนภาคโผยม	เหมือนอย่างโคมขวาลาระย้าระยับ
เสียงเป็ดผีปีกั่วแว่วแว่วหวีด	จิ้งหรีดกรีดกรียวกริ่งดังฉิ่งกรับ
ทั้งไก่แก้วแว่วเสียงจำเรียงรับ	เหมือนโทนทับขับกล่อมทูลหม่อมเอย

(พระอภัยมณี. 2517 : 1165-1166)

4. วัตถุประสงค์เพื่อเสนอหรือชักจูงใจ ตัวอย่างเช่น สถานการณ์การสื่อสารระหว่างพระพันวษากับนางวันทอง ในเรื่องขุนช้างขุนแผน เมื่อพระพันวษাত্রัสสั่ง (เสนอ) ให้นางวันทองเลือกว่าจะอยู่กับขุนแผนหรือขุนช้าง ซึ่งนางวันทองเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะอยู่กับใคร สารตอนนี้มีดังนี้

เฮ้ยอีวันทองว่าอะไร	มึงตั้งใจปลดปลงให้คงที่
อย่าพะวงกังขาเป็นราศี	เพราะมึงมีผัวสองกูต้องแค้น
ถ้ารักใหม่ก็ไปอยู่กับอายช้าง	ถ้ารักเก่าเข้าข้างอายขุนแผน
อย่าวนเวียนไปให้คนเขาหมิ่นแคลน	ถ้าแม่นมึงรักไหนให้ว่ามา

(ขุนช้างขุนแผน. 2513 : 864)

องค์ประกอบของการสื่อสาร

เนื่องจากวรรณคดีเป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสารของมนุษย์ที่ใช้ภาษาเป็นสื่อ โดยมีตัวละครเป็นผู้แสดงนาฏการ ดังนั้นการสื่อสารในวรรณคดีจะเกิดขึ้นได้ต้องประกอบด้วยองค์ประกอบของการสื่อสาร 4 ประการด้วยกัน คือ

1. ตัวละครผู้ส่งสาร หมายถึง ตัวละครทำหน้าที่เป็นผู้เริ่มกระบวนการถ่ายทอดสารไปยังอีกแหล่งหนึ่ง จะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม ฉะนั้นตัวละครผู้ส่งสารจึงมีบทบาทในการชี้แนะว่า พฤติกรรมการสื่อสารภายในสถานการณ์หนึ่ง ๆ นั้น จะเป็นไปในรูปใดและมีผลอย่างไร ตัวอย่างเช่น การสื่อสารของอิเหนา ซึ่งอิเหนาได้ใช้อุบายลักพานางบุษบา โดยมีให้ผู้ใดสงสัยในการกระทำของตน อิเหนาในฐานะผู้ส่งสารได้ทำการสื่อสารทั้งวัจนภาษา และอวัจนภาษาในการปลอมตัวเป็นระตุรกา นับแต่การแต่งกาย ทำทางและน้ำเสียง ดังนี้

ทรงภูษาสุวรรณชั้นนอก	พันม่วงดวงดอกระกำไหม
ฉลององค์สอดสวมนวมใน	ให้กายใหญ่เท่าท้าวจรกา
ทรงแต่เครื่องระตุรต่ำ	กุมกฤษฎฤทธาจรลี

และ

ทำน้ำเสียงให้เหมือนจรกา	ถามหาบุษบา มารศรี
บัดนี้ข้าศึกมาราวี	พื้นที่จะต่อฤทธิ์ไกร
	(อิเหนา. 2514 : 507-508)

การใช้สารและสื่อของอิเหนาในสถานการณ์นี้ ส่งผลให้อิเหนาประสบผลสำเร็จตามความต้องการ เนื่องจากไม่มีผู้ใดสงสัยว่าจะเป็นอิเหนาปลอมตัวมา

2. ตัวละครผู้รับสาร หมายถึง ตัวละครที่เป็นผู้รับสาร หรือเรื่องราวต่าง ๆ จากตัวละครผู้ส่งสาร ซึ่งเมื่อได้รับสารแล้วตัวละครผู้รับสาร จะทำหน้าที่ตีความสาร และมีปฏิกิริยาตอบสนองกลับไปยังตัวละครผู้ส่งสาร ตัวอย่างเช่น การสื่อสารระหว่างอิเหนากับนางจินตะหรา เมื่อนางจินตะหราเห็นอิเหนาลอบมองตนอยู่ นางก็รู้ในท่าทีของอิเหนา และสื่อสารตอบกลับให้อิเหนารู้ความรู้สึกของนางในขณะนั้น ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้น	จินตะหราวาตีมีศักดิ์
เห็นอิเหนาเฝ้าดูต่อนัก	นงลักษณ์แอบหลังพระชนนี
พลางขม้ายชายเนตรดูเชษฐา	นัยนาแลสบก็หลบหนี
หมอบเมียงเอียงอายเป็นท่วงที	เทวีช่วยเขินสะเท็นใจ
	(อิเหนา. 2514 : 50)

3. สาร หมายถึง เรื่องราวอันมีความหมาย ที่ตัวละครผู้ส่งสารส่งไปให้ตัวละครผู้รับสาร ซึ่งอาจเป็นในรูปของสัญญาณ (Signal) หรือสัญลักษณ์ (Symbol) ที่ตัวละครผู้รับสารสามารถนำไปถอดรหัส และตีความให้เข้าใจความหมายได้ สารในวรรณคดีแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ วจนสาร และอวจนสาร

3.1 วจนสาร หมายถึง สารที่แสดงออกในรูปของถ้อยคำภาษา และตัวอักษรได้แก่ ภาษาพูดหรือภาษาเขียน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

วจนสารที่เป็นภาษาพูดระหว่างท้าวฤเบรกับองค์ประไหมสุหรี เพื่อห้ามปรามมิให้องค์ประไหมสุหรีเดินทางไปทำพิธีปลงศพพระมารดาที่เมืองหมันหย้า ดังข้อความต่อไปนี้

.....	อย่ากันแสงโคกพิ้งพื้ว่า
อันเกิดแล้วไม่แคล้วมรณา	ถึงพรหมินทร์อินทราภิเหมือนกัน
ซึ่งจะไปส่งสการพระมารดา	ยังนครหมันหย้าเขตชั้นท์
กันดารโดยมรคาอารัญ	ทั้งทรงครรภได้แปดเดือนปลาย
เกลือกจะเกิดเหตุใหญ่ขึ้นในป่า	จะลำบากกายาโฉมฉาย
รู้ไปถึงไหนจะได้อาย	เขาจะฉินยีนร้ายทุกพารา
เจ้าจงจัดแจงแต่งไทยทาน	ส่งสการพระศพดีกว่า
ให้อิเหนาลูกเราลีลา	ก็เหมือนกับกลียาคลาไคล
	(อิเหนา. 2514 : 33)

วจนสารที่เป็นภาษาเขียนซึ่งเป็นการสื่อสารระหว่างท้าวฤเบรกับอิเหนาผู้เป็นโอรส โดยท้าวฤเบรเขียนพระราชสารถึงอิเหนา ซึ่งขณะนั้นอยู่ที่เมืองหมันหย้า ให้รีบยกกองทัพไปช่วยเมืองดาหาทำศึกกับท้าวกะหมังกูหนิง พระราชสารนั้นมีใจความว่า

ในลักษณนั้นว่าปัจจามิตร	มาตั้งตีดดาหากรุงใหญ่
จงเร่งรีบรื้อพลสกลไกร	ไปช่วยชิงชัยให้ทันที
ถึงไม่เลียงบุษบาเห็นว่าชั่ว	แต่เขารู้ยั่วว่าตัวนั้นเป็นผี
อันองค์ท้าวดาหาธิบดี	นั้นมีไข้อาหรือว่าไร
มาตรแม้นเสียเมืองดาหา	จะพลอยอายุขายหน้าหรือหาไม่
ซึ่งเกิดศึกสาเหตุเภทภัย	ก็เพราะใครทำความไว้งามพัศตร์
ครั้งหนึ่งก็ให้เสียวาจา	อายุชาวดาหาอาณาจักร
ครั้งนี้เร่งคิดดูจงหนัก	จะซ้ำให้เสียศักดิ์ก็ตามที
แม้มียกพลไกรไปช่วย	ถึงเราม้วยก็อย่ามาดูผี

อย่าดูทั้งเปลวอัคคี

แต่วันนี้ขาดกันจนบรรลัย

(อิเหนา. 2514 : 320)

3.2 อวัจนสาร หมายถึง สารที่แสดงออกมาโดยใช้สัญลักษณ์อย่างอื่นที่ไม่ใช่ถ้อยคำ ภาษาในการสื่อสาร แต่อาจจะแสดงออกโดยใช้กิริยาอาการต่าง ๆ ของตัวละคร หรือวัตถุสิ่งของต่าง ๆ เป็นต้น ดังตัวอย่างการสื่อสารระหว่างนางลำหับกับชมพูลาในเรื่องเงาะป่า นางลำหับใช้กิริยาอาการสื่อให้ชมพูลาทราบว่านางรู้สึกเขินอาย เมื่อรู้สึกตัวจากการเป็นลมหมดสติ เพราะถูกงูพิษกัดมือ ดังใจความต่อไปนี้

เมื่อนั้น
ต้องน้ำฉ่ำชื่นอินทรีย์
เห็นชมพูลามานั่งกอดประทับ
เลื่อนจากตักพลันมีทันช้า

นางลำหับยอดมิ่งมารศรี
ก็คงคืนสมประดีมีมา
ให้นึกอับอายใจเป็นนักหนา
ก้มหน้าไม่เหลือบแลไป

(เงาะป่า. 2540 : 88)

และการสื่อสารระหว่างชมพูลากับนางลำหับโดยชมพูลาต้องการส่งสารให้นางลำหับทราบว่าตนมีใจผูกพันรักใคร่ในตัวนาง ในการส่งสารครั้งนี้ ชมพูลาใช้ดอกจำปูนป่า ดอกสาปองเล็บเสือและใบไผ่เถื่อนเป็นสัญลักษณ์ สื่อสารให้นางลำหับทราบความในใจของตนที่มีต่อนาง ดังคำกลอนต่อไปนี้

เดินกรายร้ายเราะเสาะหา
มีดอกสาปองงามตรู
แล้วเอาเล็บเสือที่ตัดใหม่
หวังเป็นปริศนาบอกทำทาง
เด็ดใบไผ่เถื่อนนั้นมาห่อ
ครั้นเสร็จสมถวิลยินดี

ดอกจำปูนป่าได้ทั้งคู่
จะฝากไปให้รู้วักกรนาง
เหน็บไว้ในซอดอกไม้บ้าง
ว่าแม่นใครชัดขวางจะต่อตี
ว่าแม่พอไม่ให้จะพาหนี
กลับมายังที่ทั้งสองพลัน

(เงาะป่า. 2540 : 80)

4. สื่อ หมายถึง ตัวนำสารหรือช่องทางที่ทำให้ตัวละครผู้ส่งสารและตัวละครผู้รับสารติดต่อกันได้ ในวรรณคดีแบ่งสื่อออกเป็น 2 ประเภทด้วยกัน ได้แก่ วจนภาษา และอวัจนภาษา

4.1 วจนภาษา หมายถึง ภาษาที่ใช้ถ้อยคำหรือลายลักษณ์อักษรในการสื่อความหมายซึ่งมีทั้งภาษาพูดกับภาษาเขียน ดังนี้

วจนภาษา - วจนภาษา คือ ภาษาที่ใช้ถ้อยคำหรือลายลักษณ์อักษรในการสื่อความหมายซึ่งมีทั้งภาษาพูดกับภาษาเขียน ดังนี้

การใช้สื่อที่เป็นถ้อยคำได้แก่ การสื่อสารระหว่างอิเหนากับท้าวกะหมังกุหนิง ซึ่งท้าวกะหมังกุหนิงประสงค์จะให้อิเหนายกทัพกลับไป หากรบกันอิเหนาจะมาตายเสียเปล่า ๆ อิเหนาจึงใช้วิจนภาษาโต้กลับไ้ว่าตนต้องการจะรบกับท้าวกะหมังกุหนิงให้รู้แพ้รู้ชนะ ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้น	ระเด่นมนตรีตอบตามประสงค์
ซึ่งจะให้เรายกจตุรงค์	คั่นคงกรุงไกรนั้นไม่ควร
อับอายไพร่ฟ้าประชาชน	เสนีรพีลจะแซ่สรวล
หรือหมายไม่สมคะเนเรรวน	จึงชวนพุดจาหย้าทัพ
อย่าพุกพุดอุบายให้ตายใจ	ท่านมียกคืบไปก็ไมกลับ
รพีลจะพลอยย่อยยับ	เรากับระตูมาสู้กัน
จะได้ลองฤทธิ์ฝีมือ	ให้สื่อชื่อในชาวเขตชั้นท์
หรือรักตัวกลัวจะม้วยชีวัน	บังคมคัลจะให้คืบไปพารา
	(อิเหนา. 2514 : 331)

การใช้สื่อที่เป็นถ้อยคำภาษาเขียน ได้แก่ ตัวอย่างการสื่อสารระหว่างอิเหนากับนางบุษบา โดยอิเหนาต้องการจะสื่อความรักของตนไปให้นางบุษบา ด้วยการใช้เล็บเขียนเป็นวิจนภาษาลงในดอกปะหมัน ดังนี้

ในลักษณะนั้นว่าจรรกา	รูปชั่วต่ำช้าทั้งศักดิ์ศรี
ทริลักษณ์พิกลอินทรีย์	ดูไหนไม่มีจำเริญใจ
เกศานาสิกขงเนตร	สมเพชวิปริตผิดวิสัย
เสียงแหบแสบสันเป็นพันไป	รูปร่างช่างกระไรเหมือนยักษ์มาร
เมื่อยิ้มเหมือนหลอกหยอกเหมือนขู	ไม่ควรคู่เคียงพัศตรสมัครสมาน
ดังกากาจชาติข้าสาธารณ	มาประมาณหมายหงส์พงศ์พระยา
แมนแผ่นดินสิ้นชายที่พึงเชย	อย่ามีคู่เสียเลยจะดีกว่า
พี่พลอยร้อนใจแทนทุกเวลา	หรือวาสนาน้องจะต้องกัน
	(อิเหนา. 2514 : 412-413)

4.2 อวิจนภาษา หมายถึง ภาษาที่ไม่ออกเสียงเป็นถ้อยคำ แต่เป็นสัญลักษณ์ซึ่งสามารถสื่อความหมายได้ โดยไม่ต้องใช้คำพูดหรือตัวอักษร อวิจนภาษาในวรรณคดีแบ่งออกเป็น 7 ประเภทด้วยกัน ดังต่อไปนี้

4.2.1 เทศภาษา เทศภาษาในวรรณคดีเกิดจากการบรรยายของกวีเกี่ยวกับการจัดระยะห่างระหว่างบุคคล ในขณะที่มีการสนทนาหรือแสดงการติดต่อสื่อสารกัน ตลอดจนการเลือกใช้สถานที่หรือฉากต่าง ๆ ในวรรณคดีเป็นต้น ทั้งนี้เทศภาษาจะสื่อให้ทราบถึงสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล บทบาท และสถานภาพของตัวละครโดยที่ผู้อ่านจะต้องตีความจากอวัจนสารเหล่านั้น ดังตัวอย่างในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งเป็นการสื่อสารระหว่างท้าวมาลีวราชกับท้าวลัสเตียน ความว่า

เมื่อนั้น	ท้าวมาลีวราชรังสรรค์
สถิตเหนืออาสน์แก้วแกมสุวรรณ	จึงมีบัญชาถามไป
อันองค์สมเด็จพระปิตุเรศ	ทรงเดชไปอยู่หนไหน
ลุงคิดฉงนสนเท่ห์ใจ	แต่ไรไม่เป็นเหมือนวันนี้
	(รามเกียรติ์ เล่ม 1. 2540 : 31-32)

เทศภาษาตอนนี้แสดงให้เห็นว่าท้าวมาลีวราชอยู่ในสถานภาพที่สูงกว่าท้าวลัสเตียนนั้น คืออยู่ในฐานะญาติผู้ใหญ่อันสูงศักดิ์ของท้าวลัสเตียน ดังนั้นท้าวมาลีวราชจึงได้ประทับ “เหนืออาสน์แก้วแกมสุวรรณ”

4.2.2 กาลภาษา เป็นอวัจนสารที่เกิดจากการบรรยายของกวี เพื่อบอกช่วงเวลาของเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามเนื้อเรื่อง เช่น ยามเช้า ยามบ่าย หรือยามเย็น เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างบรรยากาศให้สมจริง ก่อให้เกิดจินตนาการและภาพพจน์แก่ผู้อ่าน นอกจากนั้นกาลภาษายังช่วยสื่อความหมายเฉพาะบางประการ เช่น ความรัก ความอดทน ความเชื่อมั่น ตลอดจนค่านิยมต่าง ๆ ทำให้ทราบถึงจิตใจและบุคลิกของตัวละคร ดังตัวอย่าง

หน่อนรินทร์สินสมุทรไม่หยุดยั้ง	รับมาทั้งคืนค้ำในน้ำไหล
จนแจ่มแจ้งสุริโยโลหิต	เห็นเงือกใหญ่ย่ายตายงลำนก
	(พระอภัยมณี. 2517 : 150)

เป็นตอนที่สินสมุทรหลอกล่อให้นางผีเสื้อสมุทรผู้เป็นมารดา ให้หลงทางในการติดตามหาพระอภัยมณี ก่อนที่สินสมุทรจะลอบหลบหนีว่ายน้ำไปพบพระอภัยมณี พัทธยา จิตต์เมตตา ได้ตีความกาลภาษาตอนนี้ว่า การรับรื้อนของสินสมุทรแสดงถึงความรัก ความห่วงใยในพระบิดาเกรงว่าจะได้รับอันตราย และแสดงให้เห็นถึงความอดทน ความแข็งแรงผิผิวเสียเด็ก ผิดมนุษย์ธรรมดา ทั้งนี้เพราะสินสมุทรมีเชื้อสายของนางผีเสื้อนางเอง (พัทธยา จิตต์เมตตา. 2523 : 6)

4.2.3 เนตรภาษา เป็นการสื่อสารโดยใช้สายตาเป็นสื่อ ในวรรณคดีกวีมักจะบรรยายถึงรูปร่าง ลักษณะ กิริยาท่าทางต่าง ๆ ของตัวละคร เพื่อสร้างภาพพจน์ให้กับผู้อ่าน

พัทธยา จิตต์เมตตา และบรรพต ศิริชัย กล่าวตรงกันว่า “ดวงตา” จะเป็นสิ่งที่กวีได้บรรยายไว้อย่างละเอียดที่สุด เพื่อสื่อถึงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดที่เป็นส่วนลึกของตัวละคร เช่น ความรัก ความโกรธ ความกลัว ความเศร้าโศกเสียใจ เป็นต้น (พัทธยา จิตต์เมตตา และบรรพต ศิริชัย. 2523 : 41 ; 2533 : 44) ดังตัวอย่าง

พจนตรน้อยต้องเนตรนอกษัตริย์	หวนประหวัดหวาดจิตคิดสงสัย
องค์ระทวยชวยเขินสะเทินใจ	แฝงต้นไม้มิยงขม้อยคอยชวยตา
	(พระอภัยมณี. 2517 : 49)

เป็นการใช้เนตรภาษาสื่อความรักกระหว่างนางเกษราและศรีสุวรรณ ซึ่งพบกันเป็นครั้งแรก พอสบตาก็ก็นางเกษราเกิดความพึงพอใจเอียงอาย แล้วแอบมองด้วยความสนใจ

4.2.4 สัมผัสภาษา บรรพต ศิริชัย กล่าวว่า สัมผัสภาษาเกิดจากการบรรยายของกวี ที่บ่งบอกถึงการที่ตัวละครใช้ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายสัมผัสกัน เพื่อแสดงออกถึงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด และสัมพันธ์ภาพที่มีต่อกัน เช่น การจับมือ จูมมือ ลูบศีรษะ โอบคอ โอบไหล่ หรือแสดงการกอดรัดระหว่างชายหนุ่มกับหญิงสาว (บรรพต ศิริชัย. 2533 : 45) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พี่เลี้ยงพราหมณ์ตามนางไม่ห่างเหิน	แล้วหยอกเอ็นรอรเริงเข้าเคียงไหล่
เห็นลับลับจับต้องทำลองใจ	นางผลักไสชวนหยิกทำพลิกแพลง
	(พระอภัยมณี. 2517 : 65)

สัมผัสภาษาในตอนนี้เป็นตอนที่พราหมณ์ทั้งสามคนคือ โมรา สาณน และวิเชียร ได้เกี่ยวพาราสีพี่เลี้ยงของนางเกษรา คือ นางประภา นางอุบล และนางจงกลนี ซึ่งพัทธยา จิตต์เมตตา ได้ตีความอวัจนภาษาตอนนี้ว่า การจับต้องของพราหมณ์สื่อให้ทราบถึงความรัก ความเสน่หาในลักษณะฉวยโอกาสตามวิสัยเจ้าชู้ของผู้ชาย ของพราหมณ์หนุ่มทั้งสาม ส่วนปฏิกิริยาตอบโต้ของนางพี่เลี้ยงก็แสดงถึงความไม่พอใจ แต่แฝงไว้ด้วยจริตกิริยาในลักษณะเล่นตัวตามวิสัยหญิง และมีความรักนวลสงวนตัวอยู่ในกรอบประเพณีที่สมควร (พัทธยา จิตต์เมตตา. 2523 : 747)

4.2.5 อากาษา อากาษาในวรรณคดีเกิดจากการบรรยายของกวีที่บรรยายถึงอากัปกริยาต่าง ๆ ของตัวละคร ทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจในเหตุการณ์ อารมณ์ และบุคลิกภาพของตัวละครในขณะนั้นได้เป็นอย่างดี ดังตัวอย่าง

เมื่อนั้น
ได้ฟังกริ้วโกรธตั้งอัคคี
กระที่บบาทแล้วมีบรรหาร
กูไม่รู้เลยว่าเป็นกา

ท้าวทศรถเรื่องศรี
จับพระชรรค์โมลีศักดิ์ดา
เหวยอีคนพาลริษยา
ใจบาปหยาบช้าอาธรรม
(รามเกียรติ์ เล่ม 1. 2540 : 359)

แสดงให้เห็นอารมณ์โกรธของท้าวทศรถที่มีต่อนางไถยเกษี ที่พระนางทูลขอราชสมบัติให้กับพระพรตผู้เป็นโอรสของนาง และขอให้พระรามเดินป่าเป็นเวลา 14 ปี คำขอของนางไถยเกษี สร้างความโกรธแค้นแก่ท้าวทศรถ ซึ่งแสดงออกมาด้วยการจับพระชรรค์ เพราะคิดจะสังหารนางไถยเกษี และ “กระที่บบาท” แสดงให้ทราบว่าพระองค์โกรธมาก

4.2.6 วัตถุภาษา วัตถุภาษาในวรรณคดีเกิดจากการบรรยายของกวีเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม สิ่งของที่ปรากฏในเรื่อง รวมทั้งการเลือกใช้วัตถุสิ่งของต่าง ๆ ของตัวละคร เช่น เครื่องแต่งกาย เสื้อผ้า สภาพที่อยู่อาศัย ฯลฯ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะสื่อให้ผู้อ่านทราบถึงบุคลิกภาพ อุปนิสัย ความเชื่อ สถานภาพทางสังคมของตัวละครนั้น ๆ ตัวอย่างเช่น

ฝ่ายพราหมณ์พรหมโบราณอาจารย์เฒ่า	เป็นพงศ์เผ่าพฤตตามหาศาล
ชำเลื่องเนตรแลดูเห็นกุมาร	ศรีสันฐานผุดผ่องดังทองทา
ดูแน่นน้อยรูปร่างเหมือนอย่างหุ่น	พึงแรกรูน่ารักเป็นนักรบ
อร่ามเรืองเครื่องประดับประดา	ก็รู้ว่ากษัตริย์ชาติดียังค์
	(พระอภัยมณี. 2517 : 5)

การแต่งกายของศรีสุวรรณที่ประกอบด้วยเครื่องประดับอันมีค่า สื่อให้พราหมณ์พรหมทราบถึงสถานภาพอันสูงส่งของศรีสุวรรณได้ในทันทีว่าเป็นกษัตริย์

4.2.7 ปริภาษา เป็นอวัจนภาษาที่กวีสื่อออกมาในรูปของการบรรยาย ลักษณะการสนทนาของตัวละคร คุณภาพของน้ำเสียงที่ตัวละครใช้พูดจา เช่น ตะโกน กระซิบ สะอื้น ออดอ้อน ตวาด ฯลฯ นอกจากนี้ยังรวมถึงพฤติกรรม อากัปกริยา สีหน้าท่าทางของตัวละครประกอบไปด้วย เพื่อสื่อความหมายถึงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของผู้พูด ดังตัวอย่าง

ครานั้นพระองค์ผู้ทรงฤทธิ์	กริ้วโกรธตลปะพิษเพลิงไหม้
ดั่งลมกาฬพานพัดพัดพระทัย	ไซ้พระสุรเสียงประเปรี้ยงมา
เหม่เหม่ดูตุ้ยอายขุนไกร	แทงกระบือน้อยใหญ่เสียหนักหนา
แก่งแก่งเล่นกูเห็นอยู่ต่อตา	จนแตกหนีเข้าป่าพนาสัย
เหวยเหวยเร่งเร็วเพชฌฆาต	ฟันให้หัวขาดไม่เลี้ยงได้

เสียบใส่ขาหยั่งขึ้นถ่างไว้

รับสมบัติข้าไทยมาได้ช้า

(ขุนช้างขุนแผน. 2513 : 26)

ปริภาษานี้แสดงให้เห็นความโกรธของพระพันวษาที่มีต่อขุนไกร จนถึงขั้นสั่งประหารชีวิตขุนไกร

ผลของการสื่อสาร

ผลของการสื่อสารจะปรากฏเมื่อตัวละครยุติการสื่อสารแล้ว ในการพิจารณาผลของการสื่อสารในวรรณคดีว่าตัวละครจะประสบผลสำเร็จในการสื่อสารมากน้อยเพียงใดหรือไม่นั้น จะพิจารณาได้จากพฤติกรรมการตอบสนองการสื่อสารของตัวละครผู้รับสารที่แสดงต่อตัวละครผู้ส่งสาร และการที่ตัวละครผู้รับสารจะมีพฤติกรรมตอบสนองต่อตัวละครผู้ส่งสารเช่นไรนั้น ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติและปัจจัยย่อยต่าง ๆ ขององค์ประกอบการสื่อสารเป็นตัวกำหนดผล ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างการสื่อสารในบทละครเรื่องอิเหนา ซึ่งเป็นการสื่อสารระหว่างท้าวกูเรกับอิเหนา โดยท้าวกูเรป็นมีวัตถุประสงค์ให้อิเหนาผู้เป็นโอรส เดินทางกลับเมืองกูเรป็น เนื่องจากขณะนั้นอิเหนาเดินทางไปเมืองหมันหย้า เพื่อร่วมพิธีปลงศพพระอัยยิกาแทนพระองค์กับองค์ประไหมสุหรี อิเหนาได้พบกับนางจินตะหรา พระธิดาของท้าวหมันหย้าและหลงรักนาง เมื่อเสร็จงานศพแล้วไม่กลับบ้านเมือง ท้าวกูเรป็นจึงมีพระราชสารถึงอิเหนา มีใจความว่า

ในสารนั้นว่าพระมารดร

แต่คอยคอยลูกยาเห็นช้ำวัน

เห็นอาการเจ็บจนอยู่เนืองนิตย์

เกลือกจะอันตรายวายชีวา

จงเร่งรีบกลับมายังธานี

แน้นช้ากว่าที่กำหนดไว้

ให้อาวรณ์วิโยคโศกศัลย์

ด้วยครรภันนั้นถ้วนทศมาสตรา

ให้หนักจิตที่จะคลอดโอรสา

ไหนเลยลูกยาจะเห็นใจ

แต่ในเจ็ดราตรีให้จงได้

ถึงจะมาก็ไม่ต้องการ

(อิเหนา. 2514 : 89)

เมื่ออิเหนาได้รับสารจากพระบิดาก็ไม่กล้าทัดทาน ด้วยความเป็นห่วงพระมารดาจึงต้องรีบเดินทางกลับเมืองกูเรป็น ดังคำกลอนต่อไปนี้

ครั้นอ่านเสร็จสิ้นในอักษร

ให้อาลัยก็จะไกลเขาวมาลย์

จำจะไปทูลลาสองปะหนัน

เร้าร้อนหฤทัยดังไฟผลาญ

จะเบือนบิตคิดอ่านเห็นสุดที่

กลับไปกูเรป็นกรุงศรี

คิดแล้วมาทรงพาชี

จรลีเข้ายังวังใน

(อิเหนา. 2514 : 89)

ผลการสื่อสารครั้งนี้ท้าวกูเรป็นประสบผลสำเร็จในการเรียกตัวอิเหนากลับเมืองได้ ซึ่งผลสำเร็จครั้งนี้ เนื่องมาจากความฉลาดในการใช้สารของท้าวกูเรป็น ด้วยการอ้างอาการเจ็บพระครรภ์ขององค์ประไหมสุหรี ซึ่งเป็นพระมารดาของอิเหนา เพื่อทำให้อิเหนาเกิดความร้อนใจวิตกกังวล และห่วงใยในความปลอดภัยของพระมารดา นอกจากนี้ยังมีสาเหตุมาจากสัมพันธ์ภาพทางสถานภาพระหว่างบิดามารดากับบุตร ซึ่งบุตรที่ดีย่อมรักเคารพและห่วงใยบิดามารดา ดังนั้นเมื่ออิเหนาทราบอาการเจ็บพระครรภ์ของพระมารดา จึงรีบเดินทางกลับเมืองกูเรป็นทันที

ตัวอย่างที่สอง เป็นการสื่อสารระหว่างอิเหนากับนางบุษบา โดยอิเหนามีวัตถุประสงค์จะให้นางบุษบาเห็นตัว ซึ่งในขณะนั้นนางบุษบากับบรรดานางกำนัล พากันนั่งร้อยดอกไม้ที่บริเวณศาลเทพารักษ์ อิเหนาลอบแอบดูนางบุษบา เมื่อเห็นว่าปลอดภัยจึงเดินออกมาจากที่ซ่อนหวังให้นางบุษบาเห็นตัว แต่นางบุษบากำลังเพลินดูนกจึงไม่เห็นอิเหนา อิเหนาจึงคิดอุบายใหม่เพื่อเรียกร้องความสนใจจากนางบุษบา ดังนี้

จึงดำเนินเดินผ่านออกมา

จะให้สับนัยตาโฉมฉาย

ครั้นนางไม่เห็นก็อุบาย

เยื้องกรายฉายกริชอันฤทธิ์

(อิเหนา. 2514 : 442)

ในการสื่อสารครั้งนี้ อิเหนาใช้วัจนภาษา โดยใช้กริชเป็นสื่อ ซึ่งแสงของกริชทำให้นางบุษบาตกใจสลับไป ดังคำกลอนต่อไปนี้

แสงกริชแวววาบปลาบมา

ดั่งสายฟ้าต้องเนตรมารศรี

นางร้องสุดเสียงเทวี

สลับลงกับที่ทันใด

(อิเหนา. 2514 : 442)

การสื่อสารครั้งนี้อิเหนาไม่ประสบผลสำเร็จเพราะไม่สามารถเรียกร้องความสนใจจากนางบุษบาให้เห็นพระองค์ได้ มิหนำซ้ำยังก่อให้เกิดผลร้ายต่อนางบุษบาอีก คือทำให้นางตกใจจนสลับ ซึ่งผลของการสื่อสารครั้งนี้เนื่องมาจาก การใช้สารไม่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในขณะนั้น เพราะเป็นช่วงเวลาที่นางบุษบากำลังเพลินดูเพลินไม่ทันระวังตัว เมื่ออิเหนาฉายกริช แสงกริชที่ฉายออกมากระทบกับสายตาของนางบุษบาอย่างจัง จึงทำให้นางตกใจสลับไป

บทที่ 3

การวิเคราะห์การสื่อสารของตัวละคร

การวิเคราะห์การสื่อสารของตัวละครในวรรณคดีเรื่อง “พระอภัยมณี” นี้ จะพิจารณาจากสถานการณ์การสื่อสารที่มีความสำคัญต่อการดำเนินเรื่อง โดยจำแนกสถานการณ์ตามวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร ได้แก่ การสื่อสารเพื่อแจ้งให้ทราบ การสื่อสารเพื่อให้ความรู้ การสื่อสารเพื่อจรรโลงใจและการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ

การวิเคราะห์การสื่อสารของตัวละครในวรรณคดีเรื่อง “พระอภัยมณี” มีดังต่อไปนี้

1. การสื่อสารเพื่อแจ้งให้ทราบ

การสื่อสารเพื่อแจ้งให้ทราบเป็นการสื่อสารเพื่อบอกเล่าเรื่องราว เหตุการณ์ ความรู้สึกนึกคิดที่ผู้ส่งสารต้องการแจ้งให้ผู้รับสารรับรู้หรือให้ปฏิบัติตาม ดังปรากฏในสถานการณ์ต่อไปนี้

1. ท้าวสุทัศน์สื่อสารกับพระอภัยมณีและศรีสุวรรณ

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

ท้าวสุทัศน์เป็นกษัตริย์ครองกรุงรัตนา พระมเหสีชื่อปทุมเกสร มีพระโอรสสองพระองค์ คือ พระอภัยมณีและศรีสุวรรณ ท้าวสุทัศน์เห็นว่าพระโอรสถึงวัยอันสมควรจะศึกษาเล่าเรียน จึงคิดให้พระโอรสออกไปแสวงหาวิชาความรู้จากอาจารย์ที่มีความสามารถ จึงเรียกพระโอรสทั้งสองเข้ามาพบแล้วกล่าวว่า

พ่อจะแจ้งเจ้าจงจำคำโบราณ

ย่อมพากเพียรเรียนไสยศาสตร์เวท

ได้ป้องกันอันตรายนัครา

พระลูกรักจักสืบวงศ์กษัตริย์

หาพิศพาโมกข์ช้านานอุชาญ

อันชายชาญเชื้อกษัตริย์ชาติดียา

สิ่งวิเศษสืบเสาะแสวงหา

ตามกษัตริย์ชาติดียาแต่โบราณ

จงรีบรัดเสาะแสวงแห่งสถาน

เป็นอาจารย์พากเพียรเรียนวิชา

(พระอภัยมณี. 2517 : 2)

ในขณะเดียวกันพระอภัยมณีและศรีสุวรรณก็มีความคิดเช่นเดียวกับท้าวสุทัศน์จึงตอบไปว่า

จึงทูลความตามจิตเจตนา	ลูกคิดมาจะประมาณกันนานครั้น
หวังแสงไปตำแหน่งสำนักปราชญ์	ซึ่งรู้ศาสตร์เวทพิเศษขยัน
ก็สมจิตเหมือนลูกคิดทุกคืนวัน	พอแสงจันทร์แจ่มฟ้าจะลาง
	(พระอภัยมณี. 2517 : 2)

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

ท้าวสุทัศน์ต้องการให้พระโอรสไปหาวิชาความรู้จากอาจารย์ เพื่อจะได้เป็นกษัตริย์สืบต่อจากพระองค์

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

ท้าวสุทัศน์อยู่ในสองฐานะ คือ ฐานะกษัตริย์ และฐานะบิดา

ในฐานะกษัตริย์ทรงเป็นผู้นำย่อมมีบทบาทในการวางรากฐานและจัดระบบการบริหารบ้านเมืองเพื่อเสถียรภาพทางการเมืองทั้งปัจจุบันและอนาคต พระองค์จึงให้พระโอรสไปศึกษาหาความรู้เพื่อเตรียมพระองค์ให้พร้อมในการเป็นกษัตริย์สืบต่อจากพระองค์

ในฐานะบิดา ย่อมรักและปรารถนาดีต่อบุตร ด้วยการสนับสนุนส่งเสริมให้บุตรได้ศึกษาวิชาความรู้ที่เหมาะสมในฐานะที่เป็นพระโอรสกษัตริย์ ซึ่งต่อไปจะต้องทำหน้าที่แทนพระบิดา รวมทั้งจะได้ใช้ความรู้นั้นให้เป็นประโยชน์กับตนเองด้วย อันสะท้อนให้เห็นความรักของท้าวสุทัศน์และวิสัยทัศน์อันยาวไกล

วิเคราะห์ผู้รับสาร

พระอภัยมณีและศรีสุวรรณอยู่ในฐานะบุตร ย่อมรักเคารพและเชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดามารดาในฐานะบุตรที่ดี โดยเฉพาะในฐานะที่เป็นพระโอรสกษัตริย์ ซึ่งต่อไปจะต้องปฏิบัติหน้าที่แทนพระบิดาในการปกครองบ้านเมือง เมื่อได้ทราบวัตถุประสงค์ของพระบิดา ซึ่งตรงกับความคิดของตน ทั้งสองคนจึงปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ของพระบิดาด้วยความยินดีและเต็มใจ

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

ท้าวสุทัศน์ประสงค์จะส่งสารให้พระโอรสทั้งสองทราบว่า พระองค์ปรารถนาจะให้พระโอรสออกไปแสวงหาวิชาความรู้จากอาจารย์ที่มีความรู้ความสามารถ เพื่อเตรียมตัวเป็นกษัตริย์สืบต่อจากพระองค์ โดยใช้วิธีการพูดอย่างนุ่มนวล กระตุ้นให้พระโอรสทั้งสองตระหนักถึงฐานะและหน้าที่ของตนว่า

ยอมพากเพียรเรียนไสยศาสตร์เวท
ได้ป้องกันอันตรายนัครา

สิ่งวิเศษสืบเสาะแสวงหา
ตามกษัตริย์ชาติติยาแต่โบราณ
(พระอภัยมณี. 2517 : 2)

ซึ่งเป็นลักษณะของคำสั่งและการโน้มน้าวใจ จะเห็นว่า ท้าวสุทัศน์ใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับสถานการณ์ ซึ่งเป็นการสื่อสารเฉพาะหน้าและเหมาะสมกับจุดมุ่งหมายเพื่อบอกกล่าวและโน้มน้าวใจ ชี้ให้เห็นว่า ผู้พูดมีความปรารถนาดีต่อผู้ฟัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้ฟังมีฐานะเป็นบุตรของผู้พูด ย่อมทำให้โน้มน้าวใจง่ายขึ้น

พระอภัยมณีและศรีสุวรรณได้ส่งสารให้พระบิดาทราบว่า มีความยินดีและเต็มใจที่จะปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ของพระบิดา ด้วยการใช้ถ้อยคำสุภาพนุ่มนวลตอบรับและชี้แจงให้พระบิดาทราบถึงความคิดของตน ซึ่งตรงกับวัตถุประสงค์ของพระบิดาว่า “ก็สมจิตเหมือนลูกคิดทุกคืนวัน พอแสงจันทร์แจ่มฟ้าจะลาจร”

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

ท้าวสุทัศน์ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ด้วยการทำให้พระโอรสทั้งสองเข้าใจความต้องการของพระองค์ และปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ซึ่งผลสำเร็จครั้งนี้เนื่องจากสัมพันธภาพส่วนบุคคลระหว่างบิดากับบุตร โดยในฐานะบิดาย่อมรักและปรารถนาดีต่อบุตร ด้วยการดูแลอบรมสั่งสอนบุตรในทางที่ดี สำหรับในฐานะบุตรย่อมรักเคารพและเชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดามารดาและเชื่อในความปรารถนาดีของบิดาที่มีต่อตน นอกจากนี้วัตถุประสงค์ของท้าวสุทัศน์ยังสอดคล้องกับความต้องการของพระโอรสทั้งสองพอดี ตลอดจนความสามารถในการใช้สารและสื่อของท้าวสุทัศน์ที่ใช้ได้เหมาะสมกับจุดมุ่งหมายของการสื่อสารและเหมาะสมกับฐานะของผู้ฟัง

2. อาจารย์ทศปาโมกข์สื่อสารกับพระอภัยมณีและศรีสุวรรณ

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

พระอภัยมณีและศรีสุวรรณ เดินทางออกจากเมืองเป็นเวลา 15 วัน ก็มาถึงหมู่บ้านจันทคาม ซึ่งมีทศปาโมกข์เก่งทางวิชาการอยู่สองคน ได้เขียนป้ายประกาศรับสมัครลูกศิษย์และคุณค่าวิชาของตนไว้หน้าประตูบ้านมีข้อความดังนี้

อาจารย์หนึ่งชำนาญในการยุทธ์
รำกระบองป้องกันกายสกนธิ์
อาจารย์หนึ่งชำนาญในการปี

ถึงอาวุธชุดมาดั่งท่าฝน
รักษาดนมิให้ต้องคมศัตรา
ทั้งดีดสีแสนเสนาะเพราะหนักหนา

ผู้ใดฟังวังเวงในวิญญาน
อันสองท่านราชครูนั้นอยู่ตึก
เป็นข้อความตามมีวิชาการ
แม้ผู้ใดใครจะเรียนวิชามั่ง
ถ้ามีทองแสนตำลึงมาถึงใจ

เคล็ดนิทราลี้มกายดังวายปราณ
จดจารึกอักขราไว้หน้าบ้าน
แสนชำนาญเลิศลบลภพไตร
จงอ่านหนังสือแจ้งแฉ่งไข
จึงจะได้ศึกษาวิชาการ
(พระอภัยมณี. 2517 : 3)

พระอภัยมณีและศรีสุวรรณสนใจในวิชาของทศปาโมกข์ทั้งสอง จึงตกลงใจจะสมัครเป็นศิษย์ ดังคำพูดที่พระอภัยมณีกล่าวกับศรีสุวรรณดังต่อไปนี้

จึงบัญชาว่ากับพระน้องแก้ว
สองอาจารย์ปานดวงแก้ววิเชียร
อนุชาว่ากลการศึก
ถ้าเรียนรู้ว่ากระบองได้ว่องไว
พระเชษฐาว่าจริงแล้วน้องพี่
แต่ใจพี่นี้รักทางนักเลง

พอเห็นแล้วหรือที่ลายลิขิตเขียน
เจ้ารักเรียนที่ท่านอาจารย์ใด
น้องนี้รักกรมาแต่ไหนไหน
จะชิงชัยเข้าศึกไม้นึกเกรง
วิชามีแล้วใครไม่ข่มเหง
หมายว่าเพลงดนตรีนี้ดีจริง
(พระอภัยมณี. 2517 : 4)

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

อาจารย์ทศปาโมกข์ต้องการประกาศรับสมัครลูกศิษย์เข้าศึกษาวิชาของสำนัก พร้อมกับแจ้งให้ทราบถึงระเบียบและกฎเกณฑ์การคัดเลือกบุคคลเข้าเป็นศิษย์ของสำนัก

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

อาจารย์ทศปาโมกข์ทั้งสองอยู่ในฐานะครู มีความรู้ความสามารถในวิชาที่สอนอย่างดีเยี่ยม การที่อาจารย์ทศปาโมกข์กำหนดคุณสมบัติของคนที่จะมาเป็นศิษย์ อาจเป็นเพราะอาจารย์ทศปาโมกข์มีความเห็นว่าวิชาของตนมีคุณค่าสูงส่ง เหมาะสมกับกษัตริย์และเศรษฐีเท่านั้น ซึ่งความคิดเห็นอาจารย์ทศปาโมกข์ได้แจ้งแก่พระอภัยมณีและศรีสุวรรณให้ทราบเมื่อทั้งสองเรียนสำเร็จว่า

ซึ่งดนตรีดีค่าไฉนถึงแสน
ใช้ประสงค์ตรงทรัพย์สิ่งสุวรรณ
ต่อกษัตริย์เศรษฐีที่มีทรัพย์

เพราะหวงแหนกำชับไว้คับขัน
จะป้องกันมิให้ไพร่ได้วิชา
มาค่านับจึงจะได้ดังปรารถนา
(พระอภัยมณี. 2517 : 6-7)

วิเคราะห์ผู้รับสาร

พระอภัยมณีและศรีสุวรรณ เป็นพระโอรสกษัตริย์มีความศรัทธาในความสามารถของ อาจารย์ทิศาปาโมกข์ทั้งสองท่าน จึงตัดสินใจจะสมัครเป็นศิษย์ จากการเลือกวิชาที่เรียนในครั้งนี้ แสดงให้เห็นว่า พระอภัยมณีเป็นคนมีอารมณ์ศิลปิน ต้องการสิ่งสุนทรีย์เป็นเครื่องประโลมใจ พระอภัยมณีได้กล่าวกับศรีสุวรรณว่าดังนี้

แต่ใจพินิจรักทางนักร้อง	หมายความว่าเพลงดนตรีนี้ดีจริง
ถึงการเล่นเป็นที่ประโลมโลก	ได้ดับโศกสูญหายทั้งชายหญิง
	(พระอภัยมณี. 2517 : 4)

ในขณะที่ศรีสุวรรณเป็นคนมีลักษณะเข้มแข็ง มีใจเป็นนักรบจึงเลือกเรียนวิชากระบี่กระบอง ดังคำพูดที่กล่าวกับพระอภัยมณีว่า

อนุช่าว่ากลการศึก	น้องนี้นึกรักมาแต่ไหนไหน
ถ้าเรียนรู้รำกระบองได้ว่องไว	จะชิงชัยข้าศึกไม่นึกเกรง
	(พระอภัยมณี. 2517 : 4)

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

อาจารย์ทิศาปาโมกข์ประกาศรับสมัครบุคคลเข้าเป็นศิษย์ศึกษาวิชาของสำนักในครั้งนี้ ด้วยการใช้สารที่มีเนื้อหาสื่อให้ผู้อ่านทราบความสามารถของอาจารย์และคุณค่าวิชาที่สอน รวมทั้งระเบียบกฎเกณฑ์การรับสมัคร เป็นข้อมูลในการตัดสินใจแก่ผู้อ่าน

ในการสื่อสารดังกล่าว อาจารย์ทิศาปาโมกข์ใช้ป้ายประกาศเป็นสื่อติดไว้หน้าประตูบ้าน ซึ่งเป็นการสื่อสารที่ใช้สารและสื่อได้สอดคล้องเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารและสถานการณ์ ซึ่งไม่ใช่การสื่อสารเฉพาะหน้า แต่เป็นการสื่อสารแก่บุคคลทั่วไป การใช้สื่อที่เป็นป้ายประกาศ ทำให้เกิดความสะดวกและสื่อสารได้ตลอดเวลา ทำให้พระอภัยมณีและศรีสุวรรณสนใจ และตัดสินใจสมัครเป็นศิษย์ในสำนักของอาจารย์ทิศาปาโมกข์

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

อาจารย์ทิศาปาโมกข์ประสบความสำเร็จในการสื่อสาร เมื่อพระอภัยมณีกับศรีสุวรรณ รับรู้และเข้าใจในกฎเกณฑ์การสมัครเป็นศิษย์ของสำนักและเป็นผู้คนที่มีคุณสมบัติตามความต้องการของทิศาปาโมกข์ ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความสำเร็จครั้งนี้เนื่องจาก ทิศาปาโมกข์ใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับจุดประสงค์และสถานการณ์ ซึ่งมีรายละเอียดที่สร้างความเชื่อถือศรัทธาแก่พระอภัยมณีกับศรีสุวรรณในตัวอาจารย์ผู้สอน และสร้างความสนใจในคุณค่าของวิชาทั้งสอง ซึ่งมีผลทำให้พระอภัยมณีและศรีสุวรรณสมัครเป็นศิษย์ศึกษาวิชาของสำนักทิศาปาโมกข์

3. พระอภัยมณีและศรีสุวรรณสื่อสารกับท้าวสุทัศน์

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

พระอภัยมณีและศรีสุวรรณศึกษาวิชาอยู่กับอาจารย์ทิศาปาโมกข์เป็นเวลาเจ็ดเดือนก็สำเร็จการศึกษา ทั้งสองกราบลาอาจารย์รับเดินทางกลับบ้านเมืองใช้เวลาสิบห้าวันก็มาถึง ขณะนั้น ท้าวสุทัศน์ผู้เป็นพระบิดากำลังออกว่าราชการท่ามกลางเหล่าเสนาอำมาตย์ในท้องพระโรง พระอภัยมณีและศรีสุวรรณจึงตรงเข้าเฝ้าพระบิดา เพื่อแจ้งข่าวความสำเร็จของตนให้พระบิดา ทราบ ท้าวสุทัศน์ดีพระทัยที่เห็นพระโอรสทั้งสองกลับมา จึงสอบถามถึงวิชาความรู้ที่พระโอรส ทั้งสองได้ร่ำเรียนมา พระอภัยมณีได้ทูลให้พระบิดาทราบดังความว่า

.....	ลูกเรียนกลดดนตรีชำนาญชาญ
ศรีสุวรรณนั้นเรียนในการยุทธ์	เพลงอาวุธเข้มแข็งกำแหงหาญ
ทั้งสองสิ่งยิ่งยวดวิชาการ	ใครจะปานเปรียบได้นั้นไม่มี
	(พระอภัยมณี. 2517 : 8)

ท้าวสุทัศน์ทรงทราบก็พิโรธยิ่งนัก ดังนี้

โกรธกระโทบบาปแล้วพาที	อย่าอวดดีเลยกูไม่พอใจฟัง
อันดนตรีปี่พาทย์ตะโพนเพลง	เป็นนักเลงเหล่าโลนเล่นโชนหนัง
แต่พวกกูผู้หญิงที่ในวัง	มันก็ยังเรียนร่ำได้ชำนาญ
อันวิชาอาวุธแลโล่เชน	ชอบแต่เกณฑ์ศึกเสือเขี้ยวทหาร
เป็นกษัตริย์จักรพรรดิพิสดาร	มาเรียนการเช่นนั้นด้วยอันใด
ลูกกาลมีแต่จะขายหน้า	ช่างชั่วช้าทุจริตผิดวิสัย
จะให้อยู่เวียงวังก็จิงไร	ชอบแต่ไล่คอส่งเสียจากเมือง
ไปเที่ยวเล่นเป็นปีแล้วมิสา	มาพูดจาให้กูคันหูเหือง
พระพิโรธโกรธตรัสด้วยขัดเคือง	แล้วอย่างเื่องจากบัลลังก์เข้าวังใน
	(พระอภัยมณี. 2517 : 8)

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

พระอภัยมณีและศรีสุวรรณ ต้องการแจ้งให้ท้าวสุทัศน์ทราบว่าพระองค์สำเร็จการศึกษาแล้ว

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

พระอภัยมณีและศรีสุวรรณเมื่อเรียนสำเร็จยอมดีพระทัยและภาคภูมิพระทัยในความรู้ที่ตนเรียนมา และคิดว่าท้าวสุทัศน์ผู้เป็นพระบิดาจะต้องดีพระทัยกับความสำเร็จครั้งนี้ เมื่อมาถึงจึงตรงเข้าเฝ้าพระบิดาทันที พร้อมกับแจ้งข่าวความสำเร็จในวิชาที่เรียนมา ซึ่งในการสื่อสารครั้งนี้ พระอภัยมณีขาดการวิเคราะห์ค่านิยมของคนในสมัยนั้น ที่มีความเห็นว่าวิชาดนตรีนั้นเป็นวิชาของคนชั้นต่ำ ส่วนวิชากระบองก็เป็นเพียงอาวุธธรรมดาที่ทหารชั้นผู้น้อยใช้กัน ด้วยเหตุนี้คำอวดอ้างคุณค่าของวิชาที่พระอภัยมณีเรียนมาว่า “ทั้งสองสิ่งยิ่งยวดวิชาการ ใครจะปานเปรียบได้นั้นไม่มี” จึงไม่สร้างความเชื่อถือศรัทธาและความภาคภูมิพระทัยแก่ท้าวสุทัศน์ผู้เป็นพระบิดา

วิเคราะห์ผู้รับสาร

ท้าวสุทัศน์รอคอยการกลับมาของพระโอรสด้วยความหวังว่าพระโอรสทั้งสองจะกลับมาพร้อมกับความสำเร็จในวิชาความรู้ที่เหมาะสมกับกษัตริย์ ซึ่งท้าวสุทัศน์ได้แจ้งให้พระโอรสทั้งสองทราบก่อนออกเดินทางว่า วิชาที่เหมาะสมสำหรับกษัตริย์ได้แก่ “ไสยศาสตร์เวท สิ่งวิเศษสืบเสาะแสวงหา” ด้วยเหตุนี้เมื่อพระโอรสทั้งสองแจ้งว่าไปเรียนวิชาเพลงปี่และวิชากระบองกลับมา จึงทำให้ท้าวสุทัศน์ผิดหวังและพิโรธมาก ในความคิดของท้าวสุทัศน์นั้นวิชาเพลงปี่เป็นวิชาของพวกเขา “นักเลงเหล่าโลนเล่นโซนหน่ง” และวิชากระบองเป็นของพวกเขา “ชอบแต่เกณฑ์ศึกเสือเขี้ยวทหาร” ความคิดของท้าวสุทัศน์ในตอนนี้นี้สะท้อนให้เห็นค่านิยม วัฒนธรรมและความเชื่อว่า ดนตรีเป็นวิชาที่ไม่มีประโยชน์และไม่ยกย่องผู้มีอาชีพนี้ จึงทำให้ท้าวสุทัศน์ไม่ชื่นชมยินดีและภาคภูมิพระทัยในความสำเร็จของพระโอรสทั้งสอง

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

พระอภัยมณีกับศรีสุวรรณประสงค์จะส่งสารให้พระบิดาทราบว่า ตนเรียนสำเร็จวิชาดนตรี ศรีสุวรรณเรียนสำเร็จวิชาอาวุธ ซึ่งเป็นวิชาที่ยอดเยี่ยมไม่มีใครใดทัดเทียมได้ โดยใช้สารที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้พระบิดาดีพระทัยและภาคภูมิพระทัยในความสำเร็จของตนครั้งนี้

พระอภัยมณีกับศรีสุวรรณใช้คำพูดเป็นสื่อ เพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าว โดยอ้างถึงคุณค่าอันสูงส่งของวิชาที่ตนเองได้ศึกษามาว่า “ทั้งสองสิ่งยิ่งยวดวิชาการ ใครจะปานเปรียบได้นั้นไม่มี” เป็นการใช้อำนาจและสื่อได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารในสถานการณ์เฉพาะหน้า

ท้าวสุทัศน์ส่งสารตอบพระโอรสทั้งสองให้ทราบว่า พระองค์ไม่พอพระทัย โดยส่งสารแจ้งแก่พระโอรสว่าวิชาเป่าปี่นั้นเป็นของพวกเขา “เหล่าโลนเล่นโซนหน่ง” ซึ่งผู้หญิงในวังก็สามารถเล่นได้ ส่วนวิชากระบองเป็นวิชาสำหรับทหารเพื่อออกสงคราม หาใช้วิทยกษัตริย์ที่จะเรียนวิชาทั้งสอง ความคิดผิดเขื่องกษัตริย์เช่นนี้ ไม่สมควรจะอยู่ในเมืองต่อไป เป็นการใช้อำนาจที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้พระโอรสทั้งสองทราบว่าพระองค์พิโรธ

ในการสื่อสารดังกล่าว ท้าวสุทัศน์ใช้กิริยา “กระทืบบาทา” และกล่าวบริภาษอย่างรุนแรงว่า

ลูกกาลมีแต่จะขายหน้า
จะให้อยู่เวียงวังก็จังไร

ช่างชั่วช้าทุจริตผิดวิสัย
ชอบแต่ใส่คอสังเสียดจากเมือง
(พระอภัยมณี. 2517 : 8)

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

พระอภัยมณีกับศรีสุวรรณไม่ประสบความสำเร็จในการสื่อสาร เนื่องจากไม่สามารถทำให้ท้าวสุทัศน์ดีพระทัยและภาคภูมิใจในความสำเร็จของพระองค์ ซึ่งผลครั้งนี้เนื่องมาจากค่านิยม วัฒนธรรม ความเชื่อของสังคมในสมัยนั้นว่า ดนตรีเป็นวิชาชั้นต่ำของพวก “เหล่าโลนเล่นโซนหนัง” ส่วนวิชาอาวุธเป็นวิชาของทหารเลว ทั้งสองวิชาไม่เหมาะสมกับวิสัยทัศน์ที่เรียน จึงเป็นผลทำให้ท้าวสุทัศน์ไม่ยอมรับและเชื่อคำพูดของพระอภัยมณี และความรู้ที่พระโอรสทั้งสองเรียนมานั้นไม่ตรงกับความคิดหวังของพระบิดา จึงส่งผลให้ท้าวสุทัศน์ผิดหวังและเสียพระทัยมาก สภาพแวดล้อมการสื่อสารยังทำให้ท้าวสุทัศน์รู้สึกอับอายขายหน้าเสนาอำมาตย์มากขึ้น จึงส่งผลให้ท้าวสุทัศน์ขับไล่พระโอรสออกจากเมือง

4. พราหมณ์สานนสื่อสารกับนายด่านเมืองรมจักร

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

ศรีสุวรรณกับพราหมณ์ทั้งสามคนเล่นเรือกลที่พราหมณ์โมราเสกจากฟางออกติดตามหาพระอภัยมณีมาจนถึงเขตน่านน้ำเมืองรมจักร ทุกคนตกลงใจจะแฉะเรือเข้าไปสืบข่าวพระอภัยมณี พราหมณ์ทั้งสามคนให้ศรีสุวรรณแต่งตัวเป็นพราหมณ์ เพื่อจะได้กลมกลืนกัน ทั้งสี่คน เมื่อเรือใกล้ถึงฝั่งจึงแฉะเรือ เพื่อปิดบังมิให้ใครทราบว่าเป็นเรือที่ทำมาจากฟาง นายด่านเมืองรมจักรเห็นเหตุการณ์ ได้เกณฑ์คนมาช่วยดับไฟ และพาคนทั้งสี่มานั่งพักที่ศาลา และสอบถามความเป็นมา พราหมณ์สานนจึงแสร้งแต่งเรื่องราวให้นายด่านฟังดังนี้

อันพวกเราเผ่าปราชญ์สวาลนาม
เราชื่อว่าสานนเป็นคนใหญ่
คนนั้นชื่อโมราบุชารอง
เรียนเป็นแพทย์วิทย์รักษาโรค
ประสงค์สิ่งสรรพยาจึงพากัน
ได้สำเร็จเสร็จสรรพจะกลับบ้าน

อยู่บ้านคามวาสีล้วนพี่น้อง
ถัดนั้นไปเจ้าวิเชียรเป็นที่สอง
ที่สุดต้องคนนี้ศรีสุวรรณ
จะดับโคกสังเวชทุกเขตชั้น
มาเลือกสรรสืบเสาะตามเกาะเกี่ยว
พอลมพานพาพัดฉวัดเฉวียน

ทั้งต้นหนคนท้ายก็ตายเตียน
 จะไปทางทิศไหนก็ไม่รู้
 มาถึงบ้านท่านนี้เห็นมีคน
 เเคราะห์ข้าเจ้าคราวนี้ใครจะเห็น
 อันเมืองนี้นามใดไฉนนาย

ลำเภาเจียนอับปางลงกลางชล
 เทียวแล่นอยู่กลางทะเลระเหระหน
 ต้องไฟไหม้ได้ลนเหลือแต่กาย
 เผอิญเป็นคิดไปแล้วใจหาย
 จงขยายเรื่องเล่าให้เข้าใจ
 (พระอภัยมณี. 2517 : 24)

นายด่านเชื่อคำบอกเล่าของพราหมณ์सानน จึงบอกเล่าเรื่องราวเมืองรมจักรให้ทุกคนฟัง
 ดังนี้

.....
 อันพระองค์ผู้ดำรงอาณราชฤทธิ์
 มีโสมมองค์ราชธิดา
 ด้วยเนืองนางอย่างกลืนสุคนธ์ริน
 เมื่อเดือนสี่ปีก่อนนั้นโสกันต์
 พระรูปโฉมก็ประโลมลานสวาท
 กรุงกษัตริย์ชัฏติยาทุกธานี
 เมื่อปีกลายฝ่ายท้าวอุเทนราช
 อานุภาพปราบทั่วทุกกรุงไกร
 ให้ทูตมาสนองละอองบาท
 แม้นไม่ให้จะประจัญตรรงค์
 ข้างเจ้านายฝ่ายเรามีได้ให้
 แล้วกริ่งเกรงไพร่จะบีทา
 ไปปีหน้าถ้าอย่างเข้าเดือนยี่
 แสนสงสารเจ้าพราหมณ์นี้ครามครัน
 จงประทับยับยังอยู่ที่นี่
 ข้าจะช่วยออกปากฝากเขาไป

นี่กรุงไกรรมจักรนครา
 นามพระบาทท้าวทศวงศา
 ชื่อนางแก้วเกษราวิลาวัณย์
 เป็นที่ชื่นชมโฉมประโลมขวัญ
 เดียวนี้ฉันชนชาลิบห้าปี
 ดูผิดผาดพิงรุ่นเจริญศรี
 มาขอสู่ภูมิไม่ให้ใคร
 เป็นเชื้อชาติชาวชาวภาษาไสย
 เป็นเมืองใหญ่กว่ากษัตริย์ชัฏติยวงศ์
 จะขอราชธิดาโดยประสงค์
 กับผู้พงศ์จักรพรรดิชัฏติยา
 ว่าท้าวไทเป็นนอกพระศาสนา
 จึงเกณฑ์มาตั้งกองอยู่ป้องกัน
 เห็นจะมีการทัพถึงคับขัน
 จะผายผันไปบ้านประการใด
 ถ้าแม้นมีเกตรามาแต่ไหน
 คงมิให้อดอยากลำบากกาย
 (พระอภัยมณี. 2517 : 24-25)

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

พราหมณ์सानนต้องการให้นายด่านบอกข้อมูลเมืองรมจักร

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

พราหมณ์सानนเป็นคนฉลาดและมีความรอบคอบ ก่อนเข้าเมืองรมจักรพราหมณ์सानนกับเพื่อนได้เตรียมตัวกันอย่างดี ดังเห็นได้จากการให้ศรีสุวรรณ แต่งกายเป็นพราหมณ์ เพื่อให้เกิดความกลมกลืนกันทั้งสี่คน การเผาเรือสำเภาเมื่อเข้าเขตน่านน้ำเมืองรมจักร เป็นการป้องกันมิให้ชาวเมืองเห็นว่าเรือสำเภาของพวกตนทำมาจากฟาง ซึ่งจะทำให้พวกตนกลายเป็นจุดสนใจ ลำบากต่อการตามข่าวพระอภัยมณี ประการสุดท้ายเตรียมการพูดให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ให้เกิดความเชื่อถือแก่ผู้ฟัง เนื่องจากพราหมณ์सानนต้องวิเคราะห์นายด่านแล้วว่า เป็นเพียงข้าราชการชั้นผู้น้อย เป็นคนซื่อ ไม่ฉลาดเฉลียวเท่าคนในเมือง ซึ่งพราหมณ์सानนก็สามารถทำให้นายด่านเชื่อถือและให้ความช่วยเหลือตามที่ตนต้องการ

วิเคราะห์ผู้รับสาร

นายด่านเป็นผู้รับสาร เป็นข้าราชการชั้นผู้น้อยมีหน้าที่ดูแลสอดส่องทางน้ำ เพื่อคอยแจ้งข่าวศึกแก่เมืองหลวง เป็นคนซื่อมีน้ำใจเมตตา โอบอ้อมอารี เมื่อได้ฟังเรื่องราวที่พราหมณ์सानนแต่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เรือสำเภาถูกไฟไหม้ ประกอบกับฐานะความเป็นพราหมณ์ของคนทั้งสี่ ทำให้นายด่านเชื่อถือคำพูดของพราหมณ์सानน และรู้สึกสงสารในชะตากรรมของคนทั้งสี่จึงช่วยเหลือให้ที่อยู่อาศัยและอาหาร พร้อมทั้งเล่าเรื่องเกี่ยวกับเมืองรมจักรให้ฟังโดยละเอียดตามความต้องการของพราหมณ์सानน

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

พราหมณ์सानนประสงค์จะส่งสารโน้มน้าวให้นายด่านให้เกิดความสงสารและให้ความช่วยเหลือด้วยการให้ข้อมูลเกี่ยวกับเมืองรมจักร โดยพราหมณ์सानนได้ส่งสารแจ้งให้นายด่านทราบว่าพวกตนทั้งสี่คนเป็นพี่น้องกัน ประกอบอาชีพแพทย์ได้เล่นเรือออกเก็บตัวยาตามเกาะต่าง ๆ ขณะเดินทางกลับบ้านเรือถูกพายุพัดกระหน่ำทำให้ไพร่พลบนเรือตกน้ำเสียชีวิตเหลืออยู่เพียงพวกตนสี่พี่น้องเท่านั้น พวกตนหลงทางมาถึงที่นี่ตั้งใจจะแวะพักอาศัย ก็เกิดไฟไหม้เรือทรัพย์สินที่มีก็ถูกไฟไหม้หมด พร้อมกับส่งสารขอทราบความเป็นมาของเมืองรมจักรจากนายด่าน

ในการส่งสารดังกล่าว พราหมณ์सानนใช้ทั้งคำพูดและการกระทำเป็นสื่อประกอบกัน กล่าวคือ เมื่อพราหมณ์सानนและคณะตกลงใจเข้าเมืองรมจักร จึงพร้อมใจกันเผาเรือทิ้ง เจตนาที่แท้จริงเพื่อปกปิดมิให้ใครเห็นว่าเรือนี้ทำมาจากฟาง ดังคำกลอนว่า “แต่เรือเราเผาเสียจึงจะได้ อย่าให้ใครเห็นอย่างว่าฟางหญา” สร้างความสงสารเห็นใจแก่นายด่าน เมื่อได้รับความช่วยเหลือจากนายด่านขึ้นจากน้ำแล้ว พราหมณ์सानนใช้คำพูดซึ่งเตรียมไว้แล้วบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาของพวกตน โดยใช้วิธีการพูดด้วยน้ำเสียงโศกเศร้า เพื่อสร้างความสงสารเห็นใจแก่นายด่าน ดังความว่า

จะไปทางทิศไหนก็ไม่รู้
มาถึงบ้านท่านนี้เห็นมีคน
เคราะห์ซ้ำเจ้าคราวนี้ใครจะเห็น

เที่ยวเล่นอยู่กลางทะเลระเหเรห
ต้องไฟไหม้ได้จนเหลือแต่กาย
เผชิญเป็นคิดไปแล้วใจหาย
(พระอภัยมณี. 2517 : 24)

ซึ่งในการสื่อสารครั้งนี้พราหมณ์सानสามารถใช้สารที่เป็นคำพูดได้สอดคล้องเหมาะสมกับสถานการณ์และฐานะความเป็นพราหมณ์ของพวกเขา ประกอบกับการใช้วจนสารที่เกิดจากการกระทำด้วยการเผารือช่วยเสริมสารที่เป็นคำพูดให้น่าเชื่อถือและน่าสงสารเห็นใจแก่นายด่านมากยิ่งขึ้น

นายด่านเมืองรมจักรได้ใช้สื่อที่เป็นคำพูดบอกรายละเอียดเกี่ยวกับเมืองรมจักรให้พราหมณ์सानฟังโดยละเอียด และบอกให้พราหมณ์सानทราบว่ายินดีให้ความช่วยเหลือในด้านอาหารและที่อยู่อาศัย

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

พราหมณ์सानประสบผลสำเร็จในการบอกกล่าวเพื่อขอความช่วยเหลือจากนายด่านให้บอกรายละเอียดเกี่ยวกับเมืองรมจักร ซึ่งผลสำเร็จครั้งนี้เนื่องมาจากสาเหตุหลายประการด้วยกันคือ

ประการแรก ฐานะความเป็นพราหมณ์ของผู้ส่งสารสร้างความเชื่อถือศรัทธาแก่ผู้รับสาร กล่าวคือ พราหมณ์เป็นบุคคลที่คนทั่วไปให้ความเคารพเชื่อถือเป็นผู้มีความรู้ ด้วยเหตุนี้จึงสร้างความเชื่อถือศรัทธาแก่นายด่านเป็นเบื้องต้น

ประการที่สอง สถานการณ์ทำให้น่าเชื่อถือ ขณะเกิดเพลิงไหม้เรือนายด่านอยู่ในเหตุการณ์และเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือพราหมณ์सानกับเพื่อน ๆ จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้นายด่านเชื่อถือในคำพูดของพราหมณ์सान

ประการที่สาม เนื่องจากผู้ส่งสารมีการเตรียมตัวที่ดีนับแต่การเตรียมตัวบุคคลในคณะกรรมการสร้างสถานการณ์และการพูดทำให้ผู้ส่งสารสามารถใช้สารที่เป็นคำพูดได้สอดคล้องเหมาะสมกับสถานภาพความเป็นพราหมณ์ของตน และสถานการณ์ที่เกิดไฟไหม้เรือ

ประการที่สี่ เนื่องจากอุปนิสัยส่วนตัวของผู้รับสาร กล่าวคือ นายด่านเป็นคนซื่อ มีน้ำใจ เมตตาโอบอ้อมอารี จึงมีผลทำให้นายด่านสงสารและเชื่อถือคำพูดของพราหมณ์सानและยินดีให้ความช่วยเหลือ

5. ศรีสุวรรณสื่อสารกับนางเกษรา

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

พราหมณ์ทั้งสามคนเห็นศรีสุวรรณเป็นทุกข์เพราะหลงรักนางเกษรา แต่ไม่ทราบจะบอกให้นางทราบได้อย่างไร พราหมณ์แนะนำให้ศรีสุวรรณใช้จดหมายรัก ศรีสุวรรณจึงใช้ใบตองอ่อนเขียนจดหมายรักพร้อมกับใช้ “ใบโคกซ้อนแถมรักสลักหนาม” เป็นปริศนาบอกความรู้สึกของตนแนบไปพร้อมกับจดหมาย และได้มอบอำมรงค์แลกกับผ้าสไบผืนที่นางเกษราห่มมาชมสวนเพื่อเป็นของแทนรัก ข้อความในจดหมายมีว่า

ในสารศรีสุวรรณวงศ์พงษ์ษัตริย์	บุรืรัตนมหาสุวรรย์
สวาทหวังพระธิดาวิลาวัณย์	สู่เดินต้นดงแดนแสนกัณดาร
พยายามข้ามมหาสมุทร	หวังประสพวราษสุดสงสาร
มาอาศัยในสวนอุทยาน	บุญบันดาลตลจิตพระธิดา
เผอิญให้โฉมงามทราชมสวาท	มาประพาสชมพรรณบุปผา
พี่ยลยอดเขาวเรศเกษรา	ช่างโสภานิมม้องละอองนวล
ประไพพริมนิมน้อยกลอยสวาท	ดั่งนางในไกรลาศมาเล่นสวน
เสด็จกลับลับไปให้รัญจวน	เผ้าอภัยวณอวรณ์ร้อนฤทัย
ด้วยยามยากจากเมืองมามุ่งหมาย	ดั่งกระต่ายเดินแลดูเขไซ
ครั้นเดือนดับลับเหลี่ยมเมรุไกร	โอดาลัยเหลือและชะเง้อคอย
เหมือนอกไฟที่แสนแสนหนุช	เห็นสูงสุดที่จะได้สิ่งใดสอย
ถ้าได้ดวงดอกฟ้าลีลาลอย	ก็จะคอยประคองนวลสงวนเซย
จึงแต่งสารเสี่ยงทายถวายแหวน	ใบตองแทนแผ่นทองพระน้องเอ๋ย
ถ้าแม่นมาดชาติก่อนเป็นคู่เซย	ขอให้เผยพจนารถประภาษมา
แม่นแม่ไม่อนุญลสูญสวาท	เห็นล้นชาติชีวังจะสังขาร
จะเอากรูจรมจักรนัครา	เป็นป่าช้าสุ่มเพลิงเซิงตะกอน
ขอเชิญชบุตรีปราณีสนอง	อย่าหม่นหมองหมางรักในอักษร
ช่วยชี้ขอบตอบถ้อยสุนทรวอน	ให้ว้ายร้อนที่วิตกในอกเอย
	(พระอภัยมณี. 2517 : 62-63)

นางเกษราตอบจดหมายรักของศรีสุวรรณโดยให้พี่เลี้ยงทั้งสี่นำไปให้ศรีสุวรรณ พร้อมกับหักใบเตาร้างและผ้าสไบมอบให้ไปด้วย ข้อความในจดหมายรักมีว่า

ศุภสารฉานสนองไพบทองอ่อน	ซึ่งวิงวอนว่าไม่ขาดสวาทหวัง
ก็ชอบใจไมตรีดีกว่าหัง	ไม่ปิดบังบอกวงศ์พงศ์ประยูร
อันบุรืรัตนามหาสวรัย	สารพันโกไคยทั้งไศศุรย์
แสนสมบัติสตรียะวิบุรณ์	ย่อมเพิ่มพูนผาสุกทุกเวลา
ไฉนต้องท่องเพียวแสงคู่	นำอดสูญเสียเดชพระเชษฐา
ซึ่งเสี่ยงทายหมายมาดสวาทมา	มิเมตตาชีวิตจะบรรลีย์
ทั้งรำพันสรรเสริญเห็นเกินนัก	ถึงจะรักก็มีรักจนตักษัย
ที่ซื่อนั้นครั้นจะเชื่อก็เหลือใจ	เชื่อว่าไว้หวานนักรักก็มักรา
ถ้ำรักนักรักม้วยคล้ายอโศกนา	ต้องจากเขาวายุพินิจินตะหรา
แม่นพระองค์ทรงเดชเจตนา	จงตรีกตราตรองความตามบุราณ
เสด็จกลับกรุงไกรโอศวรรย์	จึงจัดสรรทูตถือหนังสือสาร
มาทูลองค์ทรงศักดิ์จักรพาล	โปรดประทานก็จะได้อังใจจง
ทูลแถลงแจ้งความแต่ตามตรง	พระโณมยงอย่าได้อางนางเอย
	(พระอภัยมณี. 2517 : 67)

วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร

ศรีสุวรรณต้องการบอกรักนางเกษราและต้องการให้นางรักตอบ

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

ศรีสุวรรณกำลังเป็นทุกข์เพราะหลงรักนางเกษราจนถึงกับเพ้อหา พราหมณ์ทั้งสามคนได้แนะนำให้ศรีสุวรรณใช้วิธีการเขียนเพลงยาวถึงนางเกษรา เพื่อถ่ายทอดความรู้สึกที่ศรีสุวรรณมีต่อนางเกษรา ในการสื่อสารครั้งนี้ แสดงให้เห็นว่าศรีสุวรรณมีความสามารถในการสื่อสาร เป็นคนมีอุปนิสัยละเอียดอ่อน มีอารมณ์นุ่มนวลละเอียดละไมและฉลาดในการเลือกใช้สื่อ ดังที่ได้เลือกใช้ไพบทองอ่อนเขียนจดหมายรักถึงนางเกษราด้วยถ้อยคำที่อ่อนหวานอดอ้อน ซึ่งการเขียนหนังสือลงบนไพบทองอ่อนต้องใช้ความนุ่มนวล ระมัดระวังเป็นอย่างมากที่จะไม่ทำให้ไพบทองขาด การเลือกใช้ไพบทองอ่อนก็เนื่องจากว่า ไพบทองอ่อนนั้นจะมีความอ่อนนุ่มไม่กรอบและแตกง่ายเหมือนไพบทองแก่นอกจากนี้ศรีสุวรรณยังใช้ “โศกซ้อนแซมรักสลักนาม” เป็นปริศนาบอกความรู้สึกของตนในขณะนี้แก่นางเกษราแสดงให้เห็นความเป็นผู้มีทักษะในการสื่อสารเป็นอย่างดี การใช้สารและสื่อครั้งนี้จึงสร้างความประทับใจแก่นางเกษรา

วิเคราะห์ผู้รับสาร

นางเกษรากำลังมีความทุกข์เพราะหลงรักศรีสุวรรณ เมื่อนางได้รับจดหมายจากศรีสุวรรณจึงรู้สึกดีใจ แต่ด้วยความเป็นกุลสตรี จึงทำเป็นไม่สนใจเมื่อพี่เลี้ยงอ้อนวอน นางทำเป็น

ยอมจำใจอ่าน จากการที่นางเกษราสามารถตีความสารจากสัญลักษณ์ที่ศรีสุวรรณใช้สื่อมาพร้อมกับจดหมาย และสามารถใช้สัญลักษณ์คือใบเตาร้างกับดอกกรักสื่อสารตอบกลับไปเป็นปริศนา แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการสื่อสารของนาง และความที่นางมีความพึงพอใจในตัวศรีสุวรรณอยู่ก่อนแล้ว จึงยอมรับแหวนของศรีสุวรรณและมอบผ้าสไบของนางให้แก่ศรีสุวรรณเพื่อเป็นการบอกรัก

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

ศรีสุวรรณมีความประสงค์จะส่งสารให้นางเกษราทราบความรู้สึกของตนที่มีต่อนาง และต้องการให้นางมีใจรักตอบ ด้วยการบอกให้นางเกษราทราบถึงฐานะความเป็นเชื้อสายกษัตริย์ของตนพร้อมกับบอกให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ในการเดินทางมาเมืองมัจจกัรวา เป็นเพราะปรารถนาจะได้พบนางอันเป็นที่รัก และขณะนี้ตนกำลังโศกเศร้าด้วยเกรงว่าจะไม่สมหวังในความรัก ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นตนจะขอตายในเมืองมัจจกัรวา พร้อมกับขอให้นางเกษรามีใจเมตตา ตอบจดหมายรักเพื่อคลายความทุกข์ในใจของตน

✓ ในการสื่อสารเพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าว ศรีสุวรรณใช้คำพูดและวัตถุเป็นสื่อ ในการใช้คำพูดนั้น ศรีสุวรรณใช้การพูดแสดงความภาคภูมิใจในการบอกให้นางเกษราทราบถึงฐานะของตนอันเป็นการสร้างความรู้สึกที่ดี เพื่อให้นางเกษราเห็นความเหมาะสมคู่ควรกันในด้านฐานะว่า “ในสารศรีสุวรรณวงศ์พงศ์กษัตริย์ บุรีรัตนมหาสวรรค์” ต่อจากนั้นใช้วิธีการพูดอย่างอ่อนหวาน ออดอ้อน คร่ำครวญ ขอความเห็นใจจากนางว่า

แม่แม่ไม่อนุกลสุญสาวท
จะเอากรุงมัจจกัรวา

เห็นล้นชาติซึ่งจะสังขาร
เป็นป่าช้าสมเพลิงเซิงตะกอน
(พระอภัยมณี. 2517 : 63)

สำหรับการใช้วัตถุเป็นสื่อได้แก่ การใช้ “โศกซ่อนแถมรักสลักหนาม” เป็นสัญลักษณ์ เป็นการใช้ชื่อของวัตถุคือดอกโศก, ดอกกรัก และหนาม บอกให้นางทราบว่ ขณะนี้ตนกำลังทุกข์โศกเพราะความรักที่มีต่อนาง นอกจากนี้ยังใช้แหวนเป็นสัญลักษณ์แทนความรัก มอบให้นางเก็บไว้แทนตัว ซึ่งจะเห็นว่าเป็นการใช้สารและสื่อได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ สภาพแวดล้อม การสื่อสาร และสถานภาพของบุคคลผู้รับสารซึ่งเป็นสตรีอันส่งผลให้นางเกษราให้ความสนใจยอมตอบจดหมายรัก

นางเกษราได้ส่งสารให้ศรีสุวรรณทราบว่านางมีใจรักตอบ โดยใช้คำพูดและวัตถุเป็นสื่อ ซึ่งการใช้สื่อที่เป็นคำพูดนั้น นางใช้วิธีบอกทางอ้อม ด้วยการนำขนบธรรมเนียมประเพณีการลู่อ่อนขึ้นมากล่าวว่า

แม่นพระองค์ทรงเดชเจตนา
เสด็จกลับกรุงไกรโอศวรรย์
มาทูลองค์ทรงศักดิ์จักรพาล

จงตรึงตราตรองความตามบุราณ
จึงจัดสรรทูตถือหนังสือสาร
โปรดพระทานก็จะได้ตั้งใจ
(พระอภัยมณี. 2517 : 67)

และนางได้มอบผ้าสไบของนางให้แก่ศรีสุวรรณ ซึ่งการมอบผ้าสไบนี้เป็นสัญลักษณ์ที่นางเกษราต้องการบอกแก่ศรีสุวรรณว่านางรักศรีสุวรรณแล้ว

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

ศรีสุวรรณประสบความสำเร็จในการสื่อสารด้วยการทำให้นางเกษราเข้าใจความรู้สึกที่มีต่อนางและสามารถโน้มน้าวใจให้นางรักตอบ ผลสำเร็จครั้งนี้เนื่องมาจาก นางเกษรามีความพึงพอใจศรีสุวรรณอยู่ก่อนแล้ว ประกอบกับความสามารถในการเลือกใช้สารและสื่อของศรีสุวรรณ และความมีทักษะในการตีความสารของนางเกษรา ทำให้นางเข้าใจความรู้สึกและประทับใจในสารและสื่อของศรีสุวรรณ

6. พระโยคีสื่อสารกับนางผีเสื้อสมุทร

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

นางผีเสื้อสมุทรไล่ติดตามพระอภัยมณี นางเงือกและสินสมุทรอย่างกระชั้นชิด จนถึงเกาะแก้วพิสดาร แต่ไม่สามารถเข้าไปในเกาะได้ เพราะพระโยคีใช้อาคมกันไว้ พระโยคีได้บอกให้นางเลิกติดตามสามีและลูก ดังความว่า

จงตัดบ่วงห่วงใยอาลัยลาญ
ทั้งนี้เพราะเคราะห์กรรมทำให้วุ่น
เห็นมิได้ไปอยู่เป็นคู่เซย
อย่าครวญคิดติดตามด้วยความโกรธ
จงยับยั้งฟังคำรูปราพัน

อย่าปองผลาญลูกฟัวของตัวเลย
จึงสิ้นบุญวาสนาสีกาเอ้ย
ด้วยสองเคยปลุกเลี้ยงกันเพียงนั้น
จะเป็นโทษทั้งสีกาเมื่ออาลัย
ไปสวรรค์นฤพานสำราญใจ
(พระอภัยมณี. 2517 : 154)

นางผีเสื้อฟังพระโยคีสั่งสอนก็โกรธ จึงตอบไปว่า

.....
ช่างเงโกโยคีหนีเขาไ้

มาตั้งช่องศีลจะมีอยู่ที่ไหน
ไม่อยู่ในศีลสัตย์มาตดรอน

เขวากันผิวเมียแม่กับลูก
แม่น คบคู่กูไว้ให้นอน

ยื่นจุมกเข้ามาบังช่วยสั่งสอน
จะรานรอรูรบร้าเฝ้าตอแย
(พระอภัยมณี. 2517 : 154-155)

พระโยคีโกรธที่นางผีเสื้อสมุทรพุดจกั้วร้าว จึงบริภาษและใช้ทนายเสกสั่งสอนนาง
ดังนี้

พระโยคีชี้หน้าว่าอุเหม	ยังไว้เว่วนวายอิตายโหง
เพราะหวงผิวมัวเฝ้าตะโกรง	ว่ากูโงมึงก็ตจนรกเอง
อียักขาตาโตโมโหมาก	รูปก็กากปากก็เปราะดูเหมาะเหม็ง
นมสองข้างอย่างกระโปรงดูโตงเตง	ผิวของเอ็งเขาระอาไม่น่าชม
จึงหนีมาอาศัยกูให้อยู่	มิใช่กูรู้เห็นเท่าเส้นผม
มาตรีชาว่ากูผิดในกิจกรรม	จะให้สมน้ำหน้าสาแก่ใจ
แล้วเสกทรายปรายขว้างมากลางคลื่น	ดังลูกปืนยิงยักษ์ให้ตักษัย
ผีเสื้อกลัวตัวสั้นเพียงบรรลัย	ก็หลบไปตามวนชลธาร
	(พระอภัยมณี. 2517 : 155)

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

พระโยคีหว่านล้อมนางผีเสื้อสมุทรให้เลิกติดตามพระอภัยมณีและบุตร

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

พระโยคีอยู่ในสถานภาพนักบวชผู้ทรงศีล มีวิชาความรู้ดะแก่กล้า เป็นผู้ที่เปี่ยมด้วยใจเมตตา บำเพ็ญพรตอยู่บนเกาะแก้วพิสดาร ท่านทราบด้วยญาณอันแก่กล้าว่าพระอภัยมณีกำลังเดือดร้อนจากการติดตามของนางผีเสื้อสมุทร จึงไปคอยให้ความช่วยเหลือที่หาดทราย พระโยคีเห็นว่าพระอภัยมณีมิได้มีความรักใคร่ในตัวนางผีเสื้อสมุทร และมองเห็นความไม่เหมาะสมที่มนุษย์กับยักษ์จะอยู่ร่วมกันได้ ท่านจึงคิดจะชี้ทางที่ถูกต้อแก่นางผีเสื้อสมุทรด้วยการให้โอวาทอบรมสั่งสอนในเรื่องบาปบุญ พระโยคีนั้นมีความเข้าใจในธรรมชาติวิสัยหยาบกระด้างตามเชื้อชาติยักษ์ดี แต่ด้วยสถานภาพความเป็นผู้ทรงศีล เปี่ยมด้วยความเมตตา จึงปรารถนาจะช่วยให้นางผีเสื้อสมุทรหยุดการประกอบกรรมให้แก่ผู้อื่นและตนเอง เมื่อเห็นว่านางผีเสื้อสมุทรไม่เชื่อฟังและยังพุดจกั้วร้าว พระโยคีจึงใช้การลงโทษเป็นการอบรมสั่งสอนให้นางได้รับความเจ็บปวดจากทรายเสก เพื่อให้นางผีเสื้อสมุทรสำนึกในอำนาจของท่าน ไม่กล้ามารบกวนอีก

วิเคราะห์ผู้รับสาร

เนื่องจากนางผีเสื้อสมุทรเป็นยักษ์ จึงมีจิตใจหยาบกระด้างตามเผ่าพันธุ์ นางรักพระอภัยมณีมาก และติดตามมาด้วยความหวังว่าจะได้ตัวพระอภัยมณีกลับไปอยู่เป็นสามีภรรยาดังเดิม นางจึงโกรธทุกคนที่ขัดขวางและพร้อมที่จะทำร้ายทุกคนที่พรากรามีไปจากนาง ด้วยเหตุนี้ นางจึงโกรธพระโยคีมากและพูดจาก้าวร้าวโดยไม่ให้ความเคารพยำเกรง นางไม่สนใจในคำสั่งสอนของพระโยคี พร้อมกันนั้นนางก็ยอมรับในอำนาจของพระโยคีว่าเหนือกว่าตน จึงล่าถอยกลับไปคอยเฝ้าพระอภัยมณีนอกเขตเกาะแก้วพิสดาร

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

✓ พระโยคีมีความประสงค์จะส่งสารให้นางผีเสื้อสมุทรเลิกติดตามพระอภัยมณีและบุตร ด้วยการใช้นิยามลักษณะบอกกล่าวและโน้มน้าวใจให้นางสำนึกและเข้าใจในเรื่องของเคราะห์กรรม โดยใช้คำพูดที่นุ่มนวล โดยยกธรรมะมาอบรมสั่งสอนว่า

จงตัดบ่วงห่วงใยอาลัยลาญ	อย่าปองผลาญลูกผัวของตัวเอง
ทั้งนี้เพราะเคราะห์กรรมทำให้วน	จึงลั่นบุญวาสนาสีกาเอ๋ย
เห็นมิได้ไปอยู่เป็นคู่ชเวย	ด้วยสองเคยปลุกเลี้ยงกันเพียงนั้น
	(พระอภัยมณี. 2517 : 154)

✓ ต่อจากนั้นใช้ถ้อยคำนุ่มนวลหวานลุ่มให้นางผีเสื้อสมุทยอมปล่อยพระอภัยมณีและบุตร โดยใช้หลักธรรมะชี้แจงให้เห็นผลดีผลเสียจากการกระทำของนางว่า

อย่าครวญคิดติดตามด้วยความโกรธ	จะเป็นโทษสีกาเมื่ออาลัย
จงยับยั้งฟังคำรูปราพัน	ไปสวรรค์นฤพานสำราญใจ
	(พระอภัยมณี. 2517 : 154)

นางผีเสื้อสมุทรส่งสารตอบให้พระโยคีทราบว่า นางโกรธที่พระโยคีมาขัดขวางการจับตัวพระอภัยมณี โดยใช้ถ้อยคำก้าวร้าวบริภาษพระโยคีว่า “มาตั้งช่องศีลจะมีอยู่ที่ไหน” และ “ช่างเลโกโยคีหนีเขาไซ้ ไม่อยู่ในศีลสัตย์มาตตรอน” และใช้คำพูดกระด้างขู่พระโยคีว่า “แม่นคบคู่กูไว้มิให้นอน จะรานรอนรุมเร้าเฝ้าต่อแย”

พระโยคีโกรธนางผีเสื้อสมุทรที่พูดจาก้าวร้าวท้าวท่น ซึ่งอยู่ในฐานะนักบวช จึงส่งสารให้นางผีเสื้อสมุทรทราบความรู้สึกของท่าน พร้อมกับลงโทษที่ล่วงเกิน โดยใช้คำพูดและการกระทำ ด้วยการนำเอาข้อด้อยของนางมากล่าวบริภาษให้นางผีเสื้อสมุทรเจ็บใจว่า

อียักขาตาโตโมโหมาก

นมสองข้างอย่างกระโปรงดูโตงเตง

รูปก็กากปากก็เปราะดูเหมาะสม

ผิวของเอ็งเขาระอาไม่น่าชม

(พระอภัยมณี. 2517 : 155)

และใช้คำพูดแข็งกร้าวชี้แจงให้นางผีเสื้อสมุทรทราบว่า ท่านมิได้ประพฤติดีศีลธรรมดังที่ถูกนางกล่าวหาดังนี้

จึงหนีมาอาศัยอยู่

มาตริชาว่าถูกผิดในกิจกรรม

มิใช่กูรู้เห็นเท่าเส้นผม

จะให้สมน้ำหน้าสาแก่ใจ

(พระอภัยมณี. 2517 : 155)

สุดท้ายใช้ทรายเสกด้วยอาคมลงโทษนางผีเสื้อสมุทรที่ก้าวร้าว เพื่อให้นางได้รับความเจ็บปวดและกลัวเกรงในอำนาจของท่านที่มีเหนือนาง ซึ่งการใช้สารครั้งนี้ทำให้ “ผีเสื้อกลัวตัวสั่นเพียงบรรลัย ก็หลบไปตามวอนชลธาร”

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

พระโยคีไม่ประสบความสำเร็จในการขอให้นางผีเสื้อสมุทรให้เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสอน แม้ว่าพระโยคีจะใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับสถานการณ์การสื่อสารในขณะนั้นก็ตาม ซึ่งผลครั้งนี้เนื่องมาจากบุคลิกลักษณะนิสัยความเป็นยักษ์ของนางผีเสื้อสมุทรที่มีนิสัยกระต้างหยาบคายตามเผ่าพันธุ์แล้วยังมีสาเหตุมาจากจุดประสงค์ไม่ตรงกันคือพระโยคีต้องการให้นางผีเสื้อสมุทรปล่อยตัวสามีและลูกด้วยการเลิกการติดตาม แต่นางผีเสื้อสมุทรต้องการพระอภัยมณีกลับไปอยู่กับนางในฐานะสามีภรรยา จึงทำให้การสื่อสารครั้งนี้ไม่ประสบความสำเร็จ แต่พระโยคีก็ประสบความสำเร็จในการลงโทษนางผีเสื้อสมุทรให้ได้รับความเจ็บปวด ซึ่งผลครั้งนี้เนื่องมาจากพระโยคีมีวิชาอาคมแก่กล้ากว่านางผีเสื้อสมุทร

7. โจรสู้หรั่งสื่อสารกับนางสุวรรณมาลี

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

เมื่อเรือแตกสินสมุทรและนางสุวรรณมาลีได้อาศัยเรือของโจรสู้หรั่งเพื่อกลับขึ้นฝั่ง โจรสู้หรั่งต้องการนางสุวรรณมาลีเป็นภรรยา จึงมอมเหล้าสินสมุทรให้หลับเพื่อจะได้ไม่อยู่ขัดขวาง แล้วถือวิสาสะเข้าห้องนางสุวรรณมาลี เพื่อแจ้งวัตถุประสงค์ของตนดังนี้

นี่แน่เจ้ามานืออย่าหนีเร้น
 นิจจาเอ๋ยเคยอยู่เป็นคู่ครอง
 เอ็นดูเจ้าเราจึงมาว่าจะเลี้ยง
 ทั้งแม่ลูกปลุกฝังให้นั่งกิน
 ไม่อวดอ้างอย่างนี้นี่นะเจ้า
 อย่างนี้รักบิกันทำมันดิง
 จงผันผ่อนอ่อนน้อมยอมด้วยพี่
 เคะพนักพักหน้ามาข้างบน

หรือไม่เห็นหน้าผัวให้มัวหมอง
 จะมาต้องเป็นม่ายตะกายดิน
 เป็นคู่เคียงครองชมสมถวิล
 อย่าตืดดินตืดตื้อทำอ้ออึง
 กับผัวเก่าเห็นเปรียบเทียบไม่ถึง
 ถึงจะอ้ออึงไปก็ไม่พ้น
 เสียดีดีจะได้ยัดเป็นพืชผล
 ช่วยถอนขนรักแร้ที่เกิดนาง
 (พระอภัยมณี. 2517 : 215)

นางสุวรรณมาลีไม่ปรารถนาเป็นภรรยาของโจรสuhrัง จึงหาทางถ่วงเวลาเพื่อเอาตัวรอด
 ว่า

ซึ่งเมตตาวาจะเลี้ยงไว้เคียงคู่
 แต่อย่าให้ได้ายชายทั้งปวง
 ทั้งเดินทางกลางชลเป็นพานิช
 ถ้าถึงฝั่งยังหยุดสุดแต่งาม
 ทั้งลูกน้อยกลอยใจจะได้ฟัง
 ไซ้จะดินลันชีพอย่ารีบร้อน

พระคุณอยู่ข้าพเจ้าเท่าเขาหลวง
 ค่อยหนักหน่วงอย่าเพิ่งด่วนทำสวนลาม
 สมสนิทเสน่หาดำราห์ห้าม
 จะผ่อนตามสารพัดไม่ตัดรอน
 ไม่ตื้อตึงดอกจะฟังท่านสั่งสอน
 นางผันผ่อนเพทุบายให้ตายใจ
 (พระอภัยมณี. 2517 : 216)

โจรสuhrังไม่เห็นด้วยกับคำพูดของนางสุวรรณมาลี จึงตอบกลับไปดังนี้

จะพาเจ้าเข้าฝั่งก็ยังไม่ไกล
 แต่เมียตายหลายปีเข้านี้แล้ว
 อย่าปดไปไว้วะประเวประวัง
 มิโอนอ่อนผ่อนผันทำป็นปึง
 จงผินผ้นหันหน้ามาหาหรือ
 เป็นผัวเมียเสียเรือไม่เชื่อน้อง
 อย่าหนักหน่วงหวงห้ามความในใจ

อดอยู่ไม่ได้ดอกบอกจริงจริง
 ยังไม่แผ้วพบรสอดผู้หญิง
 ถึงตลิ่งแล้วไปเสียไกลมือ
 จะให้ถึงปล้ำปลุกสนุกหรือ
 เจ้าจะถือตามตำราว่าอะไร
 พี่ได้ลองแล้วก็เห็นไม่เป็นโฉน
 แล้วกราบไหว้วอนว่าได้ปราณี
 (พระอภัยมณี. 2517 : 216)

นางสุวรรณมาลีเห็นว่าการพูดอย่างนุ่มนวล ไม่สามารถยับยั้งโจรสuhrังได้ จึงพูดซ้ำว่า

.....	แม่นยำหม่อมพี่ขึ้นใจไม่เมตตา
มิขอยู่สู่ตายด้วยอายุเขา	ทั้งลูกเต่าก็ยังไม่ได้ปรึกษา
ท่านกลับไปให้สินสมุทมา	จะพูดจาอ่อนน้อมให้พร้อมใจ
จงหยุดยั้งรื้อร่อแต่พอพลบ	ข้าไม่หลบหลีกถีนีไปไหน
อย่าอยู่เกี่ยวเคียวขับจงบกลับไป	อโณทัยลงลับจึงกลับมา
	(พระอภัยมณี. 2517 : 216-217)

โจรสuhr่งเห็นนางสุวรรณมาลีอ่อนลง จึงตอบว่า

จึงตอบคำทำเป็นถ้ำเช่นนั้น	จะผ่นผันตามผิดไม้ขัดขวาง
ขอเล่นนอกหยอกเอนพอเพลินพลา	อย่าให้ค้ำมรสุมเลยพุ่มพวง
น้อยหรือน้องสองแถมดูแย้มยิ้ม	พี่ขอชิมโฉมงามอย่าห้ามหวง
ให้เห็นแท้แนใจว่าไม่ลวง	ช่วยเสียขวงเสียสักหน่อยเถิดกลอยใจ
	(พระอภัยมณี. 2517 : 217)

นางสุวรรณมาลีเกรงว่าโจรสuhr่งจะลวนลาม จึงแสดงความโกรธต่อว่าดังนี้

นางฟังคำทำว่าน่าบัดสี	อะไรนี่น่าซังยังสงสัย
ยิ่งโอรอ่อนผ่นตามยิ่งลามไป	เดี๋ยวก็ได้เดือดตอกบอกให้รู้
ถ้ารักจริงสิ่งใดที่ได้ห้าม	อย่าลวนลามเลี้ยวลตให้อดสู
ไม่สิ้นวันฉันไหว้ได้เอ็นดู	จะขึ้นอยู่ไยเล่าให้เขาแฉลง
	(พระอภัยมณี. 2517 : 217)

โจรสuhr่งเห็นนางสุวรรณมาลีโกรธ จึงตอบเอาใจนางดังนี้

.....	ทำยิ้มแหย่ห้ามว่าเจ้าอย่าอึ้ง
เพลานี้พี่จะอดสะกดจิต	พอมิดมิดก็จะมาหาให้ถึง
แล้วผ่นผายกายกำดั่งตำลึง	ให้รู้มรึงร่อนรสนกนธกาย
	(พระอภัยมณี. 2517 : 217)

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

โจรสuhr่งในฐานะผู้ส่งสารเกี่ยวนางสุวรรณมาลีให้ยอมเป็นภรรยาของตน ในขณะที่เดียวกันนางสุวรรณมาลีในฐานะผู้รับสารก็ต้องการให้โจรสuhr่งยอมปฏิบัติตามคำพูดของนาง

ด้วยการไม่ล่วงเกิน และยอมไปตามสินสมุทมาให้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการถ่วงเวลาหาทางเอาตัวรอดจากการเป็นภรรยาของโจรสuhrัง

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

โจรสuhrังเป็นหัวหน้าโจรสลัด มีบุคลิกลักษณะกระด้างหยาบคาย การที่รับนางสุวรรณมาลีขึ้นเรือ เพื่อหวังจะได้นางเป็นภรรยาของตน โจรสuhrังเข้าใจว่านางสุวรรณมาลีเป็นแม่ม่ายลูกติดจึงคิดว่าจะสามารถทำให้นางยอมเป็นภรรยาของตนได้โดยง่าย และถ้าหากนางไม่ยินยอมแต่โดยดีก็จะใช้กำลังบังคับ ในการเกี้ยวนางสุวรรณมาลีครั้งนี้โจรสuhrังใช้กิริยาและคำพูดที่กระด้างหยาบคายซึ่งเป็นการใช้สื่อไม่เหมาะสมกับสถานภาพของนางสุวรรณมาลี ที่เป็นสตรีและมีฐานะอันสูงส่ง

วิเคราะห์ผู้รับสาร

นางสุวรรณมาลีเป็นธิดาภคินีรักเกียรติยศ จึงไม่ยอมเป็นภรรยาของโจรสuhrัง และพร้อมที่จะฆ่าตัวตาย ถ้าโจรสuhrังจะใช้กำลังบังคับ จากคำพูดที่กล่าวกับสินสมุทว่า “เป็นการด่วนจวนจวนไม่พ้นมัน จะอาสัญเสียมิให้มันไถ่กลับราย” นอกจากนี้ยังเป็นสตรีที่มีสติปัญญา ไหวพริบดี สามารถควบคุมอารมณ์ได้เป็นอย่างดี แม้นางจะรังเกียจหวาดกลัวในพฤติกรรมของโจรสuhrัง แต่ก็ยังมีสติดี หาทางเอาตัวรอด ด้วยการใช้คำพูดที่นุ่มนวลอ่อนหวาน หลอกล่อให้โจรสuhrังตายใจว่านางยินดีจะเป็นภรรยาแต่โดยดี ทำให้นางเอาตัวรอดจากการเป็นภรรยาของโจรสuhrังได้ ซึ่งนางสุวรรณมาลีย่อมวิเคราะห์แล้วว่า ในสถานการณ์เช่นนี้ถ้านางแสดงความรังเกียจหรือโกรธตอบ โจรสuhrังจะต้องใช้กำลังบังคับปลุกปล้ำทำให้นางเสื่อมเสียได้

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

การสื่อสารครั้งนี้เป็นการสื่อสารเฉพาะหน้า ซึ่งโจรสuhrังกับนางสุวรรณมาลีมีการส่งสารโต้ตอบกันดังนี้

โจรสuhrัง ประสงค์จะส่งสารให้นางสุวรรณมาลีทราบว่า ตนมีความพึงพอใจ อยากได้นางเป็นภรรยา ด้วยการเข้าไปพบกับนางสุวรรณมาลีในห้อง พร้อมกับส่งสารบอกให้ทราบว่า ตนมีความยินดีจะรับอุปการะทั้งตัวนางและบุตรให้อยู่อย่างสุขสบาย และบอกให้ทราบต่อไปว่าถ้านางไม่ยินยอมแต่โดยดีก็จะใช้กำลังบังคับ พร้อมกับเรียกให้นางสุวรรณมาลีเข้าไปหาเพื่อปรนนิบัติตน ในการส่งสารเพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าว โจรสuhrังใช้การกระทำและคำพูดเป็นสื่อ โดยใช้วิธีบุกรุกเข้าไปในห้องพักของนางสุวรรณมาลีโดยพลการ พร้อมกับใช้คำพูดกระด้างหยาบคายในการบอกความต้องการของตนว่า “นี่แน่เจ้ามานี้อย่าหนีเร้น หรือไม่เห็นหน้าผัวให้มัวหมอง”, “อย่าคิดตั้งตืดทำอะไร้ออึ้ง” และ “ไม่เอาอย่างอย่างนี้นี่นะเจ้า กับผัวเก่าเห็นเปรียบเทียบไม่ถึง” และใช้วิธีการข่มขู่ให้นางเกรงกลัว เพื่อจะได้ยินยอมเป็นภรรยาของตน นอกจากนี้ยังใช้กิริยาและคำพูดหยาบ

คายเรียกนางเข้าไปรับใช้จากกิริยาและคำพูดที่ว่า “เคาะพนักพยักหน้ามาข้างบน ช่วยถอนขนรักแร้ที่เถิดนาง”

ในการสื่อสารครั้งนี้ แม่โจรสล่องจะใช้สารได้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของตนและสภาพแวดล้อม ซึ่งเป็นที่รโหฐาน ทำให้นางสุวรรณมาลีทราบถึงความต้องการของโจรสล่อง แต่วิธีการใช้สารไม่เหมาะสมกับบุคคลผู้รับสาร ซึ่งเป็นสตรีและเป็นผู้มีฐานะสูงส่ง ทำให้เกิดผลในทางลบ นอกจากจะทำให้นางสุวรรณมาลีหวาดกลัวแล้วยังทำให้นางรังเกียจโจรสล่องเพิ่มขึ้นอีกด้วย

นางสุวรรณมาลีไม่ปรารถนาเป็นภรรยาของโจรสล่อง จึงถ่วงเวลาหาทางเอาตัวรอด ด้วยการส่งสารให้โจรสล่องเชื่อว่า นางยินดีที่โจรสล่องจะรับเลี้ยงนางเป็นภรรยา แต่สภาพแวดล้อมในขณะนี้ไม่เหมาะสม เพราะเป็นการเดินทางกลางทะเล จะทำให้เกิดอันตรายได้ รอให้ขึ้นฝั่งก่อน แล้วนางจะเป็นภรรยาแต่โดยดี ในการสื่อสารตอบครั้งนี้ นางสุวรรณมาลีใช้คำพูดเป็นสื่อ โดยใช้ถ้อยคำนุ่มนวล หวานล่อมให้โจรสล่องเชื่อ ด้วยการกล่าวยกย่องบุญคุณของโจรสล่องที่มีต่อนางและบุตรว่า “ซึ่งเมตตาว่าจะเลี้ยงไว้เคียงคู่ พระคุณอยู่ข้าพเจ้าเท่าเขาหลวง” พร้อมกับอ้างความเชื่อมาเป็นเหตุผลในการห้ามมิให้โจรสล่องยุ่งเกี่ยวกับนางว่า “ทั้งเดินทางกลางชลเป็นพานิช สมสนิทเสนาหาตำราห้าม” เป็นการสื่อสารและสื่อได้เหมาะสมกับสถานการณ์ในขณะนั้น แม่โจรสล่องจะไม่เชื่อคำพูด แต่ก็ยังไม่ได้ล่วงเกินนาง

โจรสล่องได้ส่งสารตอบให้นางสุวรรณมาลีทราบว่าไม่เชื่อถ้อยคำพูดของนาง ด้วยการส่งสารบอกให้ทราบว่า ตนรู้เท่าทันความคิดของนางดีจากคำกล่าวที่ว่า “เป็นผิวเมียเสียเรือไม่เชื่อน้อง พี่ได้ลองแล้วก็เห็นไม่เป็นโฉน” พร้อมกับบอกให้นางสุวรรณมาลีทราบว่าไม่สามารถถอดใจรอให้ถึงฝั่งได้ ในการสื่อสารตอบครั้งนี้ โจรสล่องใช้คำพูดกับการกระทำเป็นสื่อด้วยวิธีการพูดประกอบกับการกระทำอันชวนชวนให้นางสุวรรณมาลีเห็นใจว่า “อย่าหนักหน่วงหวงห้ามความในใจ แล้วกราบไหว้วอนว่าไต่ปราณี”

นางสุวรรณมาลีเห็นว่าโจรสล่องไม่ยอมฟังคำพูดของนาง จึงส่งสารให้โจรสล่องทราบว่านางจะฆ่าตัวตาย ถ้าโจรสล่องใช้กำลังปลุกปล้ำทำให้นางได้รับความอับอาย และขอให้โจรสล่องไปตามสินสมุทรมาพบ เพื่อนางจะได้บอกให้รับทราบในเรื่องที่นางจะเป็นภรรยาของโจรสล่อง ซึ่งนางสุวรรณมาลีใช้คำพูดเป็นสื่อ ด้วยวิธีการพูดแบบแข็งกร้าว เพื่อข่มขู่ว่า “มิขออยู่สู่ตายด้วยอายุเขา” ทำให้โจรสล่องยอมทำตามความต้องการของนาง

โจรสล่องได้ส่งสารตอบให้นางสุวรรณมาลีทราบว่า ยินดีปฏิบัติตามคำพูดของนาง พร้อมกับใช้สารบอกให้นางสุวรรณมาลี ทราบถึงความรู้สึกที่มีต่อนางในขณะนี้ ด้วยการขอล่วงเกินนางก่อน แต่นางสุวรรณมาลีไม่ยินยอมอีกทั้งแสดงความโกรธ โจรสล่องจึงส่งสารบอกให้ทราบว่าตนจะไม่ขัดใจนางอีกต่อไป ในการสื่อสารดังกล่าว โจรสล่องใช้คำพูดและการกระทำเป็นสื่อ ด้วยวิธีการพูดอันชวนชวนให้นางเห็นใจว่า “ขอเล่นนอกหยอกเอนพอเพลินพลาง อย่าให้ค้างมรสุมเลยพุ่มพวง” พร้อมกับใช้อาการภาษาประกอบคำพูดแสดงการยินยอมด้วยการ “ผันผายกายก้ำดังตำลึง” ออกไปจากห้องนางสุวรรณมาลี

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

ในการสื่อสารครั้งนี้ แม่โจรสู้หรั่งจะประสบผลสำเร็จในการแจ้งให้นางสุวรรณมาลีทราบความต้องการของตน แต่ไม่สามารถทำให้นางสุวรรณมาลีปฏิบัติตามความต้องการครั้งนี้ได้เนื่องจากความแตกต่างทางฐานะของทั้งสองฝ่ายกล่าวคือ โจรสู้หรั่งอยู่ในฐานะโจรสลัด มีกิริยากักขะหยาบคาย ในขณะที่นางสุวรรณมาลีอยู่ในฐานะสูงส่ง เป็นธิดาภคินี จึงทำให้นางสุวรรณมาลีรังเกียจ ไม่สามารถรับวิธีการสื่อสารอันหยาบคายของโจรสู้หรั่งได้ นอกจากนี้นางสุวรรณมาลียังมีใจผูกพันรักใคร่อยู่กับพระอภัยมณี จึงไม่มีใจให้กับใครได้อีก

นางสุวรรณมาลีประสบความสำเร็จในการสื่อสารครั้งนี้ เนื่องจากนางมีความสามารถในการใช้สารและสื่อได้เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์คือ ใช้คำพูดที่นุ่มนวล อ่อนหวาน ประกอบด้วยเหตุผลเพื่อชักจูงโน้มน้าวใจโจรสู้หรั่งให้เชื่อถือนและปฏิบัติตามความต้องการ ประกอบกับความมีนเมาทำให้โจรสู้หรั่งขาดสติในการไตร่ตรองคำพูดของนางสุวรรณมาลี นอกจากนี้โจรสู้หรั่งยังเชื่อมั่นในอำนาจของตนว่าถึงอย่างไร นางสุวรรณมาลีก็อยู่ในอำนาจของตน จึงทำให้นางสุวรรณมาลีสามารถเอาตัวรอดจากการตกเป็นภรรยาของโจรสู้หรั่ง

8. พระอภัยมณีสื่อสารกับสินสมุทร

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

อุศเรนเชิญพระอภัยมณีมาปรึกษาเรื่องการทำศึกกับสินสมุทร พระอภัยมณีสงสัยว่าสินสมุทรที่อุศเรนกล่าวถึงอาจจะเป็นพระโอรสของพระองค์ แต่ยังไม่แน่ใจจึงขอให้อุศเรนระงับการศึกไว้ก่อน โดยอ้างว่าจะใช้วิชาเพลงปีเรียกตัวสินสมุทรผู้นำทัพฝ่ายตรงข้ามมาสอบถามความเป็นจริงเสียก่อน อุศเรนเห็นด้วย พระอภัยมณีจึงใช้เพลงปีเรียกสินสมุทรให้มาพบกับพระองค์ดังนี้

พระเป่าปี่เป็นเสียงสำเนียงเอก	เสนาะดังฟังวิเวกกังวานหวาน
ละห้อยหวานครวญเพลงบรรเลงลาน	ไอ้สงสารสุริย์ฉายจะบ้ายคล้อย
ฟืดคลาดแคล้วแก้วตามาวัวเหว	ท้องทะเลแลเปล่าให้เศร้าสร้อย
ปานนี้น้องสองคนกับลูกน้อย	จะล่องลอยไปอยู่หนตำบลใด
เรื้อยเรื้อยเฉื่อยวายพิศแผ้ว	เหมือนเสียงแก้วกลอยจิตพิสมัย
หอมรวยรวยชวนชื่นรื่นฤทัย	เหมือนไกลไกลเข้ามาแล้วแก้วพี่เอย
เขบอกว่ามาในลำเรือกำปั่น	หรือสุวรรณมาลีเจ้าพี่เอย
สินสมุทรไม่มาหาบิดาเลย	พ่อจะเซยใครเล่าเจ้าพ่ออา
มันอยู่ลำกำปั่นเหมือนมันหมาย	จงแหวกว่ายสายสมุทรผุดมาหา
แล้วแหบหวนครวญโหยโรยขาว	พระแก้งว่าไปในเพลงวังเวงใจ

(พระอภัยมณี. 2517 : 283)

เสียงปี่ทำให้คนบนเรืออุศเรนหลับหมดยกเว้นไพร่พลของพระอภัยมณีที่ปิดหูกันไว้ก่อนแล้ว เสียงปี่ได้ยินไปถึงนางสุวรรณมาลี ศรีสุวรรณและสินสมุทรทุกคนจำเสียงปี่ของพระอภัยมณีได้สินสมุทรจึงว่ายน้ำไปพบพระอภัยมณีสั่งคำกลอนว่า

ฝ่ายพระหน่อปดินทร์สินสมุทร	ดำมาผูกกลางมหาชลาลัย
แลเห็นลำกำปั่นเป็นหล่นไป	ไม่มีใครดูแลแต่สักคน
แต่เสียงปี่ที่เป่ายังไม่หยุด	สินสมุทรเพ่งพิศคิดจงน
ค่อยแผ่กายว่ายน้ำในสาชล	ป็นชั้นบนกำปั่นไม่ครั้นคร้าม
เห็นพวกพลกรรณหลับระดับดาษ	อยู่เกลื่อนกลาดกลางเรืออยู่เหลือหลาม
ที่ตื่นอยู่รู้จักล้วนจันทน์	จึงโดดข้ามคนเหล่านั้นมาทันที
เห็นบิดรทรงนั่งบัลลังก์อาสน์	เข้ากอดบาทบงกชบทศรี
ไม่ทันถามความโศกแสนทวี	ทรงไต่ก็กลิ้งเกลือกลงเสือกกาย
	(พระอภัยมณี. 2517 : 285)

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

พระอภัยมณีใช้เสียงปี่บอกสินสมุทรว่า พระองค์อยู่บนเรือของอุศเรน และต้องการให้สินสมุทรมาพบ

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

พระอภัยมณีมีความมั่นใจว่า สินสมุทรที่อุศเรนกล่าวถึงเป็นพระโอรสของพระองค์ แต่ความที่เป็นคนสุขุมรอบคอบจึงยังไม่บอกอุศเรน เพราะพระอภัยมณีต้องการจะพิสูจน์ให้แน่ใจเสียก่อน เพื่อป้องกันความผิดพลาด จึงคิดจะใช้เสียงปี่เรียกสินสมุทรให้มาพบ ซึ่งพระอภัยมณีแน่ใจว่าถ้าเป็นสินสมุทรพระโอรสของพระองค์จะต้องจำเสียงปี่ได้และมาหาพระองค์อย่างแน่นอน การที่พระอภัยมณีใช้เสียงปี่เป็นวิธีการที่ดีที่สุด ระยะทางระหว่างเรือทั้งสองฝ่ายอยู่ห่างไกลกันมาก พระองค์ไม่สามารถเดินทางไปได้ ดังคำกลอนที่ว่า “คิดจะใคร่ไปดูให้รู้แน่ ก็ห่างเหินเห็นไม่สมอารมณ์หมาย” (พระอภัยมณี. 2517 : 282)

วิเคราะห์ผู้รับสาร

สินสมุทรรักและใกล้ชิดกับพระอภัยมณีผู้เป็นบิดามากกว่ามารดา เมื่อได้ยินเสียงปี่ก็จำได้ว่าเป็นพระบิดา ความรัก ความคิดถึงประกอบกับความเป็นเด็กกล้าหาญ จึงรับอาสาไปกับพระมารดาบุญธรรมไปพบพระบิดา

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

พระอภัยมณีมีความประสงค์จะส่งสารให้สินสมุทรทราบว่าพระองค์อยู่ในเรือของอุศเรน ด้วยการใช้น้ำมันนำใจสินสมุทรให้มาพบพระองค์

ในการสื่อสารเพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าว พระอภัยมณีใช้ปี่เป็นสื่อเป่าเป็นเพลงซึ่งมีท่วงทำนองบรรยายถึงความรู้สึกเศร้าโศก จากการที่พลัดพรากจากนางสุวรรณมาลีและสินสมุทรว่า

พี่คลาดแคล้วแก้วตามาวัวเหว

ท้องทะเลแลเปล่าให้เศร้าสร้อย

ปานนี้น้องสองคนกับลูกน้อย

จะล่องลอยไปอยู่ไหนตาบอด

(พระอภัยมณี. 2517 : 283)

การใช้ปี่เป็นสื่อถ่ายทอดความรู้สึก เป็นการสื่อสารและสื่อที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และบุคคลผู้รับสาร เนื่องจากพระอภัยมณีกับสินสมุทรอยู่ห่างไกลกัน การใช้เสียงปี่จึงเหมาะสม เพราะทำให้ได้ยินไปไกลและเป็นการใช้สื่อได้เหมาะสมกับผู้รับสาร เพราะสินสมุทรเป็นโอรสที่ใกล้ชิดกับพระอภัยมณี จึงจำเสียงปี่ของพระบิดาได้

สินสมุทรส่งสารตอบพระอภัยมณีด้วยการไปพบพระอภัยมณีที่เรืออุศเรน ในการสื่อสารตอบดังกล่าว สินสมุทรใช้อาการภาษาเป็นสื่อ “ค่อยแผ่กายวายมาใน紗紗 ปิ่นขึ้นบนกำปั่นไม้ครั้นคร้าม” เมื่อพบพระบิดาก็ “เข้ากอดบาทงกชบทศรี” อันแสดงถึงความปิติสุดที่จะระงับไว้ได้จนทำให้ “สุดกำลังจะประทุ้งดำรงองค์ กรแสงทรงโคกชลสลับไป (พระอภัยมณี. 2517 : 285)

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

พระอภัยมณีประสบความสำเร็จในการสื่อสาร ด้วยการใช้น้ำมันนำใจสินสมุทรให้ทราบว่าพระองค์อยู่บนเรือของอุศเรน และน้ำมันนำใจสินสมุทรให้มาพบ การสื่อสารที่สัมฤทธิ์ผลครั้งนี้เนื่องมาจาก ความสามารถในการเป่าปี่ ซึ่งพระอภัยมณีได้รับการสั่งสอนมาจากพราหมณ์ อาจารย์ผู้มีความสามารถทางดนตรีประกอบกับการใช้ทำนองเพลงในการกระตุ้นอารมณ์ ความรู้สึกของผู้ฟังให้คล้อยตาม ประการสำคัญเกิดจากสถานภาพความสัมพันธ์อันดีระหว่างบิดากับบุตร ทำให้สินสมุทรสามารถจดจำเสียงปี่ของพระอภัยมณีได้ นอกจากนี้ความรักความผูกพันที่สินสมุทรมีต่อพระอภัยมณีผู้เป็นบิดา ก็มีส่วนสำคัญในการสื่อสารครั้งนี้

9. นางวาฬีสื่อสารกับพระอภัยมณี

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

นางวาฬีทราบว่าพระอภัยมณีกำลังเศร้าโศกเสียใจ เนื่องจากนางสุวรรณมาลีไม่ยอมสึกจากชีมาเข้าพิธีอภิเษก นางวาฬีจึงคิดช่วยพระอภัยมณีให้สมความปรารถนา แต่นางไม่อยู่ในฐานะ

ที่จะรับอาสาโดยตรงได้ เมื่อถึงเวลาที่นางถวายการปรนนิบัติพระอภัยมณีในห้องบรรทม นางจึงถือโอกาสใช้เพลงกล่อมบอกความนัยให้พระอภัยมณีทราบว่านางต้องการช่วยเหลือ ดังคำกลอนต่อไปนี้

ไอ้ดวงเดือนเคลื่อนคล้อยลอยโผยม	เคยประโลมโลกาให้ถาวร
วันนี้กลับอับแสงไม่แจ่มแจ่ม	นิราแรมรสลับนางอัปสร
เหมือนโคกรักหนักยิ่งยุคันธ	ด้วยอาวรณ์หวังสวาทมาดลาคลา
สงสารพระอนุรุธที่สุดโคก	แสนวิโยคแยกนุชนางอุษา
เพราะพระไทรไพรพทุกษเทวา	ให้สองราวีศรีร้างมาห่างเชย
ไอ้อกพระอนุรุธทุกขพงศ์	มาเองค้ออาทวานิจจาเอ๋ย
แสนระกำซ้ำใจกระไรเลย	ลืมหายลืมหายสรองพระคงคา
ก็ยังมิศรัยลักษณะยัก	มาช่วยชักเชิญเสด็จจะเห็จหา
มิออกอรรถมธุรสพจนานา	จะอาสาก็ไม่สมอารมณ์เอ๋ย
	(พระอภัยมณี. 2517 : 356)

พระอภัยมณีได้ฟังเพลงขับกล่อมก็ทราบความนัยที่นางวาสีต้องการจะบอก จึงตอบนางว่า

พระเอื้อนโอษฐ์โปรดเรียกมาริมอาสน์	ตรัสประภาษพูดจาด้วยมารศรี
ที่เพลินฟังวังเวงเพลงดนตรี	เหมือนจะมีศุภลักษณะช่วยชักจูง
เจ้าเป็นใหญ่ในสุรางค์นางสนม	ทั้งพงศ์พรหมพราหมณ์พวณตระกูลสูง
ยอมพราวแพรวเวทหางเหมือนอย่างยุง	งามกว่าสูงวิหคบรรดามี
เอ็นดูด้วยช่วยชุบเหมือนศุภลักษณะ	ให้สมรกร่วมอุษามารศรี
จะผันแปรแก้ไขไฉนดี	พระบุตรจึงจะลี้ภัยช่วยตรึงตรอง
	(พระอภัยมณี. 2517 : 356-357)

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

นางวาสีต้องการบอกให้พระอภัยมณีทราบว่า นางจะอาสาสีกขึ้นนางสุวรรณมาลี

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

นางวาสีรักและภักดีต่อพระอภัยมณี เมื่อนางทราบว่าพระอภัยมณีกำลังเป็นทุกข์เนื่องจากนางสุวรรณมาลีไม่ยอมสีกเข้ามาเข้าพิธีอภิเษกสมรส นางวาสีจึงต้องการช่วยพระอภัยมณีให้

สมหวัง แต่เมื่อไม่มีรับสั่งจากพระอภัยมณี นางจึงไม่อยู่ในฐานะที่จะกราบทูลอาสาได้ แสดงให้เห็น
ความเป็นผู้รู้จักกาลเทศะ ขนบธรรมเนียมเป็นอย่างดี อีกทั้งนางเป็นสตรีที่มีสติปัญญา
เฉลียวฉลาด จากการที่นางสามารถใช้เพลงขับกล่อมเพื่อบอกความนัยให้พระอภัยมณีทราบถึง
ความต้องการของนาง

วิเคราะห์ผู้รับสาร

พระอภัยมณีเป็นผู้มีปฏิภาณไหวพริบดีและมีทักษะทางดนตรี เมื่อได้ฟังเพลงขับกล่อม
ของนางวาลีก็เข้าใจความหมายที่นางสื่อ จึงขอความช่วยเหลือจากนางวาลี

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

นางวาลีได้ส่งสารให้พระอภัยมณีทราบว่า นางเข้าใจปัญหาของพระอภัยมณีดีและยินดี
จะช่วยเหลือ แต่เมื่อพระอภัยมณีไม่ขอร้องนางก็ไม่สามารถอาสาเองได้ ในการสื่อสารดังกล่าว
นางวาลีใช้เพลงเป็นสื่อด้วยการนำเรื่องราวจากเรื่องอุณรุทคำฉันท์ มาร้องเป็นเพลงขับกล่อม
พระอภัยมณี เพื่อเปรียบเทียบเรื่องราวการพลัดพรากของพระอภัยมณีกับพระอุณรุทว่า “เหมือน
โคกรักหนักยิ่งยุคันธร ด้วยอาวรณ์หวังสวาทมาดลาคคลา” และนางใช้วิธีการบอกทางอ้อมว่า
นางต้องการช่วยโดยกล่าวเปรียบเทียบถึงนางศุภลักษณ์ที่เป็นผู้ช่วยเหลือนางอุษาให้สมหวังใน
ความรัก ดังความว่า

ก็ยังมีศรีศุภลักษณ์ยักษ์
มือออกอรธมธุรสพจนา

มาช่วยชักเชิญเสด็จจะเห็จหา
จะอาสาก็ไม่สมอารมณ์เอย
(พระอภัยมณี. 2517 : 356)

จะเห็นว่านางวาลีสามารถใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมการสื่อสาร
เพราะขณะนั้นนางวาลีทำหน้าที่ปรนนิบัติขับกล่อมพระอภัยมณีในห้องบรรทม การใช้เพลง
ขับกล่อมเป็นสื่อในการส่งสารจึงเหมาะสม

พระอภัยมณีได้ส่งสารให้นางวาลีทราบว่า พระองค์เข้าใจในสารของนางและขอให้นาง
ช่วยเหลือโดยใช้วิธีการพูดยกย่องนางวาลีว่า

เจ้าเป็นใหญ่ในสุรางค์นางสนม
ย่อมพรวนพรวนแหวทางเหมือนอย่างยูง

ทั้งพรหมพงศ์พราหมณ์พญตระกูลสูง
งามกว่าฝูงวิหคบรรดา
(พระอภัยมณี. 2517 : 356)

การกล่าวขย่งนางวาลีนี้ เพื่อสร้างความภาคภูมิใจแก่นาง ซึ่งนับได้ว่าพระอภัยมณีเป็นผู้มีจิตวิทยาในการพูดเป็นอย่างดี ต่อจากนั้นจึงใช้วิธีการพูดที่นุ่มนวล ขอความช่วยเหลือว่า “เอ็นดูด้วยช่วยชุบเหมือนศุภลักษณ์ ให้สมรกรรมอุษามารศรี” ในการสื่อสารตอบครั้งนี้ พระอภัยมณีใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์และบุคคลผู้รับสาร แม้ผู้รับสารยินดีจะให้ความช่วยเหลือมาแต่ต้นก็ตาม แต่การสื่อสารตอบสนองของพระอภัยมณีครั้งนี้ ก็มีส่วนช่วยเสริมกำลังใจ แก่ผู้ต้องการให้ความช่วยเหลือเพิ่มมากขึ้น

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

นางวาลีประสบความสำเร็จในการบอกให้พระอภัยมณีทราบว่า นางต้องการอาสาจะลี้ภัยสู่สุวรรณมาลี และได้รับการขอร้องจากพระอภัยมณี ซึ่งผลสำเร็จครั้งนี้เนื่องจากความฉลาดของนาง วาลีในการเลือกวิธีการสื่อสารได้เหมาะสมกับสถานการณ์ สภาพแวดล้อมและฐานะของพระอภัยมณี ประกอบกับความฉลาดของพระอภัยมณีในการแปลสารที่นางวาลีใช้เพลงขับกล่อมเป็นสื่อ รวมทั้งความเชื่อมั่นศรัทธาในสติปัญญาของนาง ซึ่งมีผลให้การสื่อสารครั้งนี้ประสบความสำเร็จ

10. พระอภัยมณีและนางละเวงสื่อสารกับนางสุวรรณมาลี

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

นางสุวรรณมาลีให้สุดสาครเข้าเมืองลังกาเพื่อแค้นแสนให้พระอภัยมณี แต่สุดสาครกลับถูกนางสุลาลีวันทำเสน่ห์ให้หลงใหลไม่ยอมกลับออกมา ทำให้นางสุวรรณมาลีทุกข์หนักยิ่งขึ้น จึงตัดสินใจกักพาออรบ เมื่อถึงหน้าประตูเมืองนางขอพบพระอภัยมณี ถ้าไม่ให้พบก็จะโจมตี พระอภัยมณีสั่งให้สุแต่ นางละเวงต้องการยั่วนางสุวรรณมาลีให้โมโห หึง จึงขอให้พระอภัยมณีออกไปพบ พร้อมกับเป่ามนต์ให้พระอภัยมณีวงงจำพระอิดาไม่ได้และหลงลืมนางสุวรรณมาลี พระอภัยมณีจึงตรัสบริภาษนางสุวรรณมาลีว่า

กระต่ายแก่แร่ข้ามมาตามติด
เขาเบื่อใจไม่อยู่จนสู้เมิน
มาตามข้าว่ากระไรใครเป็นหนี้
หรือข้าเป็นขอเฝ้ามาเอาตัว
ได้เรีสร้างต่างคนก็ต่างอยู่
ชะร้องไห้ไม่พ้นสะอื้นอึ้ง

ช่างไม่คิดช่วยอายุระคายเขิน
มาก้าเกินดูเบาเพราะเมามัว
หรือเดิมที่ช่วยไถไว้เป็นผัว
ข้านี้กลัวเจ้าแล้วเจ้านางเท่าไร
ยังมีรู้สึกตัวมามัวหึง
ชาติหน้าจึงจะช่วยปลอบให้ชบใจ ฯ
(พระอภัยมณี. 2517 : 790)

คำบริภาษของพระอภัยมณีทำให้นางสุวรรณมาลีเจ็บแค้นแสนสาหัสจนสลบไปครู่หนึ่ง เมื่อรู้สึกตัวก็ร้องไห้รำพันว่า

สะอื้นพลางทางว่านิจจาเอ๋ย	กระไรเลยภูวนายช่างไหลหลง
เสียแรงน้องปองจิตเหมือนบิตุรงค์	รักพระองค์สุดสำหตามข้ามคงคา
ไม่มีโทษโกรธตรัสถึงตัดขาด	เหมือนพระบาทฟาดฟันบันเภา
แต่ลูกน้อยสร้อยสุวรรณจันทร์สุดา	มาวันทาพระไม่พักเลยสักคำ
เคยฟังบุญทูลกระหม่อมเหมือนฉัตรแก้ว	ไม่เลี้ยงแล้วใครจะชุบอุปถัมภ์
จะสู่ตายมิให้เป็นซึ่งเวรกรรม	แต่อย่าซ้ำแนมเหน็บให้เจ็บใจ
อันฝรั่งลังกาเป็นข้าศึก	ไม่เคยนึกว่าพระองค์จะหลงไหล
แม้พวกอื่นหมิ่นแสนทั้งแดนไตร	น้องมิได้ข้องขัดพระอัชฌา
นี้ศัตรูพิษมันคิดคด	ให้เสียศเสียชาติพระศาสนา
เสียโอรสหมดทั้งพระอนุชา	แต่ธิดาเด็กนิตยยังคิดชัง ฯ
	(พระอภัยมณี. 2517 : 790)

เมื่อพระอภัยมณีได้ฟังคำรำพันของนางสุวรรณมาลีก็ได้คิด แต่ในขณะเดียวกันนางละเวงก็เป่ามนต์เพิ่มเสน่ห์ทำให้พระอภัยมณีหลงไหล พระอภัยมณีจึงบริภาษนางสุวรรณมาลีต่อนางละเวงเห็นได้ที่จึงกล่าวบริภาษนางบ้างว่า

.....	ชิชะนางโฉมงามลื้มความหลัง
แกล้งใส่หน้าว่าเสียด่าเกลียดชัง	ชาติฝรั่งนี้แลเจ้าเขาเล่าลือ
ว่าคบชู้สู่หาแกล้งฆ่าตัว	อันความชั่วตัวปิดสนิทหรือ
มาเลียมลามปามไปดั่งไฟฮือ	แต่ก่อนถือว่าเป็นพี่ศรีสะใภ้
ประเดี๋ยวนี้ดีแตกແหลกแล้วคะ	เขาไม่ละลดดอกจะบอกให้
พระตัดขาดศาสนาไม่อาลัย	อย่ารำไรสำออยตะบอยวอน ฯ
	(พระอภัยมณี. 2517 : 791)

ต่อจากนั้นนางสุวรรณมาลีกับนางละเวงต่างบริภาษทู่เถียงกันอย่างรุนแรง นางสุวรรณมาลีอ้างว่านางละเวงแย่งสามี นางละเวงก็ว่านางสุวรรณมาลีไม่ดีสามีจึงทิ้ง เมื่อสามีไม่ไยดีแล้วยังมายุ่งอีก ในที่สุดทั้งสองฝ่ายทำหายจะฆ่ากัน นางสุวรรณมาลีจึงร้องไห้รำพันขอความเห็นใจจากพระอภัยมณีว่า

.....	ไม่เลี้ยงแล้วให้เมียน้อยพลอยข่มเหง
เพราะให้ท้ายหมายได้ จึงไม่เกรง	อื้อละเวงมันจงหองกับน้องรัก
มิเมตตาฆ่าเมียเสียให้ม้วย	แต่อย่าช่วยเสริมเข้ามาปำปำรัก
เสียแรงน้องรองบาทาสาพิภักดิ์	พระเหมือนหลักโลกเที่ยงอย่าเอียงเอน ฯ
	(พระอภัยมณี. 2517 : 793)

พระอภัยมณีกำลังถูกมนต์เสน่ห์ของนางละเวง จึงนอกจากจะไม่สนใจนางสุวรรณมาลีแล้วยังกล่าวซ้ำเติมนางอีกด้วย

.....	ถึงบทครวญแล้วหรือเจ้าไม่กราวเซน
เมื่อตะกัณนี้ออกเปรี้ยงขึ้นเสียงเกน	เดี๋ยวนี้เบนเบือนหน้ามาหรือ
ช่างเป็นไรโยมิตายอยู่ชายหน้า	เดี๋ยวนี้เข้าได้เป็นผิวของตัวหรือ
เจ้ากับข้าสารพัดไม่พืดครือ	ข้าก็ถือเมียของข้าว่าไม่แพ้
นางวันเพ็ญว่าชอบเขาตอบโต้	ตัวโมโหที่เขาถากถูกปากแผล
ยังแสงนอนอ่อนคอกทำท้อแท้	ไม่เจียมแก่เกะกะเฝ้าระรัว
	(พระอภัยมณี. 2517 : 793)

นางสุวรรณมาลีได้รับความเสียใจอย่างสุดซึ้งจนไม่สามารถระงับไว้ได้ “จึงเป็นลมสลบพับอยู่กับรถ เจียนจะปลดเปลื้องชีวนิคาสัย”

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

เป็นการสื่อสารเพื่อยั่วให้โกรธ นางละเวงประสงค์จะใช้การกระทำและคำพูดยั่วนางสุวรรณมาลีให้โมโหถึงจนเป็นลม

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

ในการสื่อสารครั้งนี้มีผู้ส่งสารสองคน จึงวิเคราะห์แยกเป็นรายบุคคลดังนี้

พระอภัยมณี

พระอภัยมณีกำลังตกอยู่ในมนต์เสน่ห์ของนางละเวงทำให้วางยงหลงใหลไม่ได้สติ จึงไม่สามารถจำนางสุวรรณมาลิกับธิดาฝาแฝดได้ ฤทธิมนต์ เสน่ห์ทำให้พระองค์หลงใหลนางละเวงจนยอมปฏิบัติตามความต้องการของนางทุกอย่าง การกระทำของพระอภัยมณีส่งผลให้นางสุวรรณมาลีได้รับความเสียใจจนเป็นลมสลบไป

นางละเวง

นางละเวงเป็นสตรีฉลาด ฝีปากกล้า นางวิเคราะห์สถานการณ์แล้วว่าถ้านางทำศึกกับนางสุวรรณมาลีฝ่ายนางจะเป็นฝ่ายได้รับความอับอายเพราะจะกลายเป็นศึกชิงสามี ซึ่งนางจะอยู่ในฐานะเป็นฝ่ายชิงสามีจากสตรีอื่น ดังคำกลอนว่า “นางละเวงเกรงศึกที่ฮึกเหิม จะอ้ออิงอภัยศให้อดสู” ในขณะที่เดียวกันนางวิเคราะห์นางสุวรรณมาลีแล้วว่าเป็นสตรีซี้หึง นางจึงวางแผนยั่วให้นางสุวรรณมาลีโมโหหึงสุดขีดจนเป็นลม

วิเคราะห์ผู้รับสาร

นางสุวรรณมาลีกำลังอยู่ในอารมณ์โกรธแค้นด้วยความรักและหึงหวง การที่นางนำธิดาฝาแฝดมาพบกับพระอภัยมณีในครั้งนี้ นางย่อมคาดหวังว่าพระธิดาจะช่วยทำให้พระอภัยมณีได้คิดรู้สึกองค์บ้าง เมื่อไม่เป็นดังที่คิดนางย่อมรู้สึกผิดหวัง นอกจากนี้การที่นางอยู่ในฐานะพระมเหสีเอก นางละเวงอยู่ในฐานะมเหสีรองซึ่งต้องให้ความเคารพเกรงกลัว แต่กลับถูกนางละเวงบริภาษอย่างรุนแรง ย่อมทำให้นางโกรธแค้น เมื่อนางหวังจะฟังพระอภัยมณีผู้เป็นสามี พระอภัยมณีกลับเข้าข้างนางละเวงและกล่าวซ้ำเติมให้นางเสียใจ นางสุวรรณมาลีจึงได้รับความเสียใจอย่างใหญ่หลวงจนเป็นลมสลบไป

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

นางละเวงประสงค์จะส่งสารยั่วนางสุวรรณมาลีให้โมโหหึงสุดขีดจนเป็นลม ด้วยการใช้สาร ทำให้นางสุวรรณมาลีเห็นความหลงใหลรักใคร่ที่พระอภัยมณีมีต่อนาง พร้อมกับให้พระอภัยมณีส่งสารให้นางสุวรรณมาลีทราบว่พระองค์ลืมนางแล้วและมีแต่ความรังเกียจในการสื่อสารดังกล่าวนางละเวงใช้การกระทำและคำพูดของพระอภัยเป็นสื่อ ด้วยการขึ้นไปยืนเคียงคู่กับพระอภัยมณีบนป้อมกำแพงเมืองพร้อมกับ “ยุตททรงยศเหี้ยมดกรป้อนสลา” เป็นการเยาะเย้ยนางสุวรรณมาลี ต่อจากนั้นจึงให้พระอภัยมณีกล่าวบริภาษด้วยถ้อยคำดูถูก และแสดงถึงความรังเกียจเพื่อสร้างความสะเทือนใจให้แก่นางสุวรรณมาลีว่า

(กระทบแก่แร่ข้ามมาติดตาม เขาเบื่อใจไม่อยู่จนสู้เมิน มาตามข่าวว่ากระไรใครเป็นหนี้ หรือข้าเป็นขอเฝ้ามาเอาตัว	ช่างไม่คิดช่วยอายุระคายเขิน มากำเกินดูเบาเพราะเมาเมว หรือเดิมที่ช่วยไฉไลไว้เป็นผัว ข้านี้กลัวเจ้าแล้วเจ้านางเท่าไร (พระอภัยมณี. 2517 : 790)
--	--

ซึ่งผลของการใช้สารและสื่อของนางละเวงกับพระอภัยมณีในครั้งนี้ ทำให้นางสุวรรณมาลีแค้นใจและเสียใจถึงกับหมดสติไปชั่วครู่

เมื่อนางสุวรรณมาลีรู้สึกตัวได้ส่งสารเพื่อให้พระอภัยมณีเห็นใจสงสาร ด้วยการให้สารบอกให้พระอภัยมณีทราบถึงความจงรักภักดีที่นางมีต่อพระองค์ พร้อมกับให้สารเตือนสติพระองค์ให้คิดถึงความผิดชอบชั่วดี ซึ่งการส่งสารดังกล่าวนางสุวรรณมาลีได้ร้องให้คร่ำครวญรำพันด้วยถ้อยคำชวนให้สงสาร โดยชี้แจงถึงความยากลำบากของนางที่สู้สุดสัห์ติดตามมาด้วยความจงรักภักดีว่า

สะอื้นพลางทางว่านิจจาเอ๋ย	กระไรเลยภูวนายช่างไหลหลง
เสียแรงน้องปองจิตเหมือนบิดุรงค์	รักพระองค์สุดสัห์ตามข้ามคงคา
ไม่มีโทษโกรธตรัสถึงตัดขาด	เหมือนพระบาทฟาดฟันบนเกศา
แต่ลูกน้อยสุวรรณจันทร์สุดา	มาวันทาพระไม่ทักเลยสักคำ
	(พระอภัยมณี. 2517 : 790)

และใช้ถ้อยคำอ่อนหวานนุ่มนวลลอบประโลมชี้แจงให้พระองค์ทราบว่า การที่พระองค์มาหลงไหลศัตรุเช่นนี้ทำให้เสื่อมเสียพระเกียรติ เสียชาติ เสียศาสนา รวมทั้งพระโอรสและพระอนุชาก็เสียหายหมดสิ้นว่า

นี่ศัตรุพิษมันคิดคด	ให้เสียยศเสียชาติพระศาสนา
เสียโอรสหมดทั้งพระอนุชา	แต่ธิดาเด็กนิตยังคิดซัง
	(พระอภัยมณี. 2517 : 790)

การใช้สารและสื่ออย่างนุ่มนวลอ่อนหวานทำให้พระอภัยมณีเริ่มรู้สึกองค์ แต่นางละเวงซึ่งคอยควบคุมอยู่ได้เป่ามนต์เสน่ห์ทำให้พระอภัยมณีเคลิบเคลิ้มหลงลืมสติไปอีก

พระอภัยมณีได้ส่งสารให้นางสุวรรณมาลีเสียใจมากขึ้นด้วยการใช้ถ้อยคำบริภาษตรอนนาง ในขณะที่นางละเวงก็ถือโอกาสส่งสารซ้ำเติมนางให้ได้รับความโกรธแค้นมากยิ่งขึ้น ด้วยการให้ถ้อยคำกล่าวบริภาษนางโดยนำเรื่องราวแต่หนหลังมากล่าวถึง “คบซู้สูหาแก่งฆ่าผิว อันความชั่วตัวปิดสนิทหรือ” พร้อมกับพูดซ้ำเติมความรู้สึกโกรธแค้นแก่นางว่า “พระตัดขาดศาสนา ไม่อาลัย อย่ารำไรล้าออยตะบอยวอน” การใช้สารและสื่อของนางละเวงส่งผลให้นางสุวรรณมาลีโกรธแค้นมากยิ่งขึ้น

ทั้งสองฝ่ายต่างส่งสารบริภาษด้วยถ้อยคำที่เผ็ดร้อนรุนแรงเพื่อให้ฝ่ายตรงข้ามโกรธแค้นและเจ็บช้ำ โดยนางสุวรรณมาลีบริภาษนางละเวงว่าเป็นมเหสีที่ “อภิเชกดิบ” และแย่งสามีของนาง ในขณะที่นางเป็นมเหสีที่ “พระชนนีภิเชกให้ภูวนาย ถูกต้องตามธรรมเนียม” นางละเวงจึงโต้ตอบว่านางสุวรรณมาลีเป็นสตรีที่สามีทอดทิ้ง จึง “แท้งแต่งต้องอดเหมือนมดตะนอย” พร้อมกับหันไปกล่าวกับพระอภัยมณีเพื่อประชดนางสุวรรณมาลีว่า

ประทานโทษโปรดปรานเถิดผ่านเกล้า ช่วยคลึงเกล้าคลอเคลียเหมือนเสียวขวง
 ได้ดับทุกข์ชุกเชิญให้เย็นทรวง อย่าให้วังนุ่นง่านทะยานทะเยอ
 (พระอภัยมณี. 2517 : 792)

นางสุวรรณมาลีได้รับความเจ็บช้ำและโกรธแค้นนางละเวง จึงปรึกษาตอบพร้อมกับส่ง
 สารขอความเห็นใจจากพระอภัยมณีที่นางถูกนางละเวงพูดก้าวร้าวด้วยการรำให้ และตัดพ้อต่อว่า
 พระอภัยมณีที่ให้ท้ายนางละเวงทำให้นางละเวงวางท่าจองหองกับนางได้ ดังนี้

แล้วไศกกว่าทูลกระหม่อมแก้ว	ไม่เลียงแล้วให้เมียน้อยพลอยข่มเหง
เพราะให้ท้ายหมายได้จึงไม่เกรง	อีละเวงมันจองหองกับน้องรัก
มิเมตตาฆ่าเมียเสียให้ม้วย	แต่อย่าช่วยเสริมเข้ามาปราปรัก
เสียงเรงน้องรองบาทาสามีภักดี	พระเหมือนหลักโลกเที่ยงอย่าเอียงเอน

(พระอภัยมณี. 2517 : 793)

พระอภัยมณีกำลังหลงใหลจึงส่งสารซ้ำเติมนางสุวรรณมาลีให้เสียใจมากยิ่งขึ้น ด้วยการ
 ส่งสารปฏิเสธที่จะช่วยนางและยังกล่าวตัดสัมพันธ์ พร้อมกับปรึกษาที่นางล่วงเกินนางละเวง และ
 ปฏิเสธความสัมพันธ์กับนางว่า “ข้างเป็นไรโยมิตายอยู่ชายหน้า เดียวนี้ข้าได้เป็นผัวของตัวหรือ”
 รวมทั้งใช้สารสื่อให้นางสุวรรณมาลีทราบว่าจะองค์เข้าข้างนางละเวงด้วยการกล่าวว่า “เจ้ากับข้า
 สารพัดไม่ผิดครี้อ ข้าก็ถือเมียของข้าว่าไม่แพ้”

การใช้สารและสื่อของพระอภัยมณี ทำให้นางสุวรรณมาลีได้รับความเสียใจและอับอาย
 อย่างรุนแรงจนเป็นลมสลบไป

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

นางละเวงประสบผลสำเร็จในการยั่วยวนนางสุวรรณมาลีให้โมโหถึงจนเป็นลมสลบไป ซึ่งผล
 สำเร็จครั้งนี้เนื่องมาจากนางละเวงได้วางแผนการที่จะยั่วยวนนางสุวรรณมาลีให้ได้รับความอับอายอยู่
 ก่อนแล้ว อีกทั้งยังได้วิเคราะห์อุปนิสัยของนางสุวรรณมาลีไว้ล่วงหน้า การวางแผนอย่างรอบคอบ
 ทำให้นางละเวงสามารถใช้สารและสื่อที่เป็นทั้งคำพูดและการกระทำพร้อมทั้งตัวบุคคลได้อย่าง
 เหมาะสมกับอุปนิสัยของนางสุวรรณมาลี ส่งผลให้สารที่นางส่งไปยังนางสุวรรณมาลีบรรลุวัตถุประสงค์
 ประสงค์ตามที่ต้องการ

11. พระอภัยมณีสื่อสารกับมังคลา

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

พระอภัยมณีและศรีสุวรรณเสร็จพิธีปลงพระศพพระบิดาและพระมารดาจึงทราบข่าวว่าเมืองผลึกและเมืองรมจักรถูกมังคลาโจมตีและจับตัวพระญาติวงศ์ไปด้วยก็ตกพระทัย รีบเดินทางกลับเมืองพร้อมกับยกทัพไปสมทบกับสุตสาครที่เมืองใหม่ พระอภัยมณีมีความเห็นว่าถ้ายกทัพไปรบโดยไม่สอบถามเรื่องราวจากฝ่ายมังคลาเสียก่อนก็จะเป็นการกระทำอันวู่วามเพราะถึงอย่างไรก็เป็นญาติกัน พระอภัยมณีจึงเสนอให้มีสารไปถึงมังคลาให้พาน้องและหลานมาพบกับพระองค์ก่อน ถ้าหากว่ามังคลาขัดขืนจึงยกทัพไปปราบ ศรีสุวรรณเห็นด้วย พระอภัยมณีจึงเขียนสารถึงมังคลามีข้อความว่า

สารสมเด็จเจกศกษัตริย์อดีต
 ห้องค์พระอนุชานรารักษ์
 ฝ่ายฝรั่งลังกาอาณาเขต
 ผลึกทั้งลังกาสองธานี
 พระเทวีมีพระหน่ออรนาถ
 ที่จอมวงศ้องค์พระมังคลา
 ล้วนเหล่ากอหน่อเนื้อในเชื้อชาติ
 เหตุไฉนไม่ดำรงรักวงศ์พันธุ์
 ไปรบราการะเวกรมจักร
 กวาดต้อนเหล่าเผ่าพงศ์พวกวงศ์วาน
 เรายกตามข้ามฝั่งมาครั้งนี้
 จะอุปถัมภ์บำรุงซึ่งกรุงไกร
 ให้มังคลาพาญาติวาน้อง
 เชิญสองท้าวสาวสุรางค์นางกำนัล
 จะสั่งสอนผ่อนปรนให้พ้นผิด
 จะฆ่าฟันกันเองเกรงนิทาน
 เมื่อมือซ้ายฟันฟาดบาดมือขวา
 ใครผลาญวงศ์พงศ์พันธุ์ให้อันตราย
 วิสัยญาติพลาดพลั้งเหมือนอย่างแผล
 คนอื่นนั้นครั้นประมาทจึงขาดมิตร
 แม้ลูกหลานอ่านฟังในหนังสือ
 อย่าควรคิดบิดผันพากันมา

พระองค์เอกอิศราอาณาจักร
 ประเสริฐศักดิ์สุริยวงศ์ทรงแผ่นดิน
 พระอัศเรศครองจังหวัดทรงสัตย์ศีล
 เป็นแผ่นดินเดียวกันไม่ฉันทา
 ก็เป็นราชโอรสทรงยศลา
 วลายุดาวายุพัฒน์ให้สกัน
 บำรุงราชย์ราชย์มโหศวรรย์
 โดยทางธรรมเทศนิพนธ์บิดา
 หักเมืองผลึกทำอีกหาญ
 มาทรมานไว้นั้นด้วยอันใด
 ด้วยปรานีนับเนื้อในเชื้อไข
 ช่วยเกลี้ยกลืนให้เป็นมิตรสนิทกัน
 กับทั้งสองนัดตานราสร์
 องค์สุวรรณมาลีบุตรีมา
 ตามจรีตราวงศ์เผ่าพงศ์
 เหมือนมือขวาถือมีดกรีดมือซ้าย
 ตัวต้องหายาแก้แผลจึงหาย
 เหมือนมือซ้ายขาดตัวไม่ควรคิด
 มียาแก้แผลก็จะกลับสนิท
 ต่อไม่ติดแตกห่างอย่างศิลา
 ยังนับถือบุตรวงศ์เผ่าพงศ์
 หาบิดาโดยดีทั้งสอง

แม่น้ำใจไม่รักสมครสมาน
ก็ตามใจให้เป็นชาตญาติวงศ์

จะต้านทานทำศึกนิกประสงค์
ทั้งสี่องค์จงดำรงไตรตรองการ ฯ
(พระอภัยมณี. 2517 : 1193-1194)

มังคลาได้รับสารจากพระอภัยมณีก็ปรึกษากับบรรดาอำมาตย์ น้องและหลานว่าควรจะทำประการใด แต่ไม่มีผู้ใดแสดงความคิดเห็น มังคลายึดมั่นในคำสอนของพระสังฆราชว่าไม่ให้เชื่อคนนอกศาสนา จึงไม่ไปพบกับพระอภัยมณีพร้อมกับแต่งสารให้ทูตถือกลับไปถวายพระอภัยมณี มีความว่า

ในลักษณะพระราชสารสวัสดิ์
ภิเชกเสริมเฉลิมวังกรุงลังกา
มีเมื่อน้อยร้อยเอ็ดมาอภิวาท
แก้วประเสริฐเกิดสำหรับประดับนคร
ฝ่ายลูกสาวเจ้าพาราการะเวก
เปลี่ยนกษัตริย์ขัดตียาเสนาใน
จึงจ้องอนวอนขอต่อกษัตริย์
จับฝรั่งสังหารผลาญชีวา
ไปแจ้งเรื่องเมืองผลิกรมจักร
ยังซ้ำให้ไล่ขับได้อับอาย
จึงเชิญวงศ์พงศารับมาไว้
ตามวิสัยใจรักศักดิ์ตระกูล
ใช้ปล้นวังชิงสมบัติพิสดาน
หวังว่าพระจะเห็นดีด้วยปรีชา
พระหัสไชยใช้ญาติทำอาญา
สุดสาครซ่อนซ่อนออกกรมกัน
กลับรักเขาเข้าด้วยไม่ช่วยญาติ
เดี๋ยวนี้พระเสด็จมาให้หาไป
ไม่โปรดไวโยเยื่อให้เหลือบ้าง
อย่าเคืองขัดตัดประโยชน์จงโปรดปราน
ให้สนิทชิดเชื่อนับเนื้อหน่อ
เสด็จกลับทัพไปอยู่ยังบุรี
รมจักรนัคราพาราพลิก
แม่ปลดเปลื้องเคืองขัดตัดอาลัย
ข้าพเจ้าเหล่านี้ทั้งพี่น้อง

จอมกษัตริย์สิ่งหลภาษา
บำรุงราษฎร์ศาสนาให้ถาวร
พึงพระบาทบุญฤทธิ์อติศร
เมื่อมารดรครองสมบัติได้ฉัตรชัย
เอาเพชรเอกออกจากถิ่นแผ่นดินไหว
ชุมนุมให้คืนเพชรแก้วแก่จมา
ก็ขัดขัดตัดขาดวาสนา
จึงเกิดฆ่าฟันกันเป็นอันตราย
ไม่นับพัศตร์แผ่เผื่อว่าเชื้อสาย
นิกเสียดตายด้วยจะชาตญาติประยูร
ด้วยอาลัยมิให้ญาตินั้นชาตสุญ
ให้พร้อมมูลพูนสวัสดิ์อยู่อุตรา
ซึ่งทำการก็ประสงค์เป็นวงศ์
มิใช่พามาสังหารผลาญชีวัน
มารุกรานจึงจะฆ่าให้อาสัญ
เข้าโรมรันรุกรานชิงด่านไว้
ดูตัดขาดชาติเชื้อในเนื้อไข
ทั้งจะให้คืนส่งพระวงศ์วาน
เหมือนลบล้างท่ารักสมครสมาน
ขอประทานวงศ์ไฉ่ธานี
เหมือนช่วยชะลอลังกาเป็นราศี
อีกสามปีจึงจะพางศาไป
เหมือนทองปิกเดียวดีตามวิสัย
จะขึ้นให้หักโหมรุกโรมรัน
สิ้นพวกพ้องวงศ์เหมือนอาสัญ

จะพลอยพาทำพระองค์ผู้พงศ์พันธุ์

ต้องมอดม้วยด้วยกันเป็นมั่นคง ฯ

(พระอภัยมณี. 2517 : 1195-1196)

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

พระอภัยมณีมีสารไปตำหนิมังคลาและบอกให้พาน้องและหลานมาพบพระองค์ที่เมืองใหม่ เพื่อสอบถามเรื่องราวที่มังคลา ยกทัพไปโจมตีเมืองผลึกและเมืองรมจักร พร้อมกับจับพระญาติวงศ์ทั้งสองเมืองมากักขัง และต้องการให้ มังคลาส่งกษัตริย์ทั้งห้าพระองค์กลับคืนเพื่อจะได้ยุติสงครามที่เกิดขึ้น

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

พระอภัยมณีเป็นกษัตริย์ที่สุ่มรอบคอบ มีเมตตากรุณา และมีความเป็นธรรม ประกอบกับอยู่ในฐานะพระบิดาของมังคลาและเป็นพระญาติผู้ใหญ่ของวลายูดา วายุพัฒน์และหัสกัน จึงคิดว่าการจะยกทัพไปปราบปรามบุคคลทั้งสี่โดยไม่มีการสอบถามหรือไกล่เกลี่ยเสียก่อน เป็นการกระทำอันไม่เหมาะสม ซึ่งจะกลายเป็นฝังความขังเดี่ยว นอกจากนี้พระอภัยมณียังคำนึงถึงคนทั้งสี่ล้วนเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขของพระองค์ทั้งสิ้น ย่อมเกิดความเวทนาสงสารไม่สามารถทำร้ายบุคคลเหล่านี้ได้ พระอภัยมณีเป็นผู้มีทักษะในการพูดเป็นอย่างดี ตามบุคลิกลักษณะอันนุ่มนวล ซึ่งจะเห็นได้ว่าแม้พระองค์จะอยู่ในอารมณ์โกรธต่อการกระทำของพระโอรสและพระนัดดา แต่ก็ยังใช้สารอันนุ่มนวลประกอบด้วยเหตุผลในการปลอบประโลมโน้มน้าวใจคนทั้งสี่ให้ยอมปฏิบัติตามความต้องการของพระองค์

วิเคราะห์ผู้รับสาร

มังคลาเป็นพระโอรสของพระอภัยมณีแต่ได้รับการปลูกฝังจากพระสังฆราชให้มีความเกลียดชังฝ่ายพระบิดาตลอดมา อีกทั้งไม่เคยได้รับการเหลียวแลจากพระบิดาและญาติฝ่ายพระบิดามาก่อน จึงทำให้มังคลามีทัศนคติไม่ดีต่อพระบิดาและพระประยูรญาติฝ่ายบิดา ดังที่มังคลาได้กล่าวกับอำมาตย์ พระอนุชาและพระนัดดา ว่า

..... พระเจ้าสอนเราไว้
แม้ผิดชาติศาสนาข้างฝรั่ง
พวกพงศ์เผ่าเขาไม่ถือหนังสือพระ
จะพลอยให้ไปตกนรกดอก
ถือพระเจ้าเราเถิดน้องสองนัดดา

ควรเลื่อมใสในคัมภีร์ยี่ไฮะ
อย่าเชื่อฟังคบคำวิสาสะ
มิควรจะปะพบไปคบค้า
เขาคนอกโอวาทพระศาสนา
เมื่อยกมาแล้วก็คงทำสงคราม
(พระอภัยมณี. 2517 : 1194)

ซึ่งความคิดและคำพูดของมังคลาแสดงให้เห็นว่าเป็นคนก้าวร้าวและเป็นคนอกตัญญูต่อพระบิดา

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

พระอภัยมณีประสงค์จะส่งสารไปยังมังกลาให้พาพระอนุชาและพระนัดดา รวมทั้งพระญาติ ผู้ใหญ่ที่มังกลาจับตัวมากักขังไปพบกับพระองค์ โดยส่งสารให้มังกลาทราบว่ามีเมืองผลึกกับเมืองลังกานั้นเปรียบเสมือนแผ่นดินเดียวกัน เพราะมังกลาก็เป็นพระโอรสของพระองค์กับนางละเวงเจ้าเมืองลังกา สำหรับวายุดา วายุพัฒน์และหัสกันต่างก็เป็นพระนัดดาของพระองค์เช่นกัน แต่ด้วยเหตุใด จึงยกทัพไปรุกรานเมืองการเวก เมืองรมจักร และเมืองผลึก ซึ่งล้วนเป็นพระราชวงศ์เดียวกัน อีกทั้งยังกวาดต้อนพระราชวงศ์มากักขังทรมาน การที่พระองค์ยกทัพเข้ามาเมืองลังกาครั้งนี้ก็ด้วยปรานีว่าเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขของพระองค์ จึงปรารถนาจะไกลเกลี่ยให้เป็นมิตรกัน ถ้ามังกลาถือว่าพระองค์เป็นพระบิดาก็ขอให้พาพระอนุชาและพระนัดดา รวมทั้งพระญาติวงศ์ที่จับตัวมากักขังไปพบกับพระองค์ แต่ถ้ามังกลาต้องการตัดสัมพันธ์ด้วยการทำศึกก็ตามแต่ใจ

ในการสื่อสารดังกล่าว พระอภัยมณีใช้พระราชสารเป็นสื่อ ในตอนต้นใช้ถ้อยคำที่แสดงถึงความเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ของพระองค์และพระอนุชาว่า

สารสมเด็จเอกษัตริย์อติเรก
ทงองค์พระอนุชานรารักษ์

พระองค์เอกอิศราอาณาจักร
ประเสริฐศักดิ์สุริยวงศ์ทรงแผ่นดิน
(พระอภัยมณี. 2517 : 1193)

ทั้งนี้เพื่อเป็นการข่มมังกลา ต่อจากนั้นใช้ถ้อยคำนุ่มนวลอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างเมืองผลึกและเมืองลังกาว่า “ผลึกทั้งลังกาสองธานีทร เป็นแผ่นดินเดียวกันไม่ฉันทา” สลับการพูดยกย่องฐานะของมังกลาและพวก และใช้การถามโดยไม่ต้องคำตอบเป็นการตำหนิการกระทำของมังกลา และพวกที่กระทำต่อพระญาติผู้ใหญ่ว่า “เหตุไฉนไม่ดำรงรักพงศ์พันธุ์ โดยทางธรรม ทศพิศผิตโบราณ” จากนั้นเปลี่ยนมาใช้ถ้อยคำนุ่มนวลในการแจ้งเหตุผลที่พระอภัยมณียกทัพมาว่า เพื่อจะให้มังกลาปฏิบัติตามความต้องการของพระองค์ว่า

เรายกตามข้ามฝั่งมาครั้งนี้
จะอุปถัมภ์บำรุงซึ่งกรุงไกร

ด้วยปรานีนับเนื้อในเชื้อไข
ช่วยเกลี่ยไกลให้เป็นมิตรสนิทกัน
(พระอภัยมณี. 2517 : 1193)

ประกอบกับการใช้ความเปรียบให้มังกลาเห็นถึงผลร้ายของการที่พระราชวงศ์เดียวกันต้องมาต่อสู้กันเองว่า

.....
เมื่อมือซ้ายฟันฟาดบาดมือขวา

เหมือนมือขวาถือมีดกรีดมือซ้าย
ตัวต้องหายาแก้แผลจึงหาย

ใครผลาญวงศ์พงศ์พันธุ์ให้อันตราย เหมือนมือซ้ายขาดตัวไม่ควรคิด
(พระอภัยมณี. 2517 : 1193)

สุดท้ายใช้วิธีการเขียนให้มั่งคลาตัดสินใจเลือกปฏิบัติว่าจะทำตามหรือไม่ โดยใช้ความเป็นพระบิดากับพระโอรสเป็นข้อต่อรองว่า

แม่น้ำใจไม่รักสมัครสมาน จะต้านทานทำศึกนิกประสงค์
ก็ตามใจให้เป็นขาดญาติวงศ์ ทั้งสิ่งค้ำจ้งตำริตรองการ
(พระอภัยมณี. 2517 : 1193-1194)

มั่งคลาได้ส่งสารตอบให้พระอภัยมณีทราบว่าคุณไม่ยอมปฏิบัติตามความประสงค์ของพระอภัยมณี ด้วยการแจ้งแก่พระอภัยมณีว่าคุณได้ทำความผิดดังคำกล่าวหาเพียงแต่ต้องการโคตรเพชรคืนจากเมืองการเวกตามความต้องการของเหล่าอำมาตย์ ซึ่งตนก็ได้ไป้องอนขอคืนแต่โดยดี แต่ฝ่ายการเวกกลับสังหารทหารของตนจึงทำให้เกิดการต่อสู้เสียชีวิตกันมากมาย เมื่อแจ้งเรื่องไปยังเมืองผลึกและเมืองรมจักร ทั้งสองเมืองไม่ยอมนับว่าเป็นวงศ์ญาติกลับขับไล่ให้ได้รับความอับอาย ตนจึงได้เชิญพระญาติผู้ใหญ่มาอยู่เมืองลังกาด้วยอาลัยในความเป็นวงศ์ญาติ มิได้คิดที่จะนำมาสังหารแต่ประการใด ส่วนหส์ไชยมิใช่ญาติเมื่อบังอาจมารุกรานลังกา จึงคิดจะสังหาร สุดสัครซึ่งเป็นพระญาติแต่ไม่ช่วยกลับไปเข้าข้างคนอื่น พระอภัยมณีซึ่งเป็นพระบิดาเสด็จมาก็มีรับสั่งให้ไปพบพร้อมกันให้ส่งพระญาติผู้ใหญ่คืน เท่ากับทำให้ความร้าวระหว่างญาติห่างเหินไป ดังนั้นตนจึงขออนุญาตให้พระญาติผู้ใหญ่ได้ประทับอยู่ในเมืองลังกาเพื่อสร้างความคุ้นเคย โดยขอให้พระอภัยมณียกทัพกลับเมืองก่อนอีกสามปีจะนำพระญาติผู้ใหญ่ไปส่งคืน แต่ถ้าพระอภัยมณีคิดจะตัดขาดตนซึ่งเป็นพระโอรส รวมตัวกับเมืองรมจักรโจมตีเมืองลังกา พวกตนก็คงจะสิ้นชีวิตและพลอยพาพระญาติผู้ใหญ่สิ้นชีวิตไปด้วย

ในการส่งสารตอบดังกล่าว มั่งคลาใช้โวหารภาษาที่เป็นพระราชสาร พร้อมทั้งส่งอวัจนภาษาคือตราชูเป็นสื่อ ในพระราชสารมีการใช้ถ้อยคำแสดงถึงความยิ่งใหญ่ของตนเสมอ พระอภัยมณีผู้เป็นพระบิดาดังความว่า

ในลักษณะพระราชสารสวัสดิ์ จอมกษัตริย์สิงหลภาษา
ภิเชกเสริมเฉลิมวังกรุงลังกา บำรุงราษฎรศาสนาให้ถาวร
มีเมื่อน้อยร้อยเอ็ดมาอภิวาท พึ่งพระบาทบุญฤทธอดิศร
(พระอภัยมณี. 2517 : 1195)

และใช้ถ้อยคำเรียบง่ายในการชี้แจงเรื่องราวความเป็นมาของการเกิดศึกครั้งนี้ เพื่อปฏิเสธความผิดของตน เมื่อกล่าวถึงการกระทำของหส์ไชย มั่งคลาใช้ถ้อยคำที่แสดงความไม่พอใจว่า “พระหส์

ไชยไชยญาติทำอาชญา มารุกรานจึงจะมาให้อาสัญ” และใช้ถ้อยคำตัดพ้อสุดสาครกับพระอภัยมณีว่า

สุดสาครซ่อนซ่อนออกกรมกัน	เข้าโรมรันรุกรานชิงด่านไว้
กลับรักเขาเข้าด้วยไม่ช่วยญาติ	ดูตัดขาดชาติเชื้อในเนื้อไข
เดี๋ยวนี้พระเสด็จมาให้หาไป	ทั้งจะให้คืนส่งพระวงศ์วาน
ไม่โปรดไวโยเยื่อให้เหลือบ้าง	เหมือนลบล้างห่างรักสม ครสมาน

(พระอภัยมณี. 2517 : 1195-1196)

สุดท้ายใช้วิธีการเขียนแสดงความก้าวร้าว ช่มชู้พระอภัยมณีว่า ถ้าบุกเมืองลังกา ก็ “จะพลอยพาห้พระองค์ผู้พงศ์พันธุ์ ต้องมอดม้วยด้วยกันเป็นมันคง” พร้อมกับใช้ตราขูเป็นสัญลักษณ์เรียกร้องความยุติธรรมจากพระอภัยมณี ซึ่งในการสื่อสารครั้งนี้ มังคลาใช้สารเท็จด้วยการสร้างเรื่องราวบิดเบือนความจริงโยนความผิดไปให้ผู้อื่น ผลของการใช้สารและสื่อของมังคลา ทำให้พระอภัยมณีอึดอัดใจด้วยคาดไม่ถึงว่ามังคลาจะกล่าวเท็จและกล่าวปฏิเสศคำสั่งของพระองค์ ซึ่งเป็นพระบิดา จึงตัดสินใจวางแผนทำศึกกับมังคลา

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

ในการสื่อสารครั้งนี้ พระอภัยมณีไม่สามารถทำให้มังคลาปฏิบัติตามความต้องการของพระองค์ได้ แม้ว่าพระอภัยมณีจะใช้ถ้อยคำในการเขียนหลายรูปแบบ คือการใช้ถ้อยคำแบบนุ่มนวล เรียบง่าย และช่มชู้ ซึ่งเหมาะสมกับวัตถุประสงค์และฐานะความสัมพันธ์ระหว่างบิดากับบุตรก็ตาม ซึ่งผลในครั้งนี้นี้เนื่องจากมังคลามีทัศนคติที่ไม่ดีต่อพระอภัยมณีผู้เป็นพระบิดา เพราะพระอภัยมณีไม่เคยทำหน้าที่บิดาที่พึงกระทำต่อบุตร ประกอบกับมังคลาได้รับการปลูกฝังจากพระสังฆราชให้เกลียดพระอภัยมณีและวงศ์ญาติ จึงส่งผลให้มังคลามีทัศนคติที่ไม่ดีต่อสารที่พระอภัยมณีส่งมา

จากสถานการณ์การสื่อสารเพื่อแจ้งให้ทราบพบว่า ตัวละครมีการสื่อสารร่วมกันทั้งเฉพาะหน้า และผ่านลายลักษณ์อักษรที่อยู่ในรูปของป้ายประกาศและพระราชสาร สารและสื่อที่ใช้มีทั้งวจนภาษาที่เป็นภาษาพูดและภาษาเขียน และอวัจนภาษาที่เป็นอาการภาษา วัตถุภาษา เนตรภาษา และปริภาษา ซึ่งตัวละครใช้สารและสื่อทั้งสองประเภทนี้ประกอบกันในการสื่อสาร เพื่อให้การสื่อสารบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ตนต้องการ ผลของการสื่อสารจะมีทั้งที่ประสบผลสำเร็จและไม่ประสบผลสำเร็จ ทั้งนี้ผลสำเร็จนั้นขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางฐานะระหว่างตัวละครผู้ส่งสารและตัวละครผู้รับสาร บุคลิกลักษณะที่ดีของตัวละครผู้ส่งสาร ความสามารถในการเลือกใช้สื่อและสารของตัวละครผู้ส่งสารที่มีเนื้อหาสาระ และมีเหตุผลเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของตัวละครผู้ส่งสาร

และตัวละครผู้รับสาร เหมาะสมกับสถานการณ์ สภาพแวดล้อม ตลอดจนบุคคลผู้รับสาร การสื่อสารที่ไม่ประสบผลสำเร็จขึ้นอยู่กับการใช้สารที่มีเนื้อหาสาระของตัวละครผู้ส่งสาร ไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ ความเชื่อ ค่านิยมของตัวละครผู้รับสาร การเลือกใช้สื่อของตัวละครผู้ส่งสารไม่เหมาะสมกับฐานะเพศของตัวละครผู้รับสารรวมทั้งตัวละครผู้รับสารมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อตัวละครผู้ส่งสาร

2. การสื่อสารเพื่อให้ความรู้

การสื่อสารเพื่อให้ความรู้เป็นการถ่ายทอดเนื้อหาสาระ ข้อเท็จจริง เพื่อให้ผู้รับสารเข้าใจ และได้ประโยชน์จากสิ่งต่าง ๆ ที่ผู้ส่งสารถ่ายทอดและหมายถึงการอบรมสั่งสอนให้ข้อคิดคติเตือนใจแก่ผู้รับสารด้วย ดังสถานการณ์การสื่อสารต่อไปนี้

1. พระอภัยมณีสื่อสารกับนางผีเสื้อสมุทร

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

นางผีเสื้อสมุทรได้ติดตามพระอภัยมณีซึ่งโดยสารเรือของท้าวสิริราชมาและยุดหางเสือเรือจนทำให้เรือแตก ทุกคนบนเรือต่างกระจัดกระจายพลัดกันไป พระอภัยมณีกับสาณศิษย์ของพระโยคีวิฆเนศวรขึ้นมabenเกาะกลางทะเลและป็นขึ้นไปหลบซ่อนตัวบนภูเขา นางผีเสื้อสมุทรไม่สามารถติดตามขึ้นไปได้ เพราะอำนาจมนตร์ของพระโยคีที่หลอกล่อศิษย์ไว้ป้องกันตัว นางผีเสื้อสมุทรจึงอ่อนน้อมขอให้พระอภัยมณีกลับไปอยู่กับนาง พระอภัยมณีกล่าวปเลอบประโลมให้นางผีเสื้อสมุทรกลับใจเลิกติดตามพระองค์ดังกล่าวต่อไปนี้

พระพิงนางทางว่านิจาเอ๋ย
ประเดี๋ยวนี้พี่บวชชวดสบาย
จงพึงธรรมค่านับดับโมโห
แล้วทรงเดชเทศนาภาษาไทย
คือรูปรสกลิ่นเสียงเคียงสัมผัส
ครั้นระดับดับขันธสันดาน
อย่าลุ่มหลงจงดุสสำหรับรักษาศีล
อย่าฆ่าสัตว์ตัดชีวิตคิดอุบาย
พี่แบ่งบุญบรรพชาสถาผล
กลับไปอยู่คูหาในวารี
อันตัวของอาตมากับสาณศิษย์

แต่ก่อนเคยเคียงประโลมเจ้าโฉมฉาย
จะสอนสายสวาทเจ้าให้เข้าใจ
ให้โทโสสร้างเลื่อมค่อยเลื่อมใส
ด้วยความนัยโลภก็ยี่สี่ประการ
ที่คฤหัสถ์ทวงแห่นไม่แก่นสาร
ย่อมสาธยายเปื่อยเน่าเสียเปล่าตาย
ให้เพิ่มภิญโญไปตั้งใจหมาย
จะจำตายตกรนกอเวจี
ส่วนกุศลให้สู่ตามารศรี
อย่าได้มีห่วงใยอาลัยลาน
ก็ไม่คิดคืนประเทศเขตสถาน

จะจำศีลภาวนาสมาทาน

หมายวิมานเมืองสวรรค์จนบรรลีย์
(พระอภัยมณี. 2517 : 203)

นางผีเสื้อสมุทรเมื่อได้ฟังคำสอนของพระอภัยมณีจึงตอบกลับไปว่า

นางผีเสื้อเปื้อนหัวจู้
ไหนนรกตกลงที่ตรงใด
เมืองสวรรค์นั้นก็ไปทางไหนเล่า
หนีไปไหนก็ไม่รอดจะทอดทิ้ง
ชะงัดอวดบวชเรียนเขียนกอลขอ
เอาเถาวัลย์พันพุงนุ่งเปลือกไม้
ไม่นับถือฤาษีหนีผู้หญิง
เร่งลี้กหาจะมาจะได้ไปด้วยกัน
เป็นดาบสฤาษีก็มีรู้
จะขึ้นจากปากบันตันทุรัง

เจ้าบาลีเลือกแปลมาแก้ไข
ช่วยพาไปดูเล่นให้เห็นจริง
อย่าพูดเปล่าปลิ้นปลอกหลอกผู้หญิง
มานั่งนิ่งอยู่กับเกาะเห็นเหมาะใจ
นำหัวร่อหรือพระองค์มาหลงไหล
อวดว่าได้บุญแรงมาแบ่งปัน
จะทอดทิ้งเมียไว้ ช่างไม่ซน
อย่าเทศน์ธรรมเลยไม่พอใจฟัง
พระเป็นคู่ของข้ามาแต่หลัง
ก็ไม่ฟังคงจะเฝ้าอยู่เอาตัว
(พระอภัยมณี. 2517 : 203-204)

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

พระอภัยมณีใช้ธรรมะอบรมสั่งสอนนางผีเสื้อสมุทรให้ละกิเลสทางโลกีย์นัย 4 ประการ เพื่อจะได้เลิกติดตามพระองค์และพระโอรส

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

ขณะที่พระอภัยมณีโดยสารเรือท้าวสีราชมานอนอยู่ในเพศนักบวช พระอภัยมณีไม่เคยมีความรู้สึกรักใคร่นางผีเสื้อสมุทรแม้จะอยู่ร่วมกันจนมีพระโอรสแล้วก็ตาม แต่ก็เป็นตัวภาวะจำยอม พระอภัยมณีส่งสารเห็นใจในความจงรักภักดีของนางผีเสื้อสมุทรที่มีแก่พระองค์ จึงใช้ธรรมะกล่อมเกลาคิดใจนางผีเสื้อสมุทรให้ละจากกิเลส ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมเลิกฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เพื่อชีวิตที่ดีในบั้นปลายของนาง และหวังจะใช้คำสั่งสอนนี้โน้มน้าวใจนางผีเสื้อสมุทรให้สำนึก รู้ผิดชอบยอมปล่อยพระองค์กับพระโอรสให้เดินทางกลับบ้านเมือง

วิเคราะห์ผู้รับสาร

นางผีเสื้อสมุทรมีความรักความภักดีต่อพระอภัยมณีอย่างท่วมท้นจึงปรารถนาให้พระอภัยมณีกลับไปอยู่กับนางในฐานะสามีภรรยา เนื่องจากนางเป็นยักษ์มีลักษณะนิสัยกระตือรือร้นตามเผ่าพันธุ์ นางจึงไม่ยอมรับในคำอบรมสั่งสอนของพระอภัยมณี และไม่ยอมรับความเป็น

นักบวชของพระอภัยมณีด้วย นางต้องการเพียงขอให้ตัวพระอภัยมณีกลับคืนไปเท่านั้น จึงส่งผลให้การสื่อสารของพระอภัยมณีในครั้งนี้ไม่ประสบความสำเร็จ

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

พระอภัยมณีมีความประสงค์จะส่งสารอบรมสั่งสอนและโน้มน้าวใจ นางผีเสื้อสมุทรให้เข้าใจสัจธรรม เพื่อจะได้ยอมปล่อยให้พระองค์กลับบ้านเมือง ด้วยการใช้สารบอกให้ทราบว่าขณะนี้พระองค์ถือเพศเป็นนักบวช ไม่ได้อยู่ในฐานะสามีของนาง และส่งสารให้นางเข้าใจและยอมรับหลักความจริงของชีวิตว่าสังขารนั้นไม่เที่ยงแท้แน่นอน ย่อมมีการเน่าเปื่อยผุพังไปตามกาลเวลา จึงไม่ควรยึดมั่นในสังขารควรจะปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลธรรม ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเพื่อจะส่งผลให้นางไปสู่สวรรค์ในบั้นปลายของชีวิต

ในการส่งสารเพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าว พระอภัยมณีใช้สื่อที่เป็นคำพูด ด้วยการใช้ถ้อยคำอันนุ่มนวล ไพเราะ อธิบายให้นางผีเสื้อสมุทรเข้าใจในสถานภาพที่เปลี่ยนไปของพระองค์ ต่อจากนั้นใช้หลักธรรมเกี่ยวกับโลกียวิสัยมาเป็นเครื่องเทศนาอบรมสั่งสอนว่า

คือรูปสกลันเสียงเคียงสัมผัส
ครันระยับดับขันธสันดาน

ที่คุหล์สหัสแห่งไหนไม่แก่นสาร
ย่อมสาธารณเปื่อยเน่าเสียเปล่าตาย
(พระอภัยมณี. 2517 : 203)

และใช้ความเชื่อในเรื่องบาปบุญ นรกสวรรค์มาประกอบเพื่อโน้มน้าวใจ

การสื่อสารครั้งนี้ แม้พระอภัยมณีจะใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ เหตุการณ์และสถานภาพของตนก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถโน้มน้าวใจนางผีเสื้อสมุทรได้

นางผีเสื้อสมุทรได้ส่งสารตอบให้พระอภัยมณีทราบว่า นางไม่เชื่อคำพูดของพระองค์ ด้วยการใช้สารบอกว่านางไม่เชื่อว่านรกสวรรค์มีจริง และไม่เชื่อว่าพระอภัยมณีจะออกบวชเพราะมีความศรัทธา แต่เป็นการบวชเพื่อเจตนาจะหนีจากนางพร้อมกับบอกให้พระอภัยมณีทราบว่านางจะไม่ไปไหน จะเฝ้าจนกว่าจะได้ตัวพระอภัยมณีกลับไป

ในการสื่อสารตอบครั้งนี้ นางผีเสื้อสมุทรใช้คำพูดเป็นสื่อด้วยวิธีการพูดเยาะเย้ยเสียดสี น้ำเสียงแสดงอารมณ์โกรธในการแสดงความไม่เชื่อถือในคำสอนของพระอภัยมณีว่า

โหนนรกตกลงที่ตรงใด
เมืองสวรรค์นั้นก็ไปทางไหนเล่า

ช่วยพาไปดูเล่นให้เห็นจริง
อย่าพูดเปล่าปลิ้นปลอกหลอกผู้หญิง
(พระอภัยมณี. 2517 : 203-204)

และใช้วิธีพูดต่อว่าพระอภัยมณีว่าบวชหนีผู้หญิงว่า “ไม่นับถือฤาษีหนีผู้หญิง จะทอดทิ้งเมียไว้ช่างไม่ขัน” สุดท้ายใช้วิธีพูดเชิงข่มขู่พระอภัยมณีให้สีกจากฤาษีกลับไปถ้าพร้อมกับนางว่า

เร่งสีกหามาจะได้ไปด้วยกัน
จะขึ้นจากปากบันตันทุรัง

อย่าเทศธรรมเลยไม่พอใจฟัง

ก็ไม่ฟังคงจะเฝ้าอยู่เอาตัว

(พระอภัยมณี. 2517 : 204)

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

พระอภัยมณีไม่ประสบความสำเร็จในการอบรมสั่งสอนและโน้มน้าวใจนางผีเสื้อสมุทร ให้อยอมรับและปฏิบัติตาม ซึ่งผลครั้งนี้เนื่องจากวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารและผู้รับสารไม่ตรงกัน นั่นคือ นางผีเสื้อสมุทรติดตามพระอภัยมณีมาด้วยความรักและต้องการให้พระอภัยมณีกลับไปอยู่ในฐานะสามีของนาง เมื่อพระอภัยมณีต้องการให้นางปล่อยพระองค์เป็นอิสระนางจึงไม่ยอมรับ นอกจากนี้ลักษณะนิสัยส่วนตัวของผู้รับสารก็มีส่วนเสริมให้การสื่อสารครั้งนี้ไม่ประสบผลสำเร็จด้วย

2. พระโยคีสื่อสารกับกษัตริย์สิบห้าพระองค์

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

พระอภัยมณีนำกองทัพลังกาเข้าโอบล้อมกองทัพนางสุวรรณมาลีและพวก เพื่อเป่าปี่สะกดกองทัพของพวกนางสุวรรณมาลีตามแผนการนางละเวง ในเวลาเดียวกับที่ทัพทั้งสองฝ่ายเคลื่อนประจันหน้ากัน พราหมณ์ทศปาโมกข์ก็กำลังทำพิธีอัญเชิญพระโยคีที่เกาะแก้วพิสดารมาช่วยแก้ไขสถานการณ์ เมื่อทัพทั้งสองฝ่ายประจันหน้ากันเกิดการปะทะคารมระหว่างสตรีทั้งสองฝ่าย ในที่สุดนางละเวงได้ขอให้พระอภัยมณีเป่าปี่ แต่ฝ่ายนางสุวรรณมาลีซึ่งเตรียมการป้องกันไว้แล้วก็ปล่อยเข็มเสกเป็นนกโลจิกตีพระอภัยมณีและพวก ทำให้พระอภัยมณีไม่มีโอกาสเป่าปี่ ในขณะที่ทั้งสองฝ่ายเกิดการสู้รบชุลมุนอยู่นั้นก็บังเกิดเหตุอัศจรรย์ขึ้น ดังนี้

พอลูกฟ้าผ่าดเปรี้ยงเสียงสนั่น
พวกกระบี่ดูเหมือนไม่มีตา
ประเดี๋ยวดังหึ่งหึ่งเสียงเกรงครึก
เป็นฝนฟุ้งทุ้งทำพนาลัย
ไม่รู้ที่หนีไปข้างไหนรอด
หนาวสะท้านคลานคลำด้วยจำจน
คู่มือลั่นดินสวรรค์เป็นคว้นโขมง

เป็นหมอกควันมืดมิดทุกทิศา
ไม่รู้ว่าจะไปไหนตำบลใด
ลั่นพิลึกโลกาสุธาไหว
ทุกนายไพร่หนาวทั่วทุกตัวคน
เหมือนตาบอดมืดเข้มนไม่เห็นหน
เสียงแต่ฝนซู่ซู่เข้าหูดา
แต่เพลิงโพล่งพลุ่งอยู่ที่ภูผา

เห็นหนทางต่างคลานทะยานมา

พวกโยธาโถมชิงกันฝังไฟ

(พระอภัยมณี. 2517 : 882-883)

ภายในกองไฟนั้น พวกทหารเห็นพระโยคีกับทศปาโมกข์นั่งอยู่ ต่างก็พากันทิ้งอาวุธ
ก้มกราบด้วยความศรัทธาและยำเกรง ฝ่ายพระอภัยมณีกับพวกเมื่อถูกฝนของพระโยคี อำนาจ
มนต์เสน่ห์ก็เสื่อมลงกลับคืนสติดังเดิม ทุกฝ่ายต่างก้มกราบพระโยคี ซึ่งพระโยคีได้เทศนาเตือน
สติทั้งสองฝ่ายว่า

คือรูปสกลสิ่งไม่เที่ยงแท้
ความตายหนึ่งพึงให้เห็นเป็นประธาน
ซึ่งชาวเมืองเคื่องเข็ดถึงเช่นนี้
อันศีลห้าว่าอย่าทำให้จำตาย
หนึ่งว่าอย่าลักเอาของเขารื้อ
หนึ่งทำชั่วอย่าเล้าลามก
หนึ่งสุบผืนกินสุรามุสาวาท
ใครสัตย์ซื่อถ่อมในขันตี
อย่าโกรธซึ่งหึงสาพยาบาท
เหมือนดุมวงกงเกวียนวนเวียนไป
ประการหนึ่งซึ่งขาดพระศาสนา
ซึ่งจะกลับดับร้อนให้ผ่อนเย็น
จงฟังคำจำศีลจนสิ้นชาติ
ซึ่งชอบผิตคิดเห็นให้เป็นธรรม
ภูคนซื่อถื่อสัตย์จะตัดสิน
ด้วยแรกเริ่มเดิมนั้นนางวันพา
ข้างโน้นมีปี่เป่าเป็นเจ้าเล่ห์
แต่สตรีดีกว่าจึงพาชาย
แต่ลูกสาวเจ้าลังกาไม่ฆ่าเสีย
เขาหึงหวงลวงว่าให้สาใจ
นางมาลีมีโทษโมโหมาก
ใช้รักใคร่ใจจริงต่างชิงชัง
ไม่แก้ไขแล้วมีหนายังซ้ำหึง
แม้วันพามาผิวของตัวตาย
ลูกทั้งสองน้องยาจะมาแก้

ย่อมเผาแค้นเกิดโรคโศกสงสาร
หวังนิพพานพ้นทุกข์สนุกสบาย
เพราะโลกีย์ตัณหาพาฉิบหาย
จะตกอบายภูมิขุมนรก
มาชมชื่นฉ้อฉลคนโกหก
จะตายตกในกระทะเลเวจี
ใครทำขาดศีลห้าสิ้นราศี
จะถึงที่พระนิพพานสำราญใจ
นึกว่าชาติก่อนกรรมจะทำไฉน
อย่าโทษใครนี่เพราะกรรมจึงจำเป็น
ทั้งโลกาเกิดทุกข์ถึงยุคเข็ญ
ก็ต้องเป็นไมตรีปรานีกัน
ไม่แคล้วคลาดจะไปผ่านพิภพสวรรค์
อย่าหึงกันนะที่นี้นางสีดา
ให้หายสิ้นโมโหที่โทษา
จะลงฆ่าพระอภัยเสียให้ตาย
ฝ่ายข้างนี้มีเสน่ห์เหมือนนิกหมาย
ให้หลงตายติดขัดอยู่วังใน
ยอมเป็นเมียนั้นคิดผิตวิสัย
จะโทษใครโทษจิตที่ผิตพลั้ง
เมื่อผิวจากมาสงครามรู้ความหลัง
เพราะพลาดพลั้งที่ทัพจึงกลับกลาย
จนได้ถึงเกิดศึกไม่นิกหมาย
ต้องเป็นม่ายเปล่าเปล่าเพราะเบาความ
ก็พลอยแพ้ฝรั่งสิ้นทั้งสาม

ยังข้าเหล่าเผ่าพงศ์มาสงคราม	แทบถึงความตายทั่วทุกตัวคน
จนเขข้าทำเธอให้เพื่อพก	เหตุเพราะยกทัพมาไกลหาล
หากปาโมกข์โลกเชษฐรู้เวทมนตร์	ช่วยคุ้มคนทั้งหลายไม่วายปราน
อย่าโทษเขเราก็ดัดให้คิดเห็น	จึงจะเป็นสัจธรรมในสัจฐาน
จงปรองดองครองสัตย์ปฎิญาณ	ถือศีลทานเถิดอย่าหมายทำร้ายกัน
ทั้งชาตินี้มีสุขไม่ทุกข์ร้อน	เมื่อม้วยมรณก็จะได้ไปสวรรค์
เป็นผิวเมียเสียตัวได้พัวพัน	จงรักกันเถิดสีกาดีกว่าซัง
มีลูกเต้าเล่าก็คงเป็นวงศ์ญาติ	ได้สืบชาติเชื้อสายไปภายหลัง
กว่านี้ดีเหลือแม่เชื้อฟิง	จงเร่งตั้งสัจจาย่าข้าที่ ฯ

(พระอภัยมณี. 2517 : 883-885)

ฝ่ายกษัตริย์ทั้งสิบห้าพระองค์ต่างก็กราบรับคำสอนของพระโยคี และต่างก็ให้สัตย์สาบานแก่พระโยคี ดังนี้

ฝ่ายกษัตริย์ขัตติยาสิบห้ากษัตริย์	ต่างจับหัตถ์สาธุสะพระฤาษี
โปรดปรึกษาว่าให้เป็นไมตรี	ข้าเห็นดีพร้อมพรักจะรักกัน
แล้วองค์พระอภัยจึงให้สัตย์	ไม่ข้องขัดซึ่งเคียดคิดเคียดฉันท
จะปกครองสองนางด้วยทางธรรม	จนถึงวันเวลาชีวิวาย
สุมาลีศรีสวัสดิ์ให้สัตย์บ้าง	ไม่โกรธนางฝรั่งสิ้นทั้งหลาย
จะรักใคร่ให้เหมือนญาติไม่คลาดคลาย	ขอถวายสัจจาเหมือนพาทิ
ฝ่ายละเวงเกรงกราบไม่หยาบหยาม	ข้าสิ้นความแค้นพระมเหสี
จะสู้ชื่อถือสัตย์สวัสดิ์	หมายเหมือนพี่ร่วมครรรค์จนบรรลัษ ฯ

(พระอภัยมณี. 2517 : 885)

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

พระโยคีแห่งเกาะแก้วพิสดารต้องการให้กษัตริย์ทั้งสองฝ่ายสงบศึก จึงใช้วิธีการอบรมเทศนาให้ทุกพระองค์ละความอาฆาตพยาบาทให้อยู่ร่วมกันโดยสันติ

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

พระโยคีเป็นผู้ทรงศีลที่มีฉันทะและมโหทธิปาฏิหาริย์ การที่ท่านสามารถรับรู้การขอความช่วยเหลือจากท่านพราหมณ์ทศปาโมกข์ หรือจากการที่ท่านบันดาลให้อากาศวิปริตฝนตกหนักเพื่อหย่าศึกที่กำลังสู้รบ นอกจากนี้ยังล้างเวทมนต์เสน่ห์ของนางละเวงให้เสื่อมสิ้นไป รวมทั้งช่วยชีวิตของทหารทั้งสองฝ่ายให้พ้นจากความตาย ดังคำกลอนว่า “ทั้งไพร่พลฝนช่วยไม่

ม้วยมรณ” และปรากฏภายในกองไฟให้ทุกคนได้เห็น เหตุการณ์เหล่านี้ย่อมสร้างความเชื่อถือศรัทธาแก่กษัตริย์ทั้งสิบห้าพระองค์ และบรรดาทหารทั้งสองฝ่าย รวมทั้งแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้เปี่ยมด้วยความเมตตากรุณาของพระโยคี จากการที่ท่านเป็นผู้ทรงศีลที่มีมานแก่กล้า ท่านย่อมบรรลุในสัจธรรมและเล็งเห็นสาเหตุของการเกิดสงครามว่าเป็นเพราะกิเลสตัณหา ท่านจึงเทศนาธรรมเพื่อเตือนสติกษัตริย์ทั้งสิบห้าองค์ให้เข้าใจสัจธรรม เพื่อให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

วิเคราะห์ผู้รับสาร

กษัตริย์ทั้งสิบห้าพระองค์และบรรดาไพร่พลมีความเลื่อมใสศรัทธา และเกรงกลัวพระโยคี จะเห็นได้จากตอนที่พระโยคีปรากฏกาย บรรดาทหารต่างพากัน “ทิ้งหอกดาบกราบ กัมประนมมือ” ฝ่ายพวกของพระอภัยและศรีสุวรรณก็ “พร้อมกันกราบกัมประนมกร” รวมทั้งฝ่ายนางละเวงซึ่งก็เกรงกลัวจึง “น้อมประณตนั่งนิ่งริมสังขร” ดังนั้น ทุกคนจึงน้อมรับฟังเทศนาธรรมของพระโยคีและให้สัตย์สัญญาจะรักใคร่ปรองดองและอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าโดยพื้นฐานจิตใจของกษัตริย์ทั้งสิบห้าพระองค์ล้วนเป็นผู้มีจิตใจงดงาม มีหลักธรรมประจำใจและใฝ่สันติ เมื่อได้รับการเตือนสติด้วยคำเทศนาจากผู้ทรงศีลจึงเกิดสติปัญญารู้นึกผิดชอบชั่วดี

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

พระโยคีปรารถนาจะส่งสารให้กษัตริย์ทั้งหลายละความอาฆาตพยาบาท จึงใช้สารให้ทั้งหมดทราบว่าย้อนรูปรสกลิ่นเสียงนั้นหาเป็นสิ่งเที่ยงแท้ไม่ ย่อมมีโรค มีความแก่มาครอบงำในที่สุดก็หนีไม่พ้นความตาย สิ่งเหล่านี้จึงทำให้เกิดทุกข์ ทางที่จะพ้นทุกข์ได้นั้นคือทางพระนิพพาน ขอให้กษัตริย์ทั้งหลายได้ตรึกตรอง การที่บ้านเมืองเกิดยุคเข็ญดังที่เป็นอยู่นี้ก็เกิดจากต้นหาความอยากเป็นต้นเหตุ ทุกคนควรหันมารักษาศีลห้าประการ หากขาดศีลเสียแล้วก็จะเสื่อมสิ้นราศี ผู้ใดมีความซื่อสัตย์ มีขันติก็จะพบพระนิพพาน บรรลุความสุขอันแท้จริง ดังนั้นสมควรที่กษัตริย์ทั้งหลายอย่าได้คิดอาฆาตพยาบาทต่อไป เพราะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นไปใช้ความผิดของใครแต่เกิดจากผลกรรมที่ได้ทำไว้ในชาติก่อน การที่บ้านเมืองเกิดยุคเข็ญและหนทางที่จะระงับยุคเข็ญได้ก็โดยการที่ต่างฝ่ายต่างมีเมตตาต่อกัน

การสื่อสารดังกล่าว พระโยคีใช้การกระทำและคำพูดเป็นสื่อเริ่มด้วยการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ดังนี้ “พออากาศฟาดเปรี้ยงเสียงสนั่น เป็นหมอกควันมิดมิดทุกทิศา” และ “เป็นฝนฟุ้งห่อทำพนาลัย ทุกนายไพร่หนาวทั่วทุกตัวคน” ทำให้การรับรู้ต่อกันจากนั้นจึงใช้กองไฟเป็นเครื่องให้ความอบอุ่นแก่ทุกคน การกระทำในครั้งนี้นอกจากจะยุติการสู้รบแล้วยังก่อให้เกิดความเคารพยำเกรง และเลื่อมใสศรัทธาในพระโยคี ต่อจากนั้นพระโยคีจึงใช้ธรรมเทศนาเตือนสติ

กษัตริย์ทั้งหลายให้เข้าใจในสัจธรรม เพื่อจะได้ละความอาฆาตให้หมดไปจากหัวใจของทุกพระองค์
ว่า

คือรูปรสกลิ่นเสียงไม่เที่ยงแท้	ย่อมเฒ่าแก่เกิดโรคโศกสงสาร
ความตายหนึ่งพึงให้เห็นเป็นประธาน	หวังนิพพานพ้นทุกข์สุขสบาย
	(พระอภัยมณี. 2517 : 883)

และใช้ถ้อยคำเรียบง่ายตำหนิการกระทำที่ไม่ถูกต้องของแต่ละฝ่ายด้วยการแจกแจง
ความผิดของแต่ละคนให้ประจักษ์ว่า นางละเวงมีความผิดที่จับพระอภัยมณีได้แล้วไม่ฆ่าแต่ “ยอม
เป็นเมียนั้นคิดผิดวิสัย” และกล่าวถึงความผิดของนางสุวรรณมาลีว่า “มีโทโสโมโหมาก” และ
“ไม่แก้ไขแล้วมีหน้าซ้ำยังหึง จนได้ถึงเกิดศึกไม่ึกหมาย” ซึ่งเป็นสาเหตุของสงครามในครั้งนี้
เป็นการใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ สถานการณ์ สภาพแวดล้อมและบุคคลผู้รับสาร
กษัตริย์ทั้งสิบห้าพระองค์ได้ส่งสารให้พระโยคีทราบ ว่า พระองค์ยอมรับในความผิด และ
เข้าใจในหลักธรรมคำสอนของพระโยคี ทุกพระองค์ยินดีจะปฏิบัติตามด้วยการ “ต่างจับหัตถ์
สาธุสะพระภาซี” พร้อมทั้งกล่าวสัตย์สาบานจะรักใคร่ปรองดองเป็นมิตรไมตรีต่อกัน

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

พระโยคีประสบผลสำเร็จในการเทศนาธรรมสั่งสอนกษัตริย์ทั้งสิบห้าพระองค์ให้ละ
ความอาฆาตพยาบาทที่มีต่อกัน ผลสำเร็จในครั้งนี้มาจากความสามารถในการใช้สารและสื่อได้
เหมาะสมกับเหตุการณ์ สถานการณ์ สภาพแวดล้อม ส่งผลให้กษัตริย์ทุกพระองค์เกิดความศรัทธา
และยอมปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระโยคี ประกอบกับบุคลิกลักษณะตัวของกษัตริย์ทั้งสิบห้า
พระองค์ที่ต่างมีพื้นฐานจิตใจดี มีความยึดมั่นในศีลธรรม ตลอดจนการที่ฝ่ายชายได้สติ พ้นจาก
มนต์เสน่ห์มีส่วนทำให้การสื่อสารประสบผลสำเร็จ

3. นางพราหมณ์ สื่อสารกับนางเสาวคนธ์

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

นางเสาวคนธ์ยังแค้นใจสุดสาครที่ได้นางสุลาสวีนเป็นภรรยา จึงคิดจะหนีกลับเมือง
การะเวก โดยลอบจ้างชาวแก่นางพราหมณ์ซึ่งเป็นทีปรีक्षाให้เตรียมนางกำนัลตามเสด็จกลับ
แต่นางพราหมณ์ได้ห้ามไว้ และแนะนำให้อยู่ตามเสด็จชมเขาเพชรของนางละเวงก่อน โดยให้
เหตุผลว่า

.....	ด้วยได้มารบพุ่งถึงกรุงไกร
เข้าเหยียบวังลังกาให้ปรากฏ	เกียรติยศยืนยองสงไชย
เขาเตรียมกันวันพาจะพาไป	ชมดอกไม้แก้วเสร็จกับเพชรนิล
แม่จะได้ไปด้วยจะช่วยแนะ	อย่าเก็บแกะเพชรออกอยู่นอกหิน
อันเพชรดีมีอยู่คู่แผ่นดิน	เป็นมวกหินหุ้มพอกดังดอกบัว
อยู่กลางโชติโคตรเสร็จเป็นเพชรเอก	สีเหมือนเมฆหมอกหมดสลดสลัว
แม่นเขาให้ได้มาแล้วอย่ากลัว	จะลือทั่วไทท้าวทุกตัวแดน
เอาไปใส่ภูเขามืองเรานั้น	จะเกิดพรรณเพชรสำหรับประดับแหวน
เป็นเพชรงอกออกเหมือนดังว้างแดน	สำหรับแผ่นดินเมืองได้เลื่องลือ
จงหยุดยั้งฟังยายอย่าอายเหนียม	ตามธรรมเนียมนี้เฉยไม่เคยถือ
อย่าด่วนทำน้ำพระทัยดังไฟฮือ	ให้เลื่องลือชื่อตรงตามวงศวาน
	(พระอภัยมณี. 2517 : 901)

นางเสาวคนธ์ได้ฟังคำแนะนำของนางพราหมณ์ก็เห็นด้วย จึง “คำนับรับคำยาย พราหมณ์เฒ่า ลาไปเข้าที่ทรงสงสนาน” การที่นางเสาวคนธ์ขอโคตรเพชรไปทำให้แผ่นดิน สะเทือนไปทั่วเมืองลังกา เหตุการณ์นี้ทำให้เกิดสงครามระหว่างเมืองลังกากับฝ่ายนางเสาวคนธ์ ขึ้นอีก

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

นางพราหมณ์ต้องการให้นางเสาวคนธ์ขอโคตรเพชรจากนางละเวง

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

นางพราหมณ์มีหน้าที่ดูแลและให้คำปรึกษาแก่นางเสาวคนธ์ตามคำขอของกษัตริย์ กรุงกระเวก มีอายุได้ 100 ปีเศษ และรอบรู้เรื่องต่าง ๆ รวมทั้งไสยศาสตร์เวทย์มนต์ เมื่อนางเสาวคนธ์ร้อนรนจะกลับกรุงกระเวกโดยไม่รอชบวนกษัตริย์ผู้ใหญ่ นางพราหมณ์ก็เข้าใจ ได้ทันทีว่านางเสาวคนธ์โกรธสุดสาครที่ได้นางสุลาสวีนเป็นภรรยา แสดงให้เห็นความเป็น คนฉลาด ช่างสังเกต จากการที่นางเป็นผู้ดูแลและให้คำปรึกษา นางย่อมพิจารณาแล้วว่าเป็น การไม่เหมาะสมที่จะปล่อยให้นางเสาวคนธ์กระทำตามใจ เพราะจะสร้างความระคายเคืองแก่ กษัตริย์ผู้ใหญ่ได้ และนางเองก็ย่อมจะต้องถูกตำหนิตัว ในสถานการณ์นี้นางย่อมวิเคราะห์ อารมณ์ของนางเสาวคนธ์แล้วว่ากำลังโกรธและอับอายที่นางต้องกลายเป็นผู้มาที่หลังเมื่อ นางอภิเษกกับสุดสาคร ด้วยความฉลาดและมากด้วยประสบการณ์ นางพราหมณ์จึงแนะนำให้ นางเสาวคนธ์แก้แค้นเมืองลังกาด้วยการอยู่ชมเขาเพชรและถือโอกาสขอโคตรเพชรซึ่งเป็นของ

วิเศษของเมืองลังกาก็กลับไป คำแนะนำนี้สามารถยับยั้งความตั้งใจของนางเสวคนธ์ได้ แสดงให้เห็นความเป็นผู้มีจิตวิทยาในการพูดและเข้าใจจิตใจคนเป็นอย่างดี

วิเคราะห์ผู้รับสาร

นางเสวคนธ์เป็นคนเจ้าคิดเจ้าแค้น อารมณ์ร้อน จากการที่นางไม่หายโกรธสุดสาครที่ได้นางสุลาสวีนเป็นพระชายาและกำลังตั้งครรภ์ ประกอบกับนางทราบว่าจะเดินทางไปสู่ขอนางให้กับสุดสาคร ยิ่งทำให้นางน้อยใจแค้นใจมากยิ่งขึ้นเพราะคิดว่าเท่ากับนางเป็นผู้มาทีหลังและได้ชื่อว่าแย่งสามีผู้อื่น นางจึงคิดจะหนีกลับกรุงการเวกแต่เมื่อนางพราหมณ์ห้ามปรามพร้อมทั้งยกเหตุผลมาประกอบซึ่งตรงกับความรู้สึกของนางในขณะนั้น จึงทำให้นางยินยอม แสดงให้เห็นความเชื่อถือนางเสวคนธ์มีต่อนางพราหมณ์ในฐานะที่เป็นทั้งผู้ดูแลและให้คำปรึกษา

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

นางพราหมณ์ประสงค์จะยับยั้งนางเสวคนธ์มิให้กลับเมืองก่อนขบวน ด้วยการส่งสารให้นางอยู่ชมเขาเพชรตามคำเชิญของนางละเวง และส่งสารให้นางเสวคนธ์ทราบว่าที่นั่นมีโคตรเพชรซึ่งเป็นของวิเศษคู่เมืองลังกา โคตรเพชรนี้จะทำให้เกิดพันธุ์เพชรขึ้นในบ้านเมือง ถ้าได้ไปไว้ในเมืองการเวกก็เท่ากับได้ของวิเศษ ดังนั้นนางเสวคนธ์ควรเก็บความไม่พอใจไว้ก่อนเพื่อหาโอกาสชุดโคตรเพชรไปให้ได้จะเป็นประโยชน์มากกว่า การสื่อสารในครั้งนี้มีลักษณะให้ความรู้เพื่อโน้มน้าวใจ โดยใช้คำพูดนุ่มนวลเป็นสื่อชี้แจงให้นางเสวคนธ์ทราบถึงคุณวิเศษของโคตรเพชรว่า

อันเพชรดีมีอยู่คู่แผ่นดิน	เป็นมวกหินหุ้มพอกดงดอกบัว
อยู่กลางโขดโคตรเต็ร็จเป็นเพชรเอก	สีเหมือนเมฆหมอกหมดสดสลัว
แม้เขาให้ได้มาแล้วอย่ากลัว	จะลือทั่วไท่ท้าวทุกด้าวแดน
เอาไปใส่ภูเขามืองเรานั้น	จะเกิดพรรณเพชรสำหรับประดับแหวน
เป็นเพชรงอกออกเหมือนดังว่ารังแตน	สำหรับแผ่นดินเมืองได้เลื่องลือ
	(พระอภัยมณี. 2517 : 901)

เพื่อเป็นการปลอบประโลมใจด้วยการใช้เหตุผลมาประกอบให้เห็นประโยชน์ของการอยู่เมืองลังกา ซึ่งเป็นการใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับสถานการณ์และความรู้สึกของนางเสวคนธ์ในขณะนั้น ส่งผลให้นางเสวคนธ์เชื่อและยอมปฏิบัติตาม

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

นางพรหมณีประสบผลสำเร็จในการแนะนำและโน้มน้าวใจนางเสวคนธ์ให้ยอมอยู่ชมเขาเพชร ซึ่งผลสำเร็จครั้งนี้เนื่องมาจากความเป็นผู้มีประสบการณ์ ความเป็นผู้รอบรู้ และมีจิตวิทยาในการอ่านใจคนและพูดให้ผู้ฟังคล้อยตาม นางจึงเข้าใจความรู้สึกและอารมณ์ของนางเสวคนธ์ดี จึงสามารถใช้สารและสื่อได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ฐานะผู้ดูแลและเป็นพี่ปรึกษาของนางก็มีส่วนทำให้นางเสวคนธ์เชื่อถือและศรัทธาในคำแนะนำด้วยอีกประการหนึ่ง

4. นางเสวคนธ์สื่อสารกับชาวด่านนาหุโลม

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

นางเสวคนธ์ไม่ยอมเข้าพิธีอภิเษกกับสุดสาคร จึงปลอมตัวเป็นฤๅษีหนีออกจากเมืองพร้อมผู้ติดตามพันหนึ่งร้อยคนมุ่งหน้าไปเมืองโรมวิสย เมื่อเรือมาถึงด่านนาหุโลมอันเป็นต้นทางที่จะไปเมืองโรมวิสย ที่นี้ชาวด่านนับถือศาสดาที่รู้จักมภิโรไตรเพทและบูชาพระอาทิตย์ นางเสวคนธ์ได้แจ้งให้ล่ำมที่ด่านทราบว่าตนจะมาให้ศีลโปรดสัตว์ ถ้าผู้ใดถือศีลผู้นั้นคิดจะใคร่ได้อะไรก็จะทำได้จึงคิด ล่ำมจึงเชิญนางเสวคนธ์ขึ้นพักที่ด่านและประกาศให้ชาวด่านมารับศีล พวกชาวด่านพากันเตรียมภาชนะมาใส่ศีล นางเสวคนธ์ได้เทศนาให้ศีลชาวด่านว่า

แล้วองค์พระอัครนีผู้มีพรต	บอกกำหนดศีลทำอาณิสสงส์
ผู้ใดฟังทั้งหมดเมื่อปลดปลง	บุญจะส่งไปสวรรค์ชั้นวิมาน
ไม่มีโรคโศกทุกข์กินสุกดิบ	เสวยทิพย์โอชากระยาหาร
อุตุสำหรับสร้างทางกุศลผลทาน	ถึงนิพพานผาสุกไปทุกวัน
	(พระอภัยมณี. 2517 : 985)

เมื่อนางเสวคนธ์เทศน์จบชาวด่านไม่เห็นว่าจะมีสิ่งของใดให้ตามที่ได้คิดไว้ จึงกล่าวบริภาษและขับไล่ นาง ดังนี้

พอบจบคำสำเร็จเป็นเสร็จสิ้น	พวกทมิฬหัวเราะเยาะเย้ยหยัน
ว่าศีลมีข้อขัดหมดทั้งนั้น	ลงให้กันเอากระบุงถุงย่ามมา
เมื่อเทศน์ไปไม่เห็นเหมือนเช่นเทศน์	ถือผิดเพศฤๅษีนี้มูสา
เที่ยวลวงล่อพ้อได้กินสิ้นบูชา	หรือหมายมาเมืองนี้จะตีชิง
บ้างว่าดูผู้สำแดงจะแปลงเพศ	เสียงสังเกตรูปร่างเหมือนอย่างหญิง
เข้าเหยียบย่านบ้านไหนจัญไรจริง	ขุดดินทิ้งเสียในวนชลธาร
ไม่นับถือฤๅษีพวกชีป่า	ไม่ขายคำขอกินทุกถิ่นฐาน

เราขับไล่ไปเสียอย่าให้ช้าการ

เสียบาลให้เสียเจียวประเดี๋ยวนี้ ฯ

(พระอภัยมณี. 2517 : 985)

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

นางเสวคนธ์ประสงค์จะสร้างความเชื่อถือศรัทธาแก่ชาวด่านวาทุโลม ด้วยการให้ศีลทำ
อบรมสั่งสอนชาวด่านให้ยึดถือเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติแทนการนับถือพระอาทิตย์และผู้รู้
คัมภีร์ไตรเพท

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

นางเสวคนธ์เป็นสตรีที่มีจิตเมตตาและมีปัญญาฉลาดเฉลียว จากการที่นางปรารถนาจะ
ใช้คำสอนในพุทธศาสนาหล่อมเกลาจิตใจชาวด่านให้เลิغمงายเชื่อถือศรัทธาในสิ่งที่ไร้เหตุผลอัน
เป็นเดรัจฉานวิชา ซึ่งไม่เป็นประโยชน์สำหรับชีวิต และจากการที่นางปรารถนาจะเดินทางไป
เมืองโรมวิสยที่นอกจากจะอยู่ไกลแล้วยังเป็นสถานที่ที่นางไม่รู้จักอีกด้วย นางย่อมต้องการ
ความช่วยเหลือจากชาวด่าน และคิดว่าถ้านางทำให้ชาวด่านเชื่อถือศรัทธาในตัวนางได้ก็จะได้รับ
ความช่วยเหลือจากชาวด่านเป็นอย่างดี

วิเคราะห์ผู้รับสาร

ชาวด่านวาทุโลมเป็นผู้ที่มงาย ขาดเหตุผล เนื่องจากชาวด่านได้รับการปลูกฝังให้
เชื่อถือในเดรัจฉานวิชาด้วยการบูชาพระอาทิตย์และผู้มีอิทธิปาฏิหาริย์ ความเชื่อนี้ได้ฝังลึกใน
จิตใจมาช้านานจึงไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้โดยง่าย ดังนั้นพวกชาวด่านจึงไม่เชื่อถือศรัทธาใน
คำสอนของนางเสวคนธ์ ซึ่งไม่ตรงกับ ความเชื่อดั้งเดิมของตน

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

นางเสวคนธ์ประสงค์จะส่งสารเพื่อเปลี่ยนแปลงความคิดของชาวด่านให้เลิغمงาย
เชื่อถือในอิทธิปาฏิหาริย์ ให้หันมานับถือพุทธศาสนาด้วยการส่งสารให้ชาวด่านถือศีลทำ เพื่อบุญ
กุศลจะส่งให้ทุกคนได้เสวยสุขในสวรรค์เมื่อสิ้นชีวิต และให้สะสมบุญบารมีเพื่อนำไปสู่นิพพาน

ในการส่งสารดังกล่าวนางเสวคนธ์ใช้คำพูดเป็นสื่อ โดยใช้คำสอนในพุทธศาสนามาเป็น
หัวข้อเทศนาให้ชาวด่านเข้าใจในสิ่งที่ควรปฏิบัติ พร้อมกับยกความสุขในบั้นปลายชีวิตมาเป็น
เครื่องโน้มน้าวใจ จากคำกล่าว “ผู้ใดฟังทั้งหมดเมื่อปลดปล่อย บุญจะส่งไปสวรรค์ชั้นวิมาน”
และ “อุตส่าห์สร้างทางกุศลผลทาน ถึงนิพพานผาสุกไปทุกวัน” ซึ่งเป็นการใช้สารและสื่อได้
เหมาะสมกับจุดประสงค์และสถานภาพนักบวชของนาง

ชาวด่านวาทุโลมส่งสารตอบให้นางเสวคนธ์ทราบว่าพวกตนไม่เชื่อถือศรัทธาใน
คำสอนของนาง ด้วยการบอกว่านางพูดโกหกและเป็นตัวจัญไรให้ออกไปให้พ้นด่านด้วยการใช้

คำพูดก้าวร้าวกล่าวบริภาษ “ว่าศีลมีมีขี้ปดหมดทั้งนั้น” และ “เที่ยวลวงล่อพ้อได้กินสิ้นบูชา” อีกทั้งใช้กิริยาหยาบคายแสดงความรังเกียจที่พวกตนมีต่อนางด้วยการ “หัวเราะเยาะเย้ยหยัน” และขุดดินตรงที่พวกนางเสวคนธ์เหยียบไปทิ้งน้ำ

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

นางเสวคนธ์ไม่ประสบผลสำเร็จในการสื่อสาร เนื่องจากไม่สามารถโน้มน้าวใจชาวด่านให้เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา แม้นางจะใช้สารและสื่อได้อย่างเหมาะสมกับวัตถุประสงค์และสถานภาพของนาง ผลครั้งนี้เนื่องมาจากอุปนิสัยของชาวด่านที่มั่งาย เพราะความเชื่อในอิทธิปาฏิหาริย์ ซึ่งได้รับการปลูกฝังมาเป็นเวลานานจนยากที่จะเปลี่ยนแปลงได้โดยง่าย จึงเป็นสาเหตุให้ชาวด่านไม่ยอมรับคำสอนของนางเสวคนธ์

5. พระสังฆราชสื่อสารกับมังคลา

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

นางละเวงขอให้พระสังฆราชหาฤกษ์ทำพิธีมอบราชสมบัติให้กับมังคลาโอรสที่เกิดกับพระอภัยมณี พระสังฆราชได้แนะนำนางให้ขอโคตรเพชรคืนจากเมืองการะเวก นางละเวงปฏิเสธเพราะเห็นว่าไม่เหมาะสม พระสังฆราชจึงเล่าเรื่องราวแต่หนหลังให้มังคลาทราบ พร้อมกับยุ่มมังคลาให้หาโอกาสชิงโคตรเพชรกลับคืนมาหลังจากครองเมืองลังกาแล้ว ดังคำกลอนต่อไปนี้

.....	แต่คราครั้งเจ้าลังกาครองธานี
ขอลูกสาวเจ้าผลึกให้ลู่เจ้า	ถึงเดือนเก้าไปวิวาห์มารศรี
เขากลับให้เสียกับพระอภัยมณี	ลู่ไปตีเมืองกับตาเขาม่าตาย
แม่จึงต้องครองวังแต่ยังสาว	ฟังร่ำรารบพุ่งยุ่งใจหาย
พ่อเจ้ามารวิทั้งพี่ชาย	ฆ่ากันตายดาชดินนบหมื่นพัน
นางวันหาพาไปสู้รบ	หลายตลบเหลือการเจียวหลานขวัญ
เขาลอบลักรักใคร่จนได้กัน	กูไม่ทันรู้ด้วยแทบม้วยมรณ์
มาอยู่วังทั้งอาเชษฐาเจ้า	แต่ว่าเขาไม่ฟังกูสั่งสอน
อันเนินเพชรเจ็ดสีที่นคร	เกิดด้วยก้อนเก็กแก้วดูแววไว
เมื่อลูกสาวเจ้าพารากะเวก	เอาเพชรเอากออกจากหินแผ่นดินไหว
จึงเมืองเราเศร้าหมองเสียของไป	เขาเอาไว้เมืองเขาเกิดเนาวรัตน์
ถ้าแม่หลานผ่านพาราลังกาแล้ว	คิดคืนแก้วโคตรเพชรอันตรึงจรัส
กลับมาไว้ได้อุดมโสมนัส	ให้สมบัติมั่งคั่งในลังกา
จงสัตย์ซื้อถือพระเยวาทโ	เหมือนกับโมเสสสั่งวาสพระศาสนา

อย่าไปคิดกิจการกับมารดา	มันจะว่ากูสอนค่อยผ่อนปรน
คิดเกลี้ยกล่อมซ่อมจัดหัตถหาร	ให้ชำนาญการศึกค่อยฝึกฝน
หาผู้รู้ผู้วิเศษทรงเวทมนตร์	ทั้งคงทนปรนปรีอให้ลือชา
อันเมืองน้อยร้อยประเทศทุกเขตขอบ	จะนบนอบสามิภักดีด้วยหนักหนา
ทั้งแวนแคว้นแดนฝรั่งเกาะลังกา	ไม่สิ้นผู้รู้ตำราวิชาการ
เมื่อรบพุ่งกรุงผลึกเป็นศึกใหญ่	ได้ใช้อ้ายย่องตอดยอดทหาร
เจ้าครองวังลังกาไม่ช้านาน	จงคิดอ่านเอามาเลี้ยงไว้เวียงชัย
แม้คนดีมีมากไม่ยากจิต	จึงค่อยคิดปราบปรามตามวิสัย
ไปขอเพชรไตรรัตน์สัถยัดไว้	จึงยกไปคืนเอาของเรามา
แม้ตามติดคิดรับให้ยับย้อย	จงเลิกลอยลืออำนาจาจาสนา
อย่านึกขลาดชาติกษัตริย์นะนัดดา	
	(หน้า. 1075-1076)

มังคลาเชื้อถือในคำบอกเล่าของพระสังฆราช จึงตอบรับคำว่า

.....	พระมังคลารับคำจะทำตาม
แล้วว่าหลานผ่านพาราลังกาแล้ว	จะกวาดแผ้วเสียให้เตียนที่เสี้ยนหนาม
	(หน้า . 1076)

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

พระสังฆราชประสงค์จะให้มังคลานำโคตรเพชรจากเมืองการะเวกกลับคืนมายังเมืองลังกา จึงเล่าเรื่องราวความวิเวกบาดหมางระหว่างพระอภัยมณีกับเมืองลังกา พร้อมกับแนะนำวิธีเตรียมตัวให้พร้อมสำหรับการทวงโคตรเพชรคืนแก่มังคลา

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

พระสังฆราชมีฐานะเป็นอาจารย์ของมังคลา และมีความไม่พอใจมาแต่อดีตเมื่อครั้งที่นางละเวงยอมให้นางสาวคนธำนาโคตรเพชรอันเป็นของล้ำค่าคู่บ้านเมืองไป พระสังฆราชจึงเกลี้ยกล่อมมังคลาให้หาทางนำโคตรเพชรกลับคืนมา ซึ่งพระสังฆราชน่าจะวิเคราะห์แล้วว่ามังคลาในฐานะเป็นศิษย์ย่อมจะให้ความเคารพเชื่อฟังตนผู้เป็นอาจารย์ ในขณะเดียวกันพระสังฆราชย่อมจะวิเคราะห์แล้วว่าสิ่งที่ทำให้มังคลาเชื่อฟังและปฏิบัติตามนั้นจะต้องสร้างความโกรธแค้นให้บังเกิดแก่มังคลาเสียก่อน ด้วยการเล่าเรื่องราวความบาดหมางระหว่างพระอภัยมณีกับลังกา เพื่อให้มังคลาเจ็บแค้นฝ่ายพระอภัยผู้เป็นพระบิดา ซึ่งแสดงให้เห็นความเป็นคนฉลาดเฉลียว มีจิตวิทยาในการพูดของพระสังฆราช

วิเคราะห์ผู้รับสาร

มังคลาเป็นศิษย์ของพระสังฆราชซึ่งได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากท่านมาตั้งแต่เด็ก มังคลา ย่อมรู้สึกผูกพันรักใคร่และเคารพเชื่อฟังพระสังฆราช ในขณะเดียวกันมังคลาไม่เคยพบและรู้จัก พระบิดาและพระญาติฝ่ายบิดามาก่อน รวมทั้งไม่เคยได้รับความรักใคร่จากพระบิดามาตั้งแต่เกิด ด้วยเหตุนี้มังคลาจึงไม่มีความสนิทสนมผูกพันกับฝ่ายพระบิดา จึงทำให้มังคลาเชื่อถือและยินดี ปฏิบัติตามคำแนะนำของพระสังฆราชทุกประการ

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

พระสังฆราชประสงค์จะใช้เรื่องราวในอดีตเกลี้ยกล่อมและโน้มน้าวใจมังคลาให้ปฏิบัติตามความต้องการของตน ด้วยการชิงโคตรเพชรคืนจากเมืองการะเวกโดยการส่งสารให้มังคลา ทราบความหลังเกี่ยวกับความบาดหมางระหว่างพระอภัยมณีกับเมืองลังกา และการสิ้นพระชนม์ของพระเจ้าดาและพระเจ้าลุง รวมทั้งการสูญเสียโคตรเพชรอันเป็นของล้ำค่าคู่บ้านเมือง สุดท้ายส่งสารให้มังคลาทราบวิธีการที่จะนำโคตรเพชรกลับคืนมาจากเมืองการะเวก

ในการส่งสารดังกล่าวพระสังฆราชใช้วิธีการพูดยั่วให้มังคลาเกิดความรู้สึกโกรธแค้นฝ่ายพระอภัยมณีจากร່วเรื่องราวแต่หนหลังว่า

.....	แต่คราครั้งเจ้าลังกาครองธานี
ขอลูกสาวเจ้าผลิกให้ลุงเจ้า	ถึงเดือนเก้าไปวิวาห์มารศรี
เขากลับให้เสียกับพระอภัยมณี	ลุงไปตีเมืองกับตาเขาฆ่าตาย
	(พระอภัยมณี. 2517 : 1075)

และเปลี่ยนมาใช้วิธีการพูดเกลี้ยกล่อม เพื่อโน้มน้าวใจมังคลาให้คิดนำโคตรเพชรกลับคืน ด้วยการกล่าวถึงคุณค่าของโคตรเพชรที่มีต่อเมืองลังกาว่า “กลับมาไว้ได้อุดมสมนัส ให้สมบัติ มั่งคั่งในลังกา” สุดท้ายเปลี่ยนมาใช้วิธีการพูดแนะนำสั่งสอนอุบายต่าง ๆ แก่มังคลาให้เตรียมตัวให้พร้อมในการชิงโคตรเพชรคืน ดังนี้

คิดเกลี้ยกล่อมซ่อมจัดหัตถหาร	ให้ชำนาญการศึกค่อยฝึกฝน
หาผู้รู้ผู้เฒ่าทรงเวทมนตร์	ทั้งคงทนปรนเปรอให้ลือชา
	(พระอภัยมณี. 2517 : 1075-1076)

ซึ่งเป็นการใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับจุดประสงค์ เนื่องจากพระสังฆราชมีการจัดลำดับเรื่องราว รายละเอียดต่าง ๆ ตามขั้นตอนเป็นอย่างดี มีการใช้วิธีการพูดหลายแบบตามจุดประสงค์ นับตั้งแต่การยั่วให้โกรธ เกลี้ยกล่อมและโน้มน้าวใจ สุดท้ายแนะนำวิธีนำโคตรเพชรกลับคืน

ส่งผลให้มังคลามีความเห็นคล้อยตาม ยอมปฏิบัติตามความต้องการของพระสังฆราช

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

พระสังฆราชประสบผลสำเร็จในการใช้เรื่องราวในอดีตเกลี้ยกล่อมและโน้มน้าวใจมังคลาให้ยินดีปฏิบัติตามความต้องการของตน ซึ่งผลสำเร็จครั้งนี้เนื่องมาจากความสัมพันธ์อันดีระหว่างอาจารย์กับลูกศิษย์ มังคลาในฐานะศิษย์ที่ได้รับความรัก การอบรมสั่งสอนวิชาความรู้จากพระสังฆราชผู้เป็นอาจารย์ยอมทำให้มังคลาเคารพเชื่อฟังคำแนะนำของท่านในฐานะศิษย์ที่ดี ประกอบกับความสามารถในการใช้สารและสื่อที่เป็นคำพูด ซึ่งมีการจัดลำดับเนื้อหา วิธีการพูดเป็นอย่างดี ซึ่งใช้ได้เหมาะสมกับจุดประสงค์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร นอกจากนี้ยังมีสาเหตุมาจากการขาดความสัมพันธ์อันดีระหว่างมังคลากับฝ่ายพระอภัยมณี ซึ่งส่งผลให้มังคลามีความรู้สึกที่ไม่ดีกับฝ่ายพระบิดาและมีส่วนเสริมให้การสื่อสารครั้งนี้ประสบผลสำเร็จ

6. สุดสาครสื่อสารกับวายุพัฒน์และหัสกัณ

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

นางเสาวคนธ์วางแผนบุกด่านเมืองใหม่ มังคลาเห็นด้านทานไม่ไหวก็ขึ้นม้าหนีไปกับนางสุนีบาตมาพบกับสุดสาครซึ่งดึกข่มขืนอยู่และถูกสุดสาครจับตัวได้ แต่นางสุนีบาตช่วยหนีไปได้ สุดสาครจึงขับม้าออกติดตามมาพบกับวายุพัฒน์และหัสกัณ ลักษณะเค้าหน้าของคนทั้งสองทำให้สุดสาครทราบว่าเป็นพระโอรสและพระนัดดาของตน แต่วายุพัฒน์และหัสกัณแสร้งทำเป็นไม่รู้จักสุดสาคร สุดสาครจึงกล่าวกับทั้งสองว่า

.....	กูเป็นพ่อไม่รู้จักมาซักถาม
แม่ไม่บอกดอกหรือไม่เข้าใจความ	กูนี้นามชื่อว่าสุดสาคร
มีลูกหลานว่านเครือไม่เผื่อแผ่	นับถือแต่ฝรั่งมันสั่งสอน
ทำก่อศึกฮึกหาญไปราญรอน	แผนครการะเวกโหยกเหยกครัน
ไปรบพุ่งกรุงผลิกรมจักร	ไม่รู้รักพงศาจะอาศัย
อันองค์พระมเหสีบุตรนั้น	ล้วนพงศ์พันธุ์พี่อาปู้ย่าเอ็ง
ทั้งสองท้าวสาวสนมรมจักร	จับมากักขังไว้ไล่ข่มเหง
ทำโอหังตั้งตัวไม่กลัวเกรง	พวกของเอ็งสู้พ่อพวกทหรชน
ถึงฆ่าตายกายหน้าเกิดมาอีก	จงสับซีกเล็กน้อยสักร้อยหน
ไม่สาจิตคิดดูผิดผู้คน	ช่างมีตมณมิได้รู้จักผู้ใด
กูพบปะจะสังหารผลาญชีวิต	ก็ยังคิดอายเหลือว่าเชื้อไข
จะรังร่อพอให้หัวติดตัวไว้	จับส่งไปถวายพระชนก

ตามจะโปรดโทษมึงที่ตึงตื้อ
อย่าเกะกะจะลำบากลงจากม้า

ไม่นับถือชื่อตรงต่อวงศ์
ให้ภูเขาไปดีดีทั้งพี่น้อง ฯ
(พระอภัยมณี. 2517 : 1161-1162)

ดังนี้

วายุพัฒน์และหัสกันแม้จะรู้สึกหวาดกลัวสุดสาคร แต่ก็ไม่ยอมมอบบ้น้อม ได้ตอบกลับไป

ถึงชั่วดีมีสติต้องตริตรอง
ถ้าแม่ไม่ไล่เสี่ยงให้เที่ยงแล้ว
จะผ่าแผ่แล่นเนื้อด้วยเชือกกัน
ว่าเป็นพ่อชื่อนี้ก็มีรู้
แม้จริงจิตบิตรจะผ่อนตาม
จะมัดผูกผูกเต้าให้เขาอื่น
ส่วนพวกพ้องของท่านเข้ากันไป
แม่พ่อแม่แลเห็นลูกเหลนหลาน
แต่ร้ายกาจชาติเสือเหลือทมิฬ
นี้ว่าพ่อก็จะมาฆ่าลูกหลาน
จะมอบบ้น้อมยอมตายเสียตายเนื้อ
แม้จริงจึงตั้งว่าเมตดาบุตร
อย่าก็ดขวางกั้นทำอันตราย

ไม่ฟังฟ้องฝ่ายโจทก์กล่าวโทษทัณฑ์
ใครว่าแก้วในอุราก็อาสัญ
ไม่สัถย์ธรรมธรรมดาปรึกษาความ
อย่าจู่จ้วงจาบทำหยาบหยาบ
นี้ฟังความขวางหูดสุใจ
ไม่ผิดขึ้นจะว่าผิดคิดโชน
ผิดวิสัยธรรมดาในฟ้าดิน
ยอมสงสารมีจิตคิดถวิล
ก็ไม่กินลูกหลานวงศ์วานเครือ
ผิดโบราณร้ายกล้ายิ่งกว่าเสือ
กินข้าวเกลือเปลืองมากไม่ยอมตาย
เหนืมนุษย์ในแผ่นดินสิ้นทั้งหลาย
ให้ไพร่นายฝ่ายฝรั่งไปลังกา ฯ
(พระอภัยมณี. 2517 : 1162)

สุดสาครสงสารพระโอรสและพระนัดดา แต่เมื่อคิดถึงการกระทำของคนทั้งสองก็ไม่สามารถให้อภัยได้ จึงกล่าวว่า

.....
แม้ลูกชั่วหัวตื้อทำชั่วรู้
ผลาญพงศ์เผ่าเหล่ากอทรลักษณ์
เหมือนพวกมึงซึ่งไม่รู้จักกูนี้
ถึงเหล่ากอหน่อเนื้อที่เชื้อชิด
ก็ต้องกลอกออกให้สิ้นมลทินโทษ
ใจจงหองช่องขัดเหลือดัดแปลง

จึงตอบว่าลูกดีเป็นที่รัก
จนพี่ป้ายาปู่ไม่รู้จัก
ชื่อว่าอกตัญญูชาติงูพิษ
ดังทรพีวัตรอยจะคอยชีวิต
เหมือนโลหิตที่ในกายเกิดร้ายแรง
ถ้าลูกโฉดชาติชั่วเช่นหัวแข็ง
ไม่ควรแต่งต้องทำลายให้วายววง
(พระอภัยมณี. 2517 : 1163)

สุดสาครขับม้าเข้ามาจับวายุพัฒน์และหัสกัน แต่ถูกทหารของทั้งสองคนสกัดไว้ช่วย
ให้วายุพัฒน์และหัสกันหนีรอดไปได้

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

สุดสาครได้บอกกล่าวให้หัสกันทราบว่าตนเป็นพระบิดาและเป็นอาของวายุพัฒน์ พร้อม
กับชี้แจงความผิดของคนทั้งสอง ให้รับผิยยอมมอบตัวเพื่อนำไปให้พระอภัยมณีตัดสินโทษ

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

สุดสาครกำลังโกรธที่พระโอรสและพระนัดดาแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวต่อพระญาติ
ผู้ใหญ่ ด้วยการยกทัพไปรุกรานเมืองการเวก เมืองผลึก และเมืองรมจักร อารมณ์โกรธทำให้
สุดสาครใช้คำรุนแรงบริภาษพระโอรสและพระนัดดาทันทีที่พบหน้าแม้จะเป็นการพบหน้ากันครั้ง
แรก แต่เมื่อพระโอรสตัดพ้อต่อว่า ความเป็นพระบิดาทำให้รู้สึกเวทนาสงสารพระโอรสและพระ
นัดดา ซึ่งแสดงให้เห็นความผูกพันทางสายเลือดระหว่างบิดากับบุตรและหลาน สุดสาครมิได้คิด
ทำร้ายบุคคลทั้งสองเพียงแต่ต้องการจับตัวไปให้พระอภัยมณีผู้เป็นพระบิดาของตนพิจารณาลง
โทษความผิดเท่านั้น แสดงให้เห็นว่าสุดสาครเป็นผู้รักความถูกต้อง สามารถแยกแยะความถูกผิด
ได้ การจับตัวบุคคลทั้งสองนี้สุดสาครต้องตั้งใจกระทำเพื่อความถูกต้องดีงาม

วิเคราะห์ผู้รับสาร

หัสกันเป็นพระโอรสของสุดสาครที่เกิดกับนางสุลาสิวัน วายุพัฒน์มีศักดิ์เป็นพระนัดดา
ของสุดสาครซึ่งเป็นพระโอรสของสินสมุทรที่เกิดกับนางยุพาผกา ทั้งสองคนมีจิตใจแข็งกระด้าง
ก้าวร้าวไม่ยอมรับนับถือสุดสาครในฐานะพระบิดาและอา ดังคำกลอนบรรยายความรู้สึกของคน
ทั้งสองเมื่อทราบว่าสุดสาครเป็นใครว่า “วายุพัฒน์หัสกันพริ้นพริ้นจิต มิได้คิดบนอบตอบ
สนอง” เนื่องจากหัสกันและวายุพัฒน์นั้นตั้งแต่กำเนิดมาไม่เคยได้รับการเหลียวแลจากผู้เป็นบิดา
มาก่อน ประกอบกับได้ฟังคำยุยงสั่งสอนจากพระสังฆราชให้รังเกียจฝ่ายพระบิดาและพระญาติ
ตลอดมา ความรู้สึกท่างเหินและความน้อยใจน่าจะเป็นสาเหตุให้คนทั้งสองขาดความเคารพ
สุดสาคร ในขณะที่เดียวกันทั้งสองคนก็ทราบดีว่าพวกตนไม่มีความสามารถจะต่อสู้กับสุดสาครได้
และส่วนลึกของจิตใจหัสกันเองก็น่าจะสำนึกในความเป็นบิดากับบุตร จึงไม่ยอมต่อสู้กับสุดสาคร
แต่พากันควบม้าหนี

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

สุดสาครได้ส่งสารให้หัสกันทราบว่าตนเป็นพระบิดา และบอกให้วายุพัฒน์ทราบว่าตน
เป็นอา พร้อมกับส่งสารแจ้งคนทั้งสองว่าการที่คนทั้งสองเชื่อถือแต่คำสอนของพวกฝรั่ง โดยไม่
คำนึงถึงวงศ์ญาติยกทัพไปรุกรานเมืองการเวก เมืองผลึก และเมืองรมจักรนั้น เป็นการกระทำ

ที่โอหัง ก้าวร้าว มีหน้าซำยังคิดจะสู้กับตนซึ่งเป็นพระบิดาอันเป็นการกระทำที่ชั่วช้า จะสังหารก็คิดละอายใจเพราะเป็นสายเลือดของตน จึงต้องการให้คนทั้งสองมอบตัวให้พระอภัยมณีซึ่งเป็นพระอัยกาของคนทั้งสองพิจารณาโทษ เมื่อหัสกันตัดพ้อต่อว่าสุดสาครว่าไม่รักตนซึ่งเป็นพระโอรส สุดสาครได้ส่งสารตอบให้หัสกันทราบ ว่า “ลูกดีเป็นที่รัก” ของบิดามารดา แต่ลูกชั่วห้าว ดื้อไม่รู้จักฟังน้ำอ่าไม่รู้จักแม่กระทั้งตนผู้เป็นพระบิดาเช่นหัสกันนี้ เปรียบเหมือนลูกอกตัญญู ถึงหัสกันจะเป็นพระโอรสที่เกิดจากอกตนก็ต้องตัดออก

ในการส่งสารดังกล่าวสุดสาครใช้ทั้งคำพูดและการกระทำเป็นสื่อ โดยเริ่มต้นใช้วิธีการพูดเชิงกร้าวในการบอกให้ทราบถึงความสัมพันธ์ของตนกับหัสกันว่า “กูเป็นพ่อไม่รู้จักมาซักถาม” และใช้ถ้อยคำรุนแรงกล่าวบริภาษพฤติกรรมของคนทั้งสองว่า “ทำโอหังตั้งตัวไม่กลัวเกรง พวกของเอ็งสู้พ่อพวกทรชน” ซึ่งเป็นเหตุผลที่ตนต้องมาจับตัวทั้งสองคนไปลงโทษ และเมื่อถูกหัสกันตัดพ้อต่อว่าเป็นพ่อไม่รักลูก สุดสาครใช้วิธีการพูดเชิงกร้าวบริภาษความผิดของหัสกัน และใช้ความเปรียบเทียบพฤติกรรมของหัสกันว่า “ดังทรพีวัดรอยจะคอยขวิด” และใช้วิธีการชี้แจงให้ทราบเหตุผลที่ตนต้องจับตัวในครั้งนี้ เมื่อเห็นว่าคนทั้งสองไม่เชื่อฟัง สุดสาครจึงใช้การกระทำด้วยการ “ขับม้าธำโสมเข้าโจมตี” แต่ไม่สำเร็จ ทั้งสองคนหนีรอดไปได้

หัสกันได้ส่งสารตอบให้สุดสาครทราบว่าพวกตนจะไม่ยอมมอบตัว ด้วยการส่งสารบอกสุดสาครว่าการที่จะว่ากล่าวใครผิดชอบอย่างไรนั้น ควรจะมีสติพิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบเสียก่อน แต่สุดสาครฟังความข้างเดียว ไม่ได้สอบสวนโดยชอบธรรมเสียก่อน และถือว่าเป็นพระบิดาที่ตนก็ไม่ทราบความจริง สุดสาครจึงไม่ควรกล่าวล่วงเกินตน ถ้าสุดสาครเป็นพระบิดาของตนจริงก็จะยอมเชื่อฟัง แต่เมื่อได้ฟังคำพูดของสุดสาครแล้วก็ได้แต่อดสูใจ เพราะพระบิดาที่โหนที่จะจับบุตรไปส่งให้คนอื่น ซึ่งตนก็ไม่ได้ทำความผิดแต่อย่างใด เป็นการพูดปรักปรำเข้ากับฝ่ายของพระบิดา ซึ่งผิดวิสัยของคนเป็นบิดา เพราะธรรมดาบิดามารดาอย่าอวดเมตตาสงสารบุตรหลาน สุดสาครบอกว่าตนเป็นพระบิดาแต่ก็จะฆ่าตนซึ่งเป็นพระโอรสผู้ผิดธรรมดานัก ถ้าตนจะอ่อนน้อมยอมให้ถูกฆ่าก็นึกเสียดายว่ากว่าจะโตถึงเพียงนี้เปลืองข้าวปลาไปมาก ถ้าสุดสาครคิดว่าเป็นพระบิดาและมีความเมตตาต่อพระโอรสตามวิสัยมนุษย์ทั้งหลาย ก็ขอให้เปิดทางให้พวกตนเดินทางกลับเมืองลังกาโดยสะดวก

ในการส่งสารตอบดังกล่าว หัสกันใช้วิธีพูดตัดพ้อต่อว่าด้วยถ้อยคำก้าวร้าว นับตั้งแต่กล่าวหาสุดสาครว่าเป็นผู้ไม่มีความยุติธรรม ฟังความข้างเดียว และปฏิเสธไม่ยอมรับว่าตนเป็นผู้ผิด นอกจากนี้ยังใช้ถ้อยคำก้าวร้าวกล่าวบริภาษสุดสาครผู้เป็นพระบิดาว่ามีพฤติกรรมร้ายกว่าสัตว์ โดยใช้ความเปรียบจากคำกล่าวว่า “แต่ร้ายกาจชาติเสือเหลือหมิว ก็ไม่กินลูกหลานวงศ์วานเครือ” แต่ “นี่ว่าพ่อก็จะมาฆ่าลูกหลาน ผิดโบราณร้ายกว่าเสือ” และใช้ถ้อยคำเชิงกร้าวแสดงความก้าวร้าวให้สุดสาครทราบว่า พวกตนไม่ยอมมอบตัวว่า “จะนอนน้อมยอมตายเสียตายเนื้อ กินข้าวเกลือเปลืองมากไม่อยากตาย” สุดท้ายใช้คำพูดเชิงกร้าวขอให้สุดสาครเปิดทางให้ว่า “อย่าก็ดขวางกั้นทำอันตราย ให้ไพร่นายฝ่ายฝรั่งไปลังกา”

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

สุดสาครไม่ประสบผลสำเร็จในการบอกกล่าวให้สกันและวายุพัฒน์ยอมรับความผิดของตนและยอมมอบตัวเพื่อรับการพิจารณาโทษ ซึ่งผลครั้งนี้เนื่องมาจากวายุพัฒน์และสกันไม่มีความรู้สึกผูกพันทางสายเลือดกับสุดสาคร จึงทำให้ทั้งสองคนขาดความเคารพเชื่อฟังสุดสาคร ประกอบกับอารมณ์โกรธของสุดสาครที่มีต่อบุตรและหลาน ทำให้สุดสาครใช้สารและสื่อที่แข็งกร้าวกล่าวบริภาษพระโอรสและพระนัดดาด้วยความโกรธแค้นและเจ็บใจ ส่งผลให้ความรู้สึกห่างเหินของบุตรและหลานที่มีอยู่เดิมยิ่งห่างเหินมากขึ้น และเกิดความรู้สึกน้อยใจเข้ามาแทนที่ ทำให้สถานการณ์เลวร้ายลง ทำให้สกันมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อบิดาเพิ่มขึ้น ส่งผลให้การสื่อสารครั้งนี้ไม่ประสบผลสำเร็จ

7. พระอภัยมณีสื่อสารกับนางสุวรรณมาลี นางละเวง สินสมุทร สุดสาครและข้าราชการ

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

พระอภัยมณีโกรธนางสุวรรณมาลีและนางละเวงที่ไม่ยอมร่วมห้องด้วย จนล้มป่วยนานถึงสามเดือนจึงหายเป็นปกติ ระหว่างที่ป่วยพระอภัยมณีย้อนคิดถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ได้ประสบมาทำให้พระองค์มีความทุกข์ จึงเกิดความเบื่อหน่ายทางโลกตัดสินใจออกบวชตลอดชีวิต พระอภัยมณีได้แจ้งให้พระมเหสีทั้งสองพระองค์ รวมทั้งสินสมุทร สุดสาครและข้าราชการทุกคนทราบถึงการตัดสินใจครั้งนี้ พร้อมกับเทศนาโปรดทุกคนว่า

.....	วิสัยสัตว์สิ้นพิภพล้วนศพผี
ย่อมสะสมถมจังหวัดปัดผี	ไพร่ผู้ดีที่เป็นคนไม่พ้นตาย
พระนิพพานเป็นสุขสิ้นทุกข์ร้อน	เปรียบเหมือนนอนหลับไม่ฝันท่านทั้งหลาย
สิ้นถวิลสิ้นทุกข์เป็นสุขสบาย	มีร่างกายอยู่ก็เหมือนเรือนโรคา
ทั้งแก่เฒ่าสาวหนุ่มย่อมลุ่มหลง	ด้วยรูปทรงกลมเล่ห์เสน่ห์หา
เป็นผิวเมียเคลียคลอครั้นมรณา	ก็กลับว่าผีสาหัสเห็นห่างกัน
จงหวังพระปรมาศิวาโมกข์	เป็นสันโคกลิ้นสุดมนุษย์สวรรค์
เสวยสุขทุกเวลาทิวาวัน	เหลือจะนับกับกัลป์พุทธอันตร
	(พระอภัยมณี. 2517 : 1271)

เมื่อพระอภัยมณีเทศนาจบ ทุกคนต่างพากันเศร้าโศกเสียใจด้วยไม่คิดมาก่อนว่าพระอภัยมณีจะสละซึ่งญาติและสมบัติ นางสุวรรณมาลีและนางละเวงได้อ้อนวอนขอบวชเป็นชีเพื่อตามไปปรนนิบัติ พระอภัยมณีเห็นความตั้งใจจริงของพระมเหสีทั้งสองจึงจัดการบวชให้

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

พระอภัยมณีแจ้งให้ พระญาดิวศ์ พระมเหสีและข้าราชการทราบว่าจะออกบวชตัดสินใจออกบวชพร้อมกับอบรมสั่งสอนให้ทุกคนยึดมั่นในหลักธรรม

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

จากการที่พระอภัยมณีโกรธนางสุวรรณมาลีและนางละเวงจนกระทั่งป่วยเป็นเวลานาน แสดงให้เห็นว่าพระอภัยมณีมีจิตใจอ่อนแอหงาย ท้อแท้หมดกำลังใจ ซึ่งอาจเนื่องมาจากพระอภัยมณีมีวิญญูธรรมมากขึ้น ประกอบกับตลอดชีวิตของพระองค์ที่ผ่านมาต้องประสบแต่ความทุกข์มากกว่าความสุข ดังที่พระอภัยมณีรำพันให้พระมเหสีทั้งสองทราบความรู้สึกของพระองค์เมื่อตัดสินพระทัยบวชว่า “ด้วยชาตินี้วิบัติให้พลัดพราก เหลือวิบากยากแค้นนั้นแสนสา” เมื่อต้องมาพบกับความแสนองของพระมเหสีทั้งสองที่ต้องให้อุตลอดเวลา ทำให้พระอภัยมณีเกิดความเบื่อหน่ายในชีวิตมากยิ่งขึ้น ด้วยวัยที่มากขึ้นผนวกกับประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมาทำให้พระอภัยมณีเข้าพระทัยในสังขาร จึงตัดสินใจออกบวชตลอดชีวิต เพื่อแสวงหาความสุขที่แท้จริง

วิเคราะห์ผู้รับสาร

นางสุวรรณมาลีและนางละเวงเป็นสตรีแสนองจากการปฏิเสธไม่ยอมให้พระอภัยมณีนอนร่วมห้องด้วย ทำให้พระอภัยมณีโกรธจนป่วย เมื่อพระอภัยมณีตรัสว่าจะออกบวชทั้งสองนางคิดว่าพระอภัยมณีตรัสด้วยความน้อยพระทัย จึงไม่ห้ามปราม นางทั้งสองมีความรักใคร่ ซื่อสัตย์ และจงรักภักดีต่อพระอภัยมณี เมื่อพระองค์ออกบวชจริง นางจึงขอออกบวชเป็นชีเพื่อปรนนิบัติพระอภัยมณี

สินสมุทรและสุดสาครมีความโศกเศร้าต่อการตัดสินใจของพระบิดา เนื่องจากพระโอรสทั้งสององค์โดยเฉพาะสินสมุทรได้อยู่ใกล้ชิดกับพระบิดามาโดยตลอด แต่ทั้งสองก็ยอมรับในความตั้งใจจริงของพระบิดา ด้วยความรักและห่วงใยความเป็นอยู่ของพระบิดา ทั้งสองจึงสร้างบรรณศาลาสำหรับบำเพ็ญพรตและสิ่งอำนวยความสะดวกสบาย ซึ่งแสดงให้เห็นความกตัญญูของพระโอรส ทั้งสอง พร้อมกับน้อมรับคำสอนของพระบิดาที่เทศนาโปรดในครั้งนี้

ข้าราชการมีความจงรักภักดีต่อพระอภัยมณีในฐานะกษัตริย์ที่เคยปกเกล้าให้ทุกคนอยู่ร่มเย็นเป็นสุข จึงโศกเศร้าเสียใจเมื่อพระอภัยมณีสละทางโลก ด้วยความอาลัยรักตามวิสัยมนุษย์ ในขณะที่เดียวกันในฐานะที่เป็นข้าราชการที่มีความจงรักภักดีต่อพระอภัยมณี ทุกคนยอมเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสอนของพระอภัยมณีที่เทศนาโปรด

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

พระอภัยมณีได้ส่งสารให้ทุกคนทราบว่าพระองค์จะออกบวชเป็นฤๅษีตลอดชีวิตและอบรมสั่งสอนให้ทุกคนเข้าใจในสังขาร โดยใช้ทั้งคำพูดและการกระทำ พระอภัยมณีได้ใช้การพูดเรียบง่ายชี้แจงให้นางสุวรรณมาลีและนางละเวงทราบเป็นเบื้องต้นถึงการตัดสินใจของพระองค์ว่า

“เราจะไปในอริยอยู่บรรพต รักษาพรตพรหมจรรย์บรรพชา” ต่อจากนั้นเปลี่ยนเครื่องทรงสำหรับ กษัตริย์มาทรงเครื่องชาวสำหรับนักบวช เป็นการยืนยันว่าพระองค์พูดจริง

เมื่อพระอภัยมณีประสงค์จะให้ทุกคนยึดมั่นปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม รู้จักความสุขอัน แท้จริง จึงส่งสารให้ทุกคนทราบว่าสัตว์ทั้งหลายที่เกิดมาแล้วนั้นย่อมเดินไปสู่ความตาย ต้องทิ้ง ร่างกายณดินทั้งสิ้นไม่ว่าจะเป็นไพร่ผู้ดี มั่งมีหรือยากจนประการใดก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงความตาย ได้ ขอให้ทุกคนเพียรหาพระนิพพาน ด้วยพระนิพพานเท่านั้นจะเป็นหนทางแห่งความหลุดพ้นจาก ทุกข์ทั้งมวล อันรูปร่างของเรานั้นเป็นเครื่องก่อให้เกิดกำหนดราคะ เป็นเครื่องก่อให้เกิด ความหลง แม้แต่พออีกฝ่ายหนึ่งตายไปก็กลับเห็นว่าเป็นปีศาจ อันร่างกายของคนเรานั้นแท้จริง คือที่อาศัยแห่งโรค ดังนั้นจึงไม่ควรยึดถือหรือลุ่มหลง ทุกคนควรแสวงหาความหลุดพ้นจากสิ่ง อันไม่จริงยั่งยืน จะได้พบกับความสุขอันเป็นเลิศและเที่ยงแท้ ขอให้ทุกคนจงมีสติหมั่นรักษาศีล เพื่อผลบุญอันนี้ การส่งสารดังกล่าว พระอภัยมณีได้ใช้วิธีการเทศนาโดยใช้หลักไตรลักษณ์ที่ว่าด้วย อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อบรมสั่งสอนชี้แจงให้ผู้ฟังเข้าใจ และมองเห็นความเป็นจริงอันเที่ยงแท้ที่ มนุษย์ควรแสวงหา ในการสื่อสารครั้งนี้ทำให้ผู้ฟังน้อมรับด้วยความศรัทธาโศกเสียใจและอาลัยรักใน ตัวพระอภัยมณี

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

พระอภัยมณีประสบผลสำเร็จในการใช้ธรรมะอบรมสั่งสอนพระญาติวงศ์และข้าราชการ บริหารให้น้อมรับฟังคำเทศนาสั่งสอนของพระองค์ ซึ่งผลสำเร็จครั้งนี้เนื่องมาจากความสัมพันธ์อัน ดีระหว่างสามภรรยา บิดากับบุตร และกษัตริย์กับข้าราชการ ความสัมพันธ์ดังกล่าวทำให้ผู้ฟัง เคารพเชื่อฟัง รวมทั้งสถานภาพที่เปลี่ยนไปของพระอภัยมณีน้อมสร้าง ความเคารพเลื่อมใสศรัทธา แก่ผู้ฟังด้วย

จากสถานการณ์การสื่อสารเพื่อให้ความรู้พบว่า ตัวละครมีการสื่อสารร่วมกันเฉพาะหน้า เท่านั้น และการให้ความรู้ที่นั่นจะมีอยู่ด้วยกัน 2 ลักษณะคือ การให้ความรู้ทางธรรมและการให้ ความรู้ทางโลกซึ่งเป็นความรู้ทั่ว ๆ ไป สารและสื่อที่ใช้ประกอบด้วยวจนภาษาและอวจนภาษา การ ใช้สารและสื่อที่เป็นวจนภาษานั้นจะอยู่ในรูปของภาษาพูด ซึ่งตัวละครจะใช้วิธีการพูดแบบเรียบ ง่าย นุ่มนวล แข็งกร้าว และรุนแรงในการสื่อสารโต้ตอบกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์และอารมณ์ ของตัวละคร ในด้านสารและสื่อที่เป็นอวจนภาษาจะอยู่ในรูปของอาการภาษาและวัตถุภาษา ตัวละครจะใช้สารและสื่อทั้งสองประเภทนี้ประกอบกันในการสื่อสารแต่ละสถานการณ์ ผลของ การสื่อสารจะมีทั้งที่ประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จ การสื่อสารที่ประสบผลสำเร็จขึ้น อยู่กับความสามารถของตัวละครผู้ส่งสารที่ใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของตัวละคร ผู้รับสาร สถานการณ์ สภาพแวดล้อม รวมทั้งความสัมพันธ์ทางฐานะระหว่างตัวละครผู้ส่งสารและ ตัวละครผู้รับสาร การสื่อสารที่ไม่ประสบผลสำเร็จขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์การสื่อสารของ

ตัวละครผู้ส่งสารและตัวละครผู้รับสารไม่ตรงกัน ทั้งผู้รับสารมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อผู้ส่งสาร ตลอดจนบุคลิกลักษณะ อุปนิสัยส่วนตัวของตัวละครผู้รับสาร

3. การสื่อสารเพื่อจรรโลงใจ

การสื่อสารเพื่อจรรโลงใจเป็นการสื่อสารเพื่อชี้ให้เห็นลักษณะอันงดงาม คุณความดีของสิ่งต่าง ๆ เป็นการยกระดับจิตใจผู้ฟังให้สูงขึ้น ดีขึ้น ด้วยการใช้ถ้อยคำที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความซึ่งใจชื่นชอุใจ ตลอดจนการทำให้ผู้ฟังได้รับความสนุกสนาน เพลิดเพลินใจ ดังสถานการณ์การสื่อสารต่อไปนี้

1. พี่เลี้ยงทั้งสี่สื่อสารกับนางเกษรา

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

นางเกษรากำลังเป็นทุกข์เพราะหลงรักศรีสุวรรณ พี่เลี้ยงทั้งสี่ทำหน้าที่ปรนนิบัตินางเกษราในห้องบรรทมสังเกตเห็นกริยาอาการที่เศร้าสร้อยของนางเกษรา ก็ทราบว่านางกำลังเป็นทุกข์เพราะความรัก จึงปลอมโยน อีกทั้งแสร้งถามอาการเจ็บป่วยของนางและรับอาสาจะรักษาโรคให้ โดยพี่เลี้ยงทั้งสี่นำเรื่องราวของศรีสุวรรณมาชักกล่อมนางเกษราเพื่อให้นางคลายทุกข์ ดังนี้

ว่าปางหลังยังมีเจ้าพราหมณ์น้อย	โหมแฉล้มแฉ่มช้อยดังเลขา
ทั้งผิวเหลืองเรืองรองดังทองทา	เที่ยวเสาะหาขุนนางมาทางไกล
เวลาคำน้าค้างลงพร่างพร้อย	พอโหมงามพราหมณ์น้อยจะนอนไหน
สตรึงามสามภพไม่สบใจ	จะใคร่ได้ดอกฟ้าลงมาเชย
ถ้าแม่นเหมือนหมายมาดไม่คลาดแคล้ว	ดังดวงแก้วแกมทองเจียวน่องเอ๋ย
น่าน้อยใจที่ไม่ไว้อาลัยเลย	แล้วลงเอยอภิวันท์อัญชลี
	(พระอภัยมณี. 2517 : 53)

นางเกษราได้ฟังเพลงชักกล่อมก็พอใจ แต่แสร้งทำเป็นโกรธพุดขู่พี่เลี้ยงทั้งสี่ดังนี้

พระธิดาฟังขับให้จับจิต	จะปกปิดป้องปิดก็บัดสี
จึงแสร้งว่าน่าแค้นแสนทวี	น้อยหรือพี่ช่างคิดประดิษฐ์ครวญ
เหมือนฝันฝอยหาคะเข็บให้เจ็บจิต	สมคบคิดกันพาข้าไปสวน
แล้วเป็นใจให้พราหมณ์มาลามลอน	เห็นสมควรแล้วหรือพี่ทั้งสี่คน
จะกราบทูลบิดวงศ์ให้ทรงซัก	ใครย้อนแย้งแบายคายเป็นสายสน

หรือพราหมณ์น้อยกลอยใจให้สินบน ถ้าบอกจริงจึงจะพ้นที่โทษทัณฑ์
(พระอภัยมณี. 2517 : 53-54)

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

พี่เลี้ยงทั้งสองต้องการใช้เพลงขับกล่อมนางเกษราให้คลายทุกข์

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

พี่เลี้ยงทั้งสองของนางเกษรามีหน้าที่ดูแลรับใช้ใกล้ชิดนางเกษรามาโดยตลอดจึงรู้และเข้าใจถึงจิตใจของนางเกษราได้เป็นอย่างดี เนื่องจากพี่เลี้ยงทั้งสองเป็นคนวางแผนให้นางเกษราพบกับศรีสุวรรณ จึงทำให้พี่เลี้ยงเข้าใจในอาการของนางเกษราดีว่าเป็นทุกข์เพราะความรัก และทราบถึงความรู้สึกของนางเกษราดีว่ามีความอาย จึงไม่กล้าปรึกษานาง พี่เลี้ยงทั้งสองปรารถนาให้คนทั้งสองเป็นคู่ครองกันอยู่แล้ว จึงได้ขับเพลงกล่อมนางเกษราด้วยเนื้อหาที่เป็นเรื่องราวของศรีสุวรรณ เพื่อให้นางเกษราทราบจุดประสงค์ของศรีสุวรรณในการลอบดูนางในครั้งนี้ และเป็นการเปิดโอกาสให้นางเกษราได้ซักถามเรื่องราวของศรีสุวรรณได้อย่างฉันทปาก

วิเคราะห์ผู้รับสาร

นางเกษราเป็นผู้รับสาร อยู่ในฐานะธิดากษัตริย์ นางเกษรารักและสนิทสนมกับพี่เลี้ยงทั้งสองมาก เมื่อนางพบกับศรีสุวรรณและเกิดความรักในตัวศรีสุวรรณ แม้นางเกษราจะรู้ว่าพี่เลี้ยงทั้งสองรู้เห็นเป็นใจในการทำให้นางพบกับศรีสุวรรณ แต่นางก็ไม่กล้าถามเรื่องราวของศรีสุวรรณ นอกจากความอายอันเป็นวิสัยสตรีแล้ว ยังเป็นเพราะนางเกษราเคยออกปากกับพี่เลี้ยงว่าชาตินี้จะไม่คบผู้ชายมาเป็นคู่ครอง ต่อให้ชายผู้นั้น “มาตรแม้นมั่งสาจะทาทอง” ก็ตาม นางจึงเก็บความรู้สึกไว้ในใจแต่ผู้เดียว เมื่อได้ฟังเพลงขับกล่อมจากพี่เลี้ยง นางจึงแสร้งทำโกรธขู่ซักถามเอาความจริงจากพี่เลี้ยงเพื่อปกปิดความอายของนาง

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

พี่เลี้ยงนางเกษราได้ส่งสารให้นางเกษราทราบว่า การที่ศรีสุวรรณเดินทางมาเมืองมัจจกรครั้งนี้ เพราะพึงพอใจรักใคร่ในตัวนางเกษรา

ในการส่งสารดังกล่าว พี่เลี้ยงไม่ได้ส่งสารบอกนางเกษราโดยตรง แต่ใช้วิธีการสื่อสารทางอ้อม ด้วยการนำเรื่องราวของศรีสุวรรณมาเป็นเพลงขับกล่อมนางเกษรา โดยใช้ถ้อยคำกล่าวชมโฉมศรีสุวรรณในลักษณะการเล่านิทานว่า “แต่ปางหลังยังมีเจ้าพราหมณ์น้อย โฉมแจ่มล้ำแซมซ้อยดังเลขา” และ “ทั้งผิวเหลืองเรืองรองดังทองทา” พร้อมกับบอกให้ทราบจุดประสงค์การมาเมืองมัจจกรของศรีสุวรรณว่า “เที่ยวเสาะหานางมาทางไกล” ต่อจากนั้นใช้ถ้อยคำที่มีเนื้อหาแสดงความอาทรในความเป็นอยู่ของศรีสุวรรณ เพื่อหยอกเย้านางเกษราว่า “เวลาค่าน้ำค้างลง

พรั่งพร้อม พ่อโถมามพราหมณ์น้อยจะนอนไหน” ซึ่งเป็นการใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับสถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสารในขณะนั้น เนื่องจากพี่เลี้ยงทั้งสี่มีหน้าที่ดูแลปรนนิบัตินางเกษราในห้องบรรทม จึงเป็นโอกาสให้พี่เลี้ยงทั้งสี่ใช้เพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับศรีสุวรรณ ขบกล่อมนางเกษราเวลาบรรทมได้ และสร้างความพึงพอใจแก่นาง

นางเกษราได้ส่งสารให้พี่เลี้ยงทั้งสี่คนทราบว่า นางพึงพอใจเมื่อได้ฟังเรื่องราวของศรีสุวรรณจากเพลงขบกล่อม ซึ่งในการสื่อสารดังกล่าว นางเกษราไม่ได้สื่อสารบอกโดยตรง แต่ใช้วิธีการสื่อสารทางอ้อม ด้วยการใช้คำพูดต่อว่าพี่เลี้ยงทั้งสี่ที่ชักนำศรีสุวรรณให้มาพบนาง และขู่ว่าจะนำเรื่องกราบทูลพระบิดาของนางให้ลงโทษ เว้นแต่ว่าพี่เลี้ยงทั้งสี่คนจะยอมเล่าความจริงทั้งหมด ซึ่งจากคำพูดของนางเกษรา พี่เลี้ยงทั้งสี่คนทราบว่านางเกษราแสวงใช้ความโกรธเพื่อกลบเกลื่อนความเขินอายของนาง

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

พี่เลี้ยงทั้งสี่ของนางเกษราประสบผลสำเร็จในการบอกกล่าวให้นางเกษราทราบเรื่องราวของศรีสุวรรณ และบังเกิดความพึงพอใจในสารที่พี่เลี้ยงสี่ให้ทราบ ซึ่งผลสำเร็จครั้งนี้เนื่องจากพี่เลี้ยงทั้งสี่ใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับสถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร ประกอบกับความสัมพันธ์ทางสถานภาพระหว่างพี่เลี้ยงกับนางเกษรา จากการที่พี่เลี้ยงทั้งสี่คนมีหน้าที่รับใช้ใกล้ชิดนางเกษรา จึงเข้าใจความรู้สึกนึกคิดและความต้องการของนางเกษราเป็นอย่างดีทำให้สามารถใช้สารและสื่อที่มีเนื้อหาตรงกับความต้องการของนางเกษราในครั้งนี้

2. ศรีสุวรรณสื่อสารกับนางเกษรา

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

ศรีสุวรรณรอฟังข่าวที่ท้าวทศวงศ์จะยกนางเกษราให้กับตนอยู่สองสัปดาห์เห็นเจ็บหายไปก็ร้อนใจ จึงเขียนจดหมายถึงนางเกษราบอกความรู้สึกทุกข์ใจและน้อยใจของตน ทำให้นางเกษราคิดว่าศรีสุวรรณจะหนีจากนาง จึงเสียใจจนกระทั่งล้มป่วย ท้าวทศวงศ์ให้ตามหมอหลวง แต่ก็ไม่สามารถรักษาได้ จึงให้ศรีสุวรรณมารักษา ศรีสุวรรณออกอุบายขอพักในตำหนัก และถือโอกาสเข้าไปในห้องบรรทมของนางเกษรา เพื่อลอบประโลมให้คลายทุกข์ ดังคำกลอนว่า

พระรับขวัญขวัญใจวิไลลักษณ์	เพราะความรักที่จึ่งสู้อยู่รักษา
ให้น้องน้อยค่อยสบายคลายโรค	จึงจะลาโฉมเฉลาเยวมาลย์
ซึ่งชูปกายสายสมรเพราะร้อนโรค	พี่พลอยโคกชูลงเพราะสงสาร
แม่เจ็บไข้พี่ก็ใจรำคาญ	เยวมาลย์ม้วยหมายจะตายตาม
พี่รักน้องสองกษัตริย์ก็ทราบสิ้น	ยุพาพินแม่อย่าหมางระคางขาม

ขอพุ่มพีกรักษาพะงาม

แม่แก้วเนตรเกษราอุตสำหรับเสวย

นางค่านับบรรพสพมาน

ให้สมความรักใคร่อาลัยลาน

อย่าละเลยโภชนากระยาหาร

พระสงสารรับขวัญให้บรรทม

(พระอภัยมณี. 2517 : 112)

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

ศรีสุวรรณต้องการปลอบประโลมใจนางเกษราให้คลายทุกข์หายจากอาการป่วย

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

ศรีสุวรรณทราบดีถึงสาเหตุที่นางเกษราล้มป่วยในครั้งนี้ว่า เป็นเพราะจดหมายที่ตนส่งมาทำให้นางเสียใจด้วยคิดว่าตนจะหนีจากนางไปจริง ๆ ศรีสุวรรณจึงเข้าใจความรู้สึกและทราบว่าทำอย่างไรนางเกษราจึงจะหายจากอาการป่วยครั้งนี้

วิเคราะห์ผู้รับสาร

นางเกษราล้มป่วยเพราะความเสียใจคิดว่าศรีสุวรรณน้อยใจพระบิดาของนางที่ไม่ยอมยกนางให้ และจะหนีจากไป ดังนั้นหมอลองจึงไม่สามารถรักษานางเกษราให้หายป่วยได้ เพราะนางป่วยทางใจ เมื่อท้าวทศวงศ์ให้ศรีสุวรรณมารักษาอาการป่วย และได้ฟังคำปลอบประโลมของศรีสุวรรณว่าจะไม่คิดหนีจากนางไปไหน จึงทำให้นางเกษรามีกำลังใจยอมปฏิบัติตามความต้องการของศรีสุวรรณ ซึ่งมีผลทำให้นางมีอาการดีขึ้น

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

ศรีสุวรรณประสงค์จะส่งสารเพื่อปลอบประโลมนางเกษราให้คลายทุกข์และหายป่วยด้วยการใช้สารบอกให้นางทราบว่าจะไม่หนี และบอกให้นางทราบถึงความรัก ความห่วงใยที่ตนมีต่อนาง

ในการสื่อสารเพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าว ศรีสุวรรณใช้คำพูดและการกระทำเป็นสื่อ ด้วยการเข้าไปพยาบาลดูแลอย่างใกล้ชิด การกระทำครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงความรักใคร่ห่วงใยที่ศรีสุวรรณมีต่อนางเกษรา ส่งผลให้นางเกษรามีกำลังใจและมีความสุข

ในการใช้สื่อที่เป็นคำพูด ศรีสุวรรณใช้คำพูดที่ไพเราะนุ่มนวลในการปลอบประโลมให้นางเกษราคลายทุกข์และเห็นความรักของตน ทำให้นางมีกำลังใจที่จะรักษาร่างกายให้แข็งแรง ด้วยการกล่าวว่า “ซึ่งชูปกายส่ายสมรเพราะร้อนโรค พี่พลอยโคกชูปลงเพราะสงสาร” และ “แม่เจ็บไข้พี่ก็ใส่ใจรำคาญ เขาวมลายมีว้ายหมายจะตายตาม” จะเห็นว่าศรีสุวรรณได้ใช้จิตวิทยาในการพูด เพราะนอกจากจะทำให้นางเข้าใจถึงความรักความห่วงใยของศรีสุวรรณแล้ว ยังมีผลทำให้นางเกษราเป็นห่วงศรีสุวรรณด้วยเกรงว่าจะเป็นกังวลกับนางจนล้มป่วย ทำให้นางต้องรักษาตน

เองให้หายป่วย สุตท้ายใช้คำพูดอ่อนหวาน อ่อนน้อมขอให้นางยอมเสวยอาหารว่า “แม่แก้วเนตร เกษราอุตส่าห์เสวย อย่าละเลยโภชนาการะยาหาร”

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าศรีสุวรรณมีการใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับสถานการณ์ ทำให้ นางเกษรารับรู้และเข้าใจถึงความรักความห่วงใยของศรีสุวรรณที่มีต่อนางได้ อันมีผลทำให้นาง เกษราคลายทุกข์ ยอมปฏิบัติตามความต้องการของศรีสุวรรณ ด้วยการ “น้อมค้ำนั้บรับรส พจมาน”

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

ศรีสุวรรณประสบผลสำเร็จในการสื่อสาร ด้วยการปลอบประโลมใจนางเกษราให้คลายทุกข์ยอมเสวยอาหารและหายจากอาการป่วย ผลสำเร็จครั้งนี้เนื่องจากศรีสุวรรณทราบถึงสาเหตุของการป่วยดี ว่าเป็นเพราะจดหมายตัดพ้อต่อว่าของตน ศรีสุวรรณจึงรับรู้และเข้าใจความรู้สึกของนางเกษรา สามารถใช้สารและสื่อที่เกิดจากอาการภาษาและเทศภาษา และคำพูดได้เหมาะสม สอดคล้องกับสถานการณ์ และเหมาะสมกับความรู้สึกอารมณ์ของผู้รับสารส่งผลให้การสื่อสารครั้งนี้ประสบผลสำเร็จด้วยดี

3. พระโยคีสื่อสารกับสุดสาคร

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

เมื่อสุดสาครถูกขีปนาวุธปลิวผลัดตกเหว พระโยคีที่เกาะแก้วพิสดารได้มาช่วยพาขึ้นจากเหว และได้สอนสุดสาครว่า

แล้วสอนว่าอย่าไวใจมนุษย์
ถึงเถาวัลย์พันเกี่ยวที่เลี้ยวลด
มนุษย์นี้ที่รักอยู่สองสถาน
ที่พึ่งหนึ่งพึ่งได้แต่กายตน
แม้นใครรักกรักมั่งชังชังตอบ
รู้สิ่งไรไม่สู้รู้วิชา
จงคิดตามไปเอาไม่ทำเกิด
พอเสร็จคำสาแดงแจ้งคดี

มันแสนสุดลึกล้ำเหลือกำหนด
ก็ไม่คิดเหมือนหนึ่งในน้ำใจคน
บิดามารดาก็รักมักเป็นผล
เกิดเป็นคนคิดเห็นจึงเจรจา
ให้รอบคอบคิดอ่านนะหลานหนา
รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี
จะประเสริฐสมรักเป็นศักดิ์ศรี
รูปโยคีหายวับไปกับตา
(พระอภัยมณี. 2517 : 391)

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

พระโยคีคือบรมสั่งสอนสุดสาครให้รู้จักเลือกที่จะไวใจคน ตลอดจนรู้จักใช้สติปัญญา ความรู้ช่วยให้ตนเองปลอดภัย

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

พระโยคีเป็นผู้ส่งสารอยู่ในฐานะนักบวช มีเมตตาธรรมบำเพ็ญพรตมานานจนมีตบะ แก่กล้าสามารถหยั่งรู้เรื่องราวในปัจจุบันและอนาคตได้ พระโยคีมีความรักและผูกพันกับสุดสาคร มาก เพราะเป็นผู้เลี้ยงดูสุดสาครมาตั้งแต่เกิดตลอดจนเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ต่าง ๆ พระโยคีมี ตบะแก่กล้าจึงทราบด้วยญาณวิเศษว่าสุดสาครกำลังได้รับอันตราย และต้องการความช่วยเหลือ จึงสามารถช่วยสุดสาครขึ้นจากเหวได้ ในสถานการณ์นี้ท่านได้วิเคราะห์แล้วว่า การที่ สุดสาครได้รับ อันตรายครั้งนี้ เป็นเพราะสุดสาครเป็นเด็กเยาว์ความคิด จึงหลงเชื่อคนง่ายโดยไม่รู้จักพิจารณาให้ ถี่ถ้วนเสียก่อน แม้จะมีวิชาความรู้ก็ไม่สามารถช่วยตัวเองให้รอดพ้นจากอันตรายได้ นอกจากนี้ พระโยคียังเข้าใจความรู้สึกของสุดสาครในขณะนั้นดีว่าอยู่ในภาวะเสียขวัญ ก่อนจากไปจึงใช้คำพูด ที่นุมนวลสอนสุดสาครให้รู้จักเลือกไวใจคนและนำวิชาความรู้ที่มีมาประกอบกับสติปัญญา ปฏิภาณไหวพริบให้รู้จักรักษาตัวให้รอดพ้นจากภัยอันตรายได้

วิเคราะห์ผู้รับสาร

สุดสาครแม้จะมีวิชาคงกระพันทำให้รอดชีวิต แต่ก็ไม่สามารถขึ้นจากเหวได้ ด้วย ความเป็นเด็กจึงร้องไห้คร่ำครวญถึงบิดามารดาและเนื่องจากสุดสาครเติบโตมาจากการเลี้ยงดูของ พระโยคี จึงมีความรักความผูกพันลึกซึ้งต่อพระโยคี ทำให้สุดสาครร้องไห้ร่ำพันขอความช่วยเหลือ จากพระโยคี นอกจากนี้จากการที่ สุดสาครได้รับอันตรายเกือบเสียชีวิตทำให้สุดสาครตกใจเสีย ขวัญ เมื่อได้ฟังคำสอนอันนุมนวลของพระโยคีย่อมมีความรู้สึกดีขึ้น

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

ในการสื่อสารครั้งนี้ พระโยคีมีความประสงค์จะส่งสารปลอบประโลมใจสุดสาคร และ สอนให้รู้จักพิจารณาจิตใจคนให้ลึกซึ้ง ตลอดจนรู้จักใช้สติปัญญาความรู้ที่มีนำชีวิตตนให้ ปลอดภัย โดยใช้คำพูดอันนุมนวลเป็นสื่อในการเทศนาอบรมสั่งสอน ด้วยการนำเอาเหตุการณ์ที่ สุดสาครประสบมาอธิบายแจ่มแจ้งให้สุดสาครทราบข้อผิดพลาดที่เป็นสาเหตุทำให้ตนต้องได้รับ อันตราย นอกจากนี้ยังมีการใช้อุปมาเปรียบเทียบในการอบรมสั่งสอน จากคำกล่าวที่ว่า “ถึงเถาวัลย์พันเกี่ยวที่เลี้ยวลด ก็ไม่คดเหมือนหนึ่งในน้ำใจคน” ✓

การสื่อสารครั้งนี้ พระโยคีใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับสถานการณ์ สภาพแวดล้อมและ บุคคลผู้รับสาร เนื่องจากสุดสาครไวใจคนง่าย โดยมีได้พิจารณาถึงเจตนาและนิสัยคนให้ถ่องแท้

เสียก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนอย่างซีเปลือย ซึ่งสุดสาครคิดว่าซีเปลือยรักและหวังดีกับตนอย่างจริงใจ จึงคิดยึดเอาเป็นที่พึ่ง จากการที่ขอให้ซีเปลือยสอนมนต์กันน้ำกรตให้ และจากการที่ สุดสาครไม่พิจารณาคนให้ลึกซึ้งยอมเล่าเรื่องราวทุกสิ่งทุกอย่างแก่ซีเปลือย ส่งผลให้ซีเปลือยมี โอกาสทำร้ายตนเองได้ วิชาความรู้ที่ สุดสาครมีจึงไม่สามารถช่วยสุดสาครได้ ด้วยเหตุนี้พระโยคีจึง สอนสุดสาครว่า “รู้สิ่งใดก็ไม่รู้วิชา รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี” เพราะความรู้นั้นเป็นของประเสริฐ แต่จะให้ประเสริฐสุดต้องรู้จักนำความรู้นั้นมาประกอบกับสติปัญญา เพื่อรักษาตนให้ปลอดภัยได้ การใช้คำพูดอันนุ่มนวลในการอบรมสั่งสอนของพระโยคีจึงมีผลต่อสุดสาครซึ่งเสียขวัญและกำลัง ใจให้ได้รับความอบอุ่น ชุ่มชื่นจากความรักความเมตตา

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

การสื่อสารครั้งนี้ถือได้ว่า พระโยคีประสบความสำเร็จในการสื่อสาร โดยสอนให้สุดสาคร รู้จักพิจารณาเลือกที่จะไว้วางใจคน ตลอดจนรู้จักใช้สติปัญญาความรู้เพื่อนำพาตนให้ปลอดภัย เนื่องจากพระโยคีใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับสถานการณ์ สภาพแวดล้อมการสื่อสารและบุคคลผู้รับ สาร นอกจากนี้ความสัมพันธ์อันดีระหว่างพระโยคีกับสุดสาครย่อมส่งผลทางใจแก่สุดสาครเป็น อย่างดี

4 พระสุริโยทัยสื่อสารกับสุดสาคร

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

สุดสาครตามไปชิงไม้เท้าคืนจากซีเปลือยในเมืองการเวก พระสุริโยทัยเจ้าเมืองการเวก พอใจรักใคร่สุดสาครจึงขอให้สุดสาครเป็นโอรสบุญธรรมของพระองค์ โดยเสนอข้อแลกเปลี่ยนว่า จะไว้ชีวิตซีเปลือยตามความต้องการของสุดสาคร ดังคำกลอนต่อไปนี้

อันโทษมันนั้นก็ถึงที่วางวาย	จะยกถวายเสียก็ได้เป็นไหม
แต่ฉันรักจักใคร่ได้พระดาบส	เป็นโอรสร่วมบำรุงซึ่งกรุงศรี
จะโปรดได้หรือไม่เล่าแต่เท่านี้	จะปล่อยซีเปลือยให้คุณได้บุญ
	(พระอภัยมณี. 2517 : 397)

สุดสาครมีความยินดีรับข้อเสนอของพระสุริโยทัย แต่ยังเป็นห่วงพระบิดาจึงตอบ พระสุริโยทัยว่า

ซึ่งทรงเดชเจตนาด้วยการบุญ	ขอบพระคุณควรจะคิดถึงบิดร
แม่นไปปะพระผู้บังเกิดเกล้า	ทั้งพงศ์เผ่าภิญโญสโมสร

จะกลับมาสามีกัดพระภูธร

ให้ถาวรจนชั่วนิรันดร์

(พระอภัยมณี. 2517 : 397-398)

พระสุริโยทัยจึงหว่านล้อมสุดสาครให้ยอมอยู่ในเมืองการะเวกก่อน แล้วจึงค่อยคิดติดตามข่าวพระบิดา ดังนี้

จึงตรัสว่าถ้ากระนั้นอย่าพรั่นใจ

โยมจะไปด้วยเจ้าคุณพระมุนี

แต่จงรอฟังให้ได้สืบสวน

จะทบทวนถามข่าวชาวกรุงศรี

ใครรู้เรื่องเมืองพระอภัยมณี

แจ้งคดีจะให้หาบรรณาการ

ไปถอนเงี้ยวขององค์พระนักสิทธิ์

ตามจริตที่โยมรักสมัครสมาน

จงอยู่วังนั้งนอนผ่อนสำราญ

พอให้ฉานสนใจจึงโคลงคลา

(พระอภัยมณี. 2517 : 398)

สุดสาครฟังเหตุผลของพระสุริโยทัยก็เห็นชอบด้วย จึงตกลงใจพักรอฟังข่าวอยู่ในเมืองการะเวก

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

พระสุริโยทัยขอให้สุดสาครเป็นพระโอรสบุญธรรม โดยมีข้อแลกเปลี่ยนว่า พระองค์จะไว้ชีวิตซีเปลือยตามที่สุดสาครขอร้อง พร้อมกับขอให้สุดสาครอยู่รอฟังข่าวพระอภัยมณีในเมืองการะเวก

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

พระสุริโยทัยเป็นกษัตริย์เมืองการะเวก มีพระมเหสีคือ นางจันทวดี มีพระธิดาคือนางเสาวคนธ์ พระสุริโยทัยไม่มีพระโอรสเมื่อเห็นบุคลิกลักษณะของสุดสาครจึงพึงพอใจอยากได้เป็นพระโอรส การที่พระสุริโยทัยขอให้สุดสาครรอฟังข่าวพระอภัยมณีอยู่ที่เมืองการะเวกก่อน แสดงให้เห็นความเป็นกษัตริย์ที่รอบคอบและมองการณ์ไกล เนื่องจากการออกติดตามหาพระอภัยมณีโดยไม่มีจุดมุ่งหมายทำให้เสียเวลาเปล่า และถ้าปล่อยให้สุดสาครออกติดตามหาตามลำพังในเวลา นี้ สุดสาครอาจจะไม่ได้กลับมาพบพระองค์ พระสุริโยทัยย่อมคิดว่าการรอฟังข่าวอยู่ในเมืองเป็นวิธีที่ดีที่สุด เพราะถ้าได้ข่าวพระอภัยมณีจริง พระองค์ก็มีโอกาสที่จะตามไปขอสุดสาครได้ นอกจากนี้ พระสุริโยทัยน่าจะมีความคิดว่า สุดสาครยังอายุน้อย กาลเวลาความสุขความสนุกสนานเพลิดเพลินอาจจะทำให้สุดสาครลืมเรื่องการติดตามหาพระบิดาก็เป็นได้

วิเคราะห์ผู้รับสาร

สุดสาครเป็นเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูจากพระโยคีกับมารดาที่เป็นเงือก ไม่เคยพบเห็นพระบิดามาก่อน สุดสาครจึงขาดความรักความอบอุ่นจากพระบิดา และจากการห่างเหินระหว่างพระบิดากับสุดสาครนี้ ทำให้ความผูกพันระหว่างพระบิดากับตนไม่ลึกซึ้งเท่าที่ควร การที่ สุดสาครออกติดตามหาบิดาในครั้งนี้ สุดสาครปรารถนาจะพบหน้าเพื่อรู้จักพระบิดากับพระญาติเท่านั้น ดังที่ สุดสาครกล่าวกับมารดาก่อนออกติดตามหาพระบิดาว่า “ลูกจะมาลาตามไปถามข่าว พอให้ท้าวเธอรู้จักเสียสักหน” ด้วยเหตุนี้เมื่อพระสุริโยทัยขอให้สุดสาครเป็นโอรสบุญธรรมของพระองค์ สุดสาครจึงยินดีและเต็มใจ เหตุผลอีกประการหนึ่งอาจเนื่องมาจากสุดสาครเป็นเด็กมีอายุเพียงสามขวบ ย่อมไม่หาความรักความอบอุ่นจากบิดามารดาจึงเต็มใจรับคำของพระสุริโยทัย และยินดีรอฟังข่าวพระบิดาอยู่ที่เมืองกระเวกตามคำแนะนำในครั้งนี้

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

พระสุริโยทัยส่งสารให้สุดสาครทราบ ว่า พระองค์ต้องการให้สุดสาครเป็นพระโอรสบุญธรรมของพระองค์ โดยพระองค์จะยอมไว้ชีวิตซึ่งเปลี่ยนตามคำขอของสุดสาคร ในการสื่อสารดังกล่าวพระสุริโยทัยใช้คำพูดเป็นสื่อด้วยการบอกกล่าวให้สุดสาครทราบตรง ๆ ถึงจุดประสงค์ที่พระองค์ต้องการด้วยถ้อยคำอันนุ่มนวล เพื่อสร้างความปลื้มปิติแก่ผู้ฟัง ด้วยการกล่าวว่าการที่พระองค์ขอสุดสาครเป็นพระโอรสก็เพื่อจะได้ “ร่วมบำรุงซึ่งกรุงศรี” และ “จะปล่อยชีเปลือยให้ คุณได้บุญ” เป็นการใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับสถานการณ์และสถานการณ์การเป็นนักบวชของสุดสาครในขณะนั้น

สุดสาครได้ส่งสารตอบให้พระสุริโยทัยทราบว่าตนยินดีที่จะเป็นโอรสของพระสุริโยทัย ด้วยการให้สารบอกแก่พระสุริโยทัยว่าตนจะกลับมาอยู่ร่วมกับพระสุริโยทัย หลังจากที่พบกับพระบิดาแล้วโดยใช้คำพูดที่สุภาพนุ่มนวลเป็นสื่อ จากคำกล่าวที่ว่า “ซึ่งทรงเดชเจตนาด้วยการบุญขอบพระคุณควรจะคิดถึงบิดร” และคำกล่าวที่ว่า “จะกลับมาสามีกัดดีพระภูธร ให้ถาวรจนชีวันจะบรรลัย” เป็นวิธีการพูดที่สร้างความรู้สึที่ดีแก่ผู้ฟัง

พระสุริโยทัยจึงส่งสารปลอบประโลมสุดสาครให้คลายความกังวลใจในการติดตามหาพระบิดาด้วยการส่งสารแจ้งแก่สุดสาครว่า พระองค์จะช่วยติดตามหาพระบิดา โดยสอบถามข่าวของพระอภัยมณีให้ทราบเป็นที่แน่นอนเสียก่อน แล้วจึงค่อยออกเดินทางไปพบ ซึ่งการสื่อสารครั้งนี้ พระสุริโยทัยใช้วิธีการพูดที่นุ่มนวลประกอบด้วยเหตุผลในการชี้แจงโน้มน้าวใจสุดสาครให้คลายตามความคิดของพระองค์ว่า “แต่จรรพพอให้ได้สืบสวน จะทบทวนถามข่าวชาวกรุงศรี” และ “จงอยู่วังนั้นนอนผ่อนสำราญ พอให้ฉานสนใจจึงไคลคลา” เป็นการใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับสถานการณ์ เพราะขณะนั้นสุดสาครก็ยังไม่ทราบว่าพระอภัยมณีอยู่ที่ใดจึงเท่ากับได้ที่พักอาศัยที่ปลอดภัย

สุดสาครจึงใช้คำพูดที่สุภาพเป็นสื่อ ในการส่งสารตอบให้พระสุริโยทัยทราบว่า ตนเห็นชอบด้วยกับความคิดของพระสุริโยทัยและยินดีปฏิบัติตาม

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

พระสุริโยทัยประสบความสำเร็จในการใช้คำพูดสร้างความจริงใจในการขอร้องให้สุดสาครยอมเป็นพระโอรสบุญธรรมของพระองค์ และสามารถโน้มน้าวใจสุดสาครให้อยู่รอฟังข่าวพระบิดาที่เมืองการเวก ซึ่งผลสำเร็จครั้งนี้เนื่องมาจากการใช้สารและสื่อที่เป็นคำพูดอย่างนุ่มนวล เหมาะสมกับวัตถุประสงค์การสื่อสารและผู้รับสารประกอบกับการที่ สุดสาครเป็นเด็กกำพร้าพระบิดา ได้รับการเลี้ยงดูของพระโยคีและมารดาที่เป็นเงือก สุดสาครจึงไม่เคยได้รับความรักความอบอุ่นจากพระบิดามาก่อน และด้วยความอ่อนเยาว์ สุดสาครจึงเฝ้ารอความรักความอบอุ่นจากพระบิดา เมื่อพระสุริโยทัยเสนอว่าจะจะเป็นพระบิดา สุดสาครจึงยอมตกลง และการที่ สุดสาครยอมรอฟังข่าวที่เมืองการเวก เนื่องจากพระสุริโยทัยใช้สารที่เหมาะสมด้วยเหตุผลมากล่าวอ้างเสนอแนะในครั้งนี้ ทำให้สุดสาครมองเห็นความเหมาะสมในการพักรอฟังข่าวก่อน ตามคำแนะนำของท้าวสุริโยทัย

5. พระอภัยมณีสื่อสารกับอุศเรน

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

เจ้าเมืองลังกาและอุศเรนผู้เป็นพระโอรสยกทัพมาตีเมืองผลึกเพื่อแก้แค้น เจ้าเมืองลังกาถูกนางวาลียิงด้วยเกาทัณฑ์ที่แขนขวาหนีรอดไปได้ เรือของอุศเรนถูกยิงล่ม อุศเรนสลบ พระอภัยมณีให้ทหารลงไปช่วยเหลืออุศเรนขึ้นมาพยาบาล อุศเรนฟื้นจากสลบรู้สึกอับอายที่รับแพ้และถูกจับเป็นเชลยจึงคลำหาพระแสงที่เหน็บเอาไว้ หวังจะฆ่าตัวตาย พระอภัยมณีเข้าใจในท่าทีของอุศเรนจึงกล่าวปลอบโยนอุศเรนให้คลายความรู้สึกอับอาย ดังนี้

จึงสุนทรอ่อนหวานชาญฉลาด
เมื่อแรกเริ่มเดิมก็ได้เป็นไมตรี
มาขัดข้องหมองหมางเพราะนางหนึ่ง
อันวิสัยในพิภพแมนับกัน
ซึ่งครั้งนี้พี่พาเจ้ามาไว้
ให้น้องหายคลายเคืองเรื่องธุระ
ทั้งกำปั่นบรรดาโยธาทัพ
ทั้งสองข้างอยู่ตามความสบาย

เราเหมือนญาติกันดองน้องอย่าหมองศรี
เจ้ากับพี่เล่าก็รักกันหนักครัน
จนได้ถึงรบสู้เป็นคู่ชน
ก็หมายมั่นจะใคร่ได้ชัยชนะ
หวังจะได้สนทนาวินาสะ
แล้วก็จะรักกันจนวันตาย
จะคืนกลับให้ไปเหมือนใจหมาย
เชิญพิปรายโปรดตรัสสัตย์สัญญา
(พระอภัยมณี. 2517 : 412-413)

อุศเรนโกรธพระอภัยมณีมาก ไม่ยอมประนีประนอมด้วยกลับยอมตายดังสารต่อไปนี้

อุศเรนเอนเอกเขนกสนอง	ตามทำนององอาจไม่ปรารถนา
เรารู้ว่าท่านเจ้ามารยา	ที่เราหมายเชือดเอาเลือดเนื้อ
ไม่สมนึกศึกพลั้งครั้งนี้	จะกลับตีด้วยศัตรรูดสูเหลือ
เราก็อายหมายมาว่าชาติเชื้อ	ไม่เอื้อเพื่อฝากตัวไม่กลัวตาย
จงทำหั่นบั่นเกล้าเราเสียเถิด	จะไปเกิดมาใหม่เหมือนใจหมาย
แกล้งจ้วงจาบหยาบซ้ำพูดทำทาย	จะใคร่ตายเสียให้ลับอัประมาณ
	(พระอภัยมณี. 2517 : 413)

พระอภัยมณีเห็นว่าอุศเรนยังไม่หายโกรธแค้น จึงพูดลอบโยนเพื่อให้อุศเรนคลายความแค้นว่า

พระอภัยใจอ่อนเฝ้าอ่อนว่า	ด้วยปรีชาเชิงซัดสมิ์ครสมาน
มิปรองดองน้องหมายจะวายปราน	พี่สงสารสุดจะทำให้จำตาย
จะขอถามตามในน้ำใจเจ้า	จะให้เราทำไฉนตั้งใจหมาย
ที่โกรธซึ่งจึงจะเบาบรรเทาคลาย	แม้ไม่ตายแต่พองามจะตามใจ
	(พระอภัยมณี. 2517 : 413)

อุศเรนไม่ยอมฟังคำลอบโยนของพระอภัยมณี จึงกล่าวให้พระอภัยมณีทราบถึงความแค้นที่อุศเรนมีต่อพระอภัยมณีว่า

ฝ่ายลูกท้าวเจ้าลังกาพยาบาท	จึงว่ามาตรแม้นเราตีบุรีได้
จะจับตัวผิวเมียมามัดไว้	แล้วจะให้แลเนื้อเอาเกลือกทา
กับเปลี่ยนหัวผิวเมียเสียสำเร็จ	จึงจะเสร็จสมมาดปรารถนา
	(พระอภัยมณี. 2517 : 413)

พระอภัยมณีหมดหนทางจะทำให้อุศเรนหายโกรธแค้นได้ แต่ด้วยความคิดถึงบุญคุณของอุศเรน จึงตกลงตัดสินใจจะปล่อยอุศเรน ดังนี้

พระอภัยไต่ยนิพนพิศตรว	เกินศรัทธาที่จะให้เหมือนใจคิด
จึงว่าเจ้าเล่าก็ยังไม่ลั้งแค้น	จะทดแทนทำสงครามก็ตามจิต
จะปล่อยไปไม่สังหารผลาญชีวิต	ด้วยว่าคิดคุณน้องสนองคุณ

เตี้ยวันนี้เล่าเจ้าก็ป่วยจะช่วยเจ้า
พระน้องจงสรลงสวยเหมือนเคยคุ้น

แทนที่เรามาเรือเจ้าเกี้ยวหนุน
พระการณรู้ว่าด้วยอาลัย
(พระอภัยมณี. 2517 : 413-414)

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

พระอภัยมณีพูดปลอบอุตรเรนให้คลายความอับอายหายโกรธแค้นในตัวพระองค์ เพื่อจะได้ยุติการทำศึกระหว่างเมืองลังกากับเมืองผลึก

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

พระอภัยมณีเป็นกษัตริย์ที่มีบุคลิกลักษณะนุ่มนวล อ่อนโยน มีความกตัญญูสูงและมีความรักใคร่อุตรเรนอย่างจริงใจ พระอภัยมณีเข้าใจถึงความรู้สึกที่อุตรเรนมีต่อพระองค์ว่า ย่อมโกรธแค้นที่พระองค์ชิงนางสุวรรณมาลีซึ่งเป็นคู่หมั้น ดังนั้นเมื่อจับอุตรเรนมาได้พระอภัยมณีจึงไม่คิดทำร้ายเพราะความรักในฐานะพระอนุชาและความสำนึกในบุญคุณของอุตรเรนที่เคยช่วยชีวิตพระองค์ไว้ พร้อมกันนั้นก็เข้าใจความรู้สึกของอุตรเรนในขณะนั้นดีว่า ย่อมรู้สึกอับยศที่ถูกจับจึงใช้คำพูดอันนุ่มนวล อ่อนหวานเพื่อปลอบประโลมอุตรเรนให้คลายความรู้สึกอับยศ และเนื่องจากพระอภัยมณีไม่ประสงค์จะทำศึกกับอุตรเรน จึงพยายามโน้มน้าวใจอุตรเรนให้เลิกลุ่มลุ่มความคิดที่จะเป็นศัตรูกับพระองค์

วิเคราะห์ผู้รับสาร

อุตรเรนเป็นกษัตริย์นักรบ มีชดช้อยะมานะสูง และมีความอาฆาตพยาบาท การที่อุตรเรนคิดว่าพระอภัยมณีไม่ยอมช่วยเหลือตนเรื่องนางสุวรรณมาลี และยังชิงนางไปอีก ทำให้อุตรเรนโกรธแค้นและหมดความศรัทธาในตัวพระอภัยมณี ดังนั้นเมื่ออุตรเรนรบแพ้และถูกจับตัวได้ทำให้รู้สึกอับยศอดสู เสียเกียรติยศ คิดฆ่าตัวตายเพื่อรักษาเกียรติ และไม่ยอมอภิเษกกับพระอภัยมณี

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

พระอภัยมณีมีความประสงค์จะส่งสารเพื่อจรรโลงใจและโน้มน้าวใจอุตรเรนให้คลายความรู้สึกเจ็บแค้นและอับอาย ล้มเลิกความคิดที่จะทำสงคราม ด้วยการใช้สารแจ้งให้อุตรเรนทราบว่าพระองค์มิได้คิดว่าอุตรเรนเป็นศัตรู แต่เป็นพี่น้องกัน พร้อมกับส่งสารให้อุตรเรนทราบถึงความจริงใจที่มีต่ออุตรเรนด้วยการไว้ชีวิตและคืนทรัพย์สินให้ ในการสื่อสารดังกล่าว พระอภัยมณีใช้คำพูดเป็นสื่อ โดยใช้วิธีการพูดนุ่มนวล หลีกเลี่ยงการใช้คำที่จะก่อความรู้สึกสะเทือนใจแก่อุตรเรนด้วยการอ้างความสัมพันธ์ฉันพี่น้องระหว่างพระองค์กับอุตรเรนว่า “เราเหมือนญาติกันดอกลอยอย่าหมองศรี” และ “ซึ่งครั้งนี้พี่พาเจ้ามาไว้ หวังจะได้สนทนาวินิจฉัย” พร้อมกับใช้คำพูดสร้างความมั่นใจแก่อุตรเรนว่าพระองค์พูดจริง ด้วยการกล่าวว่า “ทั้งกำปั่นบรรดาโยธาทัพ จะคืนกลับให้

ไปเหมือนใจหาย” เป็นการใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับสถานการณ์ และสภาพจิตใจบุคคลผู้รับสาร แต่ก็ไม่สามารถทำให้อุศเรนใจอ่อนได้

อุศเรนได้ส่งสารตอบให้พระอภัยมณีทราบว่า พระองค์ยังไม่คลายความโกรธแค้นและยอมสงบศึก ด้วยการให้สารแจ้งแก่พระอภัยมณีว่า พระองค์ยินดียอมตาย ดีกว่ายอมรับไมตรีจากศัตรู โดยใช้คำพูดเป็นสื่อ ด้วยถ้อยคำแข็งกร้าว ปฏิเสธไมตรีของพระอภัยมณี และใช้คำบริภาษให้พระอภัยมณีทราบถึงความโกรธแค้นของพระองค์ ด้วยการกล่าวว่า “เรารู้ว่าท่านเจ้ามารยา ที่เรามาหมายเชือดเอาเลือดเนื้อ” และเปลี่ยนวิธีการพูดถือตัว สื่อให้เห็นชัดตียะมานะว่า “เราก็นายหมายมาดว่าชาติเชื้อ ไม่เอื้อเพื่อฝากตัวไม่กลัวตาย” สุดท้ายใช้วิธีการพูดแข็งกร้าวท้าทายพระอภัยมณีว่า “จงห้าหนั้นเกล้าเราเสียเถิด จะไปเกิดมาใหม่เหมือนใจหาย” เป็นการให้สารและสื่อได้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ทำให้พระอภัยมณีทราบว่า อุศเรนยังไม่คลายความโกรธแค้น

พระอภัยมณีส่งสารเพื่อปลอบประโลมโน้มน้าวใจอุศเรนให้ใจอ่อน ด้วยการให้สารแจ้งให้อุศเรนทราบในความรักที่พระองค์มีต่ออุศเรน ซึ่งทำให้พระองค์ไม่สามารถฆ่าอุศเรนได้ พร้อมกับใช้สารบอกอุศเรนให้ทราบว่า พระองค์อยากจะทราบวิธีการที่จะทำให้อุศเรนหายโกรธแค้นในครั้งนี้ พระองค์ยินดีจะปฏิบัติตามถ้ามีความเหมาะสม ในการสื่อสารครั้งนี้พระอภัยมณีใช้คำพูดอย่างนุ่มนวล ให้อุศเรนทราบถึงความรักปรารถนาดีของพระองค์ พร้อมกับถามอุศเรนอย่างนุ่มนวลว่าพระองค์จะทำอย่างไร “ที่โกรธซึ่งจึงจะบรรเทาคลาย แม้นไม่ตายแต่พองามจะตามใจ”

อุศเรนส่งสารตอบให้พระอภัยมณีทราบว่า วิธีที่จะทำให้พระองค์บรรเทาความเจ็บแค้นได้ก็คือเมื่อได้ชีวิตของพระอภัยมณีกับนางสุวรรณมาลีเท่านั้น โดยใช้ถ้อยคำก้าวร้าวรุนแรง ซึ่งสื่อให้เห็นความรู้สึกโกรธแค้นที่อุศเรนมีต่อพระอภัยมณี จากคำกล่าวที่ว่า “จะจับตัวผิวเมียมามัดไว้แล้วจะให้เล่าเนื้อเอาเกลือกหา” และ “กับเปลี่ยนหัวผิวเมียให้สำเร็จ จึงจะเสร็จสมมาดปรารถนา”

พระอภัยมณีเห็นว่าไม่สามารถโน้มน้าวใจอุศเรนได้ และสิ่งที่อุศเรนต้องการนั้น เหลือวิสัยที่พระองค์จะให้ได้ จึงส่งสารตบตบสนทนากับอุศเรน ด้วยการให้สารแจ้งแก่อุศเรนว่า ถ้าอุศเรนยังคิดจะแก้แค้นด้วยการทำศึกอีกก็จะไม่ห้าม พร้อมกับส่งสารแจ้งแก่อุศเรนว่า จะรักษาอาการบาดเจ็บให้หาย และจะปล่อยตัวไป ในการสื่อสารครั้งนี้พระอภัยมณีใช้วิธีการพูดเรียบง่าย นุ่มนวล ในการชี้แจงแก่อุศเรนให้ทราบถึงความคิดความรู้สึกของพระองค์ที่มีต่อคำพูดของอุศเรนว่า

จึงว่าเจ้าเล่าก็ยังกำลังแค้น

จะทดแทนทำสงครามก็ตามจิต

.....

.....

เดี๋ยวนี้เล่าเจ้าก็ป่วยจะช่วยเจ้า

แทนที่เรามาเรือเจ้าก็อ่อน

(พระอภัยมณี. 2517 : 413-414)

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

ในการสื่อสารครั้งนี้แม้พระอภัยมณีจะใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับสถานการณ์ แต่ก็ไม่สามารถโน้มน้าวใจอุศเรนให้คลายความแค้นและยอมสงบศึกได้ เนื่องจากอุศเรนมีฐานะเป็นพระโอรสรัชสมัยมีชดช้อยะมานะสูง หยิ่งในเกียรติและศักดิ์ศรี จึงไม่ยอมอ่อนน้อมและรับความช่วยเหลือจากพระอภัยมณี ซึ่งถือว่าเป็นศัตรู นอกจากนี้อุศเรนยังหมดความศรัทธาในตัวพระอภัยมณี เนื่องจากอุศเรนเห็นว่า พระอภัยมณีไม่รักษาคำพูดจากกรณีนางสุวรรณมาลี จึงส่งผลให้อุศเรนมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อพระอภัยมณี ประกอบกับบุคลิกลักษณะนิสัยส่วนตัวของผู้รับสารที่เป็นคนมีความอาฆาตพยาบาทรุนแรงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การสื่อสารของพระอภัยมณีไม่ประสบความสำเร็จ

6. พระอภัยมณีสื่อสารกับนางละเวง (1)

เหตุการณ์ สถานการณ์ และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

พระอภัยมณีได้เขียนสารรักถึงนางละเวงโดยให้ทูตนำสารเข้าไปถวายในเมืองลังกา ขณะนั้นนางละเวงกำลังปรึกษาเล่าเรื่องการรบให้พระสังฆราชทราบ ทำให้พระสังฆราชทราบว่สารนั้นเป็นสารรัก ซึ่งพระอภัยมณีส่งมาทางคำมั่นสัญญาที่นางละเวงให้ไว้กลางสนามรบเมื่อครั้งพบกัน ดังข้อความต่อไปนี้

ในสารว่าพระองค์ทรงสวัสดิ์	สืบทศัตริย์ศาสนาภาษาสยาม
มาหยุดยั้งฝั่งสมุทรหยุดสงคราม	เพราะมีความเสนาหาให้อาวรณ์
คิดถึงวันสัญญาเวลาตึก	มิได้นึกแทนหน่ายสายสมร
เจ้าลับเนตรเชษฐาภิราจร	ถึงยามนอนนิกสะอื่นทุกคืนวัน
คิดถึงคำร่ำว่าต้องหย่าทัพ	ไม่ลืมนับขวัญน้องประคองขวัญ
มิรู้ลั่นกลั่นเนื้อเหมือนเงาจันทร์	สารพันพิสวาสเพียงบาดตา
ถึงอยู่ไกลใจนี้กรำลึกถึง	เปรียบเหมือนหนึ่งแนบชิดกนิษฐา
แม้ตัวตายหมายจะฝังไว้ลังกา	แม้วันผาละฉันให้รัญจวน
หรือลืมน้ำคำทำสัตย์มธุรส	เกินกำหนดนิกคอยละห้อยหวาน
จะหน่ายแค้นแครงใจก็ไม่ควร	หรือประชวรจะมาพยาบาล
พอชั้นบกกตามทราชมสาวท	พอชมราชนิเวศน์เขตสถาน
จะทำสัตย์มธุรสพจมาน	ตามโบราณร่วมจังหวัดปฐพี
ไม่รบพุ่งมุ่งหมายทำลายล้าง	จะสืบสร้างเสนหามารศรี
แม้เหมือนเพชรเม็ดเท่าเขาศรี	แม้ไม่มีเรือนรองก็หมองนวล
ถึงมียศดงามแม้นยามตื่น	ไม่แซมขึ้นเช่นเจ้าของครองสงวน

งามละม่อมจอมขวัญอย่ารัญจวน

จงคิดควรคำสารที่อ่านเอย

(พระอภัยมณี. 2517 : 571)

ข้อความในสารทำให้พระสังขราชโกรธนางละเวงว่าหลงรักพระอภัยมณีแล้วมาแกล้งแต่งเรื่องหลอกกลางตน นางละเวงเกรงกลัวพระสังขราช จึงแก้ตัวว่าคำสัญญาที่ให้กับพระอภัยมณีเป็นกลอุบายเอาตัวรอดเพื่อให้สมจริง นางละเวงจึงต้องตอบสารพระอภัยมณีดังนี้

.....

เมื่อแรกองค์ทรงธรรมได้สัญญา

ทั้งมิให้พี่น้องมาข้องกิด

เหตุไฉนไม่ล้างให้วางวาย

แม้มีจริงสิ่งสัตย์สัตย์สับถ

จะสู้รบขบฟันจนบรรลัย

แม้พระองค์ทรงสัตย์สันตติเตียง

ให้เห็นจริงสิ่งสัตย์สัตย์

จะได้ไปค่านับอภิวาท

เป็นปิ่นเกล้าสาวสุรางค์นางกำนัล

จะงามหน้าพาน้องให้ผ่องแผ้ว

ทุกคำเข้าเฝ้าประณตบทมาลย์

ถ้าเมตตาสารพัดไม่ขัดข้อง

จะนั่งแนบแอบองค์ให้ทรงชม

ว่าอวยพรภูเวศพระเชษฐา

ว่าจะฆ่าลูกเมียไม่เสียตาย

จะเข้ารีตร่วมจิตที่คิดหมาย

มากลับกลายกล่าวความเอาตามใจ

ไม่ละลดเลยพระองค์อย่าสงสัย

ไม่ขอไปเป็นช้านางมาลี

จะโลมเลียงแล้วไม่อาจขนางหนี

ไม่มีที่กิดขวางเหมือนอย่างนั้น

เชิญพระบาทบรมเมศวร์มาเขตชั้น

ล้วนเลือกสรรสาพิภักดิ์พันงาน

เหมือนฉัตรแก้วกันเศศประเทศสถาน

คอยอยู่งานนวดพื้นให้บรรทม

เสน่ห่น้องนิกไว้ให้ได้สม

ฟังพระร่มโพธิ์ทองของน้องเอย

(พระอภัยมณี. 2517 : 573-574)

ข้อความในสารทำให้พระอภัยมณี “สันตติมิได้ปริโอษฐ์เอกเขนกเขนย” เพราะพระอภัยมณีคาดไม่ถึงว่านางละเวงจะอ้างคำพูดเช่นนี้ เนื่องจากพระองค์ไม่เคยกล่าวมาก่อน

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

พระอภัยมณีต้องการให้นางละเวงมีใช้รักตอบพระองค์

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

พระอภัยมณีถูกเสน่ห์ทำให้หลงใหลนางละเวงจึงคิดจะหย่าศึกกับเมืองลังกา โดยไม่คิดถึงผลเสียหายที่จะเกิดขึ้น เมื่อเห็นนางละเวงเฝ้ายามไปไม่ส่งข่าวตามสัญญา พระอภัยมณีจึงร้อนใจ ด้วยความเป็นกษัตริย์ที่ปากหวานและมีความเชื่อมั่นในคารม พระอภัยมณีจึงคิดจะใช้สาร

รักเพื่อสร้างความพึงพอใจแก่นางละเวงเพื่อให้ส่งสารเห็นใจรักพระองค์

วิเคราะห์ผู้รับสาร

นางละเวงกำลังสับสนเนื่องจากนางเองก็มีความรู้สึกพึงใจรักใคร่พระอภัยมณี อีกทั้งความรู้สึกผิดชอบในหน้าที่ที่มีอยู่ นอกจากนี้นางละเวงยังมีความรู้สึกเกรงกลัวในอำนาจของพระสังฆราช แม้นางจะพึงใจพระอภัยมณีก็ไม่กล้าแสดงออก นางละเวงเป็นสตรีที่มีความฉลาดและปฏิภาณไหวพริบดี จึงทำให้นางแก้ตัวเกี่ยวกับจดหมายพระอภัยมณีได้ นางละเวงต้องสร้างความเชื่อถือแก่พระสังฆราชว่านางไม่ได้มีใจรักพระอภัยมณี ด้วยเหตุนี้นางละเวงต้องตอบสารพระอภัยมณีด้วยถ้อยคำรุนแรง การที่นางละเวงกล้าใช้ข้อความเช่นนั้นอาจเป็นเพราะนางละเวงทราบดีว่า ขณะนี้พระอภัยมณีกำลังหลงใหลในตัวนาง พระอภัยมณีย่อมจะไม่โกรธนาง

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

พระอภัยมณีประสงค์จะส่งสารสร้างความพึงพอใจแก่นางละเวง ให้ส่งสารเห็นใจในความรักของพระองค์ที่มีต่อนาง และให้นางรักตอบ ซึ่งในการส่งสารครั้งนี้ พระอภัยมณีใช้จดหมายรักและทูตเป็นสื่อ โดยใช้วิธีการเขียนที่ประกอบด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน คร่ำครวญรำพัน ฝากรักและตัดพ้อชวนให้ส่งสารจากคำกล่าวที่ว่า “หรือลืมน้ำคำทำสัตย์มธุรส เกินกำหนดนึกคอยละห้อยหวน” สลับกับคร่ำครวญรำพันขอความเห็นใจ และใช้ความเปรียบเพื่อโน้มน้าวใจให้นางรู้สึกคล้อยตามจากคำกล่าวที่ว่า “แม่เหมือนเพชรเม็ดเท่าเขาศรี แม่นไม่มีเรือนรองก็หมองนวล” และ “ถึงมียศดงามแต่ยามตื่น ไม่แซมขึ้นเช่นเจ้าของครองสงวน”

ในการสื่อสารครั้งนี้ พระอภัยมณีเลือกใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับสถานการณ์และบุคคลผู้รับสาร เนื่องจากบุคคลทั้งสองอยู่ห่างกันและมีฐานะเป็นกษัตริย์ นอกจากนี้ยังเป็นศัตรูคู่สงครามกันอีกด้วย การใช้จดหมายโดยมีทูตเดินสารจึงเหมาะสม การใช้สารรักเพื่อสร้างความพึงพอใจแก่นางละเวงจึงเหมาะสมกับความเป็นสตรีของนาง ซึ่งข้อความในสารสามารถโน้มน้าวใจนางละเวงให้เกิดความรู้สึก “หวามไหวฤทัยหวนได้” แต่เนื่องจากขณะนั้นนางละเวงอยู่กับพระสังฆราชในท้องพระโรง และกำลังถูกจ้องจับผิด จึงทำให้นางละเวงไม่สามารถแสดงความรู้สึกที่แท้จริงได้

นางละเวงได้ส่งสารให้พระอภัยมณีทราบว่า ถ้าพระอภัยมณีไม่ปฏิบัติตามคำสัญญาที่ว่า จะประหารชีวิตบุตรภรรยา ไม่ข้องเกี่ยวกับพระญาติวงศ์ และจะเข้ารีตนับถือศาสนาเดียวกับนาง นางก็จะไม่สามารถรักพระอภัยมณีได้ และขอทำศึกกับพระอภัยมณีจนกว่าจะสิ้นชีวิต แต่ถ้าพระอภัยมณีปฏิบัติตามสัญญาที่ให้ไว้กับนางเมื่อใด นางก็ยินดีจะเป็นคู่ครองของพระอภัยมณี ซึ่งการสื่อสารดังกล่าว นางละเวงใช้จดหมายเป็นสื่อและมีทูตของพระอภัยมณีนำสาร โดยใช้วิธีการเขียนด้วยถ้อยคำรุนแรงต่อว่าทวงสัญญาจากพระอภัยมณีว่า “เมื่อแรกองค์ทรงธรรมได้สัญญาว่า จะฆ่าลูกเมียไม่เสียตาย” ต่อจากนั้นเปลี่ยนมาเป็นวิธีการเขียนโดยใช้ถ้อยคำอ่อนหวานโน้มน้าวใจ

พระอภัยมณีให้เกิดความรู้สึกอ่อนไหวคล้อยตามว่า “ถ้าเมตตาสารพัดไม่ขัดข้อง เสน่ห์น้องนึกไว้ให้ได้สม” ซึ่งในการสื่อสารตอบครั้งนี้ นางละเวงใช้สารเท็จขึ้นมากล่าว เนื่องจากนางละเวงมีเจตนาจะใช้ข้อความในสาร สร้างความเชื่อถือแก่พระสังฆราชว่านางมิได้มีจิตใจรักใคร่พระอภัยมณีจริง ซึ่งผลของการใช้สารครั้งนี้ของนางละเวง ทำให้พระอภัยมณีอยู่ในอาการ “สิ้นสติมิได้ปรีโษษฐ์ เอกเขนกเฉย” เนื่องจากคาดไม่ถึงว่านางจะตอบสารมาเช่นนั้น และความจริงพระองค์ไม่เคยให้สัญญาแก่นางมาก่อน

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

พระอภัยมณีไม่ประสบผลสำเร็จในการสื่อสาร เนื่องจากไม่สามารถทำให้นางละเวงรับรักได้ตามสัญญาที่เคยให้ไว้แก่กัน ซึ่งเกิดจากสถานการณ์สภาพแวดล้อมการสื่อสาร ไม่เอื้อให้นางละเวงใช้สารได้ตรงกับใจของตน กล่าวคือ นางละเวงอยู่ในสถานการณ์คับขัน เนื่องจากความรักของพระอภัยมณีถูกเปิดอ่านต่อหน้าพระสังฆราชและบรรดาอำมาตย์ในห้องพระโรง ทำให้นางละเวงถูกพระสังฆราชตำหนิว่าหลงรักศัตรูจนลืมคิดแก้แค้น นางละเวงจึงจำเป็นต้องสร้างความเชื่อถือแก่พระสังฆราชและบรรดาอำมาตย์ ด้วยการใช้สารเท็จที่นางสร้างเรื่องราวขึ้นเองตอบพระอภัยมณี

7. พระอภัยมณีสื่อสารกับนางละเวง (2)

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

พระอภัยมณีหลงเสน่ห์นางละเวง อยากได้นางมาเป็นพระมเหสี จึงยอมทิ้งกองทัพเข้าไปอยู่วังลังกา แต่นางละเวงไม่ยอมให้พระอภัยมณีได้พบ ทำให้พระอภัยมณีเป็นทุกข์นางยุพาผกาส่งสารจึงพาพระอภัยมณีไปพบนางละเวงในห้องบรรทม พระอภัยมณีพยายามเล่าโลมนางละเวงให้ยอมรับรักพระองค์ เมื่อนางละเวงตัดพ้อว่าพระอภัยมณีไม่รักนางจริง พระอภัยมณีจึงให้สัตย์สาบานกับนางละเวงว่า

ถึงม้วยดินสิ้นฟ้ามหาสมุทร	ไม่สิ้นสุดความรักสมัครสมาน
แม้เกิดในใต้ฟ้าสุธาธาร	ขอพบพานพิสวาสไม่คลาดคลา
แม้เนื้อเย็นเป็นห้วงมหรณพ	พี่ขอพบศรีสวัสดิ์เป็นมัจฉา
แม้เป็นบัวตัวพี่เป็นภุมรา	เชยผกาโกสมประทุมทอง
เจ้าเป็นถ้ำอำไพขอให้พี่	เป็นราชสีห์สมสู่เป็นคู่สอง
จะติดตามทรมสงวนนวลละออง	เป็นคู่ครองพิศวาสทุกชาติไป
เป็นสัจจหวังจิตต์สนิทนอม	งามละม่อมมิ่งขวัญอย่าหวั่นไหว

จงโอนอ่อนผ่อนตามความอาลัย

ให้ชื่นใจเสียรู้แล้วเถิดแก้วตาฯ
(พระอภัยมณี. 2517 : 662)

พระอภัยมณีพยายามเล่าโลมนางละเวงให้นางยินยอม นางละเวงพยายามบ่ายเบี่ยง และตัดพ้อควรกระทำของพระอภัยมณี ดังนี้

พลาอิงแอบแนบน้องประคองเกล้า
แล้วว่าเปื้อนเหลือล้ำคำสัญญา
อย่าลบลวนกวนใจที่ได้ห้าม
เยียมบัญชีรก่อนเถิดให้พลิตเพลิน
ดูโซติช่วงดวงดาวบ้างชาวเลื่อง
พริงแอบแนบนางไม่ห่างกาย
เนือยเนือยขึ้นรีนรินกลิ่นกุหลาบ
ชื่นอารมณ์ยมโดยโรยรำเพย
ประคองกอดสอดหัดถ์สัมผัสเกล้า
นางผลักพลิกหยิกหัดถ์สัดกร
เฝ้าจับกุมหุยมหิมนอ้อมหนา
จงหยุดหย่อนผ่อนสบายให้หายใจ

นางผลักเพลพลิกปิดพระหัตถา
ยิ่งไม่ว่าก็ยิ่งทำให้กำเเมน
มีผ่อนตามน้องบ้างจะห่างเหิน
โน่นแน่เชิญชมฟ้าดาราฉาย
ประจำเมืองสุกเหมือนดังเดือนฉาย
แสนสบายบรรทมเมื่อลมเซย
หอมอังกาบแกมลำดวนหวลระเหย
พระชื่นเซยปรางน้องประคองกร
ค้อยเคล้นเต้าเต่งทรวงดวงสมร
เมื่อไม่นอนนิ่งบ้างเป็นอย่างไร
จะลูปคล้าเกล้าคลึงไปถึงไหน
อย่าเพอให้ชอกช้ำระกำตรอมฯ
(พระอภัยมณี. 2517 : 662-663)

พระอภัยมณีใช้ความพยายามโน้มน้าวใจ นางละเวงให้โอนอ่อนตามความต้องการของพระองค์ นางละเวงก็พยายามหลอกล่อพระอภัยมณีให้พลิตเพลิน “จนลืมนเลยหลับไปในไสยา”

จุดประสงค์การสื่อสาร

พระอภัยมณีพยายามเล่าโลมนางละเวงให้ใจอ่อนยอมเป็นพระมเหสี

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

พระอภัยมณีเป็นกษัตริย์ที่มีบุคลิกลักษณะสุภาพ นุ่มนวล แม้จะหลงใหลนางละเวงปรารถนานางเป็นพระมเหสี ก็ไม่ใช่วิธีการบังคับขืนใจนางแม้จะมีโอกาส แต่ใช่วิธีการเล่าโลมอย่างนุ่มนวล อ่อนหวาน ทั้งการกระทำและคำพูด เพื่อให้นางละเวงยินยอมด้วยความเต็มใจ ซึ่งพระอภัยมณีน่าจะมีความเชื่อมั่นในคารมของพระองค์ว่าจะสามารถทำให้นางละเวงเคลิบเคลิ้มคล้อยตามคารมของพระองค์ได้

วิเคราะห์ผู้รับสาร

นางละเวงเป็นสตรีที่มีจิตใจเข้มแข็ง และเป็นกุลสตรีที่รักเกียรติ แม้นางจะมีใจรักพระอภัยมณีและพึงพอใจในคำหวานของพระอภัยมณี แต่นางก็ไม่ยอมเป็นพระมเหสีของพระอภัยมณีโดยง่าย และนอกจากนี้นางละเวงน่าจะกังวลใจและสับสน เนื่องจากพระอภัยมณีเป็นศัตรูของลังกา การที่นางจะมีสัมพันธ์กับพระอภัยมณีจึงเป็นการไม่เหมาะสม นางจึงจำเป็นต้องพยายามบ่ายเบี่ยงหาทางเอาตัวรอด โดยมีทำให้พระอภัยมณีน้อยพระทัย

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

พระอภัยมณีส่งสารปลอบประโลมนางละเวงให้เชื่อมั่นว่าพระองค์รักนางด้วยความจริงใจ เพื่อให้นางยินยอมเป็นพระมเหสีของพระองค์ โดยการให้สัตย์ปฏิญาณด้วยถ้อยคำอ่อนหวานว่า

ถึงม้วยดินสิ้นฟ้ามหาสมุทร	ไม่สิ้นสุดความรักสมัคสมาน
แมเกิดในใต้ฟ้าสุธาธาร	ขอพบพานพิสวาสไม่คลาดคลา
แมเนื้อเย็นเป็นห้วงมหรณพ	พี่ขอพบศรีสวัสดิ์เป็นมัจฉา
แม่เป็นบัวตัวพี่เป็นภุมรา	เชยฉกาโกสมปทุมทอง
เจ้าเป็นถ้ำอำไพขอให้พี่	เป็นราชสีห์สิงสู่เป็นคู่สอง
จะติดตามทราวมสงวนนวลละออง	เป็นคู่ครองพิสวาสทุกชาติไป
	(พระอภัยมณี. 2517 : 662)

ซึ่งการให้สัตย์ปฏิญาณนี้ พระอภัยมณีหวังจะให้นางละเวงใจอ่อน เห็นความจริงใจของพระองค์ ต่อจากนั้นใช้การกระทำเพื่อเล้าโลมนางละเวงด้วยการ “พลาถอิงแอบแนบน้องประคองเกล้า” เพื่อหวังจะให้นางละเวงเคลิบเคลิ้มคล้อยตามการสัมผัสของพระองค์

นางละเวงต้องการจะหลบเลี่ยงการเล้าโลมของพระอภัยมณี จึงใช้สารหักเหความสนใจของพระอภัยมณีที่ติดนาง โดยใช้ทั้งการกระทำและคำพูด กล่าวคือ เมื่อพระอภัยมณีใช้วิธีการกอดรัดสัมผัส นางละเวงหลบเลี่ยงโดย “นางผลึกเพลวพลิกปิดพระหัตถา” และใช้คำพูดบอกพระอภัยมณีว่า นางไม่เชื่อในคำมั่นสัญญาของพระอภัยมณีพร้อมกับตัดพ้อการกระทำของพระอภัยมณีด้วยจริตมารยาสตรีดังนี้

แล้วว่าเมื่อเหลือล้ำคำสัญญา	ยิ่งไม่ว่าก็ยิ่งทำให้กำเริบ
อย่าลามลวนกวนใจที่ได้ห้าม	มิพ่อนตามน้องบ้างจะท่างเหิน
	(พระอภัยมณี. 2517 : 662)

ต่อจากนั้นนางใช้คำพูดอ่อนหวาน เชิญชวนพระอภัยมณีให้ชมดาวบนท้องฟ้าว่า

เยี่ยมบัญชาก่อนเกิดให้เฟลิดเฟลิน	โน่นแน่เชิญชมฟ้าดารา
ดูโชติช่วงดวงดาวบ้างชาวเหลือง	ประจำเมืองสุขเหมือนดังเดือนหลาย
	(พระอภัยมณี. 2517 : 662)

พระอภัยมณีใช้การกระทำโลมเล้านางละเวงให้ใจอ่อน เคลิบเคลิ้มด้วยการ “ประคอง กอดสอดหัดสัมผัสสัมผัส คล้าย ค่อยเคล้นเต้าแต่งทรวงดวงสมร” นางละเวงใช้กิริยาอาการและป้องกันการเล่าโลมของพระอภัยมณีโดย “นางผลึกพลิกหยิกหัดสัมผัส” ประกอบกับการใช้คำพูดตัดพ้อ และขอร้องพระอภัยมณีให้หยุดการล่อลวงเกินนางดังนี้

เฝ้าจับกุมหุ้มหุ้มไม่อ้อมหน้า	จะลอบคล้ำเคล้าคลึงไปถึงไหน
จงหยุดหย่อนผ่อนสบายให้หายใจ	อย่าเพ้อให้ชอกช้ำระกำทรวง
	(พระอภัยมณี. 2517 : 663)

พระอภัยมณีไม่สนใจอาการปิดป้องและคำตัดพ้อของนางละเวง จึงใช้สารเพื่อโน้มน้าวใจนางโดยใช้คำพูดอ่อนหวาน ประกอบกับการสัมผัส นางละเวงพยายามใช้สารเบี่ยงเบนความสนใจออกจากตัวนางด้วยการชี้ชวนชมดาวบนท้องฟ้า พระอภัยมณีหลงคารมคล้อยตามคำเชิญชวนของนางละเวง เฟลิดชมดาวบนท้องฟ้า “จนลืมเลยกลับไปในไสยา”

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

พระอภัยมณีสามารถสร้างความพึงพอใจให้บังเกิดแก่นางละเวงได้ แต่ไม่สามารถโน้มน้าวใจให้นางปลงใจเป็นพระมเหสีของพระองค์ได้ ซึ่งผลครั้งนี้เนื่องมาจาก บุคลิกลักษณะส่วนตัวของพระอภัยมณีที่เป็นกษัตริย์หนุ่มพล อ่อนหวาน และเจ้าชู้ จึงส่งผลให้พระอภัยมณีมีทักษะในการใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ สถานการณ์ และบุคคลผู้รับสาร

การที่พระอภัยมณีไม่สามารถโน้มน้าวใจนางละเวงได้ เนื่องจากบุคลิกลักษณะของนางละเวงที่เป็นสตรีที่มีจิตใจเข้มแข็ง และเป็นกุลสตรี ประกอบกับสถานภาพการเป็นคู่ติกระหว่างนางกับพระอภัยมณี มีส่วนทำให้นางละเวงไม่กล้ามีความสัมพันธ์กับพระอภัยมณี

จากสถานการณ์การสื่อสารเพื่อจรรโลงใจนั้น จะมีการสื่อสารร่วมกันทั้งเฉพาะหน้าและผ่านลายลักษณ์อักษรที่อยู่ในรูปของจดหมาย ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสารในขณะนั้น การใช้สารและสื่อจะมีทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษาประกอบกัน การใช้วัจนภาษาจะอยู่ในรูปของภาษาพูด ภาษาเขียนและบทเพลง สำหรับอวัจนภาษาจะใช้อาการภาษา ในด้านผล

ของการสื่อสารนั้นส่วนมากจะประสบผลสำเร็จ ผลของการสื่อสารที่ประสบผลสำเร็จขึ้นอยู่กับความสามารถในการเลือกใช้สารและสื่อของตัวละครผู้ส่งสารที่ใช้ได้เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ สภาพแวดล้อมตลอดจนอุปนิสัย เพศ วัย และสถานภาพ รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครผู้ส่งสารกับตัวละครผู้รับสาร สำหรับการสื่อสารที่ไม่ประสบผลสำเร็จนั้นขึ้นอยู่กับอุปนิสัยและสถานภาพของตัวละครผู้รับสาร ทิศนคติที่ตัวละครผู้รับสารมีต่อตัวละครผู้ส่งสาร ตลอดจนสภาพแวดล้อมของตัวละครผู้รับสารในขณะทำการสื่อสาร

4. การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ

การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจเป็นการพูดเพื่อให้ผู้ฟังได้รับรู้ และเห็นด้วยทั้งทางความคิด และการกระทำตามจุดมุ่งหมายของผู้พูด ดังสถานการณ์การสื่อสารต่อไปนี้

1. พระอภัยมณีสื่อสารกับนางผีเสื้อสมุทร (1)

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

นางผีเสื้อสมุทรพบพระอภัยมณีนั่งเป่าปี่อยู่ใต้ต้นไทรก็หลงใหลรักใคร่อยากได้เป็นคู่ครอง จึงลักพาตัวพระอภัยมณีไปไว้ในถ้ำของนาง พร้อมกับแปลงกายให้สวยงามเพื่อมิให้พระอภัยมณีเกิดความหวาดกลัวและรังเกียจ ขณะที่พระอภัยมณีถูกนางผีเสื้อสมุทรลักพาตัวมานั้น พระอภัยมณีตกใจกลัวสลบไปเมื่อรู้สึกตัวและทราบว่าจะองค์ถูกนางผีเสื้อสมุทรลักพาตัวมาก็โกรธแต่ก็พยายามระงับไว้ แล้วใช้อภัยคำอ่อนหวาน นุ่มนวล หวานล้อมนางผีเสื้อสมุทรให้พาพระองค์กลับขึ้นฝั่ง ดังคำกลอนต่อไปนี้

นี่แนะนางอสุรีขีนิมาร	ไม่ต้องการที่จะแก้งมาแปลงกาย
จะขอถามตามตรงจงประจักษ์	เจ้าเป็นยักษ์อยู่ในวานชลสาย
อันตัวเราเป็นมนุษย์บุรุษชาย	เจ้าคิดร้ายลักพาเอามาโย
เข้าอิงแอบแนบข้างอยู่อย่างนี้	หรือว่ามีข้อประสงค์ที่ตรงไหน
มนุษย์ยักษ์รักกันด้วยอันใด	ผิดวิสัยที่จะอยู่เป็นคู่ควร
	(พระอภัยมณี. 2517 : 14)

นางผีเสื้อสมุทรได้ฟังคำพูดของพระอภัยมณียิ่งหลงใหลรักใคร่ตอบพระอภัยมณีด้วยจรัสตรัสว่า

อันน่องนี้ไร้คู่ที่คู่สม	เป็นสาวพรหมจารีย์ไม่มีผัว
ถึงเป็นยักษ์ยังไม่มีราศีมี	พระมากลัวผู้หญิงด้วยสิ่งไร
แม่เจ้าเอ๋ยคิดขึ้นมาน่าหัวร่อ	เห็นเข้าง้อแล้วยิ่งว่าไม่ปราศรัย
พลางแก่งทำสะบัดสะบั้งทั้งสไบ	ร้อนเหมือนใจจะขาดประหลาดนัก
แล้วแก่งทำล้าออยพุดอ้อยอิ่ง	เข้าแอบอิงเอนทับลงกับตัก
ยิ่งถอยหนีก็ยิ่งตามด้วยความรัก	ยิ่งพลกผลักก็ยิ่งแอบแนบอุรา
	(พระอภัยมณี. 2517 : 15)

พระอภัยมณีโกรธนางผีเสื้อสมุทรจนลืมตัวไม่กลัวตาย จึงแสดงกิริยาต่อนางผีเสื้อสมุทร
ดังนี้

ถีบจนพลัดจากแท่นแผ่นศิลา	แล้วเตีอดดำง่าอีกาสีลาม
เขาเบือนเบี้ยเหลือเกลียดช้ำเกียจตอบ	ยังขึ้นปลอบปลุกปล้ำอีล้ำสาม
ทำแสนแสบแสนงอนละอ่อนความ	แพศยาบ้ากามกวนอารมณ์
ถึงมาตรแมนม้วยมุดสุดชีวิต	อย่าหมายมาดว่ากูจะคู่สม
สัญชาติยักษ์ไม่สมัครสมาคม	แล้วทุตถ่มน้ำลายไม่ไยดี
	(พระอภัยมณี. 2517 : 15)

นางผีเสื้อสมุทรตอบพระอภัยมณี

อีนางยักษ์กลับปลอบไม่ ตอบโกรธ	พระจงโปรดเกล้าล้าน้องอย่าหมองศรี
ข้าหมายเหมือนภัสตาถึงดำดี	ก็ตามที่เถิดเมียไม่เสียใจ
จนผู้หญิงอิงแอบแนบถนอม	กระไรหม่อมจะตั้งปึงไปถึงไหน
ช่างไม่คิดชวนเก้อเอออะไร	ทำบ้าไปเป็นหนีไปทีเดียว
มาร่วมเรียงเคียงข้างอยู่อย่างนี้	ยังว่ามีน้ำใจจะไม่เกีย
นำอดสูผู้หญิงจริงเจียว	พลางกลมเกลียวกอดรัดกษัตรา
	(พระอภัยมณี. 2517 : 15)

พระอภัยมณีเห็นว่าไม่สามารถโน้มน้าวใจนางผีเสื้อสมุทรให้พาพระองค์กลับขึ้นฝั่งได้ จึง
หาวิธีป้องกันตนเองให้ปลอดภัยจากการอยู่ร่วมกันดังนี้

จึงบัญชาว่านี่แนนางยักษ์	จะร่วมรักกันก็เห็นไม่เป็นผล
อันเชื้อชาติอสูรทรย์อมกินคน	มาแปดปนเป็นมิตรเราคิดกลัว

ไปข้างหน้าถ้าเคื่องน้ำใจเจ้า
 แม้นให้สัตย์ปฏิญาณสาบานตัว

จะกินเราเสียไม่คิดว่าเป็นตัว
 ให้หายกลัวแล้วจะอยู่เป็นคู่ครอง
 (พระอภัยมณี. 2517 : 17)

นางผีเสื้อสมุทรดีใจจึงตอบพระอภัยมณีไปว่า

แม้นไว้เว้นรคุณพระทูนหัว
 ขอทุกเทพเทวัญจงบันดาล
 จนสุดสิ้นดินฟ้าสุธาทวีป
 พอให้สัตย์เสร็จคำทำจะอ่อน

อันเป็นผิวเพื่อนรักสมัคสมาน
 ประหารผลาญชีวิตมัวให้ขาดรอน
 ไม่สิ้นชีวิตก็ไม่เสื่อมสโมสร
 ระทวยอ่อนเอนทับลงกับเพลา
 (พระอภัยมณี. 2517 : 17)

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

พระอภัยมณีต้องการโน้มน้าวใจนางผีเสื้อสมุทรให้ปฏิบัติตามความต้องการของพระองค์

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

พระอภัยมณีเป็นคนช่างสังเกต ฉลาดรอบคอบและมีสติดี ซึ่งบุคลิกเหล่านี้จะเห็นได้จากการที่พระอภัยมณีทราบฐานะอันแท้จริงของนางผีเสื้อสมุทรว่าเป็นยักษ์มิใช่มนุษย์ธรรมดาเช่นที่นางแปลงกายให้เห็น โดยพระอภัยมณีสังเกตดวงตาของร่างแปลงแล้วพบว่า “แววจักขุหายทั้งซ้ายขวา” ซึ่งแสดงให้เห็นความเชื่อของคนไทยว่า ดวงตาของมนุษย์ต้องมีแวว ถ้าดวงตาไม่มีแววจะเป็นดวงตาของภูติผีปีศาจ และจากการที่พระอภัยมณีสังเกตปฏิกิริยาที่นางผีเสื้อสมุทรแสดงออกมา พระองค์ก็ทราบได้ทันทีว่า นางผีเสื้อสมุทรอยากได้พระองค์เป็นสามีของนาง พระอภัยมณีแม้จะโกรธและรังเกียจนางผีเสื้อสมุทร แต่ก็พยายามระงับไว้ เพราะพระองค์ตระหนักดีว่าอยู่ในฐานะเชลยของนาง ไม่ควรทำให้นางโกรธเพราะนางอาจจะทำร้ายพระองค์ได้ ในสถานการณ์คับขันเช่นนี้ พระอภัยมณีจึงคิดว่าการใช้คำพูดที่นุ่มนวลอ่อนหวาน ประกอบด้วยเหตุผลหวานล่อมนาง ผีเสื้อสมุทรให้ใจอ่อนยอมรับความจริงเป็นสิ่งที่ดีที่สุดในที่สุด

แต่พระอภัยมณีได้วิเคราะห์สถานการณ์แล้วว่า ไม่มีหนทางที่จะหลบนางผีเสื้อสมุทรพัน จึงยอมรับชะตากรรมในครั้งนี้ ในขณะเดียวกันพระอภัยมณีก็คำนึงถึงสัญญาตัญญาณความเป็นยักษ์ของนางผีเสื้อสมุทรที่จะต้องมิมีภัยร้าย จึงคิดป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นภายในตัวนาง ถ้าต่อไปนางผีเสื้อสมุทรเลื่อมรักหรือพระองค์ทำให้นางโกรธก็อาจจะทำร้ายพระองค์ได้ ซึ่งแสดงให้เห็นความรอบคอบของพระอภัยมณีในครั้งนี้ นอกจากนี้พระอภัยมณีได้วิเคราะห์แล้วว่าขณะนี้นางผีเสื้อสมุทรกำลังหลงใหลในตัวพระองค์อยู่ จึงถือโอกาสนี้ขอให้นางยอมให้คำสัตย์สาบานว่าจะไม่คิดร้ายต่อพระองค์ในวันข้างหน้า ซึ่งสะท้อนให้เห็นความเชื่อของคนในสังคมไทยที่ให้การยอมรับ

และเชื่อถือคำสาบานว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เมื่อให้คำสาบานแล้วจะต้องรักษาปฏิบัติตามให้ได้ ถ้าผิดคำสาบานจะต้องมีอันเป็นไปตามคำสาบานนั้น ซึ่งการทำสัญญาครั้งนี้เป็นการทำสัญญาข้างเดียวของนางผีเสื้อสมุทร โดยพระอภัยมณีไม่ได้ทำสัญญาด้วย นับเป็นความฉลาดของพระอภัยมณีที่ป้องกันตัวเองจากการผิดคำสาบานถ้าจะมีอะไรเกิดขึ้นในภายหน้า เพราะพระอภัยมณีนั่นย่อมคิดหาทางหนีจากนางผีเสื้อสมุทรตลอดเวลา

วิเคราะห์ผู้รับสาร

นางผีเสื้อสมุทรเป็นยักษ์และยังเป็นโสด นางลักพาพระอภัยมณีมาด้วยความหลงใหลในเพลงปี่และฟังพอใจในรูปโฉมของพระอภัยมณี อยากได้ไว้เป็นคู่ครองของนาง ในขณะเดียวกันนางผีเสื้อสมุทรก็ตระหนักดีถึงความแตกต่างทางเชื้อชาติระหว่างนางกับพระอภัยมณี นางจึงแปลงกายเป็นมนุษย์ธรรมดาที่มีรูปร่างหน้าตาสวยงาม ซึ่งแสดงให้เห็นความฉลาดรอบคอบของนางผีเสื้อสมุทร นอกจากนี้นางยังเป็นคนมีความพยายามสูง จะเห็นได้จากการที่นางพยายามโน้มน้าวใจพระอภัยมณีให้ยอมรับนางเป็นภรรยา ด้วยการใช้จิตมารยาสดร้อดอันพระอภัยมณีให้รับรักษาง แม้พระอภัยมณีจะแสดงท่าทางรังเกียจนางตลอดเวลาก็ตาม ซึ่งนางน่าจะวิเคราะห์สถานการณ์และสภาพแวดล้อมในขณะนี้แล้วว่า พระอภัยมณีหนีไปไหนไม่ได้ และการที่ต้องอยู่กับนางตามลำพังในสถานภาพชายหนุ่มหญิงสาว โดยเฉพาะเมื่อถูกนางเล้าโลมเอาใจมาก ๆ พระอภัยมณีจะต้องใจอ่อนยอมเป็นสามีของนางแน่นอน เมื่อนางได้ฟังคำตอรองของพระอภัยมณีให้นางกล่าวคำสาบานว่า จะไม่ทำร้ายพระองค์ แล้วจะยอมอยู่ร่วมกับนางฉันสามีภรณานั้นนางผีเสื้อสมุทรจึงรับรับคำด้วยความดีใจ เพราะนางก็ไม่ได้คิดจะทำร้ายพระอภัยมณีอยู่แล้ว และในการให้คำสาบานครั้งนี้นางผีเสื้อสมุทรเองก็ไม่ได้สนใจว่าพระอภัยมณีจะร่วมให้คำสาบานด้วยหรือไม่ เพราะนางย่อมมั่นใจในอำนาจของนางที่มีอยู่ว่าไม่มีทางที่พระอภัยจะหลบหนีไปไหนได้อีกประการหนึ่งอาจจะคิดว่าเมื่อได้อยู่เป็นสามีภรณากันแล้ว ความรักความภักดีของนางจะทำให้พระอภัยมณีเกิดความรักในตัวนางก็ได้โดยไม่คิดจะทอดทิ้งนาง

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

พระอภัยมณีประสงค์จะส่งสารโน้มน้าวใจนางผีเสื้อสมุทรให้ใจอ่อนยอมพาพระองค์กลับคืนฝั่ง ด้วยการส่งสารแก่นางผีเสื้อสมุทรทราบว่า พระองค์รู้จักสภาพที่แท้จริงของนางดีว่าเป็นยักษ์ พร้อมกับบอกให้นางทราบว่ามนุษย์กับยักษ์ไม่สามารถจะอยู่ร่วมกันได้ เพราะความแตกต่างกันในด้านความเป็นอยู่ด้วยการใช้คำพูดไพเราะนุ่มนวล และชอบด้วยเหตุผลในการชี้แจงความแตกต่างระหว่างเชื้อชาติ ซึ่งไม่เหมาะสมที่จะอยู่เป็นสามีภรณากันได้ว่า “มนุษย์ยักษ์รักกันด้วยอันใด ผิดวิสัยที่จะอยู่เป็นคู่ควร” เป็นการใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับสถานการณ์และสภาพแวดล้อมในขณะนั้น แต่ปรากฏว่าสารที่สื่อออกไปอย่างนุ่มนวล เพื่อหวังจะโน้มน้าวใจนางผีเสื้อสมุทรให้ยอมรับความเป็นจริงนั้น กลับส่งผลให้นางผีเสื้อสมุทรหลงใหลในความนุ่มนวลของ

พระอภัยมณีมากขึ้น

นางผีเสื้อสมุทรส่งสารให้พระอภัยมณีทราบว่าเป็นโสด ในการลักพาพระอภัยมณีมาในครั้งนี้เพราะปรารถนาให้พระอภัยมณีเป็นสามีของนาง โดยใช้ทั้งการกระทำและคำพูด กล่าวคือ นางผีเสื้อสมุทรใช้อ้อยคำอ่อนหวานในการชี้แจงวัตถุประสงค์ในการนำตัวพระอภัยมณีมาในครั้งนี้ว่า “อันน้องนี้ไร้คู่ที่สุ่ม เป็นสาวพรหมจารีย์ไม่มีผัว” ประกอบกับการใช้กิริยาท่าทางออกด้อน ยั่วชวนพระอภัยมณีให้เข้าใจความต้องการของนางด้วยการ “เข้าแอบอิงเอนทับลงกับตัก” และ “ยิ่งถอยหนีก็ยิ่งตามด้วยความรัก ยิ่งพลิกพลักก็ยิ่งแอบแนบอุรา”

พระอภัยมณีส่งสารให้นางผีเสื้อสมุทรทราบว่า พระองค์พิโรธมาก และไม่ประสงค์จะเป็นพระสามีของนาง โดยใช้การกระทำด้วยการ “ถีบจนพลัดจากแท่นแผ่นศิลา” แสดงให้เห็นความโกรธอย่างรุนแรงของพระอภัยมณี พร้อมกับบริภาษนางผีเสื้อสมุทรอย่างรุนแรงว่า “...อีกลีลาม” และ

เขาเบือนเบื้อเหลือเกลียดชังเกลียดตอบ	ยังขึ้นปลอบปลุกปล้ำอีล้ำสาม
ทำแสนแสบแสนอนจะอ่อนความ	แพศยาบ้ากามกวนอารมณ์
	(พระอภัยมณี. 2517 : 15)

ต่อจากนั้นใช้คำพูดแข็งกร้าวและการกระทำที่รุนแรงสื่อให้นางทราบว่า พระองค์ไม่ปรารถนาเป็นสามีของนางดังนี้

ถึงมาตรแม้นม้วยมุตสุดชีวิต	อย่าหมายมาดว่ากูจะสุ่ม
สัญชาติยักษ์ไม่สมัครสมาคม	แล้วทุกลมน้ำลายไม่ไยดี
	(พระอภัยมณี. 2517 : 15)

นางผีเสื้อสมุทรส่งสารให้พระอภัยมณีทราบว่า นางไม่ถือโทษโกรธในคำพูดและการกระทำของพระอภัยมณี ด้วยการใช้น้ำคำพูดปลอบโยนขอความเห็นใจจากพระอภัยมณีอย่างอ่อนหวานว่า “พระจงโปรดเกล้าน้องอย่าหมองศรี” และ “ข้าพหมายเหมือนภัสตาถึงดำตี ก็ตามที่เถิดเมียไม่เสียใจ” สุดท้ายใช้การกระทำโน้มน้าวใจพระอภัยมณีให้ยอมรับรักนางด้วยการ “พलगลมเกลียวกอดรัดกษัตรา”

พระอภัยมณีเห็นว่าพระองค์ไม่สามารถเปลี่ยนความคิดของนางผีเสื้อสมุทรได้ จึงยอมจำนน ด้วยการส่งสารให้นางทราบว่า พระองค์ยินดีจะเป็นสามีของนาง ถ้านางยอมให้สัตย์สาบานว่าจะไม่คิดร้ายต่อพระองค์ไม่ว่าในขณะนี้หรือในกาลข้างหน้า

ประการแรก ความฉลาดในการใช้เหตุผลมาอ้างเพื่อทำให้นางผีเสื้อสมุทรยอมรับและปฏิบัติตามความต้องการด้วยการอ้างความหวาดกลัวของตนในเชื้อชาติยักษ์ของนาง เป็นการใช้สารได้เหมาะสมสอดคล้องกับสถานภาพของนางผีเสื้อสมุทร

ประการที่สอง พระอภัยมณีใช้สารได้ตรงกับความต้องการของนางผีเสื้อสมุทร จึงทำให้นางยอมให้คำสาปคือจากคำพูดของพระอภัยมณีที่ว่า จะยอมเป็นสามีของนาง ถ้านางยอมสาบานว่าจะไม่คิดร้ายต่อพระองค์ก่อน

ประการที่สาม เนื่องจากนางผีเสื้อสมุทรหลงรักพระอภัยมณี จึงยอมทำตามความต้องการทุกอย่าง เพียงเพื่อให้พระอภัยมณียอมเป็นสามีของนาง

2. พระอภัยมณีสื่อสารกับนางผีเสื้อสมุทร (2)

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

พระอภัยมณีตัดสินใจจะหนีนางผีเสื้อสมุทรตามคำแนะนำและช่วยเหลือของตาเงือก จึงหาโอกาสที่จะหลอกนางผีเสื้อสมุทรให้ออกจากถ้ำสามวันเพื่อถ่วงเวลาการติดตามของนางและเมื่อนางผีเสื้อสมุทรฝันร้ายได้ขอให้พระอภัยมณีทำนายฝันให้ พระอภัยมณีจึงถือโอกาสลวงนางผีเสื้อสมุทรให้ออกจากถ้ำ ดังการสื่อสารโต้ตอบกันดังนี้

จึงกล่าวเกล้งแสร้งเสเพทุบาย	เจ้าฝันร้ายนักน้องต้องตำรา
อันเทวณีนั่นคือมัจจุราช	จะหมายมาดเอาชีวิตริษยา
แล้วเสแสร้งแกล้งทำบีบน้ำตา	อนิจจาใจหายเจียวสลายใจ
แม่นลันสูญบุญนางในปางนี้	ไม่มีที่พึ่งพาจะอาศัย
จะทอดศพขบหน้าโคกาลัย	ระกำใจกว่าจะม้วยไปด้วยกัน
นีกจะใคร่สะเดาะพระเคราะห์เจ้า	พอบรรเทาโทษาที่อาสัญ
เหมือนองอ้นขอชีวิตแก่เทวัญ	กลัวแต่ขวัญเนตรพี่จะมีทำ
	(พระอภัยมณี. 2517 : 139)

นางผีเสื้อสมุทรเชื่อคำพูดของพระอภัยมณี จึงตอบพระอภัยมณีว่า

.....	พระทรงยศจงช่วยชุบอุปถัมภ์
ตามตำราสารพัดไม่ขัดคำ	ช่วยแนะนำอนุกุลอย่าสูญใจ
	(พระอภัยมณี. 2517 : 140)

พระอภัยมณีเห็นนางผีเสื้อสมุทรเชื่อคำพูดของตน จึงถือโอกาสลวงนางออกจากถ้ำ ด้วยการทนายฝันของนางว่า

.....	จึงว่าผิดสายสมรหาสอนไม่
ตำรานั้นแต่ครั้งตั้งเมรุไกร	ว่าถ้าใครฝันร้ายจะวายปราน
ให้ไปอยู่ผู้เดียวที่ตื่นเขา	แล้วอดข้าวอดปลากระยาหาร
ถ้วนสามคืนสามวันจะบันดาล	ให้สำราญรอดตายสบายใจ
	(พระอภัยมณี. 2517 : 140)

นางผีเสื้อสมุทรตอบให้พระอภัยมณีทราบว่าจะปฏิบัติตาม

จึงตอบว่าถ้ากระนั้นฉันจะไป	อยู่เขาใหญ่ในป่าพนาวัน
พระโหมยจงอยู่ในคุหา	เลี้ยงรักษาอุกน้อยคอยหม่อมฉัน
จะอดใจให้เหมือนคำที่รำพัน	ถ้วนสามวันก็จะมาอย่าอาวรณ์
	(พระอภัยมณี. 2517 : 140)

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

พระอภัยมณีต้องการลวงนางผีเสื้อสมุทรออกจากถ้ำเพื่อถ่วงเวลาให้เงือกพาตนหนี

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

พระอภัยมณีเป็นคนฉลาดนุ่มนวลและมีจิตวิทยาในการพูด พระอภัยมณีอยู่กับนางผีเสื้อสมุทรด้วยความจำใจ เมื่อมีโอกาสจึงคิดหนีและกำลังหาช่องทางทำให้นางผีเสื้อสมุทรออกจากถ้ำตามคำแนะนำของตาเงือก จึงถือโอกาสที่นางฝันร้าย ลวงนางผีเสื้อสมุทร ด้วยความฉลาดรอบคอบในการลวงนางผีเสื้อสมุทรให้ไปถือศีลในป่าครั้งนี้ พระอภัยมณีได้ขอให้นางอดอาหารและน้ำด้วยเป็นเวลาสามวัน เพื่อตัดกำลังของนางถ้าคิดจะติดตาม พร้อมกับแสดงความรักความห่วงใยอาลัยนางผีเสื้อสมุทร ทำให้นางตายใจยอมปฏิบัติตามคำทนายครั้งนี้

วิเคราะห์ผู้รับสาร

นางผีเสื้อสมุทรมีความรักและภักดีต่อพระอภัยมณีตลอดระยะเวลาที่อยู่ร่วมกันมา เมื่อพระอภัยมณีคิดหนีจึงส่งผลให้นางฝันร้าย ด้วยความรักและศรัทธาที่มีต่อพระอภัยมณี นางจึงให้พระอภัยมณีช่วยทนายฝันให้และเชื่อในคำทายนั่น นอกจากนี้แล้วนางยังเชื่อมั่นในอำนาจของนาง ไม่เคยคิดว่าจะมีใครกล้าพาพระอภัยมณีหนี และไม่คิดว่าสินสมุทรจะมีพลังกำลังสามารถเปิดหินที่ปิดปากถ้ำได้ นางจึงไม่มีความระแวงสงสัยแต่ประการใด ประกอบกับกิริยาท่าทางคำพูดของ

พระอภัยมณีที่แสดงความรักความห่วงใยต่อนาง ทำให้นางตายใจเชื่อมั่นและยอมปฏิบัติตามคำทำนาย

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

พระอภัยมณีมีความประสงค์จะส่งสารโน้มน้าวใจนางผีเสื้อสมุทรให้ยอมไปถือศีลในป่า และให้ถอดข้าวอดน้ำเป็นเวลาสามวัน ด้วยการใช้สารเพื่อกระตุ้นให้นางเกิดความหวาดกลัว และแสดงให้เห็นความรู้สึกรักใคร่ห่วงใยที่ตนมีต่อนาง เพื่อสร้างความเชื่อถือแก่นางผีเสื้อ

ในการส่งสารเพื่อจุดประสงค์ดังกล่าว พระอภัยมณีใช้คำพูดประกอบกับกิริยาท่าทางเป็นสื่อ โดยใช้วิธีทำนายฝันด้วยถ้อยคำที่น่ากลัวว่า “อันเทวภูณันค่อมัจจุราช จะหมายมาดเอาชีวิตริษยา” และใช้คำพูดที่แสดงความโศกเศร้าด้วยวิธีการคร่ำครวญถึงความรักความห่วงใยที่ตนมีต่อนาง ประกอบกับการใช้กิริยาร้องไห้เป็นตัวเสริมคำพูดว่า “แม่นลั่นสูญบุญนางในปางนี้ ไม่มีที่พึ่งพาจะอาศัย” และ “จะกอดศพขบหน้าโคกลัย ระกำใจกว่าจะม้วยไปด้วยกัน” ซึ่งเป็นการสร้างอารมณ์สะเทือนใจให้แก่นางผีเสื้อสมุทร พระอภัยมณีใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับจุดประสงค์ของผู้ส่งสารและผู้รับสารและสถานการณ์ที่เป็นความฝันของนางผีเสื้อ มีผลทำให้นางผีเสื้อเชื่อถือในคำพูดและการกระทำของพระอภัยมณี

นางผีเสื้อสมุทรได้ส่งสารตอบให้พระอภัยมณีทราบว่า นางเชื่อในคำทำนายและยินดีปฏิบัติตาม โดยใช้คำพูดเป็นสื่อขอร้องพระอภัยมณีให้ช่วยสะเดาะเคราะห์ว่า “พระทรงยศจงช่วยชุบอุปถัมภ์” และให้คำสัญญาว่าจะปฏิบัติตามคำทำนายว่า “จะอดใจให้เหมือนคำที่รำพัน ถ้วนสามวันก็จะมาอย่าอาวรณ์”

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

พระอภัยมณีประสบความสำเร็จในการโน้มน้าวใจนางผีเสื้อสมุทรให้เชื่อในคำทำนาย และยอมออกไปรักษาศีลในป่า อีกทั้งถอดข้าวอดน้ำเป็นเวลาสามวัน ผลสำเร็จครั้งนี้ เนื่องมาจากความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาทำให้นางผีเสื้อรักและไว้วางใจเชื่อถือในคำพูดของพระอภัยมณี ประกอบกับความสามารถในการใช้สารและสื่อของพระอภัยมณี ที่เกิดจากคำพูดและกิริยาท่าทางได้สอดคล้องเหมาะสมกับสถานการณ์และวัตถุประสงค์การสื่อสาร

3. สนิมทุทสื่อสารกับนางผีเสื้อสมุทร

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

สนิมทุทหนีมารตามากับพระบิดา ระหว่างการหลบหนี สนิมทุทเห็นมารดาไล่ติดตามมาอย่างกระชั้นชิด จึงอาสาบิดาไปถ่วงเวลามารดากลางทาง เพื่อเปิดโอกาสให้เงือกพาพระบิดาหนี นางผีเสื้อสมุทรพยายามหลอกถามสนิมทุทถึงพระบิดา แต่สนิมทุทไม่ยอมบอกทำให้นางโกรธ

จึงไล่ติดตามจับตัว เพื่อบังคับให้บอกที่ซ่อนของพระบิดา สนิมุตหุลอกมารดาให้ห้วงพระบิดา
ด้วยการว่ายน้ำย้อนกลับไปต้นทางดังกล่าว

สนิมุตหุดอกนอกรักแร้
แกล้งหลบลี้นวนไปต้นทาง

แล้วล้อแม่ตบหัตถ์ผัดผางผาง
หมายให้ห้วงพระบิดาได้คลาไคล
(พระอภัยมณี. 2517 : 149)

นางผีเสื้อสมุทรไล่ตามจับสนิมุตด้วยความโกรธ แต่จับไม่ได้ สนิมุตหนีมารดาขึ้นไป
บนเขากลางน้ำ

ถึงเขาใหญ่ในน้ำจ้ำชะเง้อม
เข้าหาดทรายชายตื้นขึ้นบนเตียน
เห็นมารดาล่าลับแล้วยับยั้ง
ไม่พ่นผุดรูปไปในที่

พระหลบเหลื่อมเลี้ยวลัดฉวัดเฉวียน
เที่ยววิ่งเวียนวนรอบขอบคีรี
แกล้งถ้อยหลังลงน้ำแล้วดำหนึ
ตั้งภักดีตามติดพระบิดร
(พระอภัยมณี. 2517 : 149)

นางผีเสื้อสมุทรคิดว่าสนิมุตพาบิดามาซ่อนไว้บนเขากลางน้ำจึงตามขึ้นไปค้นหา
ดังนี้

เที่ยวแลรอบขอบเขาเงาชะงุ้ม
เสียงคลื่นโครมโถมตะครุบก้อนศิลา
แล้วลุกขึ้นยืนชะงักโยกสิงขร
ยังมีดคำสำเนียงกร้องเรียกเตา
ไม่เห็นขานมารร้ายทลายซ้ำ
ไม่พบเห็นเป็นเพลาเข้าราตรี
ช่างชาติชั่วหัวกระดุกลูกตอแหล
เออกระนั้นมันจึงทบทลมา

ยังมีดคลุ้มก็ยิ่งคลั่งตั้งแต่หา
จนหน้าตาแตกยับลงลับเงา
จนโคลงคลอนเคลื่อนดังทั้งภูเขา
ไม่พ่นเราเร่งมาหาโดยดี
เขาระย่ำย่อยยับดังสับสี
อสุรีเหลือแค้นแน่นอุรา
ลวงให้แม่หลงกลเที่ยวค้นหา
ให้บิดาเลยไปเสียไกลแล้ว
(พระอภัยมณี. 2517 : 149-150)

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

สนิมุตต้องการลวงนางผีเสื้อสมุทร ให้ติดตามตนขึ้นไปบนเขากลางน้ำ เพื่อเป็น
การถ่วงเวลาให้พระบิดามีโอกาสหนี

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

สินสมุทรอยู่ในฐานะบุตรของพระอภัยมณีกับนางผีเสื้อสมุทร สินสมุทนั้นรักพระบิดามากกว่ามารดาและเข้าใจความรู้สึกของพระบิดาดี เมื่อทราบว่าแท้จริงมารดาเป็นยักษ์ จึงทำทุกอย่างเพื่อให้พระบิดาหนีพ้นจากความติดตามของมารดา สินสมุทรเป็นเด็กฉลาดเฉลียวปราดเปรียว ว่องไว วายน้ำเก่งเหมือนปลาและมีกำลังมากตามเชื้อสายของมารดา สินสมุทรหลอกให้มารดาไล่ติดตามตน เพื่อให้มารดาออกห่างจากพระบิดา ด้วยการว่ายน้ำย้อนกลับไปต้นทาง ซึ่งสินสมุทรวิเคราะห์แล้วว่า มารดาจะต้องไล่ตามตนแน่นอน เพื่อบังคับให้บอกที่ซ่อนของพระบิดา สินสมุทรหลอกล่อให้มารดาติดตามขึ้นไปบนเขากลางน้ำ แล้วอาศัยความมืดหลบหนีลงน้ำกลับไปสมทบกับพระบิดาที่เรือกพาหนีล่องหน้าไปแล้ว

วิเคราะห์ผู้รับสาร

นางผีเสื้อสมุทรรักสามีมากกว่ารักลูกจะเห็นได้ว่า จากความคิดของนางที่ว่า “จะจับไว้ให้พาไปหาพ่อ แล้วหักคอเสียให้ตายเมื่อภายหลัง” และนางเห็นว่าสินสมุทรเป็นเพียงเด็กเล็ก ๆ เท่านั้น จึงไม่เฉลียวใจว่าจะวางอุบายถ่วงเวลาของนางให้พระบิดาหนี นางคิดว่าพ่ออยู่ที่ไหนลูกก็ต้องอยู่ที่นั่น เพราะนางทราบดีว่าพระอภัยมณีและสินสมุทมีความรักใคร่ผูกพันกันมาก ด้วยเหตุนี้จึงหลงกลสินสมุทรโดยไม่ได้เอะใจสงสัยพฤติกรรมของสินสมุทรที่พานางย้อนกลับไปต้นทาง เมื่อสินสมุทหนีขึ้นไปบนเขากลางน้ำ นางผีเสื้อสมุทรก็คิดว่าพระอภัยมณีหลบซ่อนอยู่บนนั้น เนื่องจากเป็นเวลาพลบค่ำ ประกอบกับอารมณ์โกรธ ทำให้นางขาดสติไตร่ตรองให้รอบคอบ จึงไม่ทันสังเกตว่าสินสมุทรหลบหนีลงน้ำไปแล้ว นางจึงตามหาบนเขา ยิ่งมีตนางยิ่งทุนทุรกายใจ เพราะยังหาพระอภัยมณีไม่พบ ต่อเมื่อทลายภูเขาลงแล้วจึงรู้ว่าถูกลูกหลอก

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

ในการสื่อสารครั้งนี้ สินสมุทรต้องการถ่วงเวลามารดาด้วยการส่งสารให้มารดาไล่ติดตามและเชื่อว่าตนหนีขึ้นไปซ่อนตัวบนภูเขา โดยใช้การกระทำเป็นสื่อด้วยการว่ายน้ำ “แก้งลบลหนีวนไปต้นทาง” พร้อมกับส่งเสียงเรียกให้มารดาทราบว่าตนอยู่ที่ไหนโดย “ตบหัตถ์ผัดผางผาง” การหลอกมารดาให้คิดว่าตนซ่อนตัวอยู่บนภูเขาเขากลางน้ำ ในครั้งนี้ สินสมุทรใช้วิธี “แก้งลบลหนีลงน้ำแล้วดำหนี” และอาศัยเวลาพลบค่ำพรางตัวหลบหนีมารดา

การใช้สารและสื่อในการส่งสารครั้งนี้ นับว่าเหมาะสมกับสถานการณ์และสภาพแวดล้อม เพราะทำให้นางผีเสื้อสมุทรหลงตามหาสินสมุทรอยู่บนภูเขา สินสมุทรจึงมีโอกาสรว่ายน้ำกลับไปหาพระบิดา ส่งผลให้พระอภัยมณีหลบหนีได้ไกล

นางผีเสื้อสมุทรใช้คำพูดและการกระทำเป็นสื่อส่งสารตอบให้สินสมุทรทราบว่า นางเชื่อในการกระทำของสินสมุทรด้วยการติดตามไปบนเขากลางน้ำ และส่งเสียง “สำเหนียกร้องเรียกเดา” และพังทลายภูเขาลงทั้งลูกด้วยความโกรธ

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

ลินสมุทประสบความสำเร็จในการโน้มน้าวใจมารดาให้เชื่อว่าตนพาพระบิดาไปซ่อนบนภูเขากลางน้ำ ผลสำเร็จครั้งนี้เกิดจากความสามารถในการใช้สารและสื่อที่เป็นอาการภาษาและปริภาษาได้เหมาะสมกับสถานการณ์ สภาพแวดล้อมและอารมณ์ของผู้รับสารในขณะนั้น

4. พระอภัยมณีสื่อสารกับนางเงือก

เหตุการณ์ สถานการณ์กับสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

พระอภัยมณี ลินสมุทและนางเงือก อาศัยอยู่บนเกาะแก้วพิสดารกับพระโยคี พระอภัยมณีส่งสารนางเงือกที่ต้องสูญเสียบิดามารดาไป จึงคิดจะใช้ความรักเป็นเครื่องปลอบประโลมใจ ให้นางคลายความเศร้าโศก ดังนั้นพระอภัยมณี จึงใช้คำพูดอันอ่อนหวานเรียกหานางเงือกว่า

นางมัจฉานารีของพี่เอ๋ย
พี่มาเยือนเพื่อนยากฝากอาลัย

เจ้าทรมานเขยอยู่ที่นี้หรือที่ไหน
สายสุดใจจงขึ้นมาหาพี่ชาย
(พระอภัยมณี. 2517 : 158)

เมื่อนางเงือกขึ้นมาพบพระอภัยมณีตามเสียงเรียกนางก็รำไห้ เพราะคิดถึงบิดา พระอภัยมณีจึงปลอบประโลมให้นางคลายโศกว่า

พระลตองคัลลงแอบแนบถนอม
เจ้าพาพี่หนีรอดไม่วอดวาย
จะปกป้องครองคู่ไม่รู้ร้าง
ประสาชากฝากรักกันสองรา

จงอดอมอาดูรให้สูญหาย
คุณของสายสวาทล้นคณนา
ไม่วั้นว่างวายประโลมโฉมมัจฉา
แก้วกานดาดวงจิตอย่าบิตเบียน
(พระอภัยมณี. 2517 : 158)

นางเงือกได้ฟังคำปลอบประโลมของพระอภัยมณีก็พอใจ ด้วยความอายจึงแสวงตอบพระอภัยมณีว่า

.....
เหมือนบิตรมารตามาให้เห็น
ขอเป็นข้ากว่าชีวิตจะบรลย
ซึ่งทรงฤทธิ์คิดปองจะครองคู่
วิสัยสัตว์มัจฉาอยู่วารี

พระมาเยือนเยี่ยมนี้้องดีใจ
จะวายเว้นเวลาน้ำตาไหล
ไม่ไปไกลบาทาผ้าธุลี
แสนอดสูสารพัดจะบัดสี
จะยินดีด้วยมนุษย์นั้นสุดกลัว

เพราะต่างชาติवासาน้องน้อยนัก
จะพลอยพาฝ่าละอองให้หมองมัว

อย่ารื้อกร่อนกุลเล่ห์ทวนหัว
ขอฝากตัวตามประสาเป็นข้าไท
(พระอภัยมณี. 2517 : 158)

พระอภัยมณีเข้าใจดีว่านางเงือกแสวงหุดเพราะความอายตามวิสัยสตรี จึงใช้คำพูดและการกระทำปลอบประโลมนางเงือกว่า

พระแยมยัมพริ้มพรายว่าสายสวาท
นำสงสารวานอย่าว่าเป็นข้าไท
ถึงต่างชาติवासมาได้มาพบ
เจ้าโหมงานทราบสงวนนวลละออง
ประเวณีมีทั่วทุกตัวสัตว์
นาคมนุษย์ครุฑาสุราลัย
เจ้ากับพีนีก็เห็นเป็นกุศล
จะเคียงคู่ชู้ขึ้นทุกคืนวัน
พลางอิงแอบแนบน้องประคองเกล้า
พระเชยปรางค์ทางจะอ่อนแอ่นอินทรีย์

แสนสวาทเหลือดีจะมีไหน
มิใช่ใจพีนีหมายเป็นนายน้อง
ก็ควรคบเคียงชมประสมสอง
อย่าขัดข้องคิดหมางระคางใจ
ไม่จำกัดห้ามปรามตามวิสัย
สุดแต่ใจปรองตองจะครองกัน
จึงหนีพินมารมาไม่อาสัญ
โอเจ้าขวัญน้อยนาได้ปรานี
ค่อยต้องเต้าเต่งอรุमारศรี
ร่วมฤดีเดือนหงายสบายใจ
(พระอภัยมณี. 2517 : 158-159)

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

พระอภัยมณีต้องการปลอบประโลมและโน้มน้าวใจนางเงือกให้คลายความเศร้าโศก โดยใช้ความรักปลอบประโลมและโน้มน้าวใจนางเงือกให้รับรักจนกระทั่งยอมเป็นภรรยา

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

พระอภัยมณีมีบุคลิกลักษณะสง่างาม เจ้าชู้และปากหวาน พระอภัยมณีมีความพึงพอใจในความงามของนางเงือกตั้งแต่ครั้งแรกที่พบนาง แต่สถานการณ์ในขณะนั้นไม่เอื้ออำนวยให้เกี้ยวนางได้ ด้วยมีความกังวลใจในเรื่องที่จะหลบหนีนางผีเสื้อสมุทร ดังคำกลอนที่ว่า “พระเพลินพิศ คิดหมายเสียดายดวง แล้วหนักหน่วงนึกที่จะหนีไป”

พระอภัยมณีรอดพ้นจากการติดตามจากนางผีเสื้อสมุทรแล้ว ภาวะจิตใจจึงกลับมาเป็นปกติ ความคิดที่จะได้นางเงือกจึงหวนกลับมาอีกครั้ง ประกอบกับนางเงือกต้องสูญเสียบิดามารดาไป ด้วยความพึงพอใจที่มีมาแต่ต้นประกอบกับความสงสาร รวมทั้งสถานการณ์และ

สภาพแวดล้อมในขณะนั้นเอื้อให้พระอภัยมณีมีโอกาสที่จะประสานสัมพันธ์กับเงือก พระอภัยมณีจึงใช้ช่วงเวลาอันเหมาะสมนี้ปลอบประโลมโน้มน้าวใจนางเงือกให้คลายโศก และยินดีเป็นภรรยาของตน

วิเคราะห์ผู้รับสาร

นางเงือกอยู่ในสถานภาพมนุษย์ คือ ครึ่งมนุษย์ครึ่งปลา แต่นางมีรูปร่างหน้าตาสวยงามอันทำให้พระอภัยมณีพึงพอใจ เมื่อนางต้องสูญเสียบิดามารดาระหว่างที่พาพระอภัยมณีหนี นางเสียสละสมุทรไปนั้น ทำให้นางต้องอยู่แต่ผู้เดียวตามลำพัง จึงรู้สึกโศกเศร้าและว่าเหว เมื่อพระอภัยมณีใช้คำพูดที่อ่อนหวานปลอบประโลม จึงทำให้นางคลายทุกข์ไปได้ นางเงือกเองก็มีความพึงพอใจในรูปร่างหน้าตาพระอภัยมณีอยู่เช่นกัน แต่นางก็คำนึงถึงความแตกต่างทางเชื้อชาติระหว่างตนกับพระอภัยมณี เมื่อพระอภัยมณีใช้คารมอันอ่อนหวานผนวกกับท่าทีอันนุ่มนวลมากล่าวปลอบปล้ำความแตกต่าง ด้วยความรักและความว่าเหว ทำให้นางเงือกโอนอ่อนผ่อนตามยอมเป็นภรรยาของพระอภัยมณี และเนื่องจากนางเหลือตัวคนเดียว นางจึงยึดพระอภัยมณีเป็นที่พึ่งแทนบิดามารดา

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

พระอภัยมณีมีความประสงค์จะส่งสารเพื่อปลอบประโลมนางเงือกให้คลายทุกข์โศกจากการสูญเสียบิดามารดา และโน้มน้าวใจให้นางยอมเป็นภรรยาของตน ด้วยการใช้สารที่สร้างความรู้สึกอบอุ่นและมั่นคงทางจิตใจ ประกอบกับการส่งสารให้นางเงือกทราบถึงความรัก ความอาทรที่พระอภัยมณีมีต่อนาง พร้อมทั้งความรู้สึกที่ต้องการจะปกป้องคุ้มครองในฐานะสามี เมื่อนางเงือกกล่าวอ้างถึงความไม่เหมาะสม พระอภัยมณียังส่งสารชี้แจงให้นางเข้าใจว่า ความรักไม่มีการแบ่งเชื้อชาติ

ในการสื่อสารครั้งนี้ พระอภัยมณีใช้คำพูดและการกระทำเป็นสื่อ ด้วยการใช้คำเรียกขานสรรพนามที่ไพเราะอ่อนหวานให้นางเงือกขึ้นมาพบว่า

นางมัจฉานารีของพี่เอ๋ย
พี่มาเยือนเพื่อนยากฝากอาลัย

เจ้าทราบเชยอยู่ที่นี้หรือที่ไหน
สายสุดใจจงขึ้นมาหาพี่ชาย
(พระอภัยมณี. 2517 : 158)

ต่อจากนั้นจึงใช้กิริยาที่นุ่มนวลเล้าโลมนางด้วยการ “ลดองค์ลงแอบแนบถนอม” ประกอบกับใช้คำพูดที่อ่อนหวานละเมียดละไม สื่อให้นางเงือกทราบวัตถุประสงค์ของตนในการมาพบนางในครั้งนี้ว่า

จะปกป้องครองคู่ไม่รู้ร้าง
ประสาชากฝากรักกันสองรา

ไม่เว้นว่างวายประโลมโลมมัจฉา
แก้วกานดาดวงจิตอย่าบิดเบือน
(พระอภัยมณี. 2517 : 158)

เมื่อนางเงือกกล่าวคำบ้ายเบี่ยงโดยการอ้างความแตกต่างทางเชื้อชาติ พระอภัยมณีจึงใช้วิธีการพูด
หวานล่อมโดยการใช้น้ำคำที่นุ่มนวลชี้แจงอธิบาย ประกอบกับการใช้น้ำคำเปรียบเทียบกับนางเงือกมี
ความรู้สึกคล้ายตามคำพูดของตนดังคำกล่าวที่ว่า

ประเวณีมีทั่วทุกตัวสัตว์
นาคมนุษย์ครุฑสาธูราลัย

ไม่จำกัดห้ามปรามตามวิสัย
สุดแต่ใจปรองดองจะครองกัน
(พระอภัยมณี. 2517 : 159)

ในการสื่อสารตอบครั้งนี้ นางเงือกใช้น้ำคำพูดและการกระทำประกอบกันเป็นสื่อ โดยใช้วิธี
ชี้แจงอธิบายให้พระอภัยมณี เห็นความแตกต่างทางเชื้อชาติระหว่างนางกับพระอภัยมณีมี
การใช้น้ำคำพูดอย่างนุ่มนวลในการส่งสารให้พระอภัยมณีทราบว่า นางคำนึงถึงความไม่เหมาะสม
คู่ควรที่พระอภัยมณีกับนางจะอยู่ร่วมกันฉันสามีภรรยา ซึ่งเป็นการสร้างส่งสารตามมารยาสตรี
เมื่อพระอภัยมณีใช้สื่อที่เป็นคำพูดและการกระทำแล้ว โลมนางให้ยินยอม นางเงือกจึง
ใช้สื่อที่เป็นการกระทำส่งสารให้พระอภัยมณีทราบว่านางยินดีและเต็มใจเป็นภรรยาด้วยการ
“ชะอ่อนอ่อนอินทรีย์ ร่วมฤดีเดือนหงายสบายใจ”

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

พระอภัยมณีประสบความสำเร็จในการปลอบประโลมใจ นางเงือกให้คลายทุกข์โศก
และโศกเศร้าให้นางยอมเป็นภรรยา ความสำเร็จในครั้งนี้เนื่องมาจาก การใช้น้ำคำพูดที่
อ่อนหวาน นุ่มนวล ละเมียดละไม ประกอบกับความสัมผัสที่อ่อนโยน ได้เหมาะสมกับสถานการณ์
สภาพแวดล้อมการสื่อสาร และความรู้สึกของผู้รับสาร นอกจากนี้ ผู้รับสารคือนางเงือกก็มีใจรัก
ใคร่ผูกพัน พระอภัยมณีอยู่ก่อนแล้ว จึงมีส่วนช่วยให้การสื่อสารครั้งนี้ประสบความสำเร็จ

5. พระอภัยมณีสื่อสารกับสินสมุทร

เหตุการณ์สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

อุศเรนขอให้สินสมุทรคืนนางสุวรรณมาลีให้กับตนแต่สินสมุทรไม่ยอม อุศเรนจึงขอให้
พระอภัยมณีตัดสินใจให้เด็ดขาดว่าจะยอมคืนนางสุวรรณมาลีให้กับตนหรือไม่ พระอภัยมณีจึงต้อง
กล่าวกับสินสมุทรให้ยอมคืนนางสุวรรณมาลีแก่อุศเรนดังคำกลอนว่า

แล้วตรัสบอกลูกน้อยกลอยสวาท	เจ้าหน่อเนื้อเชื้อชาติดั่งราชสีห์
อันรักษาศีลสัตย์กัตเวที	ย่อมเป็นที่สรรเสริญเจริญคน
ทรงลักษณะกตัญญูตาเขา	เทพเจ้าก็จะแข่งทุกแห่งหน
ให้ทุกซ้່อนงอนหง่อทรชน	พระเวทมนตร์เสื่อมคลายทำลายฤทธิ์
พระบิดามาด้วยอุศเรนนี้	คุณเขามีกาลันพันกำหนด
เจ้าทำผิดก็เหมือนพ่อทรยศ	จงอมอดเอ็นดูพ่อแต่พองาม
	(พระอภัยมณี. 2517 : 295)

สินสมุทรฟังคำพูดของบิดาได้แต่อ้าอึ้งไม่สามารถโต้แย้งหรือขัดขึ้นได้

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

พระอภัยมณีต้องการให้สินสมุทรคืนนางสุวรรณมาลีให้แก่อุศเรน

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

พระอภัยมณีได้รับปากกับอุศเรนว่าจะช่วยเหลือเรื่องนางสุวรรณมาลี แต่สินสมุทรไม่ยอมเมื่อถูกอุศเรนต่อว่าและอ้างความเป็นพี่น้อง ทำให้พระอภัยมณีอึดอัดใจ เพราะใจจริงพระอภัยมณีก็รักนางสุวรรณมาลีและไม่ต้องการส่งนางคืนเช่นกัน แต่เพราะความสงสารอุศเรนและสำนึกในความถูกต้องตลอดจนบุญคุณของอุศเรน พระอภัยมณีทราบดีว่าสินสมุทรผูกพันรักใคร่กับนางสุวรรณมาลี และเป็นคนอารมณ์ร้อนวู่วาม พระอภัยมณีจึงใช้คำพูดที่อ่อนหวานนุ่มนวลและชอบด้วยเหตุผลกล่อมเกลานำใจสินสมุทรให้ยอมรับในเหตุผลและปฏิบัติตาม

วิเคราะห์ผู้รับสาร

สินสมุทรเป็นพระโอรสบุญธรรมของนางสุวรรณมาลี ทั้งสองเคยร่วมทุกข์มาด้วยกัน เมื่อครั้งเรือแตกทำให้ทั้งสองมีความผูกพันรักใคร่กันอย่างลึกซึ้ง สินสมุทรจึงไม่ปรารถนาคืนนางสุวรรณมาลีแก่อุศเรน แม้สินสมุทรจะเป็นเด็กกำพร้ามูทะลุไม่เกรงใคร แต่ก็ยังเป็นพระโอรสที่ดีรักและเคารพเชื่อฟังพระอภัยมณีผู้เป็นพระบิดา ประกอบกับอายุน้อย เมื่อพระบิดายกความกตัญญูขึ้นมากล่าว ทำให้สินสมृतยอมจำนน โดยไม่ได้พิจารณาถึงความรู้สึกลึก ๆ ของพระบิดาว่าใจจริงก็ไม่ปรารถนาจะคืนนางสุวรรณมาลีเช่นกัน จึงไม่ได้คิดจะโต้แย้งขัดขึ้นแต่อย่างใด

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

พระอภัยมณีประสงค์จะส่งสารโน้มน้าวใจสินสมุทรให้เชื่อฟังและยอมปฏิบัติตามคำพูดของพระองค์ ด้วยการส่งสารให้สินสมุทรสำนึกถึงชาติกำเนิดและการกระทำอันถูกต้องให้สมกับชาติ

กำเนิดของตน ในการสื่อสารเพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าว พระอภัยมณีใช้คำพูดเป็นสื่อ โดยใช้คำพูดสร้างความสะเทือนใจแก่สินสมุทรด้วยการใช้ความเปรียบถึงชาติกำเนิดของสินสมุทรว่า “เจ้าหน่อเนื้อเชื้อชาติดั่งราชสีห์” เพื่อให้สินสมุทภาคภูมิใจและหยิ่งในชาติกำเนิดอันสูงส่งของตน ต่อจากนั้นใช้ถ้อยคำนุ่มนวลหวานล่อม อบรมสั่งสอนให้เป็นคนรู้จักกตัญญู โดยใช้ความเปรียบให้เห็นผลดีของการเป็นคนกตัญญูว่า “อันรักษาศีลสัตย์กัตเวที ย่อมเป็นที่สรรเสริญเจริญคน” และผลเสียของการเป็นคนอกตัญญูว่า “ให้ทุกขร้อนนองหน่อทรชน พระเวทมนตร์เสื่อมคลายทำลายฤทธิ์” เป็นการกระตุ้นให้สินสมุทรได้คิด ต่อจากนั้นจึงพูดในจุดประสงค์ที่พระองค์ต้องการ โดยกล่าวถึงบุญคุณของอุเรนที่มีต่อพระองค์และเป็นสิ่งที่พระองค์จะต้องตอบแทน และใช้วิธีอุปมาเปรียบเทียบการกระทำของสินสมุทรในครั้งนี้ว่า “เจ้าทำผิดก็เหมือนพ่อทรยศ” เป็นการสร้างความรู้สึกสะเทือนใจแก่สินสมุทรให้คล้อยตามคำพูดของพระองค์ สุดท้ายใช้ถ้อยคำนุ่มนวลขอร้องสินสมุทรให้ปฏิบัติตามคำขอของพระองค์ด้วยการกล่าวว่า “จงอมอดเอ็นดูพ่อแต่พองาม”

การสื่อสารครั้งนี้ พระอภัยมณีใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์การสื่อสาร สถานการณ์และผู้รับสาร ส่งผลให้สินสมุทยอมจำนนต่อคำพูดของพระอภัยมณี ด้วยการนั่งเงียบแสดงอาการยอมรับ

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

พระอภัยมณีประสบความสำเร็จในการโน้มน้าวใจสินสมุทรให้ยอมปฏิบัติตามคำพูดของพระองค์ ซึ่งความสำเร็จครั้งนี้มาจากความสามารถในการใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับสถานการณ์ และวัตถุประสงค์รวมทั้งผู้รับสารด้วยวิธีการใช้สื่ออย่างนุ่มนวลและชอบด้วยเหตุผล นอกจากนี้ความสัมพันธ์ทางสถานภาพระหว่างพระอภัยมณีกับสินสมุทรทำให้สินสมุทรซึ่งรักและเคารพพระบิดายอมเชื่อฟังและปฏิบัติตามในฐานะพระโอรสที่ดี

6. นางวาลีสื่อสารกับพระอภัยมณี

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

นางวาลีเป็นสตรีรูปชั่วตัวดำ มีเชื้อสายพราหมณ์และมีความรู้ดี ทราบว่าพระอภัยมณีประกาศรับสมัครคนดีมีวิชาเข้ารับราชการ จึงเข้าเฝ้าพระอภัยมณีเพื่อขอรับราชการ พระอภัยมณีสอบถามความรู้ความสามารถของนาง ซึ่งนางวาลีได้ชี้แจงอธิบายให้พระอภัยมณีทราบ พระอภัยมณีพึงพอใจในความฉลาดเฉลียวของนางวาลี จึงรับนางไว้โดยให้เลือกตำแหน่งที่นางพอใจ นางวาลีขอตำแหน่งพระมเหสีทำให้นางเป็นที่หัวเราะเยาะแก่บรรดาเสนาอำมาตย์ในท้องพระโรง พระอภัยมณีได้ขอให้นางพิจารณาดูความเหมาะสมของนางกับตำแหน่งพระมเหสี นางวาลีจึงอธิบายคุณค่าของนางแก่พระอภัยมณื่อดังคำกลอนต่อไปนี้

นางทูลว่าข้าน้อยนี้รูปชั่ว	ก็รู้ตัวมันคงไม่สงสัย
แต่แสนงามความรู้อยู่ในใจ	เหมือนเพชรไพฑูรย์ผ้าไม่ราคะ
แล้วหมายว่าฝ่าพระบาทก็มีห้าม	ล้วนงามงามเคยประณตบทศรี
แต่หญิงดีมีวิชาเช่นข้านี้	ยังไม่มีไม่เคยเลยทั้งนั้น
จึงอุตส่าห์มายอมน้อมประณต	ให้พระยศใหญ่ยิ่งทุกสิ่งสรรพ
บรรดาผู้รู้วิชาสารพัน	จะหมายมั่นพึงพาบารมี
แม้ทรงศกดิ์รักโฉมประโลมสวาท	ไม่เลียงปราชญ์ไว้บำรุงซึ่งกรุงศรี
ก็ผิดอย่างทำเนียบประเวณี	เห็นคนดีจะไม่มาสามัคคี
ขอพระองค์ทรงตรึงให้ลึกซึ้ง	เป็นที่พึงแผ่ไปทั้งไตรจักร
อันรูปหญิงพริ้งเพริศล้วนเลิศลักษณ์	ดีแต่กรอนราญการโลภภัย
	(พระอภัยมณี. 2517 : 349)

พระอภัยมณีพึงพอใจในคำพูดของนาง จึงตกลงรับนางวาลี ดังคำกลอนต่อไปนี้

พระพื้งนางช่างเปรียบเห็นเฉียบแหลม	จึงยั้มแย้มยกย่องให้ผ่องศรี
ซึ่งมุ่งมาดปรารถนาของวาลี	จะเป็นที่อัศวเรศเกศสุรางค์
แต่รอบรู้ผู้ใดยังไม่เห็น	จะเสกเป็นปิ่นกษัตริย์ยังขัดขวาง
จะเลียงไว้ใช้สอยอยู่พลางพลาง	เป็นเพียงนางพระสนมให้สมรัก
	(พระอภัยมณี. 2517 : 350)

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

นางวาลีประสงค์จะให้พระอภัยมณีทราบว่า นางต้องการเข้ารับราชการและเป็นพระมเหสี

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

นางวาลีมีเชื้อสายพราหมณ์ เป็นสตรีที่มีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์ แต่มีความรู้ดี เนื่องจากได้ศึกษาวิชาความรู้จากไตรเพทคัมภีร์ อันเป็นมรดกตกทอดของตระกูล เป็นคนใฝ่สูง และมีความภาคภูมิใจในวิชาความรู้ของตน นางจึงปรารถนาจะได้สามีที่สูงศักดิ์ นางวาลีมีความเชื่อมั่นในตนเองสูง และมีความกล้าจากการที่นางเข้าไปอาสารับราชการกับพระอภัยมณี และขอตำแหน่งพระมเหสี เป็นสตรีที่ฉลาดเฉียบแหลมมีจิตวิทยาในการพูดดี และมีความสามารถในการอ่านใจคน จากการที่นางสามารถใช้คำพูดที่คมคาย ชอบด้วยเหตุผลทำให้ประสบความสำเร็จตามที่ต้องการ

วิเคราะห์ผู้รับสาร

พระอภัยมณีอยู่ในฐานะกษัตริย์เมืองผลึก มีความรอบคอบและมองการณ์ไกล จากการที่พระอภัยมณีประกาศรับสมัครคนมีวิชาความรู้เข้ารับราชการ เพื่อเตรียมตัวรับศึกอุศเรน ซึ่งพระองค์คาดว่าจะมาถึงในไม่ช้า นอกจากนี้ก็ยังเป็นกษัตริย์ที่มีน้ำพระทัยดี จิตใจกว้างขวางและมีเหตุผล จากการที่พระองค์ยอมรับนางวาลีไว้ในตำแหน่งพระสนม แม้นางจะเป็นสตรีที่มีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์ก็ตาม เพราะพระอภัยมณีตระหนักในความฉลาดและสติปัญญาของนางวาลี

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

นางวาลีประสงค์จะส่งสารเพื่อโน้มน้าวใจพระอภัยมณี ให้ยอมรับนางเป็นพระมเหสี ด้วยการส่งสารให้พระอภัยมณีทราบคุณค่าของนางที่อยู่เหนือความงามของเหล่านางห้ามในวัง และส่งสารให้พระอภัยมณีทราบว่าการรับนางเป็นพระมเหสีครั้งนี้ จะส่งผลให้ชื่อเสียงของพระอภัยมณีแพร่กระจายไปทั่ว ซึ่งจะทำให้บรรดาผู้มีฝีมือเข้ามาสวามิภักดิ์สุดท้ายใช้สารทำให้พระอภัยมณีตระหนักถึงความเป็นกษัตริย์ที่ดี ในการส่งสารดังกล่าว นางวาลีใช้คำพูดเป็นสื่อนางว่านล้อมพระอภัยมณีให้คล้อยตามคำพูดของนางโดยใช้วิธีการพูดโอ้อวดชี้แจงอธิบายคุณค่าของนาง ซึ่งประกอบด้วยการใช้คำอุปมา จากคำกล่าวที่ว่า “แต่แสงงามความรู้อยู่ในใจ เหมือนเพชรไพฑูรย์ฝ่าไม้ราศี” และใช้ความเปรียบด้วยการกล่าวว่า

แล้วหมายว่าฝ่าพระบาทก็มีห้าม
แต่หญิงดีมีวิชาเช่นฉันนี้

ล้วนงามงามเคยประณตบทศรี
ยังไม่มีไม่เคยเลยทั้งนั้น
(พระอภัยมณี. 2517 : 349)

พร้อมกับนางว่านล้อมพระอภัยมณีให้เห็นผลดีของการรับนางเป็นพระมเหสีว่า “บรรดาผู้รู้วิชาสารพัน จะหมายมั่นพึงพาบารมี” สุดท้ายใช้คำพูดที่เป็นข้อคิดให้พระอภัยมณีตัดสินใจว่าจะเป็นกษัตริย์แบบใด โดยกล่าวว่า

แม้ทรงศักดิ์รักโฉมประโฉมสวาท
ก็ผิดอย่างทำเนียบประเวณี

ไม่เลี้ยงปราชญ์ไว้บำรุงซึ่งกรุงศรี
เห็นคนดีจะไม่มาสวามิภักดิ์
(พระอภัยมณี. 2517 : 349)

ในการสื่อสารครั้งนี้ นางวาลีใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์การสื่อสาร สถานการณ์และฐานะของผู้รับสารส่งผลให้พระอภัยมณียอมรับข้อเสนอของนาง แต่ให้อยู่ในตำแหน่งพระสนม

ในการสื่อสารตอบครั้งนี้ พระอภัยมณีใช้สื่อที่เป็นคำพูดด้วยการใช้วิธีการพูดแบบเรียบง่าย ประกอบกับการใช้ถ้อยคำ นุ่มนวล ชัดเจนด้วยเหตุผลให้นางวาลีทราบว่าการที่พระองค์มิได้แต่งตั้งให้นางเป็นพระมเหสีนั้น เนื่องจากแต่รอบรู้ผู้ใดยังไม่เห็น จะเสกเป็นปิ่นกษัตริย์เห็นชัดขวาง” จึงขอแต่งตั้งให้นางอยู่ในตำแหน่งพระสนม

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

นางวาลีประสบความสำเร็จในการโน้มน้าวใจพระอภัยมณีให้รับทราบความต้องการและยอมรับนางเป็นพระสนม ความสำเร็จครั้งนี้เนื่องจาก บุคลิกลักษณะส่วนตัวของผู้ส่งสารที่มีสติ ปัญญาเฉลียวฉลาด มีจิตวิทยาในการพูดและสามารถวิเคราะห์คนฟังได้เป็นอย่างดีจึงสามารถใช้สารและสื่อได้เหมาะสมสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ สถานการณ์การสื่อสาร ตลอดจนฐานะของผู้รับสาร นอกจากนี้ยังประกอบด้วยบุคลิกลักษณะของผู้รับสาร ซึ่งเป็นผู้มีจิตใจดี มีเหตุผลและรักคนดี มีความรู้ความสามารถ จึงมีส่วนเอื้อให้การสื่อสารครั้งนี้ประสบความสำเร็จด้วย

7. นางวาลีสื่อสารกับนางสุวรรณมาลี

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

นางวาลีได้รับอนุญาตจากพระอภัยมณีให้ดำเนินการเรื่อง ลักขีนางสุวรรณมาลี นางวาลีได้ขอให้ศรีสุวรรณออกหมายรับสั่งไปทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดเตรียมพิธีอภิเษกให้เสร็จสิ้นภายในเจ็ดวัน เมื่อหมายรับสั่งส่งไปถึงนางมณฑา ทำให้นางตกใจเพราะคิดว่าพระอภัยมณีจะเข้าพิธีกับนางวาลี จึงนำข่าวไปแจ้งต่อนางสุวรรณมาลี ซึ่งยังบวชช้อยู่ ดังคำกลอนต่อไปนี้

ถึงภูฏีที่สถิตพระธิดา	พอเห็นหน้านี้แค้นว่าแสนอน
เห็นเขง้อขอรักแล้วหักหาญ	เหมือนสามานย์มิได้ฟังซึ่งคำสอน
เมื่อเจ็ดค่ำจะทำการสุมพร	ยังนั่งนอนภาวนาอยู่ว่าไร
	(พระอภัยมณี. 2517 : 360)

นางสุวรรณมาลีทราบข่าวจากพระมารดาที่ตกพระทัย ด้วยไม่คิดว่าจะมีเหตุการณ์เช่นนี้ จึงตอบพระมารดาไปว่า “จึงทูลว่าข้าน้อยไม่ทราบเหตุ ว่าทรงเดชคิดการงานไฉน” (พระอภัยมณี. 2517 : 360)

คำตอบของนางสุวรรณมาลียิ่งทำให้นางมณฑาตกใจ เพราะนางคิดว่าพระอภัยมณีจะอภิเษกกับนางวาลี จึงต่อนางสุวรรณมาลี ดังคำกลอนบรรยายว่า

พระชนนีตื้อกตกพระทัย	นั่นมิใช่หรือเราคิดมิผิดนัก
นางวาลีมิใช่ชั่วเขาตัวโปรด	จะเป็นโสดสงเสริมเฉลิมศักดิ์
ผู้ตีเหิมฮึกทำศึกคัก	จะต้องหักทบทับอัประมาณ
เหมือนครั้งนี้วิวาท์ถำมิสีก	เมืองผลึกก็จะแหลกต้องแตกฉาน
สงสารเหล่าเผ่าพงศ์พวกวงศ์วาน	เคยสำราญราชภฏจะร้อนนัย
อนึ่งเล่าชาวลังกาที่มาขอ	ยังเป็นข้อชิงช่วงทำหน่วงหนัก
ฉวยขุนเคืองเรื่องฝรั่งว่ายรัก	ก็งามพัคตร์แล้วสืพากันหน้าพัง
สู้นอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงลำบาก	หมายจะฝากศพลูกช่วยปลุกฝัง
ครั้นใหญ่กล่าวไรก็ไม่ฟัง	พระนางนั่งพร่ำว่าแล้วจาบัลย์
	(พระอภัยมณี. 2517 : 360)

นางสุวรรณมาลีฟังคำพระมารดาแล้วก็สำนึกในความผิด จึงตอบพระมารดาว่า

.....	จึงรับผิดสารภาพที่หยาบหยาม
จะลาพรตอดสำหทัยยาม	สุดแต่ตามพระจะเลี้ยงสักเพียงไร
แล้ววันทาลาพระละลิกษา	ทรงภูมาสไบทองล้วนผ่องใส
พระพี่น้องสองกุมารสำราญใจ	สีกออกได้ไปเยี่ยมอยู่พร้อมเพรา
พระมารดาพานางกับหน่อหนาด	ค่อยลีลาศเลียบเดินลงเนินเขา
ขึ้นทรงวอนพอพยับลงลับเงา	เสด็จเข้าวังในดั่งใจจง
	(พระอภัยมณี. 2517 : 361)

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

นางวาลีต้องการลี้ภัยหนีนางสุวรรณมาลี เพื่อให้นางสุวรรณมาลีเข้าพิธีอภิเษกสมรสกับพระอภัยมณี

เนื่องจากการสื่อสารครั้งนี้ตัวละครบางตัวมีบทบาทเป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์ จึงขอวิเคราะห์เป็นรายบุคคลดังนี้

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

นางวาลีทราบดีว่านางสุวรรณมาลีมีความรักใคร่พระอภัยมณี แต่ที่ไม่ยอมเข้าพิธีอภิเษก เพราะมีพิธีสูง นางวาลีเป็นสตรีที่มีสติปัญญาเฉียบแหลม และเป็นผู้มีจิตวิทยาสูง จึงสร้างสถานการณ์เพื่อให้นางสุวรรณมาลีร้อนใจ ด้วยการจัดเตรียมพิธีอภิเษกอย่างเร่งรีบ ในขณะที่เดียวกันนางวาลีก็เข้าใจความรู้สึกของนางมณฑาพระมารดานางสุวรรณมาลีดีว่า ย่อมเป็นห่วงและกังวลว่าพระอภัยมณีจะเข้าพิธีอภิเษกกับสตรีอื่น ทำให้สถานภาพความมั่นคงของนางและ

พระญาติวงศ์สิ้นคลอน ด้วยเหตุนี้นางวาลีจึงคิดว่านางมณฑาจะต้องบังคับให้นางสุวรรณมาลีสึกจากซีเพื่อรักษาบ้านเมืองมิให้ตกเป็นของผู้อื่น รวมทั้งรักษาสถานภาพของนางด้วย

นางมณฑาในฐานะผู้ส่งสาร อยู่ในฐานะพระมารดาของนางสุวรรณมาลี และเป็นพระมเหสีของอดีตเจ้าเมืองพระองค์ก่อน ย่อมรักและหวงแหนเมืองผลึกซึ่งเป็นของราชตระกูลนางมาก่อน รวมทั้งห่วงใยในสถานภาพของนางและพระญาติวงศ์ นางมณฑาจึงต้องทำทุกวิถีทางเพื่อให้นางสุวรรณมาลีสึกจากซี เพื่อเข้าพิธีอภิเษกกับพระอภัยมณีในครั้งนี้ ก่อนที่พระอภัยมณีจะเข้าพิธีอภิเษกกับสตรีอื่น เพื่อเป็นการป้องกันมิให้เมืองผลึกตกเป็นของผู้อื่น

วิเคราะห์ผู้รับสาร

นางมณฑาในฐานะผู้รับสาร รู้สึกตกใจเมื่อได้ทราบเรื่องการจัดเตรียมพิธีอภิเษกของพระอภัยมณีเพราะนางคิดว่าพระอภัยมณีจะอภิเษกกับนางวาลี นางมณฑาเป็นพระมเหสีของอดีตเจ้าเมืองผลึกพระองค์ก่อน นางได้มอบอำนาจการปกครองบ้านเมืองให้แก่พระอภัยมณีแล้ว แม้นางมณฑาจะคลางแคลงในสตรีที่จะเข้าพิธีอภิเษกในครั้งนี้ นางก็ไม่กล้าขัดรับสั่ง จึงต้องจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ที่ฝ่ายในต้องรับผิดชอบในการประกอบพิธีอภิเษก

นางสุวรรณมาลีในฐานะผู้รับสาร โดยใจจริงนางมีความรักในตัวพระอภัยมณีมาก แต่ด้วยความเป็นหญิงแสนงอน เจ้าทูลจึงไม่ยอมสึกจากซีเพื่อเข้าพิธีอภิเษก ด้วยเหตุนี้นางสุวรรณมาลีจึงรู้สึกตกใจและร้อนใจเมื่อทราบข่าวการจัดเตรียมพิธีอภิเษกในขณะที่นางยังบวชช้อยู่ ด้วยความรักที่นางมีต่อพระอภัยมณี และความรับผิดชอบที่นางมณฑายกมากล่าวทำให้นางละทูลสึกจากซี เพื่อเข้าพิธีอภิเษกตามแผนการของนางวาลี

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

นางวาลีในฐานะผู้ส่งสาร มีความประสงค์จะส่งสารโน้มน้าวใจนางสุวรรณมาลีให้สึกจากซีเพื่อเข้าพิธีอภิเษกสมรสกับพระอภัยมณี ด้วยการใช้สารที่ทำให้นางสุวรรณมาลีเข้าใจว่าพระอภัยมณีจะอภิเษกสมรสกับสตรีอื่น ในการสื่อสารครั้งนี้ นางวาลีมิได้ทำการสื่อสารโดยตรงกับนางสุวรรณมาลี แต่เป็นการสื่อสารผ่านนางมณฑา เพื่อต้องการให้นางมณฑานำข่าวไปแจ้งต่อนางสุวรรณมาลี และหวังให้นางมณฑาบีบบังคับให้นางสุวรรณมาลีสึกจากซีมาเข้าพิธีที่จัดเตรียมไว้ ในการสื่อสารครั้งนี้ นางวาลีใช้การกระทำเป็นสื่อ โดยให้ศรีสุวรรณออกหมายรับสั่งส่งไปทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดเตรียมงาน รวมทั้งฝ่ายในที่นางมณฑาควบคุมดูแล ซึ่งเป็นการใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับสถานการณ์ สภาพแวดล้อมและความรู้สึกของผู้รับสาร ส่งผลให้นางมณฑากระวนกระวายใจ

นางมณฑาจึงส่งสารให้นางสุวรรณมาลีทราบข่าว การจัดเตรียมพิธีอภิเษกของพระอภัยมณีและใช้สารโน้มน้าวใจนางสุวรรณมาลีให้ยอมสึกจากซี มาเข้าพิธีอภิเษกในครั้งนี้

ด้วยการส่งสารทำให้นางสุวรรณมาลีตกใจหวาดกลัวหวั่นเกรงว่าพระอภัยมณีจะเข้าพิธอีกเชกกับสตรีอื่น และใช้สารทำให้นางสุวรรณมาลีสำนึกในความผิดและมองเห็นผลเสียหายที่เกิดจากการกระทำของนาง ในการสื่อสารดังกล่าว นางมณฑาใช้ทั้งกริยาอาการและคำพูดเป็นสื่อ โดยแสดงอาการโกรธ ดังนี้ “พระชนนีตอกตกระทัย” และ “พระนางฟังพรัวว่าแล้วจาบัลย์” ประกอบกับการใช้คำบริภาษประชดประชันในการแจ้งข่าวและชี้แจงให้ทราบถึงผลเสียหายที่เกิดจากการกระทำของนางสุวรรณมาลี ถ้านางยังไม่ยอมเลิกจากชีว่า “เหมือนครั้งนีวาทถ้ามีลิก เมืองผลิกก็จะแหลกต้องแตกฉาน” และ “ฉวยขุนเคื่องเรื่องฝรั่งว่ายรัก ก็งามพัคตร์แล้วลิกพากันหน้าพัง” ซึ่งเป็นการใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับสถานการณ์ และผู้รับสารทำให้นางสุวรรณมาลีสำนึกในความผิดที่กระทำ และยินดีที่จะเลิกจากชี ด้วยการใช้อุปมาอุปไมยในการกระทำและคำพูด จากคำกล่าวที่ว่า “จะลาพรตอดส่ำหยาพยายาม สุดแต่ตามพระจะเลียงลิกเพียงไร” และใช้การกระทำบอกให้ทราบจากคำกลอนที่ว่า “แล้ววันทาลาพระจะลิกขา ทรงภูษาสไบทองล้วนผ่องใส”

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

นางวาลีประสบความสำเร็จในการโน้มน้าวใจนางสุวรรณมาลีให้ยอมเลิกจากชีได้ ซึ่งผลสำเร็จครั้งนี้เนื่องมาจาก ความสามารถในการวิเคราะห์ใจผู้รับสารทำให้นางวาลีสามารถใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับสถานการณ์และผู้รับสาร กล่าวคือ นางวาลีทราบดีว่านางสุวรรณมาลีรักใคร่พระอภัยมณี การจัดพิธอีกเชกโดยที่นางสุวรรณมาลียังบวชช้อยู่ และไม่ทราบเรื่องมาก่อนยอมทำให้นางตกใจ ไม่แนใจว่าพระอภัยมณีจะอภิเษกกับใคร ที่สำคัญนางวาลีสามารถอ่านใจนางมณฑา ซึ่งเป็นพระมารดาของนางสุวรรณมาลี ที่ไม่เพียงแต่จะกังวลว่าพระอภัยมณีจะอภิเษกกับนางวาลีเท่านั้น หากแต่นางมณฑาจะต้องวิตกไปถึงบ้านเมือง ความมั่นคงทางเสถียรภาพของนางและเผ่าพงศ์ของนางด้วยว่า ถ้าพระอภัยมณีอภิเษกกับนางวาลี ก็เท่ากับว่าเมืองผลิกซึ่งเคยเป็นของนางจะต้องตกเป็นของคนอื่นที่มิได้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับนาง ด้วยเหตุนี้นางสุวรรณมาลีและนางมณฑาจะต้องไม่ยอม นั่นคือนางสุวรรณมาลีจะต้องยอมเลิกจากชีเพราะรักพระอภัยมณี นางมณฑาจะต้องหาทางทำให้นางสุวรรณมาลีสึกจากชี เพื่อเสถียรภาพและสิทธิของนางรวมทั้งเผ่าพงศ์ ซึ่งนางวาลีใช้วิธีการสื่อสารทางอ้อม โดยใช้อาการภาษาเพียงอย่างเดียว

8. นางวาลีสื่อสารกับอุศเรน

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

อุศเรนยกทัพมาตีเมืองผลิก นางวาลีเข้าร่วมรบกับพระอภัยมณี จับอุศเรนได้ นางวาลีทราบว่าพระอภัยมณีจะปล่อยตัวอุศเรน ซึ่งนางไม่เห็นด้วย เพราะจะก่อให้เกิดความยุ่งยากในภายหลัง นางจึงคิดจะตัดศึกเมืองลังกา แต่ขณะนั้นพระอภัยมณีอยู่กับอุศเรนในท้องพระโรง นางวาลีไม่สามารถจะเข้าเฝ้าได้โดยพลการ ถ้าไม่มีรับสั่ง นางวาลีจึงใช้วิธีแต่งกายเป็นนายทหาร

ถือธนูทำที่ตะลีตะลานเข้าไปรายงานพระอภัยมณีเกี่ยวกับผลการรบว่า

จึงกลับแก้งแต่งกายเป็นนายทัพ	เห็นบริษครำด้ามประดับสำหรับทหาร
ถือธนูคูที่ตะลีตะลาน	มากราบกรรณทูลพระอภัยมณี
ว่าองค์ท้าวเจ้าเกาะลังกานี้	ถูกเกาทัณฑ์สามดอกแล้วออกหนี
คงบรรลัยไม่ข้ามสามราตรี	ขอตามตีให้กระทั้งเมืองลังกา
	(พระอภัยมณี. 2517 : 414)

พระอภัยมณีไม่ทราบว่าเป็นอุบายคิดว่านางวาลีจะทำจริง จึงรับห้ามไว้

พระทรงฟังสั่งว่าอย่าเพื่อยก	ยังวิตกอยู่ด้วยรักกันนักหนา
สงสารสุดอุศเรนพระน้องยา	จะรบราฆ่าฟันกันไปโย
	(พระอภัยมณี. 2517 : 415)

นางวาลีแสร้งทำเป็นเพ็งทราบว่าคูศเรนประทับอยู่ในที่นั้นด้วยจึงทำท่าชะเง้อหาดังคำกลอนต่อไปนี้

นางวาลีปรีชาปัญญาเย้ย	ทำเงยเงยเหมือนจะดูว่าอยู่ไหน
แล้วท้าวถ้าจะโปรดยกโทษไว้	ก็ปล่อยให้ไปรักษาบิดาเธอ
	(พระอภัยมณี. 2517 : 415)

อุศเรนได้ฟังคำของนางวาลีแล้วมีความรู้สึกว่า

ฝ่ายลูกท้าวเจ้าสิงหลอยู่บนแท่น	ให้แสนแค้นคำพร้องสนองเสนอ
แต่ฮึดฮัดกัดฟันคันคะเยอ	ยิ่งหาเวโรครุมกลุ่มอุรา
ด้วยตัวเราเขาจับมาอภัยศ	ทั้งเสียยศเสียศักดิ์เสียหนักหนา
แล้วมีหน้าซ้ำสมเด็จพระบิดา	แก่ชราที่มาถูกลูกเกาทัณฑ์
แสนระกำซ้ำอกเหมือนตอกเหว	อิหยังเลวเลเหมือนเงาะมาเยาะหยัน
ยิ่งคิดคิดพิษสมระทมกัน	สะอื้นอ้นอกแยกแตกทำลาย
ชักชะงักรากลือดเป็นลุ่มลุ่ม	ถึงปัจฉิมชีวิตม้ก็ขาดหาย
เป็นวันพุดอุศเรนถึงเวรตาย	ปีศาจร้ายร้องก้องท้องพระโรง
	(พระอภัยมณี. 2517 : 415)

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

นางวาลีต้องการจะใช้คำบอกกล่าวเป็นอาวุธสังหารอุศเรน เพื่อตัดศึกระหว่างเมืองลังกา กับเมืองผลึก

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

นางวาลีอยู่ในฐานะพระสนมเอกของพระอภัยมณี มีสติปัญญาเฉียบแหลม มีความรู้ตำรา พิชัยสงคราม มีนิสัยเข้มแข็งเด็ดขาด ในการทำศึกกับลังกาครั้งนี้ นางทำหน้าที่เป็นนายทัพ คุมกำลังทหารส่วนหนึ่งต่อสู้กับทัพลังกา จากสถานการณ์นี้ นางวิเคราะห์พระอภัยมณีแล้วว่า เป็น คนใจอ่อน มีความกตัญญู เมื่อจับอุศเรนได้ก็คงจะปล่อยตัวไปอีก เพราะพระอภัยมณีถือว่าอุศเรน มีบุญคุณแก่พระองค์ ทั้งนางสุวรรณมาลีเองก็มีความสัมพันธ์ด้วยเคยเป็นคู่หมั้นมาก่อน และถือว่า เคยเป็นมิตรของพระบิดา ก็คงจะไม่ขัดขวางการกระทำของพระอภัยมณี แต่นางวาลีคิดถึงกาล ข้างหน้าที่จะต้องเกิดความยุ่งยากขึ้นอีกว่า

ประเวณีตั้งให้หลังหัก

จระเข้ใหญ่ไปถึงน้ำมีกำลัง

อันแม่ทัพจับได้แล้วไม่ฆ่า

ต้องตำรับจับให้มันคันให้ตาย

มันก็มักทำร้ายเมื่อภายหลัง

เหมือนเสือซังเข้าถึงดงก็คงร้าย

ไปข้างหน้าศึกจะใหญ่ขึ้นใจหาย

จะทำภายหลังยากลำบากครัน

(พระอภัยมณี. 2517 : 414)

ในขณะเดียวกันนางวาลีย่อมวิเคราะห์ความรู้สึกของอุศเรนในสถานการณ์นี้เช่นกันว่า อุศเรนมีสถานภาพเป็นกษัตริย์และตกเป็นเชลยในขณะนั้น ย่อมรู้สึกอับอาย เพราะเสียยศ เสียศักดิ์ ทางที่จะทำร้ายอุศเรนจึงอยู่ที่การซ้ำเติมอุศเรนให้เสียยศเสียศักดิ์มากขึ้น ด้วยเหตุนี้ นาง วาลีจึงคิด “จะพลิกพลั้วชีวาเป็นอาวุธ ประหารบุตรเจ้าลังกาให้อาสัญญ์”

วิเคราะห์ผู้รับสาร

การสื่อสารครั้งนี้นางวาลีในฐานะผู้ส่งสารไม่ได้ส่งสารโดยตรงกับอุศเรน แต่เป็น การสื่อสารผ่านทางพระอภัยมณี ผู้รับสารในครั้งนี้นี้จึงมีสองคนด้วยกัน ซึ่งจะขอวิเคราะห์เป็น รายบุคคลดังนี้

1. พระอภัยมณี

พระอภัยมณีในฐานะผู้รับสารอยู่ในสถานภาพกษัตริย์เมืองผลึก เป็นคนจิตใจอ่อนโยนมี เมตตาโอปอ้อมอารีและซื่อตรงจึงไม่โกรธเคืองเมื่อจับอุศเรนได้จึงคิดจะปล่อยตัว นอกจากจะมีใจ อารีแล้ว ยังคิดถึงบุญคุณของอุศเรนที่เคยมีต่อพระองค์ด้วย และด้วยความเชื่อพระอภัยมณีจึงคิด

ไม่ถึง และสงสัยว่านางวาลีวางแผนใช้คำพูดทำร้ายอุศเรนผ่านทางพระองค์จนทำให้อุศเรนต้องเสียชีวิต

2. อุศเรน

อุศเรนในฐานะผู้รับสารมีสถานภาพเป็นพระโอรสกษัตริย์เมืองลังกาเป็นคนพระทัยร้อน พิโรธง่าย มีชดดียะมานะสูง เมื่อถูกจับได้แม้จะได้รับการดูแลอย่างดีจากพระอภัยมณี แต่อุศเรนก็รู้สึกว่าตัวเองตกเป็นเชลยจึงรู้สึกอับอายเสียยศเสียศักดิ์ เมื่อคิดอยากจะตายก็ตายไม่ได้ ทำให้อุศเรนรู้สึกคับแค้นใจมากขึ้น ดังนั้นเมื่อถูกนางวาลีซึ่งเป็นหญิงรูปชั่วและเป็นเพียงสามัญชนเท่านั้นในความรู้สึกของอุศเรน มาพูดจาเยาะเย้ยเสียดแทงใจ ประกอบกับข่าวที่ว่าพระบิดาถูกยิงได้รับบาดเจ็บ ทำให้อุศเรนรู้สึกอับอายมากยิ่งขึ้น เพิ่มความโกรธแค้นให้กับอุศเรนไม่สามารถระงับได้ออกแตกตายเพราะความโหม่นสใจจากคำพูดของนางวาลี

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

นางวาลีมีจุดประสงค์จะทำร้ายอุศเรน ด้วยการส่งสารให้อุศเรนทราบทั่ว ท้าวลังกาซึ่งเป็นพระบิดาถูกเกาทัณฑ์สามดอกอาจถึงแก่ความตายภายในสามวัน พร้อมกับส่งสารให้ทราบว่านางต้องการยกทัพตามไปโจมตี ซึ่งการสื่อสารครั้งนี้เป็นการสื่อสารทางอ้อมผ่านทางพระอภัยมณี โดยนางวาลีใช้ทั้งคำพูดและการกระทำเป็นสื่อ ด้วยการ “แต่งกายเป็นนายทัพ” และ “ถือธนูที่ตะลิตะลาน” เข้าเฝ้าพระอภัยมณีในห้องพระโรง ซึ่งขณะนั้นอุศเรนประทับอยู่ด้วย พร้อมกับใช้วิธีการพูดแบบเรียบง่ายรายงานผลการสู้รบแก่พระอภัยมณีว่า “องค์ท้าวเจ้าเกาะลังกานั้น ถูกเกาทัณฑ์สามดอกแล้วออกหนี” และ “คงบรลลย์ไม่ข้ามสามราตรี” พร้อมกับขออนุญาตตามโจมตีท้าวลังกา เป็นการสื่อสารและสื่อได้เหมาะสมกับสถานการณ์และสภาพแวดล้อมในขณะนั้น จากการที่นางวาลีแต่งกายเป็นนายทหาร ทำให้นางสามารถเข้าเฝ้าพระอภัยมณีได้ตามระเบียบโดยไม่ต้องรอรับสั่งจากพระอภัยมณี และเป็นการสื่อสารได้เหมาะสมกับความรู้สึกของอุศเรนในขณะนั้น ซึ่งมีความเจ็บแค้นและอับอายอยู่แล้ว ได้รับความเจ็บแค้นและอับอายมากยิ่งขึ้น

พระอภัยมณีไม่ทราบในแผนการณ์ของนางวาลี และไม่ประสงค์จะทำสงครามกับเมืองลังกา จึงส่งสารห้ามปรามนางละเวง ด้วยการสื่อสารบอกนางละเวงว่า พระองค์กับอุศเรนมีความรักและผูกพันกันฉันพี่น้อง โดยใช้วิธีการพูดที่นุ่มนวลในการชี้แจงและขอร้อง

นางวาลีต้องการจะใช้สารซ้ำเติมอุศเรนให้รู้สึกเจ็บช้ำยิ่งขึ้น จึงส่งสารแก่พระอภัยมณีว่า ถ้าพระอภัยมณีคิดจะไว้ชีวิตอุศเรนก็ให้อุศเรนกลับไปรักษาพระบิดาที่ได้รับบาดเจ็บอยู่ ด้วยการใช้กิริยาสร้างทำเป็นว่านางเพิ่งทราบว่าอุศเรนอยู่ที่นั่นด้วย จากการใช้กิริยา “ทำเงยเงยเหมือนจะดูว่าอยู่ไหน” พร้อมกับใช้คำพูดเสียดแทงเยาะเย้ยอุศเรน ให้รู้สึกอับอายและเจ็บช้ำมากยิ่งขึ้น จากคำกล่าวที่ว่า “ถ้าจะโปรดยกโทษไว้ ก็ปล่อยให้ไปรักษาบิดาเธอ” จึงเป็นการสื่อสารและสื่อเหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์และสถานภาพการอยู่ในฐานะเชลยของอุศเรนในขณะนั้น

ส่งผลให้อุศเรนซึ่งเสียศกดิ์เสียเกียรติยศ และรู้สึกอดสูแต่เดิมอยู่แล้ว ให้เกิดความรู้สึกอดสูและเสียศกดิ์มากยิ่งขึ้น ทำให้อุศเรนเข้าใจจนนอกแตกตายตามความต้องการของนางวาลี

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

นางวาลีประสบความสำเร็จจากการใช้คำพูดทำร้ายอุศเรนจนถึงแก่ความตาย ผลสำเร็จครั้งนี้เนื่องมาจากนางวาลีใช้วิธีการสื่อสารได้เหมาะสมกับสถานการณ์และสภาพแวดล้อม การสื่อสาร ประกอบกับความสามารถในการวิเคราะห์ผู้รับฟังคืออุศเรนถึงสถานภาพและความรู้สึกของอุศเรนในขณะนั้น ทำให้นางสามารถใช้สารและสื่อได้เหมาะสมสอดคล้องกับสถานภาพและอารมณ์ของอุศเรน นอกจากนี้บุคลิกลักษณะส่วนตัวของผู้รับสารก็มีส่วนทำให้การสื่อสารครั้งนี้ประสบความสำเร็จ จากการที่อุศเรนอารมณ์ร้อน มีความพยาบาทรุนแรง ทำให้อุศเรนทนต่อคำพูดเยาะเย้ยเสียดสีของนางไม่ได้ จึงเข้าใจจนนอกแตกตายในที่สุด

9. พระอภัยมณีสื่อสารกับท้าวทรรเมืองลังกา

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

พระอภัยมณียกกองทัพเมืองผลึกเข้าตีเมืองใหม่ของนางละเวงขณะสู้รบกัน ศรีสุวรรณสินสมุทรและพราหมณ์ทั้งสามหลงกลนางละเวงติดอยู่ในกรงเหล็ก พระอภัยมณีติดอยู่ในวงล้อมของทหารเมืองลังกา พระอภัยมณีเห็นว่าพระองค์อยู่ในที่คับขันจึงเป่าปี่เพื่อสะกดกองทัพเมืองลังกาให้หลับไหล ดังเพลงต่อไปนี้

พระโหยหวนครวญเพลงวังเวงจิต	ให้คนคิดถึงถิ่นถวิลหวัง
ว่าจากเรือนเหมือนนกที่จากรัง	อยู่ข้างหลังก็จะแลชะเง้อคอย
ถึงยามค่ำย่ำฆ้องจะร้องไห้	รำพึงไร้อุจวนหวนละห้อย
โอยามตึกดาวเคลื่อนเดือนก็คล้อย	น้ำค้างย้อยเย็นฉ่ำที่อัมพร
หนาวอารมณ์ลมเรื่อยเฉื่อยเฉื่อยขึ้น	ระรวยรินรินรินกลืนเกสร
แสนสงสารบ้านเรือนเพื่อนที่นอน	จะอาวรณ์อ้างว้างอยู่วังเวง

(พระอภัยมณี. 2517 : 529)

ทหารได้ฟังเพลงปี่ของพระอภัยมณี ก็เคลิบเคลิ้มหลับไหลหมดทั้งกองทัพ ดังคำกลอนต่อไปนี้

วิเวกแว่วแจ้วเสียงสำเนียงปี
ลงนั่งโยกโงกหงับทับกันเอง

พวกโยธีทั้งทวนชนวนเขนง
เสนาะเพลงเพลินหลับระจับไป
(พระอภัยมณี. 2517 : 529)

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

พระอภัยมณีต้องการให้ทหารเมืองลังกาค่อยตามทำนองเพลงปี่จนหลับไหลหมดสติ
ในขณะที่พระองค์ตกอยู่ในวงล้อมกองทหารเมืองลังกาเพียงลำพัง

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

พระอภัยมณีอยู่ในภาวะคับขันแม้จะตกใจ แต่ก็ยังมีสติดี หาทางเอาตัวรอดด้วยการใช้
เพลงปี่สะกดทัพเมืองลังกา ซึ่งในสถานการณ์นี้พระอภัยมณีย่อมวิเคราะห์ความรู้สึกของทหารที่มา
ทำศึกแล้วว่า ต้องพลัดพรากจากบ้านและครอบครัวที่อบอุ่นมาตระกำลำบาก ย่อมรู้สึกว้าเหว
คิดถึงและห่วงใยผู้ที่ตนจากมา ด้วยเหตุนี้พระอภัยมณีจึงใช้ทำนองเพลงปลุกสำนึก กระตุ้นเตือนผู้
ฟังให้เกิดความรู้สึกว้าเหว เคลิบเคลิ้มค่อยตามทำนองเพลงจนลืมตัวหลับไปในที่สุด

วิเคราะห์ผู้รับสาร

ทหารเมืองลังกามีกำลังใจฮึกเหิมเนื่องจากแม่ทัพเมืองผลึกหลงกลอุบายถูกขังในกรุง
เหล็กเหลือเพียงพระอภัยมณีพระองค์เดียว ทหารลังกาไม่ทราบความสามารถของพระอภัยมณี
เกี่ยวกับเพลงปี่ จึงไม่ทันระวังและป้องกันตัว เมื่อได้ฟังเพลงปี่ของพระอภัยมณีที่มีท่วงทำนอง
กระตุ้นเตือนให้นึกถึงครอบครัว ก็รู้สึกสะท้อนใจเกิดความรู้สึกเคลิบเคลิ้มค่อยตามอ่อนกำลังลง
และไม่คิดจะสู้รบอีกต่อไป

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

การสื่อสารครั้งนี้เป็นการสื่อสารในสนามรบ พระอภัยมณีประสงค์จะส่งสารสะกดทัพ
เมืองลังกาให้หลับไหลหมดสติ โดยใช้ปี่เป็นสื่อเป่าเป็นท่วงทำนองเพลงโศกเศร้า ปลุกเร้าอารมณ์
ทหารที่ฟังให้เกิดความอ้างว้าง ว้าเหว คิดถึงครอบครัวและบุคคลที่เคยอยู่ร่วมกัน ดังนี้

ว่าจากเรือนเหมือนนกที่จากรัง
ถึงยามค่ำย่ำฆ้องจะร้องให้

อยู่ข้างหลังก็จะแลชะเง้อคอย
รำพึงไร้อาญจนวนทวนละห้อย

.....

.....

แสนสงสารบ้านเรือนเพื่อนที่นอน

จะอาวรณ์อ้างว้างอยู่วังเวง

(พระอภัยมณี. 2517 : 529)

ซึ่งเป็นการใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับสถานการณ์ สภาพแวดล้อมและผู้รับสารในขณะนั้น เนื่องจากพระอภัยมณีตกอยู่ในวงล้อมของข้าศึกเพียงลำพัง ไม่สามารถจะตีฝ่าออกมาได้ การใช้เพลงสะกดทัพจึงเหมาะสมในสถานการณ์ และสภาพแวดล้อม ซึ่งเป็นการใช้สื่อที่พระอภัยมณีมีทักษะมากที่สุดอยู่แล้ว นอกจากนี้เนื้อหาของสารที่ใช้ก็สามารถปลุกเร้าอารมณ์ความรู้สึกของผู้ฟังในขณะนั้นได้ การสื่อสารครั้งนี้ส่งผลให้ทหารลังกา “ลงนั่งโยกโงกหงับทับกันเอง เสนาะเพลงเพลินหลับระงับไป”

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

พระอภัยมณีประสบผลสำเร็จในการโน้มน้าวใจ กองทัพเมืองลังกาให้คล้อยตามเพลงปี่จนหลับไหลลึมสติ ซึ่งความสำเร็จครั้งนี้เนื่องมาจาก พระอภัยมณีมีความสามารถในการวิเคราะห์อารมณ์ ความรู้สึกของผู้รับสารในขณะนั้นได้เป็นอย่างดี ทำให้พระอภัยมณีใช้สารและสื่อที่เหมาะสมกับผู้รับสารในขณะนั้น นอกจากนี้พระอภัยมณียังมีทักษะในการใช้สื่อเป็นอย่างดี จึงมีส่วนเอื้อให้การสื่อสารครั้งนี้ประสบผลสำเร็จ

10. พระอภัยมณีสื่อสารกับนางละเวง

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

ขณะที่พระอภัยมณีเป่าปี่สะกดทัพเมืองลังกานั้น นางละเวงได้ลอบยิงเกาทัณฑ์หมายสังหารพระอภัยมณีแต่พลาด จึงเกิดการต่อสู้กัน ทำให้พระอภัยมณีมีโอกาสดูเห็นหน้านางละเวงอย่างใกล้ชิด ความงามของนางละเวงและมนต์เสน่ห์ทำให้พระอภัยมณีหลงรักจึงยุติการต่อสู้เปลี่ยนมาใช้คารมเกี้ยวนางละเวงแทน นางละเวงเกรงจะเพลี่ยงพล้ำจึงขับม้าหนีไป พระอภัยมณีได้ใช้เพลงปี่เรียกนางละเวงให้กลับมาพบกับพระองค์อีก ดังคำกลอนต่อไปนี้

ด้อยตะริดติดดีเจ้าพี่เอ๋ย	จะละเลยเร่ร้อนไปนอนไหน
แอ้ออ้อยสร้อยฟ้าสุมาลัย	แมนเด็ดได้แล้วไม่ร้างให้ห่างเชย
ฉุยฉายขึ้นรินรวยระทายทอด	จะกล่อมกอดกว่าจะหลับกับเขย
หนาวน้ำค้างพร่างพรมลมรำเพย	ใครจะเซยโฉมน้องประคองนวล
เสนาดังวังเวงเป็นเพลงพลอด	เสียงฉอดฉอดชดช้อยละห้อยหวาน
วิเวกแว่วแจ้วในใจรัญจวน	เป็นความชวนประโลมโฉมวันพา
	(พระอภัยมณี. 2517 : 535)

เพลงปี่ของพระอภัยมณีทำให้นางละเวงลืมหืมตาชักม้ากลับมาพบพระอภัยมณีอีกครั้ง ดังคำกลอนว่า

ฝ่ายโฉมยงองค์ละเวงฟังเพลงปี่	ให้รอรืรวนเรเส่นหา
คิดกำหนดอดอันหวนวิญญาณ์	นิกนิกน่าจะใคร่ปะพระอภัย
เธอพูดดีปี่ดังฟังเสนาะ	จะฉอเลาะลูปต้องทำนองไหน
แม้นอมกล่อมกลอกเหมือนดอกไม้ม	จะชื่นใจน้องยาทุกราตรี
ยิ่งกลับฟังวังเวงเพลงสังวาส	ยิ่งหวนหวาดวิญญาณ์มารศรี
ตะลึงลืมลืมลอารมณ์ไม่สมประดี	ด้วยเพลงปี่เป่าเชิญให้เพลินใจ
จนลืมลืมลรักชกสินธพ	กลับมาพบพิศวงด้วยหลงใหล
	(พระอภัยมณี. 2517 : 535)

พระอภัยมณีเห็นนางละเวงกลับมาก็ดีใจหยุดเป่าปี่ พร้อมกับเชิญนางละเวงให้ขึ้นบนราชรถ เพื่อหวังจะเล้าโลมให้นางใจอ่อนยอมรักพระองค์ ฝ่ายนางละเวงเมื่อพระอภัยมณีหยุดเป่าปี่ก็รู้สึกตัว และเกรงว่าถ้าขึ้นอยู่ต่อไป “ฉวยพลั้งพลั้งเพลงปี่ต้องมีผิว” ดังคำกลอนบรรยายต่อไปนี้

พระเห็นนางวางปี่ด้วยดีใจ	เข้าเคียงใกล้ประโลมโฉมวันพา
ขอเชิญขลุ่ยสวดสาธิตไปราชรถ	อย่าระทดท้อจิตขนิษฐา
นางรู้สึกนึกพรันหวนวิญญาณ์	กลับชักม้าควมขับไปลับองค์
	(พระอภัยมณี. 2517 : 535)

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

พระอภัยมณีประสงค์จะใช้เพลงปี่โน้มน้าวใจนางละเวงที่ควมม้าหนีไปให้กลับมาหาพระองค์ เพื่อหวังจะเล้าโลมนางละเวงให้ใจอ่อนยอมรักพระองค์

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

พระอภัยมณีเป็นกษัตริย์รูปงาม จิตใจอ่อนโยน เจ้าชู้และปากหวาน เมื่อได้พบนางละเวงที่มีรูปร่างหน้าตาสวยงาม รวมทั้งอำนาจมนต์เสน่ห์ที่นางละเวงใช้ผสมกับแป้งผัดหน้า ทำให้พระอภัยมณีหลงใหลในความงาม เมื่อนางควมม้าหนีไปพระอภัยมณีจึงใช้เพลงปี่โน้มน้าวใจนางละเวงให้กลับมาหาพระองค์ การที่พระอภัยมณีเป็นผู้เข้าใจธรรมชาติของสตรีได้ดีว่า ย่อมพึงพอใจหวนไหว้กับคำเกี้ยวพาราสีของบุรุษ จากถ้อยคำที่อ่อนหวาน นุ่มนวล ประกอบกับพระอภัยมณีมีบุคลิกภาพเป็นคนนุ่มนวล อ่อนโยน จึงสามารถเลือกสรรถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวานลงในการทำนองเพลง จนทำให้นางละเวงเกิดความรู้สึกเคลิบเคลิ้มและคล้อยตามเสียงปี่ของพระอภัยมณีในที่สุด

วิเคราะห์ผู้รับสาร

นางละเวงเป็นสตรีรูปงามและมีมนต์เสน่ห์ทำให้บุรุษที่ได้พบเห็นหลงใหล ขณะเดียวกันก็เป็นสตรีที่มีจิตใจเข้มแข็ง มีสติดี ด้วยนางละเวงมีตรารากหูซึ่งเป็นของวิเศษป้องกันอาวุธและอันตรายได้ ทำให้นางละเวงรอดพ้นจากการสะกดด้วยเพลงปี่ของพระอภัยมณี อย่างไรก็ตามนางก็ยังเป็นสตรีปกติทั่วไป มีจิตใจอ่อนโยน ดังนั้นแม้นางละเวงจะเป็นสตรีที่มีจิตใจเข้มแข็งแต่ก็อดหวั่นไหวต่อเพลงปี่ที่มีท่วงทำนองเพลงรักอันอ่อนหวานของพระอภัยมณีไม่ได้ จึงต้องควมมากลับมาหาพระอภัยมณี นอกจากความไพเราะจากเพลงปี่แล้ว ความเป็นกษัตริย์รูปงามของพระอภัยมณีและคารมของพระอภัยมณีทำให้นางละเวงพึงพอใจ แต่ด้วยฤทธิ์ตรารากหู ความเข้มแข็งของจิตใจและความสำนึกในหน้าที่ เมื่อพระอภัยมณีหยุดเป่าปี่จึงทำให้นางละเวงรู้สึกตัวตัดสินใจควมมาหานี้ เพราะนางทราบดีว่า ถ้านางอยู่ต่อไปอาจจะใจอ่อนต่อคารมอันอ่อนหวานของพระอภัยมณีได้ ดังคำกลอนที่นางรำพึงว่า “ถ้าขึ้นอยู่สู้ก็ไม่หวั่นเสีย ฉวยพลั้งเพลียงเพลงปี่ต้องมีผู้”

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

การสื่อสารครั้งนี้ตัวละครมีการสื่อสารกันทั้งเฉพาะหน้าและอยู่ห่างไกลกัน ซึ่งมีการใช้สารและสื่อที่เป็นทั้งวจนสารและอวจนสาร ดังต่อไปนี้

พระอภัยมณีประสงค์จะส่งสารเรียกให้นางละเวงควมมากลับมาหาพระองค์ ด้วยการใช้สารที่มีลักษณะเป็นการโน้มน้าวใจทำให้นางละเวงเกิดความรู้สึกหวั่นไหว เคลิบเคลิ้มคล้อยตาม โดยใช้วัตถุคือปี่เป็นสื่อ เป่าทำนองเพลงรักอันอ่อนหวาน เร้าอารมณ์ความรู้สึกของผู้ฟัง ดังนี้

ด้อยตะริดติดตีเจ้าพี่เอ๋ย	จะละเลยเร่ร้อนไปนอนไหน
แอ้อ้อยสร้อยฟ้าสุมาลัย	แมนเด็ดได้แล้วไม่รังให้ห่างเชย
นุญฉายขึ้นรินรวยระทายทอด	จะกล่อมกอดกว่าจะหลับกับเชย
หนวนน้ำค้างพร่างพรหมลราเพย	ใครจะเชยโฉมน้องประคองนวล

(พระอภัยมณี. 2517 : 535)

ซึ่งเป็นการใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับสถานการณ์ สภาพแวดล้อมการสื่อสาร ที่คนทั้งสองอยู่ใกล้กัน เนื่องจากขณะนั้นนางละเวงได้ควมมาหานี้ไป การใช้เสียงปี่เป็นสื่อจึงเหมาะสม นอกจากนี้ยังใช้ได้เหมาะสมกับผู้รับสาร เพราะการใช้ทำนองเพลงรักอันอ่อนหวานย่อมทำให้สตรีใจอ่อนได้ จึงส่งผลให้นางละเวงควมมากลับมา พระอภัยมณีเปลี่ยนมาใช้สื่อที่เป็นคำพูดอันไพเราะว่า “ขอเชิญนุชสุดสาวทไปราชมรณ ออย่าระทดท้อจิตขนิษฐา” เพื่อหวังจะเล้าโลมนางละเวงให้ใจอ่อนคล้อยตามความต้องการของพระองค์ เป็นการสื่อสารและสื่อได้เหมาะสมกับสถานการณ์ ซึ่งเป็นการสื่อสารเฉพาะหน้า แต่ในการสื่อสารครั้งนี้แม้พระอภัยมณีจะใช้สารที่ไพเราะ นุ่มนวล ก็ไม่

สามารถโน้มน้าวใจนางละเวงให้ยอมขึ้นรถได้ การหยุดเพลงปี่ของพระอภัยมณีทำให้นางละเวงมีสติควบคุมตัวได้เป็นอย่างดีจึง “กลับชักม้าควบขับไปลับองค์”

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

พระอภัยมณีประสบความสำเร็จในการสื่อสาร ด้วยการใช้เพลงปี่โน้มน้าวใจนางละเวงให้เคลิบเคลิ้มคล้อยตามยอมควมมำกกลับมาหา แต่ไม่สามารถโน้มน้าวใจนางละเวงให้ยอมขึ้นนั่งบนรถร่วมกับพระองค์ได้ ซึ่งถือได้ว่าพระอภัยมณีประสบความสำเร็จในการสื่อสาร ส่วนหนึ่งของผลสำเร็จครั้งนี้เนื่องมาจากบุคลิกลักษณะของพระอภัยมณีมีลักษณะดี วาจานุ่มนวล ซึ่งสร้างความหวานไหวแก่นางละเวง อีกทั้งการเข้าใจธรรมชาติของสตรี และมีความชำนาญในการใช้สื่อทำให้พระอภัยมณีสามารถเลือกใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับสถานการณ์สภาพแวดล้อม และบุคคลผู้รับสาร แต่การที่พระอภัยมณีไม่สามารถทำให้นางละเวงยอมขึ้นนั่งบนรถกับพระองค์ แม้นางจะมีใจรักพระอภัยมณีก็ตาม ผลครั้งนี้เนื่องมาจากนางละเวงเป็นสตรีที่มีจิตใจและสติเข้มแข็ง ทำให้นางรักษาตัวมิให้เปลี่ยงพล้ำได้

11. นางสาววรรณมาลีสื่อสารกับพระอภัยมณี ศรีสุวรรณและสินสมุทร

เหตุการณ์ สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร

นางสุวรรณมาลีเดินทางไปถึงเมืองลังกาปรึกษากับพราหมณ์ทั้งสามคนว่าควรจะดำเนินการอย่างไรในกรณีพระอภัยมณี พราหมณ์ทั้งสามเกรงพระอาญาด้วยเห็นว่าเป็นการสวนพระองค์ จึงมีอาชญาถวายคำปรึกษา นางสาววรรณมาลีจึงตัดสินใจแต่งสาร 3 ฉบับถึงพระอภัยมณี ศรีสุวรรณ และสินสมุทร โดยมีข้อความดังนี้

สารที่มีไปถึงพระอภัยมณี มีความว่า

.....	ว่าหม่อมฉันอภิวาทบาทมุล
คอยเสด็จเจ็ดปีเข้านี้แล้ว	จะกวาดแผ้วไพรินให้สิ้นสูญ
ชาวชมพูสุริยวงศ์พงศ์ประยูร	ได้เพิ่มพูนพึ่งพาพระบารมี
เหตุไฉนไม่กลับทัพพการ	คืนไปผ่านพิภพอยุ้มชมพูศรี
พระศาสนาสามัญทุกวันนี้	ก็ไม่มีใครบำรุงให้รุ่งเรือง
พฤตมามตย์ราษฎรเดือดร้อนสิ้น	อกแผ่นดินจะเป็นบ้าฟ้าจะเหลือ
ทั้งประเทศเขตแดนให้แค้นเคือง	ก็เพราะเรื่องรบพุ่งกรุงลังกา
เดี๋ยวนี้พระจะมาอยู่กับชูชัน	เหมือนกับพื้นโลกธาตุศาสนา
อันลูกน้อยสร้อยสุวรรณจันทร์สุดา	กับสุดสาครเศร้าทุกเช้าเย็น
ทูลกระหม่อมจอมทวีปประทีปแก้ว	มาลับแล้วก็ไม่มีที่ให้เห็น

มาตัดชาติขาดเสร็จเด็ดกระเด็น
จึงออกแขกแบกหน้าตามมาเฝ้า
โอรสาข้าพระบาทราชบุตร
อันครั้งนี้กลับไม่นับเนื้อ
โปรดประทานผลาญชีวิตให้วายชนม์
แม้ชีวิที่มีอยู่เป็นผู้หญิง
ถ้าตัวตายหมายจะฝังไว้ลังกา

ใครจะเป็นปิ่นกษัตริย์ในปดพี
แม่โปรดเกล้ากลับไปอยู่ชมพุศรี
จะได้มีผาสูกลิ้นทุกคน
จะถือเชื้อชาติหญิงในสิงหล
จึงจะพันเคื่องขัดพระหัตถยา
สุดจะทิ้งทูลเกศพระเชษฐา
แม่เมตตาแล้วจงกลับกองทัพไป
(พระอภัยมณี. 2517 : 750-751)

สารฉบับที่สองมีถึงศรีสุวรรณ ความว่า

.....
ควรลึงสู่คูหารักษาองค์
นางห้ามแห่นแสนสนมในรมจักร
มาคบหาทาสีสตรีพาล
แรกพระองค์ลงเรือมารบด้วย
ยังมีหน้าเข้ามาจัดให้นัดดา
จะอยู่จริงทั้งเพศประเทศถิ่น
ขอทราบความตามประสงค์จ้านใน

ว่าอวยพรภูวนาถดังราชหงส์
หรือมาหลงแกมกาที่สาธารณ์
ล้วนอุดมสมคักดี้อครฐาน
ไม่สงสารอัคเรศเกษรา
หมายจะช่วยชูเดชพระเชษฐา
เสวยฝ่าหรั่งพลอยอรร้อยใจ
ไม่ถือศีลเสียแล้วหรือมาถือไสย
จะบอกไปรมจักรนัครา ฯ
(พระอภัยมณี. 2517 : 751)

สารฉบับที่สามมีถึงสินสมุทรใจความดังนี้

.....
จึงพาน้องสองพระอนุชา
เห็นแต่พ่อหน่อเนาแล้วชาตินี้
จะปลูกฝังตั้งจิตคิดทุกวัน
ที่ควรคู่สุริยวงศ์พงศ์กษัตริย์
อย่าปนแปดเพศยาหญิงกาลิ
เอ็นดูแม่แต่ให้สมอารมณ์หวัง
เข้าอยู่วังลังกาก็ช้านาน

ว่าแม่ตั้งแต่คอยละห้อยหา
ติดตามมาหมายจะพบประสบกัน
จะเผาผีมารดาเมื่ออาสัญ
ให้สืบพันธุ์พงศ์กษัตริย์สวัสดิ์
แม่หมายจัดไว้เป็นเอกภิเชกศรี
จะราศีขัดข้องไม่ต้องการ
ได้ปลูกฝังฝึกฟูมเป็นภูมิจาน
มาหามารดามั่งจะนั่งคอย ฯ
(พระอภัยมณี. 2517 : 752)

เมื่อพระอภัยมณี ศรีสุวรรณและสินสมุทรได้อ่านสารก็คิดจะกลับกองทัพ แต่เมื่อพบ
หนานางทั้งสามคนฤทธิ์ของมนต์เสน่ห์ทำให้ทั้งสามพระองค์รู้สึกงงวยงงหลงใหล จึงเขียนสารตัด
อาลัยนางสุวรรณมาลีตามคำสั่งของนางทั้งสามไป

เมื่อนางสุวรรณมาลีได้รับสาร นางตัดสินใจอ่านสารจากสินสมุทรก่อน ซึ่งมีข้อความดังนี้

.....	ให้ทราบได้ฝ่าพระบาทมาตรงค์
มาอยู่วังลังกาอาณาจักร	ได้คู่รักร่วมอารมณ์สมประสงค์
พระบุตรศรีสวัสดิ์ชัฏติยวงศ์	พอสมพงศ์สมพักตร์คักดิ์ตระกูล
อันพงศ์เผ่าที่อยู่ชมพูทวีป	จนสิ้นชีพสิ้นชาติเป็นชาติบุญ
ไม่นับเนื้อเชื้อวงศ์พงศ์ประยูร	จึงจำทูลเสียให้เสร็จสำเร็จการ
ขอเชิญกลับเสียเถิดประเสริฐกว่า	แม้อยู่ข้าเห็นจะฉาวจนร้าวราน
ถ้าวรคองค์จงเหือดที่เดือดดาล	อย่าก่อการเกินไปจะได้อายุ ฯ
	(พระอภัยมณี. 2517 : 757)

ข้อความในสารทำให้นางสุวรรณมาลีช้ำพระทัย ต่อจากนั้นจึงอ่านสารจากศรีสุวรรณซึ่งมี
เนื้อความว่า

.....	ว่าอุปราชลังกามหาสถาน
แจ้งพี่น้องต่างมีรสพจมาน	ด้วยหม่อมจวนจวนคิดอนิจจัง
ชาวชมพูทั้งบุรีไม่มีสัตย์	สบถสละบัดเสียประเดี๋ยวไม่เหลียวหลัง
ทั้งถือผิดคิดรังเกียจให้เกลียดชัง	ฝ่ายฝรั่งถือศีลสิ้นทุกคน
มีผิวเดียวเมียวเดียวไม่เลี้ยวลด	ไม่ไปปดลวงล่อคิดฉ้อฉล
จึงมาอยู่สุขสันต์ทุกคน	ไม่กัวงลวงศัญชาติเป็นชาติกัน
เขาจะตรงลงนรกที่หมกไหม้	ฉันจะไปสู่สถานพิมานสวรรค์
จึงตัดเมียวเสียลูกไม่ผูกพัน	เป็นชาติกันแล้วอย่าอ้างเหมือนอย่างเคยฯ
	(พระอภัยมณี. 2517 : 757)

ข้อความในสารจากศรีสุวรรณทำให้นางสุวรรณมาลีโกรธแค้นแทนนางเกษรา และให้
อาลักษณ์อ่านสารจากพระอภัยมณี ซึ่งมีเนื้อความดังนี้

.....	พระมิ่งเมืองจอมลังกามหาสวรรค์
ด้วยทราบตามความข้าที่สำคัญ	นางสุวรรณมาลีซึ่งมีคาว
เหมือนเต่าใหญ่ไขปดให้มืดหลุม	จะคุ้มชุมชู้หรือออกอื้อฉาว

ยังมีหน้าซ้ำเล่นซ้ำมदनดาว
จะกรวดน้ำคว่ำขันไม่พลันคบ
มีลูกเต้าเฒ่าแก่ก็แต่ตัว
เข้ารับแพ้แต่เมื่ออยู่ชมพูกพ
เป็นชาติเด็ดเส็จสิ่งเสียครั้งนี้
เรื่องสารศรีนี้แหละคือหนังสือหย่า
ถ้ารักตัวกลัวเจ็บอย่าเหินบแนม
เจ้าครองกรุงรุ่งเรืองเป็นเมืองเอก

มาว่ากล่าวนางละเวงไม่เกรงกลัว
มิขอพบขอเห็นไม่เป็นผ้า
ใจยังมัวเหมือนหนึ่งว่าลิบห้าปี
ยังตามรบกวนอีกต้องหลีกหนี
เดือนแปดปีอวสานจันทรข้างแรม
อย่ามาว่าปรายเปรียบพูดเย็บแหลม
ขึ้นลอมแลมแล้วจะอายเมื่อปลายมือ
อภิเชกตัวใหม่ไม่ได้หรือ

(พระอภัยมณี. 2517 : 759-760)

นางสุวรรณมาลีซึ่งได้รับความผิดหวังและเสียใจจากสารของศรีสุวรรณและสินสมุท
มาแล้ว เมื่อถูกพระอภัยมณีกล่าวตำหนิความสัมพันธ์อีก ความผิดหวังเสียใจและความรู้สึกว่
ตนเองไม่มีที่พึ่งอีกต่อไปทำให้นางหมดสติ

วัตถุประสงค์การสื่อสาร

นางสุวรรณมาลีส่งสารไปตัดพ้อพระอภัยมณี ศรีสุวรรณ และสินสมุท เพื่อต้องการให้
รู้สึกพระองค์และยอมกลับกองทัพ

วิเคราะห์ผู้ส่งสาร

นางสุวรรณมาลีเป็นสตรีที่มีจิตใจเข้มแข็ง ฉลาดเฉลียว และมีฝีปากกล้า ในขณะนั้น
แม้นางจะอยู่ในอารมณ์หึงหวง ทั้งรักและแค้น แต่นางก็สามารถควบคุมสติอารมณ์ไว้ได้ ดังจะเห็น
ได้จากถ้อยคำนุ่มนวลที่นางเลือกใช้เมื่อมีสารถึงกษัตริย์ทั้งสาม นางอ้างถึงหน้าที่ความรับผิดชอบ
ของแต่ละพระองค์เพื่อเตือนสติให้ทั้งสามพระองค์รู้สึกตัว โดยเฉพาะการกล่าวเรื่องศาสนา เพราะ
นางรู้ว่าพระอภัยมณีและศรีสุวรรณศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง

วิเคราะห์ผู้รับสาร

เนื่องจากการสื่อสารครั้งนี้มีผู้รับสารหลายคน จึงแยกวิเคราะห์เป็นรายบุคคลดังต่อไปนี้

พระอภัยมณี

พระอภัยมณีรู้สึกเสียใจของนางสุวรรณมาลีดีว่าเป็นสตรีใจเด็ด ฝีปากกล้าไม่เกรงใคร
จึงไม่กล้าออกไปพบนางได้แต่เพียงให้ศรีสุวรรณออกไปพบแทน ดังคำกลอนในบทนี้ว่า

.....	นางมาลีหล่อนช่างพาลูกมาตาม
จะหวงหึงตั้งดื้อถือทิฐิ	เขาแล้วลิใจเพชรไม่เช็ดขาม
เชิญพระน้องลงออกไปบอกความ	ช่วยห้ามปรามให้เขากลับกองทัฟไป
	(พระอภัยมณี. 2517 : 754)

พระอภัยมณีเป็นกษัตริย์ที่มีความรับผิดชอบ รักบ้านเมือง รักครอบครัว และศรัทธาในพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากตอนที่นางสุวรรณมาลีมีสารมาชี้แจงทำให้พระอภัยมณีสำนึกพระองค์คิดจะกลับกองทัฟ แต่ด้วยอำนาจของมนต์เสน่ห์ทำให้พระองค์กลับหลงใหลไม่ได้สติ นอกจากเปลี่ยนใจไม่กลับกองทัฟแล้วยังยอมเขียนสารตัดความสัมพันธ์นางสุวรรณมาลีตามคำสั่งของนางละเวงอีกด้วย ซึ่งเป็นผลให้นางสุวรรณมาลีได้รับความกระทบกระเทือนใจจนถึงกับสิ้นสติ

ศรีสุวรรณ

ศรีสุวรรณรักและเคารพนางสุวรรณมาลีซึ่งเป็นพี่สะใภ้ แต่ก็เกรงการของนางจึงไม่ยอมออกไปพบ เมื่อถูกพระอภัยมณีขอร้องก็เกี่ยงให้ลินสมุทไปแทน อุปนิสัยของศรีสุวรรณเป็นคนรักครอบครัวและยึดมั่นในพุทธศาสนา โดยจะเห็นได้จากการที่ศรีสุวรรณอ่านสารที่นางสุวรรณมาลีตัดพ้อมาถึงตนแล้วรู้สึกเสียใจในการกระทำของตนเอง จึงคิดจะกลับกองทัฟ แต่ด้วยอำนาจของมนต์เสน่ห์ทำให้ลืมสติ จึงเขียนสารตัดความสัมพันธ์นางสุวรรณมาลีและนางเกษราตามคำสั่งของนางรำภาสะหรี่

ลินสมุท

โดยอุปนิสัยที่แท้จริงลินสมุทมีความรักห้วงใยและเคารพนางสุวรรณมาลีเหมือนมารดาบังเกิดเกล้า แต่การที่ไม่ยอมกลับกองทัฟพร้อมทั้งมีสารตัดความสัมพันธ์ไปถึงนางสุวรรณมาลีนั้นเนื่องจากลินสมุทถูกมนต์เสน่ห์ของนางยุพาณกาทำให้หลงใหลไม่ได้สติ

วิเคราะห์การใช้สารและสื่อ

นางสุวรรณมาลีต้องการจะส่งสารตัดพ้อพระอภัยมณี ศรีสุวรรณ และลินสมุท ให้เกิดความรู้สึกผิดชอบชั่วดียอมกลับกองทัฟ

นางสุวรรณมาลีใช้สารบอกให้พระอภัยมณีทราบว่านางเฝ้ารอการกลับมาของพระองค์เป็นเวลา 7 ปีแล้ว แต่พระอภัยมณีไม่ยอมกลับ ทำให้ราษฎรได้รับความเดือดร้อนว่าเหวศานาขาดผู้ทะนุบำรุง พระโอรสและพระธิดาก็เป็นทุกข์ถึงพระบิดา นางจึงต้องเสด็จมาตามด้วยองค์เอง ถ้าหากพระอภัยมณีไม่ยอมเสด็จกลับนางก็ยอมตายที่ลังกา ในการสื่อสารดังกล่าว นางสุวรรณมาลีใช้จดหมายและทูตที่เป็นสตรีเป็นสื่อ โดยใช้ถ้อยคำที่สร้างความรู้สึกสะเทือนใจแก่พระอภัยมณีด้วยการอ้างถึงความทุกข์ของนางในฐานะภรรยาที่รอการกลับมาของสามีด้วย

ความรัก ความห่วงใยว่า “คอยเสด็จเจ็ดปีเข้านี้แล้ว” และอ้างถึงความรักของบุตรที่มีต่อบิดา
ความเดือดร้อนของศาสนา บ้านเมืองเมื่อชาตผู้นำว่า

ศาสนาสามัญทุกวันนี้	ก็ไม่มีใครบำรุงให้รุ่งเรือง
พดุมามตย์ราษฎรเดือดร้อนสิ้น	อกแผ่นดินจะเป็นบ้าฟ้ำจะเหลือ
	(พระอภัยมณี. 2517 : 750)

สุดท้ายนางกล่าวถึงความจงรักภักดีของนางที่มีต่อพระอภัยมณีว่าดังนี้

แม้ชีวิตรอยู่เป็นผู้หญิง	สุดจะทิ้งทูลยศพระเชษฐา
ถ้าตัวตายหมายจะฝังไว้ลังกา	แม่เมตตาถึงจงกลับกองทัพไป
	(พระอภัยมณี. 2517 : 751)

การกล่าวเช่นนี้เนื่องจากนางหวังจะให้พระอภัยมณีสงสารเห็นใจ และใช้วิธียื่นคำขาด
เพื่อบีบพระอภัยมณีทางอ้อมให้ยอมทำตามความต้องการด้วยการกล่าวว่า

อันครั้งนี้มิกลับไม่นับเนื้อ	จะถือเชื้อชาติหญิงในสิงหล
โปรดประทานผลาญชีวิตให้วายชนม์	จึงจะพ้นเคืองขัดพระหัตถยา
	(พระอภัยมณี. 2517 : 750)

สำหรับศรีสุวรรณนั้นนางส่งสารให้ศรีสุวรรณทราบว่าจะเกิดในตระกูลสูงไม่ควรที่จะมา
เกลือกกลั้วกับสตรีที่ต่ำศักดิ์กว่าซึ่งเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสม ศรีสุวรรณควรสงสารนางเกษรา
ผู้เป็นพระมเหสีและคำนึงถึงพระพุทธรูปศาสนาที่ศรีสุวรรณละมาเข้ารีตแทน ในการสื่อสารดังกล่าว
นางสุวรรณมาลีใช้วิธีเขียนตัดพ้อ โดยใช้คำเปรียบเทียบชาติกำเนิดของศรีสุวรรณกับสตรีที่
ศรีสุวรรณกำลังหลงใหลว่า

.....	อวยพรภูวนาดั่งราชหงส์
ควรลึงสู่คูหารักษาคองค์	หรือมาหลงแกมกาที่สาธารณ์
	(พระอภัยมณี. 2517 : 751)

ต่อจากนั้นจึงเปลี่ยนวิธีการเขียนเพื่อเตือนสติศรีสุวรรณให้คิดถึงนางเกษราว่า “มาคบ
หาทาสีสตรีพาล ไม่สงสารอัศเรศเกษรา” และใช้คำตัดพ้อเหน็บแนมที่ศรีสุวรรณชักนำสินสมุท
ผู้เป็นหลานให้หลงใหลเสน่ห์สตรีลังกา สุดท้ายใช้คำถามโดยไม่ต้องคำตอบเพื่อเตือนสติ

ศรีสุวรรณให้ได้คิดว่า “จะอยู่จริงทั้งเพศประเทศถิ่น ไม่ถือศีลเสียแล้วหรือมาถือไสย” และเชื่อว่าถ้าศรีสุวรรณไม่กลับกองทัพนางจะส่งข่าวให้นางเกษราทราบ

สำหรับลินสมุทนั้น นางสุวรรณมาลีใช้สื่อที่เป็นถ้อยคำสร้างความรู้สึกสะท้อนใจบอกให้ลินสมุททราบถึงความรัก ความหวังดีของนางว่า “แม่ตั้งแต่คอยละห้อยหา” และ “จะปลูกฝังตั้งจิตทุกคืนวัน ให้สืบทอดวงศ์ตระกูลสืบสวัสดี” นอกจากนี้ยังบอกให้ทราบถึงความหวังของนางที่มีต่อลินสมุทดังนี้ว่า “เห็นแต่พ่อหน่อขนาดแล้วชาตินี้ จะเผ่าผีมารดาเมื่ออาลัย” และ “เข้าอยู่วังลังกาภิชาโนน มาหามารดาแม้จะนั่งคอย”

การใช้สารและสื่อของนางสุวรรณมาลีสามารถทำให้พระอภัยมณี ศรีสุวรรณ และลินสมุทรู้สึกตัวคิดจะกลับกองทัพ แต่อ่านาจนนต์เสน่ห์ของนางละเวง นางรำภาสะหรี่ และนางยุภาผกา ทำให้ทั้งสามพระองค์หลงลืมตัวเขียนสารดัดสัมพันธ์กับนางสุวรรณมาลีตามความต้องการของสตรีทั้งสาม ดังนี้

ลินสมุทส่งสารตอบนางสุวรรณมาลีให้ทราบว่าตนมีชายาที่สมศักดิ์แล้วที่เมืองลังกา จึงไม่ขอกลับเมืองผลึกอีกและบรรดาญาติวงศ์ทั้งหลายตนก็ขอตัดขาด พร้อมกับบอกนางสุวรรณมาลีว่านางควรระงับความโกรธและกลับเมืองผลึกเสียเพราะถ้าหากอยู่ต่อไปอาจจะเกิดเหตุให้ได้รับความอับอาย ในการส่งสารดังกล่าวลินสมุทใช้จดหมายเป็นสื่อโดยใช้ถ้อยคำแข็งกร้าว ดัดสัมพันธ์กับนางสุวรรณมาลีว่า “อันพงศ์เผ่าที่อยู่ชมพูทวีป จนสิ้นชีพสิ้นชาติเป็นชาติสูญ” และ “ขอเชิญกลับเสียเถิดประเสริฐว่า แม้อยู่ข้าเห็นจะฉาวจนราวฉาน” ผลของการใช้สารในครั้งนี้ทำให้นางสุวรรณมาลีได้รับความเสียใจอย่างใหญ่หลวง

ศรีสุวรรณส่งสารให้นางสุวรรณมาลีทราบว่า พระองค์ตัดขาดกับประยูรญาติทางชมพูทวีป รวมทั้งพระมหาลีเกษราและพระธิดา ด้วยการใช้ถ้อยคำแข็งกร้าวกล่าวบริภาษว่า “ชาวชมพูทั้งบุรีไม่มีสัตย์ สบดสะบัดเสียประเดี๋ยวไม่เหลือวหลัง” และ “จึงตัดเมียเสียลูกไม่ผูกพัน เป็นชาดกันแล้วอย่าอ้างเหมือนอย่างเคย” ผลของการใช้สารและสื่อทำให้นางสุวรรณมาลีเสียใจและโกรธศรีสุวรรณ

พระอภัยมณีได้ส่งสารให้นางสุวรรณมาลีทราบว่า ต้องการหย่าจากนาง โดยใช้พระราชสารเป็นสื่อกล่าวบริภาษนางสุวรรณมาลีให้ได้รับความเจ็บช้ำน้ำใจโดยเริ่มจากการบริภาษนางว่ามีพฤติกรรมไม่เหมาะสมว่า

ด้วยทราบตามความชำที่สำคัญ	นางสุวรรณมาลีซึ่งมีดาว
เหมือนเต่าใหญ่ไขปิดให้มืดหลุม	จะคุ้มชุมชู้ต้อออกอ้อฉาว
	(พระอภัยมณี. 2517 : 759)

และใช้คำบริภาษตอกย้ำให้นางได้รับความเจ็บช้ำมากยิ่งขึ้น ดังคำกลอนที่ว่า “จะกรวดน้ำคว่ำขันไม่พลันคบ มิชอบพบขอเห็นไม่เห็นผัว” และ “เรือสารศรีนี้แหละคือหนังสือหย่า” ผลจาก

การใช้สารและสื่อของพระอภัยมณีในครั้งนี้ ทำให้นางสุวรรณมาลีซึ่งได้รับความเสียใจจากสารตอบของสินสมุทรและศรีสุวรรณมาแล้ว เมื่อได้อ่านสารตัดความสัมพันธ์ของพระอภัยมณีอีกทำให้นางได้รับความเสียใจจนไม่สามารถระบับจิตใจได้จึงสลบไป

วิเคราะห์ผลการสื่อสาร

ในการสื่อสารครั้งนี้ นางสุวรรณมาลีไม่สามารถโน้มน้าวใจกษัตริย์ทั้งสามให้เปลี่ยนใจยอมกลับทัพได้ แม้ว่านางจะใช้สารและสื่อที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์และฐานะของผู้รับสารก็ตาม ซึ่งผลครั้งนี้เนื่องมาจากกษัตริย์ทั้งสามพระองค์ถูกมนต์เสน่ห์ทำให้ขาดสติในการพิจารณาความผิดชอบชั่วดีได้

ในสถานการณ์การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ จะเป็นการสื่อสารร่วมกันเฉพาะหน้ามากกว่า การสื่อสารที่อยู่ห่างกัน ตัวละครจะมีการสื่อสารกันทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์สภาพแวดล้อม และฐานะของตัวละครผู้ส่งสารและตัวละครผู้รับสาร สารและสื่อที่ใช้ประกอบด้วยวจนภาษาและอวจนภาษา ตัวละครจะใช้วจนภาษาทั้งภาษาพูดในการสื่อสารเฉพาะหน้าและภาษาเขียนที่เป็นพระราชสาร สำหรับอวจนภาษาจะเป็นอาการภาษา วัตถุภาษา ปริภาษา เทศภาษา และเนตรภาษา ตัวละครจะใช้สารและสื่อทั้ง 2 ประเภทร่วมกันเป็นส่วนมาก มีบางสถานการณ์ที่ตัวละครใช้สารและสื่อที่เป็นอวจนภาษาเพียงอย่างเดียวก็สามารถประสบผลสำเร็จในการสื่อสารได้เป็นอย่างดี ในด้านผลของการสื่อสารนั้น ตัวละครจะประสบผลสำเร็จเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถของตัวละครผู้ส่งสารที่ใช้สารและสื่อที่เหมาะสมกับสถานการณ์สภาพแวดล้อมอุปนิสัยและฐานะของตัวละครผู้รับสาร ตลอดจนบุคลิกลักษณะที่ดีของตัวละครผู้ส่งสาร สำหรับการส่งสารที่ไม่ประสบผลสำเร็จเนื่องมาจากอุปนิสัยและฐานะของตัวละครผู้รับสาร

บทที่ 4

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

การวิเคราะห์การสื่อสารของตัวละครในวรรณคดีเรื่อง “พระอภัยมณี” จากสถานการณ์การสื่อสารที่สำคัญของตัวละคร โดยอาศัยความรู้เกี่ยวกับองค์ประกอบและกระบวนการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการศึกษา เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมการสื่อสารของตัวละครที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่อง “พระอภัยมณี” ผลของการศึกษาสรุปได้ดังนี้

ตัวละครใช้วิธีการสื่อสารหลายรูปแบบแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์การสื่อสาร สถานการณ์การสื่อสาร สภาพแวดล้อม ตลอดจนกาลเทศะและสถานภาพของบุคคล และหวังให้สารที่ตนสื่อไปนั้นได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตนต้องการ

วัตถุประสงค์ของการสื่อสารที่ปรากฏในสถานการณ์การสื่อสารที่สำคัญของตัวละคร มีอยู่ 4 ประการดังนี้

1. เพื่อแจ้งให้ทราบ ตัวละครจะใช้วัตถุประสงค์เพื่อแจ้งให้ทราบ 5 ลักษณะด้วยกัน คือ

- 1.1 แจ้งให้ทราบในลักษณะเชิงปรึกษา เพื่อขอคำแนะนำ หรือให้คำแนะนำ
- 1.2 แจ้งให้ทราบในลักษณะขอร้องอ้อนวอน และขอความช่วยเหลือ
- 1.3 แจ้งให้ทราบในลักษณะเป็นการอธิบายชี้แจงข้อเท็จจริงต่าง ๆ เพื่อบอกเล่า

เรื่องราว

1.4 แจ้งให้ทราบเพื่อให้ปฏิบัติตามและในการให้ปฏิบัติตามนั้น จะมีอยู่ 2 ลักษณะคือ ให้ปฏิบัติตามโดยหน้าที่และให้ปฏิบัติตามโดยการบังคับข่มขู่

- 1.5 แจ้งให้ทราบในลักษณะปรึกษา

2. เพื่อสอนหรือให้การศึกษา
3. เพื่อความบันเทิงใจและจรรโลงใจ
4. เพื่อโน้มน้าวใจ

นอกจากนี้ยังพบว่าในแต่ละวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร นอกจากจะมีวัตถุประสงค์ หลัก แล้ว ยังมีวัตถุประสงค์อื่นแฝงอยู่ด้วย

ในด้านการใช้สารและสื่อของตัวละครที่ปรากฏในสถานการณ์การสื่อสารที่สำคัญ มีการใช้สารอยู่ 2 ประเภทคือ วจนสารกับอวจนสาร และมีการใช้สื่อเพื่อถ่ายทอดสารอยู่ 2 ประเภทด้วยกันคือ วจนภาษา กับอวจนภาษา

วจนภาษาที่ปรากฏในการสื่อสารของตัวละครมี 2 ประเภทคือ ภาษาพูดและภาษาเขียน โดยตัวละครจะใช้ภาษาพูดในสถานการณ์ที่เป็นการสื่อสารร่วมกันเฉพาะหน้าที่อยู่ในรูปของการสนทนาโต้ตอบกัน สำหรับภาษาเขียนจะใช้ในสถานการณ์การสื่อสารที่ตัวละครอยู่ห่างไกลกัน ซึ่งการใช้ภาษาเขียนจะอยู่ในรูปของจดหมาย เพลงยาว ป้ายประกาศและพระราชสาร

อวจนภาษาที่ปรากฏในการสื่อสารของตัวละครมีอยู่ด้วยกัน 7 ประเภทคือ อากาษา วัตถุภาษา สัมผัสภาษา ปริกาษา เทศภาษา กาลภาษา และเนตรภาษา ตามลำดับ ซึ่งอวจนภาษาเหล่านี้จะอยู่ในบทบรรยายและบทพรรณนามากกว่าบทสนทนา และจะใช้ร่วมกับวจนภาษาเป็นส่วนใหญ่

ในด้านผลของการสื่อสารจะปรากฏผลทั้ง 2 ประการคือ ประสพผลสำเร็จและไม่ประสพผลสำเร็จ ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

1. ทักษะการสื่อสารของผู้ส่งสาร-ผู้รับสาร

การที่ตัวละครผู้ส่งสารมีความสามารถหรือความชำนาญในการใช้สารและสื่อที่เป็นทั้งวจนภาษาหรืออวจนภาษา ได้สอดคล้องเหมาะสมกับสถานการณ์การสื่อสาร สภาพแวดล้อม วัตถุประสงค์ ตลอดจนสถานภาพของตัวละครผู้รับสาร จะส่งผลให้การสื่อสารของตัวละครประสพผลสำเร็จ และการที่ตัวละครผู้รับสารมีความสามารถหรือความชำนาญในการตีความสารหรือถอดรหัสสาร รวมทั้งมีทักษะในการคิดหรือการใช้เหตุผล จะทำให้ตัวละครผู้รับสารเกิดการรับรู้เข้าใจความรู้สึก หรือความต้องการของตัวละครผู้ส่งสาร จะส่งผลให้ตัวละครผู้รับสารสื่อสารกลับได้ตรงกับวัตถุประสงค์ของตัวละครผู้ส่งสาร แต่ถ้าตัวละครผู้ส่งสารขาดความสามารถหรือความชำนาญในการใช้สารและสื่อ รวมทั้งตัวละครผู้รับสารขาดความสามารถหรือความชำนาญในการตีความสารที่ผู้ส่งสารสื่อมา รวมทั้งขาดทักษะในการคิดหรือการใช้เหตุผล จะส่งผลให้การสื่อสารไม่ประสพผลสำเร็จ

2. ทศนคติระหว่างผู้ส่งสาร-ผู้รับสาร

ถ้าตัวละครผู้ส่งสารและตัวละครผู้รับสารมีทัศนคติที่ดีต่อกัน จะส่งผลให้การสื่อสารของตัวละครประสพผลสำเร็จ กล่าวคือ ถ้าตัวละครผู้ส่งสารมีความรู้สึกที่ดี มีความพอใจในตัวละครผู้รับสาร ก็อยากจะทำกรสื่อสารด้วย และตัวละครผู้ส่งสารจะเลือกสรรคำพูดที่เหมาะสมเพื่อสร้างความพึงพอใจแก่ตัวละครผู้รับสาร

ในส่วนของผู้รับสาร ถ้าตัวละครผู้รับสารมีทัศนคติที่ดีต่อตัวละครผู้ส่งสารคือ มีความเชื่อในความจริงใจของตัวละครผู้ส่งสาร มีความชอบมีความประทับใจในบุคลิกของผู้ส่งสาร จะส่งผลให้ตัวละครผู้รับสารมีทัศนคติที่ดีต่อสารที่ตัวละครผู้ส่งสารสื่อออกมาด้วยการเชื่อถือนยอมรับหรือปฏิบัติตามความต้องการของตัวละครผู้ส่งสาร

ในทางตรงกันข้าม ถ้าตัวละครผู้ส่งสารและตัวละครผู้รับสารมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อกัน จะส่งผลให้การสื่อสารไม่ประสพผลสำเร็จ นั่นคือ ถ้าตัวละครผู้ส่งสารมีความรู้สึกที่ไม่ดีและไม่พอใจในตัวละครผู้รับสาร ก็ไม่ยอมทำการสื่อสารด้วย ทำให้ตัวละครผู้ส่งสารขาดความพึงพิถันในการ

เลือกสรรการใช้สารและสื่อ และถ้าตัวละครผู้รับสารขาดความเชื่อถือไว้วางใจ หรือขาดศรัทธาที่มีต่อตัวละครผู้ส่งสาร ย่อมทำให้สารที่ตัวละครผู้ส่งสารสื่อออกมาไม่น่ามีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะทำให้ตัวละครผู้รับสารเชื่อถือหรือยอมรับได้

3. บุคลิกภาพของผู้ส่งสาร-ผู้รับสาร

บุคลิกภาพ แบ่งออกได้ 2 ลักษณะคือ บุคลิกภาพภายนอกและบุคลิกภาพภายใน บุคลิกภาพภายนอกได้แก่ รูปร่างหน้าตา กิริยาท่าทาง การที่ตัวละครผู้ส่งสารและตัวละครผู้รับสารมีรูปร่างหน้าตาสวยงามหรือสง่างาม มีกิริยาท่าทางสุภาพนุ่มนวล ละเมียดละไม บุคลิกภาพนี้จะสร้างความเลื่อมใส ศรัทธา ความพึงพอใจ ความประทับใจ แก่คู่สื่อสารในเบื้องต้น และจะส่งผลให้คู่สื่อสารยอมรับ เชื่อถือ ศรัทธา ในสารที่คู่สื่อสารสื่อออกมาด้วย

แต่ถ้าตัวละครผู้ส่งสารและตัวละครผู้รับสารมีรูปร่างหน้าตาดำเกลียด น่ากลัว กิริยา กักขฬะ กระด้าง หยาดคาย บุคลิกภาพนี้ จะส่งผลให้ตัวละครคู่สื่อสารขาดความเคารพ เลื่อมใส ศรัทธาซึ่งกันและกัน ส่งผลให้การสื่อสารไม่ประสบผลสำเร็จ

บุคลิกภาพภายในได้แก่ ความเชื่อมั่นในตนเอง ความจริงใจ ความรับผิดชอบ และความกระตือรือร้น เป็นต้น ถ้าตัวละครผู้ส่งสารและตัวละครผู้รับสารมีบุคลิกภาพภายในที่ดี ดังกล่าว จะทำให้คู่สื่อสารเกิดความเชื่อถือ ศรัทธา และไว้วางใจซึ่งกันและกัน ส่งผลให้การสื่อสารประสบผลสำเร็จ

แต่ถ้าตัวละครผู้ส่งสารและตัวละครผู้รับสารมีบุคลิกภาพภายในไม่ดี เช่น ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ขาดความจริงใจ ขาดความรับผิดชอบ หรือขาดความกระตือรือร้น จะทำให้คู่สื่อสารหมดความเคารพ เลื่อมใส ศรัทธาซึ่งกันและกัน และมีผลทำให้การสื่อสารไม่ประสบผลสำเร็จ

4. สัมพันธภาพระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร

สัมพันธภาพเป็นปัจจัยสำคัญอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการสื่อสาร นั่นคือ ถ้าตัวละครผู้ส่งสารและตัวละครผู้รับสารมีความสัมพันธ์กันทางฐานอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น สัมพันธภาพระหว่างบิดา-มารดากับบุตร สามีกับภรรยา หรืออาจารย์กับศิษย์ สัมพันธภาพนี้จะส่งผลตัวละครผู้ส่งสารและตัวละครผู้รับสารมีความเชื่อถือ เคารพ ศรัทธาซึ่งกันและกัน และต่อสารที่คู่สื่อสารสื่อออกมา มีส่วนทำให้การสื่อสารประสบผลสำเร็จ

5. วัตถุประสงค์การสื่อสาร

ถ้าวัตถุประสงค์ของตัวละครผู้ส่งสารและตัวละครผู้รับสารตรงกัน จะส่งผลให้ตัวละครผู้รับสารยอมรับและปฏิบัติตามความต้องการของตัวละครผู้ส่งสาร

ถ้าวัตถุประสงค์ของตัวละครผู้ส่งสารและตัวละครผู้รับสารไม่ตรงกัน แม้ว่าตัวละครผู้ส่งสารจะมีความสามารถในการใช้สารและสื่อได้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ในการสื่อสาร สถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร ตลอดจนมีเหตุผลที่เหมาะสมถูกต้องเพียงใด ตัวละครผู้รับสารก็จะไม่ยอมรับสารที่ตัวละครผู้ส่งสารสื่อออกมา

6. สถานภาพของผู้ส่งสาร-ผู้รับสาร

สถานภาพของตัวละครผู้ส่งสารเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่มีผลในการสื่อสาร กล่าวคือ ถ้าตัวละครอยู่ในสถานภาพสูงส่งหรืออยู่ในสถานภาพผู้ทรงศีล จะสร้างความเชื่อถือศรัทธา แก่ตัวละครผู้รับสารเป็นเบื้องต้น และส่งผลให้ตัวละครผู้รับสารเชื่อถือศรัทธาในสารที่ตัวละครผู้ส่งสารสื่อออกไปด้วย

ถ้าตัวละครผู้รับสารอยู่ในสถานภาพที่สูงส่งเช่นเป็นกษัตริย์ เป็นเจ้าเมือง หรือแม่ทัพ นายทหาร เป็นต้น จะมีเรื่องของศักดิ์ศรีและเกียรติยศเข้ามาเกี่ยวข้อง นั่นคือตัวละครเหล่านี้จะไม่ยอมรับหรือการกระทำใด ๆ ถ้าการกระทำนั้นจะทำให้ตนเสื่อมเสียศักดิ์ศรีหรือเกียรติยศ แม้การกระทำนั้นจะมีผลประโยชน์แก่ตนก็ตาม ซึ่งจะส่งผลให้การสื่อสารไม่ประสบผลสำเร็จได้

7. สภาพแวดล้อมการสื่อสาร

สภาพแวดล้อมการสื่อสารเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการสื่อสารของตัวละคร นั่นคือ ถ้าตัวละครผู้ส่งสารและตัวละครผู้รับสารอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี เอื้อต่อการสื่อสารเป็นอย่างดี จะส่งผลให้การสื่อสารนั้นประสบผลสำเร็จ

ในสถานการณ์การสื่อสารบางสถานการณ์ ตัวละครผู้รับสารไม่สามารถจะสื่อสารตอบตัวละครผู้ส่งสารได้ตรงกับความรู้สึก หรือความต้องการที่แท้จริงของตนได้ เนื่องจากสภาพแวดล้อมการสื่อสารในขณะนั้นไม่เอื้ออำนวย เพราะความหวาดกลัว หรือความเกรงใจต่อบุคคลที่แวดล้อมอยู่ในขณะนั้น จะมีผลให้การสื่อสารนั้นไม่ประสบความสำเร็จได้

8. วิทยุฒิของผู้ส่งสารและผู้รับสาร

ถ้าตัวละครผู้ส่งสารมีวิทยุฒิสูงกว่าตัวละครผู้รับสาร ตัวละครผู้ส่งสารก็สามารถจะใช้วิทยุฒิที่สูงกว่าของตน หลอกล่อชักจูง หรือโน้มน้าวใจตัวละครผู้รับสารที่มีวิทยุฒิน้อยกว่าให้เชื่อถือ ศรัทธา เลื่อมใสในตัวละครผู้ส่งสารและต่อสารที่ตัวละครผู้ส่งสารสื่อออกไปได้

9. ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณี

ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณี เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการสื่อสารนั่นคือ ถ้าสารที่ตัวละครผู้ส่งสารสื่อมา ตรงกับค่านิยม ความเชื่อหรือประเพณีของผู้รับสาร จะทำให้การสื่อสารนั้นประสบผลสำเร็จ

ถ้าสารที่ตัวละครผู้ส่งสารสื่อมาไม่ตรงกับค่านิยม ค่านิยมหรือประเพณีของผู้รับสาร จะทำให้การสื่อสารไม่ประสบผลสำเร็จดังที่ต้องการ

การอภิปรายผล

จากการศึกษาการสื่อสารของตัวละครที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่อง “พระอภัยมณี” แสดงให้เห็นว่าการสื่อสารมีองค์ประกอบและกระบวนการการสื่อสารตามหลักและทฤษฎี

การสื่อสารกล่าวคือ การสื่อสารในวรรณคดีเรื่อง “พระอภัยมณี” ประกอบด้วยองค์ประกอบหลักครบทั้ง 4 ประการ คือ ตัวละครผู้ส่งสาร ตัวละครผู้รับสาร สาร และสื่อ ซึ่งองค์ประกอบหลักเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในการสื่อสาร และในขณะทำการสื่อสาร องค์ประกอบที่ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารและผู้รับสาร ก็อาจจะสับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่กันได้คือ ตัวละครผู้ส่งสารอาจจะเปลี่ยนบทบาทหน้าที่เป็นผู้รับสาร ในขณะที่ตัวละครผู้รับสารเปลี่ยนบทบาทหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร ในการสื่อสารแต่ละสถานการณ์ ตัวละครผู้ส่งสารจะกำหนดวัตถุประสงค์ในการสื่อสารเฉพาะแน่นอนทุกครั้ง และในสถานการณ์หนึ่ง ๆ ตัวละครอาจจะมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารเฉพาะที่แน่นอนมากกว่า 1 อย่างก็ได้ ซึ่งตรงกับที่ ประมะ สตะเวทิน กล่าวไว้ว่า “ในการสื่อสารนั้นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารอาจมีวัตถุประสงค์มากกว่า 1 อย่างก็ได้” (ประมะ สตะเวทิน. 2540 : 32) สำหรับในด้านการใช้สารและสื่อ ตัวละครจะใช้วจนสารและอวจนสารในการสื่อสารประกอบกัน โดยอวจนสารจะทำหน้าที่เสริมให้วจนสารของตัวละครมีความชัดเจนและน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น ซึ่งบางครั้งจะเป็นการใช้อวจนสารโดยไม่เจตนา นอกจากนี้ยังพบว่า ในบางสถานการณ์ตัวละครใช้อวจนสารเพียงอย่างเดียว ก็สามารถส่งผลให้ตัวละครประสบผลสำเร็จในการสื่อสารได้เป็นอย่างดี ซึ่งตรงกับที่อวยพร พานิช กล่าวไว้ว่า “อวจนสารบางอย่างสามารถใช้แทนคำพูดได้” (อวยพร พานิช. 2538 : 256)

ในด้านผลของการสื่อสารของตัวละครนั้นจะปรากฏเมื่อตัวละครยุติการสื่อสารแล้ว และการที่ตัวละครจะประสบผลสำเร็จในการสื่อสารมากน้อยเพียงใดหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับคุณสมบัติขององค์ประกอบการสื่อสาร และปัจจัยย่อยขององค์ประกอบ รวมทั้งสภาพแวดล้อมในขณะทำการสื่อสาร ซึ่งจะสอดคล้องกับคำกล่าวของ พรสิทธิ์ พัฒนานนุรักษ์ ว่า

ผลของการสื่อสารหรือประสิทธิผลของการสื่อสารจะเกิดขึ้นได้มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของปัจจัยย่อยในแต่ละองค์ประกอบของการสื่อสาร เพราะแต่ละตัวเป็นดัชนีชี้บ่งถึงการเพิ่มหรือลดประสิทธิผลของการสื่อสาร นอกจากนี้ทุกองค์ประกอบต่างมีความสัมพันธ์และมีผลกระทบซึ่งกันและกัน (พรสิทธิ์ พัฒนานนุรักษ์. 2539 : 452)

ข้อเสนอแนะ

1. น่าจะได้นำวิธีการศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารของตัวละคร มาใช้ในการศึกษาวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ เพราะจะทำให้ผู้อ่านได้เข้าถึงอรรถรสของวรรณคดีได้อีกวิธีหนึ่ง
2. น่าจะได้นำทฤษฎีการสื่อสารมาใช้วิเคราะห์วรรณคดีเรื่องอื่นให้กว้างขวางขึ้น เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับการสื่อสารได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- จุมพล รอดคำดี. “ทฤษฎีการสื่อสาร,” เอกสารประกอบการสัมมนาโครงการปริญญศ
ทันตสาธารณสุขแห่งชาติ. ม.ป.ท., 2531.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. บทละครเรื่องเงาะป่า. พิมพ์ครั้งที่ 32. กรุงเทพฯ :
กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร,และสถาบันไทยคดีศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.
- เชวง จันทรเขตต์. การแปลเพื่อการสื่อสาร. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2528.
- ธนวดี บุญลือ. “ทฤษฎีและแบบจำลองการสื่อสาร,” เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาหลักและ
ทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ 9. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2533.
- นราธิปพงศ์ประพันธ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่น. ภาษาวรรณคดีและวิทยาการ. กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2504.
- บรรพต ศิริชัย. อวัจนสารในชุมชนชนเผ่า. ปริญญาโท กศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม, 2533. อัดสำเนา.
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล. “หัตถ์เลี้ยววรรณคดีไทย,” วรรณไวทยาการ. โครงการตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2514.
- ปรมะ สตะเวทิน. เอกสารการสอนชุดวิชา หลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ 1. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2529.
- _____. หลักนิเทศศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- พรทิพย์ วรกิจโกคาทร. เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ 6.
พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2529.
- พรสิทธิ์ พัฒนารักษ์. เอกสารการสอนชุดวิชาการสื่อสาร หน่วยที่ 6. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมาธิราช, 2538.
- พัชนี เจริญรยา, เมตตา วิวัฒนานกุล และถิรนนท์ ธนวัชศิริวงศ์. แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ข้าวฟ่าง, 2538.
- พัทธยา จิตต์เมตตา. อวัจนสารในพระอภัยมณี. ปริญญาโท กศ.ม. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2523. อัดสำเนา.
- พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, พระบาทสมเด็จพระ. บทละครเรื่องรามเกียรติ์. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ :
ศิลปาบรรณาคาร, 2540.
- พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. ขุนช้างขุนแผน. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ :
บรรณาคาร, 2513.
- _____. อิเหนา. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2514.
- _____. บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2530.

- ระวีวรรณ ประกอบผล. เอกสารการสอนชุดวิชา หลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ 3. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2529.
- ราชบัณฑิตยสถาน. ศัพท์บัญญัติอังกฤษ-ไทย, ไทย-อังกฤษ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์, 2524.
- _____. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2535.
- วราภรณ์ เตชะสุวรรณ. การศึกษาพฤติกรรมการปรับตัวของตัวละครที่มีสภาพครอบครัวแตกแยกในนิทานคำกลอนของสุนทรภู่. ปรียนานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2541. อัดสำเนา.
- วัชร รมะนันท์. “จดหมายในวรรณคดีไทย,” ภาษาและวรรณคดีไทย. 1(3) : 35-37 ; ธันวาคม 2527.
- วาสนา ขวัญใจ. “พัฒนาการทางอารมณ์เรื่องเงาะป่า,” ภาษาและวรรณคดีไทย. 7(2) : 34-43 ; สิงหาคม 2533.
- วิรัช ลภีรัตนกุล. การประชาสัมพันธ์ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- ✓ วัชรพันธ์ ไชยศิริ. การสื่อสารในวรรณคดีไทยเรื่องอิเหนา. วิทยานิพนธ์ ค.ม. สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2533. อัดสำเนา.
- สมพิศ เพียรเลิศ. อวัจนสารในนวนิยายของแฮมมิงเวย์เรื่อง The Old Man and The Sea. ปรียนานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2533. อัดสำเนา.
- สมรรัตน์ พันธุ์เจริญ. วาทศิลป์ของยาขอบที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องผู้ชนะสิบทิศ. ปรียนานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2533. อัดสำเนา.
- สวนิต ยมาภัย. การสื่อสารของมนุษย์. กรุงเทพฯ : 68 การพิมพ์, 2526.
- _____. เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาเพื่อการสื่อสาร หน่วยที่ 1. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2535.
- _____. “การสื่อสารด้วยภาษา,” การใช้ภาษา หน่วยที่ 1-8. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2533.
- สังคม ภูมิพันธ์. ทฤษฎีและกระบวนการสื่อสาร. มหาสารคาม : ศูนย์บริการการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2530.
- สุนทรภู่. พระอภัยมณี. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ : บรรณาการ, 2517.
- อวยพร พานิช. “ภาษาเพื่อการสื่อสารในงานสารนิเทศ,” เอกสารการสอนชุดวิชาการสื่อสาร หน่วยที่ 6. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2538.

อรรณพ ปิณฑโนวาท. การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.

Edward Sapin. "Communication," Encyclopedia of the Sciences. Vo.IV,E.R.A. Seligman and A.Johnsoneds, New York : Macmillan, 1933.

Miller, George A. Language and Communication. New York : Mcgraw-Hill, 1951.

Weaven, Warren W. and Claude E.Shannon. The Mathematical Theory of Communication. Urbana,ILL, : University of Illinois Press, 1949.

Schramm, Wilbur and Donald F. Roberts (eds.). The Process and Effects of Mass Communication. Urbana, ILL : University of Illinois Press, 1974.

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ นางสาวสายชล ไทยสมบูรณ์

เกิดวันที่ 25 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2495

สถานที่เกิด อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

สถานที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 666/1 หมู่ 3 ซอยว่องเวศน์ ตำบลเทพารักษ์

อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ 10270

ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน อาจารย์ 2 ระดับ 7

สถานที่ทำงานปัจจุบัน โรงเรียนวัดหนามแดง (เชียวอุทิศ) ตำบลบางแก้ว

อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ 10540

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2512 มัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนด่านสำโรง

อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ

พ.ศ. 2522 กศ.บ. (วิชาเอกภาษาไทย, วิชาโทบริหารการศึกษา)

จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน

พ.ศ. 2542 กศ.ม. (วิชาเอกภาษาไทย)

จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การวิเคราะห์การสื่อสารของตัวละครในวรรณคดีเรื่อง “พระอภัยมณี”

บทคัดย่อ
ของ
สายชล ไทยสมบูรณ์

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย
พฤษภาคม 2542

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการสื่อสารของตัวละครในวรรณคดีเรื่อง “พระอภัยมณี” โดยมุ่งพิจารณาวิธีการสื่อสาร เนื้อหาสาระของสาร การเลือกใช้สารและสื่อของ ตัวละครผู้ส่งสารและการตอบสนองของตัวละครผู้รับสารที่มีต่อสารและสื่อโดยใช้ข้อมูลจาก สถานการณ์การสื่อสารที่สำคัญอันมีผลต่อการดำเนินเรื่อง และเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนา วิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า ตัวละครมีพฤติกรรมการสื่อสารหลายรูปแบบในแต่ละสถานการณ์ การสื่อสาร ตัวละครจะเลือกใช้สื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสภาพแวดล้อมการสื่อสาร เพื่อให้สารที่สื่อไปนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ

วัตถุประสงค์การสื่อสารที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่อง “พระอภัยมณี” ได้แก่ เพื่อแจ้งให้ ทราบ เพื่อเสนอหรือชักจูงใจ เพื่อสร้างความพอใจหรือความบันเทิง และเพื่อสอนหรือให้ การศึกษา

การสื่อสารในวรรณคดีเรื่อง “พระอภัยมณี” ตัวละครผู้ส่งสารมักจะใช้ทั้งวัจนภาษาและ อวัจนภาษาร่วมกัน เพื่อให้ได้รับผลตอบสนองตามวัตถุประสงค์ให้มากที่สุด

ในด้านผลของการสื่อสารของตัวละคร จะมีทั้งประสบผลสำเร็จและไม่ประสบผลสำเร็จ ซึ่งขึ้นอยู่กับคุณสมบัติและปัจจัยย่อยขององค์ประกอบการสื่อสาร ตลอดจนสภาพแวดล้อม การสื่อสาร

**AN ANALYSIS OF CHARACTERS' COMMUNICATION
IN "PHA APAIMANEE"**

**AN ABSTRACT
BY
SAIYON THAISOMBOON**

**Presented in partial fulfillment of the requirements for the
Master of Education degree in Thai
at Srinakharinwirot University
May 1999**

This study aimed to analyze characters' communication in the Thai literary work "Phra Apaimanee" by determining methods of communication, content and selection of messages, media with which characters used to send and the response to the messages and media. this descriptive research selected significant communicative occurrences which affected the story.

It was found that there were various forms of communication behaviors in each communicative occurrence. The characters selectively used appropriate media in accordance with communicative occurrences and circumstances in order to successfully send their intended messages.

The purposes of communication in Phra Apaimanee were informing, presenting or presenting or persuading, and teaching or education. There was no evidence of the purposes to please or to entertain. In order to communicate message-sending characters often used both verbal and nonverbal language to successfully achieve their purpose as much as possible.

The accomplishment and inaccomplishment were due to attributes and subfactors of communicative components, including communicative circumstances.